

X 358.082

KORDOS SZABOLCS

EGY VÁROS ÚJABB TITKAI

**1862 EGY SZÉP NAPJÁN AZTÁN BETÉRT
EGY GAZDA AZ ÜZLETBE ÉS SAXLEHNER
ANDRÁS VILÁGA A FEJE TETEJÉRE ÁLLT.**

A gazda, bizonyos Bayer József arra panaszko-dott, hogy földet vett a budai Dobogó-hegy déli oldalában, azonban az ott fúrt kútból származó víz nem jó semmire, keserű mint a rettenet, az állatai nem isznak belőle, vagy ha mégis, az még rosszabb, mert hasmenésük lesz tőle ... A Hunyadi János keserűvíz aztán Magyarország valaha volt legsikeresebb exportterméke lett.

J001453045

Copyright © Kordos Szabolcs, 2023

© XXI. Század Kiadó, 2023

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA AZ E.ON

Borítófotó és belívfotó © Huszár Dávid

Archív fotók

- © Arcanum Digitális Tudománytár
- © Budapest-Fasori Evangelikus Gimnázium
- © Budapesti Történeti Múzeum
- © Consulate of Japan, NY
- © Facebook / Egyedi KÉPEK
- © Fortepan
- © Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény
- © The Harris & Ewing Collection
- © Hungart 2023
- © Katasztrófavédelem Központi Múzeuma
- © Library of Congress
- © Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
- © Magyar Nemzeti Filmarchívum
- © Magyar Nemzeti Galéria
- © Magyar Nemzeti Múzeum
- © MTA Könyvtár és Információs Központ
- © MTI Fotó
- © MTVA Sajtó- és Fotóarchívum
- © Országos Széchenyi Könyvtár
- © Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet
- © Petőfi Irodalmi Múzeum
- © Sávoly Tamás
- © Sylar
- © Szántó András
- © Szépművészeti Múzeum
- © Tropenmuseum
- © Virág Judit Galéria

Szerző portréja © Móricz-Sabján Simon

ISBN 978-963-568-467-0

21. Század Kiadó – XXI. Század Kiadó Kft., Budapest
Felelős kiadó Bárdos András és Rényi Ádám
Kiadványfelelős Kovács-Rényi Anna
Projektfelelős Bohus Csaba
Borító Somogyi Péter
Szerkesztő Szekeres Dóra
Előkészítő Takács Andrea
Archívkép-szerkesztő Szalai Teréz
Jogosítások dr. Jáger Bence
Tördeles Váraljai Nóra
Korrektúra Bérci Ágnes

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felkelő vezető György Géza vezérigazgató

X 358082

EGY VÁROS BUDAPESTI LEGENDÁK ÚJABB LEGENDÁS BUDAPESTIEK TITKAI

KORDOS SZABOLCS

21. SZÁZAD
Kiadó

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

Zseni a padlásról – Csontváry műterme a város felett

Földön hevertek a festmények, amelyek ma milliárdokat érnek

A szocializmus legmenőbb helye, a Körszálló

A tetőn Coca-Colát, a földszinten Hofit kaptak a vendégek

Tragikus szerelem a kiscelli kastélyban

Mágnás Elza felemelkedése és szörnyű halála

A zuglói ház, amelyre egy Malév-gép zuhant

Rémálommá vált a vasárnapi sétarepülés

Hidegtál és hidegháború a Mézes Mackóban

Nem jött be a kaszinótojás-diplomácia

Egy világutazó villája az Andrássy úton

Hopp Ferenc nyolcvanévesen indult el utolsó föld körüli útjára

Az egyetlen hely, amit Rejtő Jenő otthonnak nevezhetett

A titokzatos életű író erzsébetvárosi lakása

Ahol Latinovits Zoltán, Ruttai Éva és Korda György szomszédek voltak

A hetvenes években minden szingli a Garzonházba vágott

7 Egy sztár, egy gyilkosság és rejtélyek az Orbán-hegyen

A Bajor Gizi-villa titkait ma sem ismerjük teljesen

73

9 Szabadkőműves páholy a Podmaniczky utcában

Titkos ritusok helyszínéből nászutasok kedvence lett

81

27 Az amerikai milliárdos nő és egy Széchenyi palotája Pesten

Különös történelmi fricska az Andrássy útról

90

38 Ősi, elfeledett nép központja volt a Gellért-hegy

Az eraviszkuszok ma is köztünk élnek

97

45 Budapest bájos édenkertje Rákosmentén

A Zöld Pagony mindenkit elvarázsol

102

51 Somossy Orfeum – az ember, aki megtanította mulatni a várost

Az Operettszínház mai épületében a szórakozás nem ismert határokat

107

66 A budai Disneyland, amelyet a szúnyogok tettek tönkre

A Konstantinápoly városrész minden össze néhány hónapot élt

117

**Keserűvíz, édes élet –
a csodálatos Saxlehner-palota**
A magyar vállalkozó még New York
felhőkarcolón is reklámozta a gyógyvízét

Frida: a bujaság elegáns palotája
A város legflancosabb bordélyháza
a Magyar utcából

**Páncélterem és a csúszdázó Diána hercegné
a Harmincad utcában**
A tükrös folyosón először a pénzt őrizték,
majd embereket mentettek

Józsefváros elzárt negyede: a Kolónia
A sorompó mögött egy külön világ kezdődik

**Örkény, az önkény
és a Lotz-freskók a Blahán**
A tér sarkán az író családjának
patikája működött

**G. B. L., avagy a Ferenciek tere alá
temetett nemzeti hős**
Batthyány Lajos temetését a szerzetesek
a saját életük kockáztatásával rejtették el

**A makacs Keglevich gróf
és a végzetes sértes**
Színház, szeszgyár, szerelem

Vörös telefon a padlászon, tyúkok a kertben
Rákosi Mátyás zuglói lakhelye nem hasonlított
elnöki rezidenciára

**A malmok pénzt őrölnek –
a Haggenmacher-ház története**
A svájci testvérek, akik meghódították
a várost

Egy atombunker a szemünk előtt
A Magyar Rádió titkos objektuma előtt
gyanúltan járókelők ezrei sétálnak el
naponta

Nemzetközi géniusz a Bajcsy-Zsilinszky útról
Neumann János már gyerekként
őgörögül viccelődött

**Ahol a kormányok valójában születtek
és megbuktak**
A Balaton kávéház évtizedeken át volt
a politikusok boszorkánykonyhája

**A Benczúr Ház és az elátkozott
fivérek története**
Az Egyedi család tündöklése és pokoljárása

Ön a Puskás család számát hívta
Dróton beszélni? Na, még mit nem!
Az első telefon a távbeszélő atyjának
lakásában csenget ki

**Ahol Rajk Lászlót is őrizték –
a Normafa tornyának sötét múltja**
A pincébe nem hallatszik le
a madárcsicsergés

**Habos-babos süteménynek tűnik,
de kincsetek rejt a Kőrössy-villa**
A Városligeti fasor legszebb épületének
három élete

**Hegedüs-villa: a pénzügyminiszter,
Andy Vajna és a kalózzászló**
Amikor a lábaid előtt hever a város,
minden másként fest

Köszönetnyilvánítás
264

Források
265

ELŐSZÓ

A napi rohanás közben ritkán nézünk fel az épületekre, csodáljuk meg egy-egy részletüket, vagy gondolkodunk el azon, hogy vajon mi lehet egy kapu mögött. Mennyi titkot rejtenek a falak, milyen történeteket mesélnek el a lépcsőfordulók, a díszek és a domborművek.

Fotós kollégámmal, Huszár Dáviddal újra nyakunkba vettük a várost. Várostörténeti nyomozásunk során eljutottunk a kiscelli kastélyba, a brutálisan meggyilkolt Mágánás Elza egykor szerelmi fészkébe. Szemtanúval beszéltünk abban a zuglói lakóházból, amelynek tetejére egy Malév-gép zuhant. Bebarangoltuk a szabadkőművesek fővárosi palotáját, lementünk a Ferenciek tere alatti kriptába, amelyben Batthyány Lajos testét rejtegették.

Jöjjönek velem, és járjuk be együtt az egyetlen olyan épületet, amelyet Rejtő Jenő az otthonának mondhatott. Megnézzük a hetvenes évek legtrendibb házát, amelyben Ruttkai Éva, Korda György és Latinovits Zoltán is élt. Felfedezünk egy titkos kis kolóniát a Józsefváros szélén, kiderítjük, mi köze egy amerikai milliárdosnőnek az orosz nagykövetség épületéhez, és a homlokunkra csapunk, amikor meglátjuk, hol áll atombunker a város szívében.

Kalandozásaink közben megelevenednek Budapest valaha élt legszínesebb figurái is. Többségük távolról érkezett a városba, hogy tudással, kemény munkával és némi szerencsével hihezten sikereket érjen el. Várja öröket a világutazó, a malommágnás, a patikusból lett világhírű festő, a keserűvízkirály, és az ember, aki megtanította Pestet mulatni.

A könyvet több hónapnyi kutatómunkával állítottam össze, ügyelve arra, hogy ne városi legendákat, hanem valós, de nagyon is szórakoztató epizódokat mutassak be egy-egy épületen keresztül a metropolisz életéből. Az elérhető kutatások és cikkek tanulmányozása mellett minden igyekeztem megszólítani a téma szakértőit, az örökösséket, az egykor és jelenlegi lakókat, sőt – ahol csak lehetséges – magukat a főszereplőket is. Amit a kezükben tartanak, az nem történetkönyv, hanem sztorik laza, de tanulságos gyűjteménye a városból és a városról.

Remélem, hogy sikerül együtt újra felfedeznünk az izgalmas és sejtelmes Budapestet. Indulhatunk?

Kordos Szabolcs

A Csontváry-ház a Bartók Béla útról nézve. A festőzseni az 1910-es évek elejétől az 1919-ben bekövetkezett haláláig élt a legfelső emeleti, nagy ablakos műteremben és lakásban. Tetőtéri magányában Csontváry Kosztka Tivadar már nem festett, inkább rajzolt és sok-sok oldalnyi szöveget írt

ZSENI A PADLÁSRÓL – CSONTVÁRY MŰTERME A VÁROS FELETT

FÖLDÖN HEVERTEK A FESTMÉNYEK,
AMELYEK MA MILLIÁRDOKAT ÉRNEK

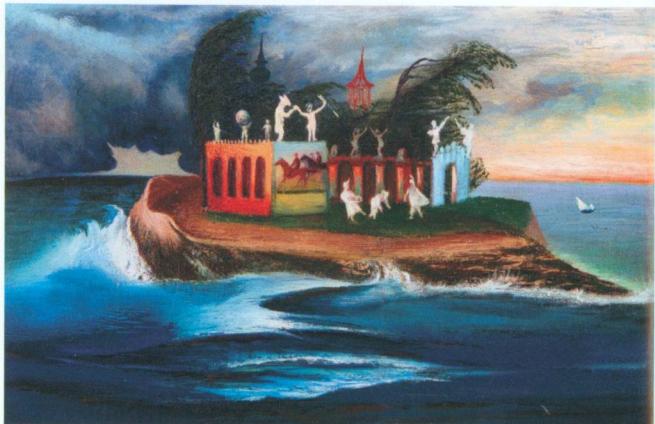
Egyetlen épület, megannyi történet! A Bartók Béla út 36-38. előtérre nem sokat mond az olvasónak, ám ha Hadik-házként hivatkozom rá, már többen ismerik fel a legendás kávéház helyét. Mostanában a Gárdonyi tér szélén álló épületet egyre inkább Csontváry-házként emlegetik: a magyar festőzseni a legfelső emeleti műteremben töltötte élete utolsó éveit. Nemcsak a padlásterbe juttattunk fel, hanem megnéztük azt is, ki használja a mester egykori szobáit. Legnagyobb meglepetésünkre egy másik, nagy hírű hazai festő.

A szebb napokat is látott, de máig gyönyörű előtérbe lépve a látogató néhány információs táblán végigkövetheti az épület regényes historiájának főbb eseményeit. A történet 1910 körül kezdődött, amikor dr. Palócz Ignác orvos és felesége megrendelték az amúg méltatlanul keveset emlegettet

Schwarcz Jenő építészről (a kedvenc épületemet is ő tervezte a Rákóczi téren) egy elegáns bérpalota építését.

Hogyan futotta egy orvosnak egy komplett luxusházra? A jó Palócz doktor nem volt éppen szokányos figura, az egyetem elvégzése után rögtön érdeklődni kezdett a kísérleti, alternatív gyógymódok iránt, amelyeket aztán Olaszországban, Svájcban és Németországban is tanulmányozott. Úgy vélte, hogy a „leghatásosabb gyógyszerek a levegő és villamosság, a víz, a nyugalom és a mozgás”. Ennek szellemében az üzleti életben is ügyesen mozgó orvos megalapította „Magyarország legelső és egyetlen Természetes Gyógyintézetét”, amely előbb a Vámház körúton, majd a Rákóczi úton üzemelt, és az újságokban megjelent reklámanyagok szerint villamos fényfürdőt, villamos homokfürdőt, rezgőmasszázt és más egyéb gyógymódot kínált tokától bokáig. A ma már kissé kuruzslásnak tűnő marketingszöveg úgy fogalmaz, hogy „csodászerű biztos hatalst és maradandó gyógyulást lehet elérni mindenféle betegségnél”. Palócz a természetgyógyászati klinika mellett feltalált egy Pulmogen nevű „belégző készüléket”, amelyet korabeli asztma elleni pumpát is, amelyet Angliában és Franciaországban is szabadalmaztatott.

Amikor elkészült a gyönyörű épület, harminc lakás kapott benne helyet, több-

Csontváry *Titokzatos sziget* című festménye, minden hazai rekordot megdöntve, 2021-ben négyszázhatvanmillió forintért kelt el a Virág Judit Galéria árverésén. A korábbi csúcstartó, a *Traui tájkép naplemente idején* című Csontváry-alkotás volt, amelyről 2012-ben kétszáznegyvenmillió forintot fizettek

Forrás: Virág Judit Galéria archívumából

A *Magányos cédrus* Csontváry talán leghíresebb alkotása. A Szépművészeti Múzeum kiállításán egyáltalán nem volt magányos: rengetegen voltak rá kíváncsiak

Forrás: MTI Fotó / Balog Zoltán

ségek háromszobás volt, de akadtak benne kétszobás, udvarra néző, olcsóbb ingatlanok, és ötszobás luxusotthonok is. minden apartmanhoz cselédszoba tartozott. Az első albérőkkel együtt beköltözött egy furcsa úr is: bizonyos Csontváry Kosztka Tivadar. Akkor még csak egy hóbortos művész láttak benne a lakók – ma már tudjuk, hogy a valaha élt egyik legzenélisabb festő rendezkedett be a tetőterén.

Csontváry 1894-ben fél évet Münchenben, Hollósy Simonnál tanult.

Történetünk hőse a bal szélen áll

Forrás: Szépművészeti Múzeum - Budapest

de páratlanul értékes életművet hagyott az utókorra, ismert alkotásainak száma kevessel haladja meg a százat. Életében egyetlen képet sem adta el, és nem is ajándékozott belőle senkinek. minden, amit Csontváry festett, mára vagyonokat ér, népszerűsége pedig hatalmas: a művész születésének százhetvenedik évfordulója kapcsán rendezett kiállításra a Szépművészeti Múzeumban több mint százhetvenezren váltottak jegyet.

„Kortársai nem ismerték el a tehetséget, ők csak egy érdekes festő bácsit láthattak Csontváryban. Furcsa volt, mert későn, negyvenéves kora után kezdett el egyáltalán festészettel foglalkozni, a művészek többségével ellentétben nem ivott alkoholt, vegetáriánus volt, és egyedül élt” – magyarázta Kelen Anna, a Virág Judit Galéria művészettörténésze, aki kalapácsával leütötte azt a bizonyos négyszázhatvanmillió forintos tételeit. A festő nagyási hóbortja már ekkor is kiütközött, a képeit kizárálag egyben, a magyar

államnak lett volna hajlandó átadni. „Csontváry minden különcsége ellenére nagyon tudatos ember is volt. Nem meglepő, hogy egy szép, napfényes házban, a frissen megnyílt Hadik kávéház felett rendezte be a műtermét. Szerette a minőségi alapanyagokat, vásznakat, helyeket, mindenben az igényességre törekedett. Tudatos volt abban is, ahogyan patikusi pályafutását felépítette. A ma Szlovákiához tartozó Gácsón alapította meg a saját gyógyszertárát, ahol tíz évig dolgozott azon, hogy megteremtse a festői életvitelhez szükséges egziszenciát. Amikor azonban élete utolsó nyolc évére a Hadik-ház műtermébe költözött, már egyáltalán nem festett” – mesélte a szakértő.

Csontváry zseniális elméjét élete vége felé megterhelték egyre bonyolultabb gondolatai. Műtermében – egyben lakásában – festeni már nem festett, viszont több ezer oldalt teleírt feljegyzéseivel, a világról alkotott gondolataival. Szénrajzokat is készített, *A magyarok bejövetele* című monumentális művének középpontjában ő maga látható egy tevén ülve. Amikor összeállították a magyar festők kataszterét, és megkérdeztek tőle, hogy kit tart a világ legnagyobb modern festőjének, ő teljes nyugalommal válaszolta a kérdezőbiztosnak: „Minthogy én vagyok a világ legmodernebb festője, alattam sokan lehetnek.”

Az első világháború és a nyomában járó gazdasági válság a festőt sem kímélte. Patikáját 1917-ben el kellett adnia, maradék pénzét hadi kötvényekbe fektette, amelyek a vereség hatására értéktelen papírfecnikké váltak. Csontváry Kosztka Tivadar 1919 júliusában a János Kórházban elhunyt – egyesek szerint éhen halt –, világhódító története azonban ekkor kezdő-

Gerlóczy és Csontváry különös, virtuális találkozása hatrészess tévésorozatot ihlettek 1976-ban. A képkockán az a jelenet látható, amikor az ifjú Gerlóczy szembenül a műteremben a képekkel. Az építész Nagy Gábor játszotta, Csontváryt Őze Lajos

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

dött csak igazán. Néhány nappal a festő halála után egy huszonötögy éves építész, bizonyos Gerlóczy Gedeon, dzsesszkonzertre igyekezett a környéken, amikor meglátta, hogy kiadó műtermet hirdettek meg az épületben. Mivel pályakezdő építészkként éppen irodát keresett, felszaladt az ötödik emeletre. Csegetésére senki sem nyitott ajtót, ezért lenyomta a kilincset, és belépett az előszobába. Innentől jobb, ha ő maga meséli el a történeteket: „A falakon érdekes, egymást marcangoló madárképek lógtak; a gyér világításnál is lenyűgöző, félelmes hatásuk volt. Egy percre megálltam. Az üveges, szárnyas műteremajtó mögül vitatkozó hangok szűrődtek ki. Kopogtattam, végül benyitottam. Egy idős és fiatalabb férfi és nő vitatkozott; észre sem vettek. Egy idősebb hölggy, Anna néni – Kosztka Tivadar nővére volt – a padlón szétszóródott iratokat, leveleket rendezgette. Rajta kívül még hét-nyolc személy volt a teremben. A párokat egy kosárba gyűjtötte és igyekezett rendet teremteni a műteremben” – írta visszaemlékezésében Gerlóczy.

Gerlóczy Gedeon a Galamb utca 3. szám alatti lakásában tartotta a hihetetlen értékű kincseket. A képen a lánya, Gerlóczy Glória látható 1979-ben, a falon a Magányos cédrussal

Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

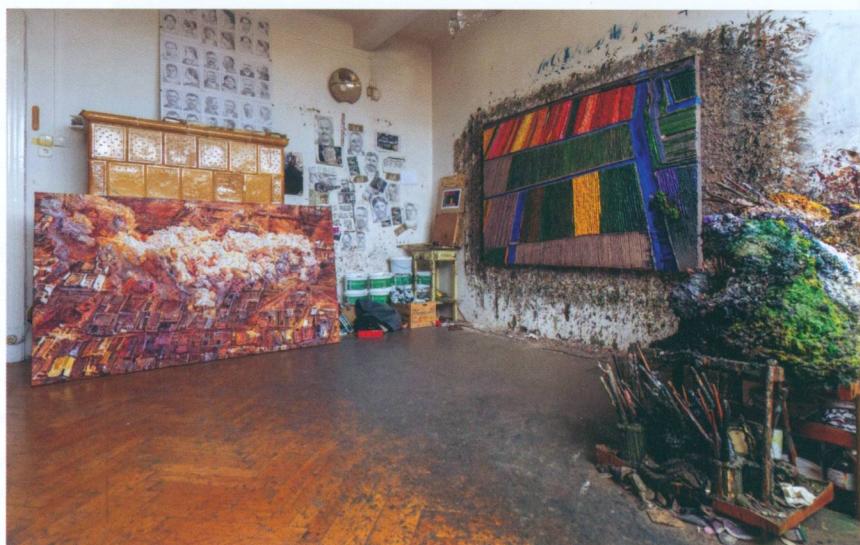
Az építész váratlan betoppanásakor a műtermet már kiadták másnak, Anna éppen a szemetet rendezgette, a többiek pedig arról vitáztak, hogy kocsisok vigyék el szekérponyvának (!) a jó minőségű vásznakat, vagy inkább a képeket feldarabolva festőknek adják el, hogy azoknak a másik oldalára még tudjanak alkotni.

„Nézegetés közben az egyik hengert véletlenül megrúgtam, és abból a Magányos cédrus bontakozott ki. Ez a festmény olyan döbbenetes erővel hatott rám, hogy gondolatokba merülve tépelődtem megmentésének lehetőségén” – írta Gerlóczy. A Magányos Csontváry legismertebb

alkotása, amely ma a magyar állam tulajdonában van, értéke felbecsülhetetlen. Gerlóczy zúgó fejjel ment a dzsesszkoncertre, az éjszakát is álmatlanul töltötte, majd másnap felvette minden pénzét, és – az említett kocsisok fenyegetése ellenére – felvásárolta a teljes, műteremben található Csontváry-örökséget, a festményeket, grafikákat, sőt a sok ezer oldalas írásrengéget is.

„Csontváry és Gerlóczy soha nem találkoztak egymással, mégis nagy hatással voltak egymásra. A fiatal építész nemcsak fizikailag mentette meg a műveket a pusztulástól, hanem később is évtizedeken keresztül dolgozott azért, hogy a festő elfoglalja megfelelő helyét a magyar művészettörténetben. 1930-ban Gerlóczy lelkes közreműködésével rendeztek először Csontváry-élelműkiállítást, nem kisebb szaktekintély, mint Vaszary János

Ma Baranyai Levente használja Csontváry egykor műtermét. A bal oldalon látható festmény a szíriai háború borzalmai ihlettek, a falon lőgó alkotás egy sokkal békesebb témaát dolgoz fel: a hollandiai tájat felülnézetből

Az egykor szébb napokat látott palota ma is imposáns látványt nyújt. A folyosó falait borító kék Zsolnay-csempek között sietett haza annak idején Csontváry is

írta a köszöntőt hozzá. Vaszary »századunk egyik legnagyobb festőjének« nevezte Csontváryt, és ezzel elindult a művész újrafelfedezése” – mondta Kelen Anna.

Baranyai 1998 óta dolgozik a műteremben, a paletta festékhegye is azóta gyűlik folyamatosan a vászon mellett. Lassan önálló alkotássá válik

dolgozik Csontváry utolsó hajlékában. A rács és az ajtó kinyitása után az előszobába toppantunk, ahogyan annak idején Gerlóczy Gedeon is tette. A szűk helyiségből léptünk be a legnagyobb szobába, ahol Baranyai három alkotása fogad. Korábban is láttam már a művész festményét fotón és a számítógép képernyőjén, előben azonban még erőteljesebb az élmény. „Amit a falnak döntve látsz, azt a képet a szíriai polgárháború kapcsán, Aleppo bombázásáról festettem. Egy orosz robotrepülő szemszögéből látjuk a pusztítást, érzékeltetve, hogy már a gyilkolás is dehumanizált: míg egykor férfiak küzdöttek férfiak ellen, most gépek ölnek civileket. Az alkotás folyamata, az újkori barbárok pusztítása annyira megviselt, hogy ennek az ellenpontjaként kezdtem el festeni a békés holland tájakat, virágföldeket. Amolyan színterápia ez a számonra” – mesélte Baranyai, aki a felülnézeti festészet mestere. A Google segítségével bárhova eljuthat a világon, a holland virágföldektől kezdve az arizonai sivatag repülőgép-temetőin át egészen a budai Várig. Társadalomkritikáit is felülről érvényesítí.

A vászon mellett két méretes festékhalmot áll. Ez a paletta, amely önmagában is művészeti alkotássá nőtte ki magát. Három kis asztalkán két

nagy kupacban halmozódik a festék változatos színeket és formákat alkotva. Az alapanyaggal vastagon dolgozó mester két évtizede „hizlalja” a színes hegyecskéket.

Baranyai előtt Marosán László szobrász, festőművész felesége és családja lakott itt vagy öt évtizeden keresztül. Az alsó szomszéd történetesen egy patikus, így egy emeleten belül a festőművész és a gyógyszerész is adott – akárcsak Csontváry esetében. „Ez a műterem jelenti nekem a minden. A festészet a lételemem, a hivatásom, akkor vonulok nyugdíjba, amikor koporsóban visznek ki innen” – mondta Baranyai, aki természetesen pontosan tisztában van vele, hogy kinek a szelleme járja át ezeket a falakat.

„Megtisztelő, hogy ott dolgozhatok, ahol Csontváry is élt egykor. Világ-színvonalú festőnek tartom, de a minden napokban nem igazán foglalkozom ezzel a kérdéssel. A nagy ablak az égre és a Szabadság-szoborra néz, nem vonja el a figyelmet a város. Az ég és a szobor szimbolikus jelentőségeük a számonra, hiszen alapvetően szabadságszerető és pacifista vagyok. A kis ablakokon keresztül rálátok a Gárdonyi térré és a Bartók Béla út forgalmára, ezek elég inspiráló látványt nyújtanak” – foglalta össze a festőművész, aki in-

Baranyai Levente imádja a neves kollégától „örökolt” műtermet. A fényviszonyok ideálisak a festéshez

nen a magasból mutatott rá a ház előtt álló fára. A nem is annyira magányos cédrust Csontváry tisztelei ültették. A Bartók Béla út 36–38. tetejének mai ura reméli, hogy addig alkothat, míg a cédrus egészen az ötödik emeletig nő.

A műterem oldalsó, kis ablakából szen-zációs kilátás nyílik a Bartók Béla út színes forgatagára

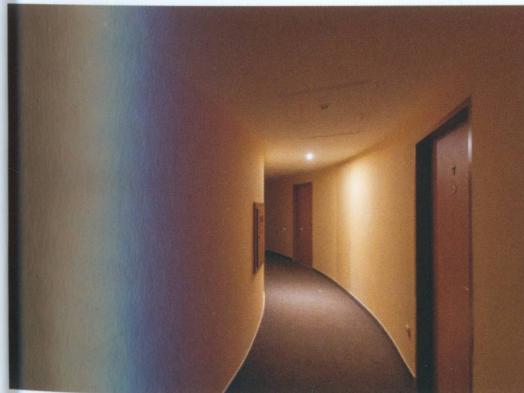

A szocialista építészet csúcsa 1967 óta
magasodik a Szilágyi Erzsébet fasor fölé.
Hengerhez hasonlatos alakjával a Körszálló
évtizedek óta izgatja a budapestiek fantáziáját

A SZOCIALIZMUS LEGMENŐBB HELYE, A KÖRSZÁLLÓ

A TETŐN COCA-COLÁT,
A FÖLDSZINTEN HOFIT KAPTAK A VENDÉGEK

A folyton kanyarodó
folyosókon az ember
úgy érzi magát, mintha
az Enterprise űrhajó
fedélzetén járkálna

A Körszálló – leánykori nevén a Hotel Budapest – a város egyik emblematikus épülete. Különösen számonra: budai gyerekként iskolába menet szinte minden nap elmentem előtte. Megbabonázva néztem ilyenkor a rakétához hasonlító formáját, hajókabinszerű világító ablakait, gyermeki fantáziám intergalaktikus antennákat vizionált a tetőre, és mesésen gazdag maharadzsákat a lakosztályokba. Kicsiként ámulva hallgattam a városi legendákat, hogy az épületet eredetileg hatalmas földalatti motorok forgatták. Ezúttal már felnőttként, fotós kollégámmal érkeztem feltárnival az épület minden titkára és szegletére.

„Üdvözölöm örököket a hetvenes-nyolcvanas évek csúcshoteljében! Általában ezzel a mondattal fogadom a vendégeket. Lehet, hogy az elmúlt hatvan évben megkopott egy kicsit a csillogása, azonban még mindig van ebben az épületben valami varázslatos” – mondta Pavletits Péter, a szálloda igazgatója. Liftbe szálltunk, és egészen a tizenötödik emeletig repültünk, itt kilenc tágas lakosztály nyújtózik a város tetején. Ezek a legjobb és legdrágább apartmanok az épületben. Felérve lélegzetelállító kilátás fogadt bennünket, amely azonnal fejbe kólintja az embert. A kör alakú, az épület

testét követő folyosók is adnak egyfajta különleges bájt a helynek, a gye-rekkori ūrhajós hangulat így azonnal visszaköszönt: az Enterprise fedélzetén éreztem magam.

Ám mielőtt elmerülünk az épület titkaiban, kicsit ugorjunk vissza a múlt-ba! A Szilágyi Erzsébet fasor e telkén nemzedékek óta vendéglátás folyt: itt állt a legendás Florida étterem és szórakozóhely, amelyet egy bomba tüntetett el a föld színéről a második világháborúban. Egy ideig bolgárkertészet működött a hűlt helyén, ám az ingatlan túl értékes volt a paradicsomter-mesztésre. Megszületett hát az elképzélés, hogy pazar szállodát építenek

Makett az épület tervezési szakaszából. Az épület különleges formája a kivitelezőket is hatalmas feladat elé állította. A szálloda a csúszósalus rend-szerrel épült: először megépült a magja, majd azon „felkúszva”, ugyanazt a zsaluzatot használva haladtak felfelé szintenként. Nem is minden sikerült kivitelezni az eredeti tervben szereplők közül: elmaradt például a maketten látható hosszú előtérő megépítése

Forrás: Fortepan / Szabó Lóránt

a budai hegyek lábához, a város legelegánsabb lakónegyedébe. A szocializmus reklámtáblájának szánták a luxushotel. A rendszer be akarta bizonyíta-ni, hogy a vasfüggöny mögött igenis tudunk felhőkarcolókat és futurisztikus építményeket emelni. A tervezés lehetőségét Szrogh György kapta meg. Az építkezés öt évig tartott, ám a vége így is kapkodósra sikerült. A kivitelezők gondosan ügyeltek arra, hogy az épületet megtekintő Kádár János nehogy egy méterrel is letérjen az előre egyeztetett útvonalról, mert ott félkész szobák, malterosvödrök és hiányzó konnektorok fogadták volna. Az 1967. december 30-án tartott megnyitón a színfalak mögött még mér-gezett egérként rohangáltak az építőmunkások. Az egyik szoba lángra ka-

Nem tudni, hogy került a kö-römcipős nő az építési területre ezen az 1966-os fotón. Annyi biztos, hogy sem a fadesz-kázt, sem a később felépített fémkorlát nem felelne már meg a biztonsági szabályoknak

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

pott, a másikban leszakadt a mosdókagyló – volt gond bőven. A másnapi szilveszteri bulira azonban minden klappolt, spárgakrémeleves, vajas-citro-mos izlandi kaviár és tűzdelt fácán almával szerepelt az étlapon, vagyis olyan ételkreációk, amelyek ma is különlegességek számítanának bármely ét-teremben. Az új szálloda hivatalos neve a Hotel Budapest lett, pestiesen

pedig Körszálló. A mostani igazgató szerint az egykor, 1967-es névadók nem is sejtették, mekkora marketingelőnyhöz juttatják a szál-lodát azzal, hogy az internet világában ezt a jól csengő nevet használhatják. Bárki a vilá-gon beüti a „hotel” és a „Budapest” szavakat, rögtön a Körszálló fura, hengerszerű alakja tűnik fel a képernyőjén.

„Itt, ahol most állunk, volt annak idején a Cola Bar, itt lehetett az országban először kólát kapni, ami hatalmas dolognak számított – mutatott körbe a tizenötödik emeleten az igazgató. Bár most ablakok szegélyezik a falakat, a rendszerváltás előtt ez amolyan szocialista rooftop bár volt. Egyszerre számított beltéri helynek és terasznak, pazar kilátással és nagyon menő italokkal. – Ide jártak az éjsza-kai élet császárai. Nagyon népszerű szórako-zóhely volt, de sajnos több öngyilkos is innen vetette le magát a mélybe, és a buli hevében gyakran hullottak le tárgyak a levegőből” – magyarázta Pavletits Péter, hogy miért zárt be 1990-ben a Cola Bar, és létesítettek lak-osztályokat a helyén.

A menedzserrel egy szűk szervizlépcsőn sétáltunk fel a tizenkilencedik emeletre, vagyis a hatvanhét méter magas épület tetejére. „Lehet mondani bármít, de ilyen háromszázhatvan fokos panoráma máshol nincs – jelentette ki Pavletits Péter, és mi egyetértőn hümmögünk, mielőtt a hatvanas évek

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

csúcstechnikáját képviselő lifttel visszaintultunk az első emeletre. – Ugyanezekkel a liftekkel közlekedett Honthy Hanna, Hofi, Roger Moore vagy éppen Kadafi tábornok” – mesélte az igazgató.

Valóban, a hírességek, politikusok szelleme éppúgy átjárja a falakat, mint a retro életérzés. Itt szállt meg Líbia egykori mindenható ura és diktátora, Moammer Kadafi, aki kétszer is járt Magyarországon a szocializmus éveiben, utoljára 1981 szeptemberében. A látogatás nem volt eseménytelen: Kadafi egyik testőre merénylenek nézte, és kis híján lelőtte az ablakot pucoló ipari alpinistát a Kőszállóban. Végül mindenki megúszta a találkozást. Kadafi évtizedekkel később tényleg erőszakos halált halt, ám Budapesttől távol. E falak között írták alá a bős-nagymarosi vízlépcső szerződését, mint utólag tudjuk, teljesen feleslegesen. A politikusok közül a német Willy Brandt is álomra hajtotta itt kancellári fejét, a legjobban juttató vendég pedig egy venezuelai férfi, bizonyos Illich Ramírez Sánchez volt, akit a világ nagy része Carlos, illetve Sakál néven ismer. Ebben a könyvben is többször előkerül a neve, hiszen a terrorista hónapokon keresztül volt a magyar kormány vendége, ez idő alatt több szállodában és szórakozóhelyen is otthagya a névjegyet. Később a jelenléte egyre kényelmetlenebbé vált, és gondoskodtak róla, hogy elhagyja az országot. A fővárosi szállodásoknak azonban jó emlékük van róla, nagyvonalú borralvalóiból többen tudtak a gyerüknek játékokat vagy éppen déligümölcsöt venni.

A világsztárok névsora is pazar: Roger Moore, Tony Curtis és Isabella Rossellini is a vendégek sorát gyarapította. A magyar hírességek közül Honthy Hanna kétszer is hetekre kibérelte az egyik lakosztályt, amikor a lakását éppen felújították. A színész - tisztességes dívához méltóan - extravagáns kérések tucatjaival bombázta a személyzetet, a reggelit például minden nap

Az emeleti kávézó, stílusos vendégekkel. A férfi nem a fotó kedvéért volt öltöny. A hely megkívánta az eleganciát

Látványkonyha. A séf a vendégek előtt készítette el a húsokat, zsúrkocsin a sütni valókat és a köréteket szállította,

Ez a módszer olyan technikát és tudást kívánt, amely 2023-ban is minden étterem dicséretére válna

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Hajdani szoba: tükrös paplan, lámpák az Iparművészeti boltból, és az elmaradhatatlan Videoton rádió. Az építész szívfájdalma volt, hogy a korabeli műszaki színvonal nem tette lehetővé egészben nyíló ablakok beépítését

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

A körkörös forma a nagy térben érződik igazán

Forrás: Arcanum Digitális Tudástár

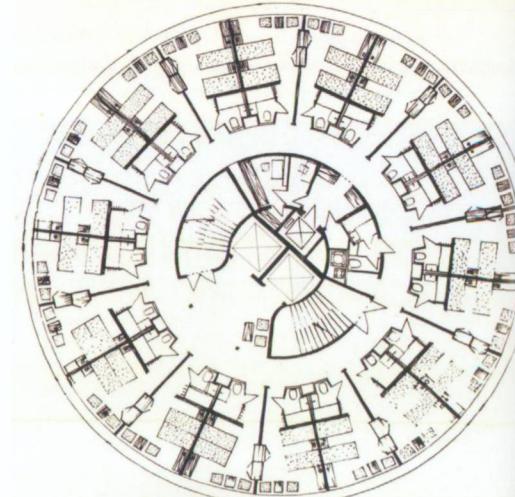
években pedig akár Koncz Zsuzsát, Bródy Jánost, Szörényi Leventét, Makk Károlyt, Gobbi Hildát vagy Zoránt is jó esélyel megpillanthattuk volna itt. Olyan volt ez a hely, mint a szocialista mennyország, ahol mindenki szép, divatos és boldog volt – de leginkább elegáns. Esténként, amikor a szálló vendégek egy része aludni tért, az épület aljában és tetején is beindult a buli.

Az étterem szinte semmit nem változott a hotel hőskora óta. Itt volt először svédasztalos kiszolgálás Magyarországon, amit az elején némileg érte telkenedve fogadtak a hazai és a keleti vendégek, többen odahúzták a széküket az ételek mellé, és a tállalóedény mellett falatottak. Bár a tervben a régi, az asztalok mellett már rég nem flambíroz-nak a séfek. Nincs rá igény. Egykor a kétszáznyolcvan szobát, vagyis hatszáz vendéget ötszáz dolgozó szolgálta ki, ma néhány tucat alkalmazott is elviszi a helyet. A mostani vendégkör felét itt tanuló diákok adják, felét pedig turisták, ott jártunkkor nagy volt a mozgás.

Pavletits Péter a túránk végére tartogatta a leg-
izgalmasabb helyeket. Egy szervizajtó benyomásával
a szálloda hátsó traktusában – és a nyolcvanas évek
közepén – találtuk magunkat. Itt lapul a mai napig

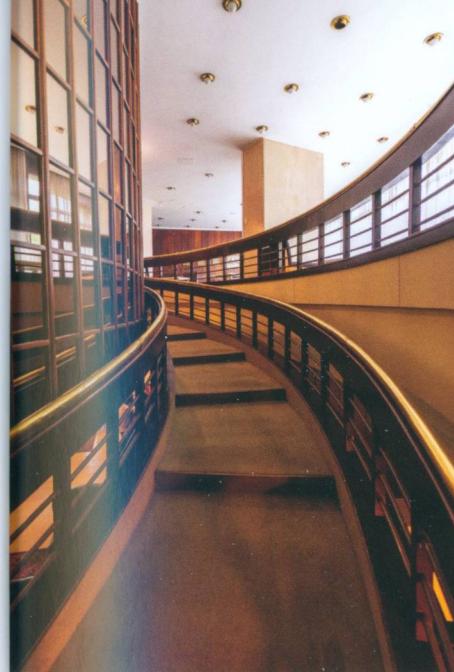
az ágyba kérte, méghozzá úgy, hogy a pincérnek a szobában is kötelező volt kezet mosnia.

„Ez volt itt a Joker Bár, a hotel másik legendás szórakozóhelye, ahol esténként Hofi Géza és Koós János lépett fel, utána pedig amerikai slágerekre lehetett táncolni. Ilyen volt még a máshol” – nyitotta ki a jelenleg különteremként működő helyiséget ajtaját a szállodamenedzser. Ott jártunkkor éppen sakkversenyre volt berendezve a hely. A kávézóban most is feketéztek néhányan, a nyolcvanas

A szabák hagyományos, kicsit trapezoid alakúak, nem is kellettek speciális, íves bútorok a berendezéshez

Forrás: Arcanum Digitális Tudástudományi Szolgáltató

A tervező humoránál volt: a fő lépcsőház lépcsőin levonulni nem, legfeljebb lebotladozni lehet.

Ezt a trükköt aztán a Műpában is alkalmazták, a lényege, hogy ne lehessen lesietni a lépcsőkön, hanem elegánsan sétálni kelljen rajtuk.

érintetlenül az egykori telefonközpont, amelynek beszélgetéseit biztosan élénk érdeklődéssel követték a titkosszolgálatok. Ma már nincs igény telefonokra, pláne nem ilyen központra. A régi széfek is itt vannak, bár hogyan alakuljon az épület további története, ezeket a tonnás monstrumokat aligha mozdítja el bárki.

Magá a recepció is csodás relikvia a múltból, hiszen a felakasztott szobakulcsok – szaknyelven koloncok –, amelyek az egész falat beborítják, mind eredetiek. 1967-ben kerültek a helyükre és máig ott maradtak, pedig az ajtókat már évek óta mágneskártyával nyitják a vendégek. Személyes kedvencem a Körszálló félköríves – milyen lenne – lépcsőháza, amelyet Szrogh György fricskából, vagy vicc ből úgy tervezett meg, hogy csakis ütemtelenül, kissé botladozva lehessen rajta lesétálni. A dolgozók csak sánta lépcsőnek nevezik, aki innen tervez színpadias levonulást, jobb, ha átgondolja az elképzéleseit. A fényses múltról mesélnek az eredeti perzsaszőnyegek is, amelyeket talán már nem tapos Koncz Zsuzsa és Bródy János cipője, azonban ki tudja, lehet hogy a Körszálló aranyélete egyszer még folytatódhat.

Kevesen jutnak ki a Hotel Budapest tetejére, de akik előtt kinyílik az aprócska tetőajtó, azok szenzációs látványban gyönyörködhetnek

A Kiscelli Múzeum bejárata napjainkban. Hosszú története során az épületegyüttes volt már kolostor, kórház, valamint egy különös mágnás magánkastély is

TRAGIKUS SZERELEM A KISCELLI KASTÉLYBAN

MÁGNÁS ELZA FELEMELKEDÉSE ÉS SZÖRNYŰ HALÁLA

Az épületegyüttes „templomjellege” jól látszik az első rézkarcon. Itt még áll a két eredeti torony. Ezek később meg-sérültek, és a katonai kórházzá alakítással párhuzamosan le is bontották őket

Források: Budapesti Történeti Múzeum - Kiscelli Múzeum

Megbújik az óbudai dombvidék tetején egy elvarázsolta kastély, amelyet ma Kiscelli Múzeumként ismerünk és leginkább a művelődni vágyókat vonzza, az épületet körülölelő parkerdő pedig a szerelmesek, a kocogók és a gyerekkesek terepe. Ám a kastélyra gondolva aligha jut eszünkbe egy utazókosárba gyomoszolt holt-test, a huszadik század elejének legnagyobb port felverő gyilkossága, a szerelem, a gazdagság és a társadalom bonyolult viszonya. minden bizonnal nem gondolunk Mágnás Elza szomorú esetére, pedig a Kiscelli Múzeum, vagy ahogyan korábban nevezték, a Schmidt-kastély kicsit ezekről is mesél.

Az épületegyüttes története igen régre, az 1700-as évek közepére nyúlik vissza. A Zichy-család épített itt kápolnát, hogy így tisztelegjenek egy osztrák kisváros, Marizell kegyszobra előtt. Az óbudai német lakosság ezért kezdte el Klein Marizellnek, vagyis Kis Marizellnek nevezni a birtokot – ebből lett aztán Kiscell. A kápolnát a terüettel együtt a trinitárius rend kapta meg a Zichyektől, ők építették fel a kolostort is. Ez a különös szerzetesrend fő feladatának tekintette, hogy adományokat gyűjtsön, majd a pénzzel keresztény foglyokat szabadítson ki az Oszmán Biroda-

lom karmaiból. Az elképzélés szép és nemes volt, segítségükkel sok ember kapta vissza a szabadságát. Azonban okkal nem szokás fizetni ma sem a túszejtőknek, hiszen az további emberrablásra sarkallna. Nem meglepő tehát, hogy II. József 1783-ban feloszlatta a rendet, a kolostor falai között pedig – immár minden vallási funkciótól mentesen – laktanya és hadikórház létesült. Amolyan korabeli rehabilitációs és nyugdíjjintézet volt ez a sérült katonák számára, feleségeikkel és gyerekeikkel élhettek itt együtt.

A katonai létesítményt 1890 körül zárták be, majd húsz évig elhagyottan várt a sorsára, senkinek nem volt elég tőkéje és ereje, hogy felújitsa. Ekkor bukkant fel a színben temérdek pénzével Schmidt Miksa, avagy Max

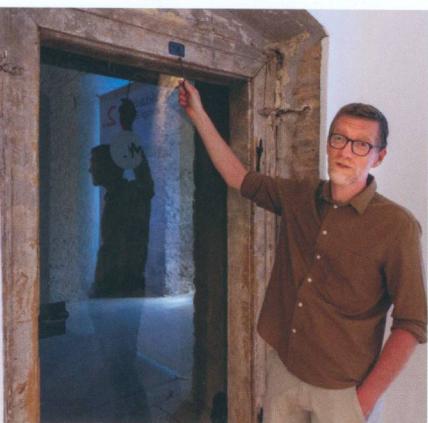
Schmidt (1866–1935) bécsi bútorgyáros, mágánás, kora egyik leggazdagabb vállalkozója, Budapest talán legjobb partija.

„Egyszerre lehetett őrült és zseni – mondta róla dr. Perényi Roland, a Kiscelli Múzeum igazgatója, a Mágánás Elza-rejtély emlékére rendezett *Holttest az utazókosárban* című, egykori kiállítás kurátora. Az osztrák úr hétközben keményen dolgozott, hétvégén pedig a Fővárosi Orfeumban pezsgő és kaviár mellett ereszette ki a gózt.

– Egyik interjújában megjegyezte, hogy azért él Budapesten, mert itt szépek a nők, így felté-

telezhetjük, hogy a kalandok sem álltak távol tőle” – tette hozzá Perényi Roland.

Schmidt Miksa 1911-ben vette meg az egykori kolostor-, templom- és kórházépületet, hogy azt saját palotájává alakítsa át, ekkor terjedt el a Schmidt-kastély elnevezés is a köznyelvben. „Üzletemberként Schmidt arisztokratákkal, mágánásokkal tárgyalt, nekik szállított elegáns bútorokat. Természetes választásnak tűnt, hogy az ügyfeleket egy kastélyban fogadja, itt voltak a bemutatótermek,

Perényi Roland igazgató egy, a felújítás közben megtalált ajtót mutat, amelyet Schmidt korában építettek

Forrás: Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum

Schmidt Miksa ezt a kastélyról készült rajzot használta „marketinganyagnak”. A háttoldalon sorolja lerakatait: Bécsben négy telephelye és egy raktára, Budapesten három telephelye és egy raktára volt

Forrás: Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum

a cége központja, valamint a saját lakosztálya is – magyarázza Perényi Roland. Emellett Schmidt műkincsgyűjteményének is kellett a hely, a férfi gyűjtött minden, ami szép, hódításai mellett jócskán költött festményekre, régészeti leletekre is. – Az udvaron még most is látható néhány római kori szarkofág, ezeket még ő hozatta ide, de a szobroktól a pattintott köeszközig tényleg minden érdekelte” – mesélte a szakértő.

Max Schmidt tehát boldogan élte nagyvonalú és galvállér életét, magához hasonló mágánásokkal tárgyalt, az egyik ilyen találkozó alkalmával pedig a szépséghoz szokott szeme megakadt egy különösen vonzó nőn. Turcsány Emília, vagy ahogyan a város ismerte, Mágánás Elza akkoriban Pálffy János gróf, gazdag műgyűjtő kitartottja volt. Állítólag Schmidt első látásra szerelemre lobbant a fiatal nő iránt, a beteljesedést pedig elősegítette az agg főür egy évvel későbbi halála.

Elza Miksa szeretője lett, kapcsolatuk híre pedig szárnyra kapott a városban. Mielőtt azonban belemennének, milyen fogadtatása volt az eredetileg szegény, tót lány és az osztrák milliárdos románcának, ismerjük meg Elza tragikus sorsának történetét.

Turcsány (esetleg Turcsányi) Emilia a ma Szlovákiához tartozó Báton született és Léván nevelkedett. Már fiatalon találkozott a szegény, vidéki lányok jellemző sorsával: az iskolából kimaradva cselédként dolgozott.

Nem sokat tudunk korai életéről, de az nagyon valószínű, hogy megtapasztalta ő is azt, amit a korban a cselédek döntő többsége: szinte rabszolgásorba tasztítva, erőszakot, szexuális bántalmazást őrzően függött uraitól. Budapest nagy és színes forgataga, egy jobb élet reménye – mint megannyi lányt előtte – Elzát is

Mágánás Elza. Az Érdekes Ujság ezzel a képpel illusztrálta a szenzációs gyilkosságról készült cikket. Jellemző módon mutatják be az áldozatot: „... pár éve még cseléd volt, aztán mosogató lány, majd egy orfeumban büffé-hölgy”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A korabeli újságok nem győztek szörnyüldözni, és kiaknázni a témát. A rajz eredeti képaláírása szerint: „Az előtérben áll az ágy, amelyben megfojtották”.

A nappaliról ezt írták: a „meggyilkolt félvilági lány szalonja”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

génységből, megaláztatásból és a saját lábára álljon? A szomorú válasz az, hogy akkoriban nemhogy ilyen út, de talán még ösvény sem létezett. Zsákutca annál több. A női emancipáció elején jártunk, egy tanult lány – Elza a származása okán nem tartozhatott közéjük – is legfeljebb tanítónőként dolgozhatott éhbéréről. Egy férfiközpontú társadalomban, ami a magán- és családi életet, valamint a munkaerőpiacot illeti, egy nincstelen, pláne vidéki, pláne szlovák származású bevándorló lánynak nem osztottak szerepet.

„Lehetett benne valamelyen különleges bűverő, ami megragadta a férfiakat, mert Mágánás Elza az éjszakában fogalomma vált. Egy elegáns úr számára olyan státuszszimbólum volt az ő társasága, mint a finom ruhája, vagy a vagyontárgyai” – magyarázta Perényi. A közbeszéd azonban finoman szólva sem értékelte a társadalmi felemelkedés efféle formáját. Hiába beszélgetett franciaul az Orfeumban, a publikum számára Elza csak egy műveletlen, proli tót maradt. Krúdy Gyula, Budapest legszínesebben fogalmazó krónikása ezekkel a sorokkal írta le Elzát: „Fagyottan, unottan, haltekintettel, ajkán örökké gunyoros, elbizakodott mosollyal (mint azok a nők, akiket végül megölni szoktak a férfiak, vagy pedig magukat ölik meg értük) ült a Télikert felső végén Mágánás Elza, aki bár egy mosónőnek volt a lánya, még műveletlenségében is oly hidegnek és előkelőnek tudta magát maszkirozni.”

A társadalmi ugrás csak részben sikerült neki. Elza a kapcsolata révén jó körülmenyek között élt, de megvetetten és korántsem szabadon. Schmidt lakást bérelt a szeretőjének a Margit (ma Bem) rakparton, ruháit Párizsból

a városba csábította. Előbb Pécelen lett cseléd, majd még beljebb költözött, és mosogatólány, majd pincérlány lett belőle.

„Nincs arról tudomásunk, hogy hagyományos értelemben véve prostituált lett volna Pesten. Ennek nincs hivatalos nyoma, az engedélyt, vagyis a bárcát nem váltotta ki. Inkább azt gyanítjuk, hogy amolyan luxuskurtizán lehetett, ahogy akkoriban fogalmaztak, büfédáma, méghozzá a legjobb helyen, az Orfeum mulatóban, a mai Operettszínházban” – mesélte Perényi Roland. Hogy milyen utat választhatott volna még Elza, hogy kiléjen a sze-

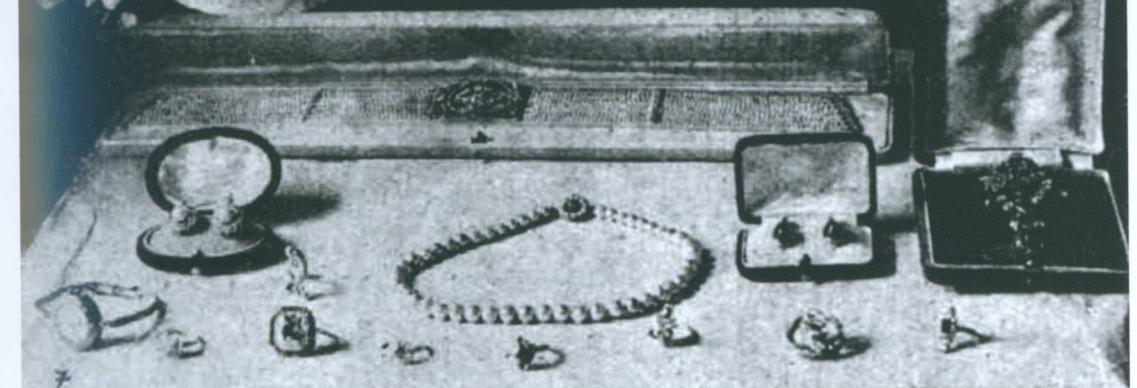
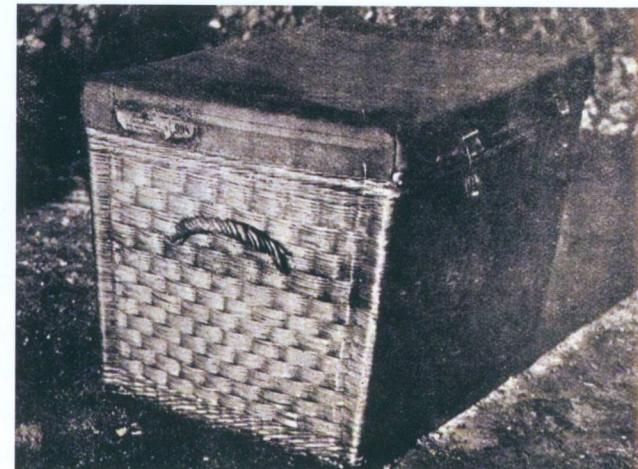
hozatta, állandó járandóságot folyósított neki, és művelte, tanította, hogy finom dáma váljon belőle. „Amikor Schmidt megkívánta, Elzának mennie kellett. A férfi megkövetelte, hogy a nő kizárolag fehér ruhában mutatkozzon, a pletykák szerint pedig a kastélyban koporsóban szeretkeztek, ám ez utóbbi valószínűleg csak városi mendemonda volt. A rossz nyelvek arról is szóltak, hogy Schmidt több pénzt költ Elzára, mint az üzeme munkásainak fizetésére” – tette hozzá a szakértő. Schmidt felvállalta ugyan a kapcsolatot, de házasságról szó sem lehetett. Egy valamirevaló üzletember ezt a kockázatot már nem vállalhatta volna. Az, hogy egy úriember kurtizánokkal hetyegjen, a kor szigorú erkölcsei szerint még megbocsátható volt, ám hogy elvegye szeretőjét, az elköpzelhetetlen.

1914. január 10-én, szombat hajnalban a románc tragikus véget ért. Két kocsis partra vonszolt egy ázott, nádfonatos utazókosarat, amely a Kacsa utcánál akadt fenn a Duna lépcsőn. A kocsisok mohón vetették rá magukat a zsákmányra, azt remélve, hogy valami értékes lapul odabenn. Ám rémülten hőköltek vissza, amikor egy nő félmeztelen, embriópózban behajtогtott holttestére bukkantak. A rendőrségi jelentés szerint az áldozat „körülbelül 30 éves, kereszteny típusú, közepes nagyságú, mérsékeltan táplált, gondosan ápolt testű” volt. Utóbbi félmondat már finoman utalt arra, hogy prostituált lehetett az elhunyt, hiszen rendes nő ilyesmivel aligha foglalkozott.

Az eset a lapok címszövegén került, dr. Nagy Károly detektívfonök pedig elrendelte a kor legkiterjedtebb nyomozását. Több száz örömlányt rendeltek be a kórházba, hátha valamelyik felismeri a holttestet, ám természetesen egyikük sem tudta beazonosítani. Ötszáz rendőr járt a hotelokat, kereste meg a kitartott nőket, színészszínöket. Tömeghisztéria alakult ki, a sajtó pedig minden apró részletről beszámolt. A felfokozott hangulatot jelzi, hogy a gyilkosság híre még a *New York Times*ban is

A vesszősár, amelyből előkerült Mágánás Elza holtteste. Szinte önálló sajtótornéra indult: mutatták fényképen, rajzon, zárva és nyitva, a nyomozókkal körülvéve és magányosan is

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Mágánás Elza ékszerei, amelyeket állítólag elvittek a rablógyilkosok. A hagyatékot aztán egy ékszerész vásárolta fel egyben – darabjai végül néhány nap alatt egytől egyig gazdára találtak üzletében

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

megjelent, sőt az ausztrál lapokba is eljutott. A sztori találása sokat elmond a társadalmi viszonyokról. A nőt bűnösnek látották, aki szinte megérdemelte a halált, kihívta maga ellen a sorsot, halálát amolyan kéjes aktusként tálták.

Idővel a rendőrség is bekopogott a Margit rakpart egyik háza második emeletének 12-es számú lakásába, vagyis Elza otthonába. Kóbori Rózsi mindössze néhány hónapja volt Elza házvezetőnője. Szegény sorból jött, azonban ő a polgári iskolát is elvégezte, míg „úrnője” csak az elemiig jutott. Rózsi egy darabig kitartott a meséje mellett, hogy Elzát három úr vitte el, hogy a kiscelli kastélyba vigyék, aztán hamarosan kiderült az igazság.

„Az irigység, a társadalmi mobilitás hiánya biztosan szerepet játszott a gyilkosságban. Rózsi volt az értelmi szerző, zavarta, hogy egy olyan embert kell szolgálnia, aki még nála is mélyebbről jön. Nem a krimi miatt érdekes ez a történet, hanem mert egyszerre szól a női és férfi szerepekről, a kor hozzállásáról, bűnről és szexualitásról, egyenjogúságról” – mondta Perényi Roland. A nyomozók számára összeállt a kép. Kóbori Rózsi szeretője, Nick Gusztáv volt az, aki péntek este becsönetet tette a lakásba, a házvezető előcsalogatta az úrnőjét, majd egy törülközővel megfogtották. Itt nagyjából véget is ért a mestertervük, mert nem tudták, mihez kezdenek az élettelen testtel. Végül egy Fantomas-mozidarabban látott módszerrel utazókosárba csomagolták a tetemet, és egy csónakkal vízre szálltak, ám tragikomikus ügyetlenséget bemutatva hol a sodrás vitte el őket, hol másik csónakosok ijesztettek rájuk. A kosár néhány percnyi lebegés után fennakadt a lépcsőön.

„A bizonyítékok alapján Nick Gusztáv egy megvezetett fiatalember lehetett, dologtalan péklegény, aki szerette a kártyát és a nőket. Rózsi sikeresen manipulálta őt, de tegyük hozzá, hogy a bíróság és a közvélemény is mindig

MAGYAR ACTRESS MURDERED

Body Found in a Trunk; \$20,000
Worth of Jewels Gone.

Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

VIENNA, Jan. 12.—Budapest has a murder mystery. On Saturday the body of a woman was found in a basket trunk. A reporter on the staff of a Budapest newspaper recognized the woman as a well-known music hall artist. Else Turcsanyi, whose housekeeper was arrested to-day. The woman says that on Friday three men of aristocratic appearance called in an automobile to take her mistress for a ride, one of the men was addressed by his companions as "Count." When she left the house, the housekeeper says, Fraulein Turcsanyi was wearing diamond earrings, rings and other jewelry worth \$20,000. No jewels were found on the body.

Forrás: The New York Times Archive

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

jában, ám mivel városszerte ismerték a múltját, senki sem vett tőle. Egy asszony még kislányként találkozott az állítólagos Guszti bácsival egy érdi szociális otthonban, a férfi azt mesélte neki, hogy semmi sem úgy történt a valóságban, ahogyan azt a sajtó és a bíróság állította. Az biztos, hogy 1929-ben Nick Gusztáv még a váci börtönben raboskodott, de aztán kiengedték, és a háborúval már szabad emberként nézett szembe.

a nőket érezte bűnösebbnek egy ilyen helyzetben." Nick Gusztáv védekezését nem segítette, hogy Elza fülbevalóit az alsónadrágjában találták meg.

Mindket tettest elítélték, először kötél általi halálra, majd Ferenc József amnesziájának következetében életfogytiglani börtönbüntetésre. Kóbori Rózsi Márrianosztrán, a tömlöcben halt meg tüdővészben néhány évvel később, Nick Gusztáv sorsa azonban rejtélyesebb. „Nagyon erősen él a tősgyökeres óbudaik emlékezetében ez az eset, ezért néhány éve felhívást intéztünk a helyiekhez, hogy aki tud bármit is a gyilkos későbbi életéről, jelentkezzen. Nagyon sok történetet kaptunk, ám a sztorik valóságtartalmát képtelenség ellenőrizni. Volt, aki azt mesélte, hogy ősz szakálla miatt az idős Nick játszotta el a Mikulás szerepét a kerületi ünnepségeken, más szerint perecet árult a Péterfy Sándor Utcai Kórház aulá-

A temetés. Schmidt Miksa kalap nélkül látható a gyászoló tömeg közepén.

A férfi talán az elmaradt esküvőt akarta „pótolni” a fényűző szertartással

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az egykori Schmidt-kastélyban sétálva azt kérdeztem a szakértőtől, ha lenne rá lehetősége, akkor milyen titokra derítene fényt a gyilkosság kapcsán. „Szeretném végre Miksa és Elza szavaival hallani a történetüket – válaszolta Perényi Roland. – Sok minden tudunk, ám az információk többsége mások elmondásaira hagyatkozik. Schmidt valószínűleg őszintén rajongott Elzáért. Hatalmas, fehér temetést szervezett neki, amin ott volt a korabeli Budapest őszszes híressége, fontos embere. Nyilván ők elsősorban a Schmidt iránti részvétüket rótták le, nem Elzát gyászolták, mégis olyan érzése van az embernek, hogy a mágnás az elmaradt esküvőt akarta megadni halott szerelmének.”

Miksa őszinte érzelmeit tükrözi az is, hogy az egykori templom épületében – amely ma a kiállítások különleges színhelye – kis kápolnát rendezett be a meggyilkolt nőnek. Az emlékhely valószínűleg pont a férfi hálószobája alatt lehetett, és minden évben, Elza halála napján papot hívott a kápolna megszentelésére. A berendezések listája fennmaradt az utókornak, a tárnyak közül azonban csak néhány lehetséges fel. Ezek egyike egy gyönyörű rajz, amely a halotti ravatalon ábrázolja Elzát. A képet valószínűleg maga a kivá-

grafikai tehetséggel megáldott bútorgyáros készítette. A finom kontúrok, Elza arcának bájos vonásai gyengédségről árulkodnak. Az örökk szerelem jele az is, hogy a lányt a régi óbudai temetőben helyezték örök nyugalomra, Miksa elmondása szerint azért oda, hogy a szobája ablakából egy távcsővel minden láthassa a sírját.

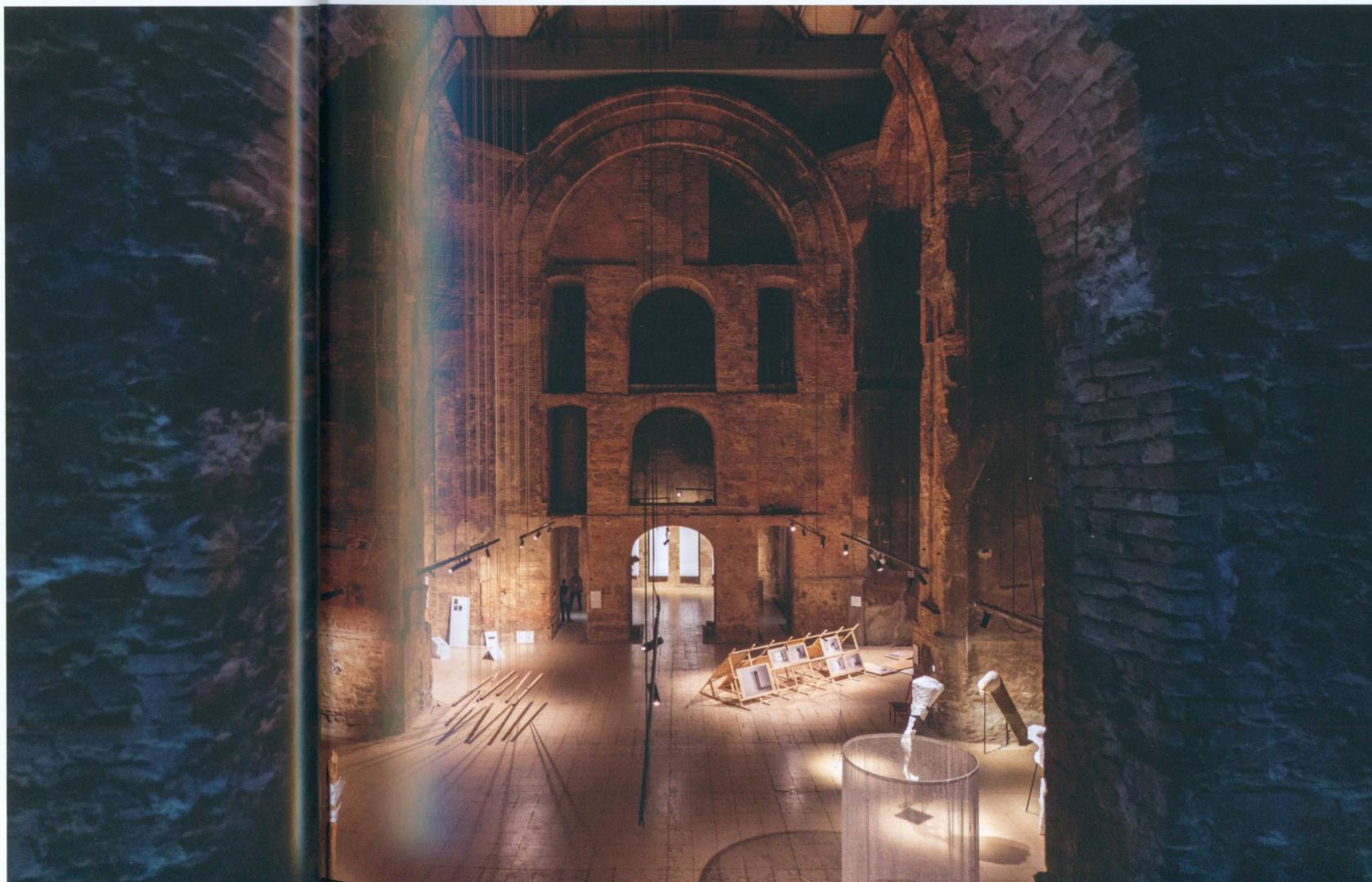

A volt templom már nem vallási kegyhely, és Schmidt Miksa idejében sem volt az. A toronyban lehetett a ház urának a hálószobája, amelynek ablakából a temetőt és elvesített kedvese sírját figyelhette. Alatta pedig az Elza tiszteletére berendezett kápolna volt

A Kiscelli Múzeum kellemes hely Óbudán, a hegy tetején. Udvarában számos művészeti alkotás megcsodálható

Az egykori templomépület ma kiállítóhelyként működik, a hangulat egészben különleges – és kicsit félelmetes is – itt

A ZUGLÓI HÁZ, AMELYRE EGY MALÉV-GÉP ZUHANT

RÉMÁLOMMÁ VÁLT A VASÁRNAPI SÉTAREPÜLÉS

Zugló szívében járunk, a Róna utca 224. számnál, pár sarokra az Uzsoki Utcai Kórháztól, a mindig forgalmas Nagy Lajos király újtától, és egyetlen háznyira az Erzsébet királyné újtától. A helyszínünk egy földszint, plusz kétemeletes lakóház, amely jellegtelenségevel úgy illeszkedik az utca szövetébe, mintha minden is idetartozott volna. Az épület csak azoknak árulkodik múltja drámai napjáról, akik betérnek a kapun, és elsétálnak a hátsó traktusához. Itt ugyanis egy emléktábla áll ezzel a szöveggel: „Drága gyermekünk emlékére Vida Ferenc 20 éves, Hee Tibor 13 éves, Bencze Ernő 17 éves. 1961. augusztus 6.”

Az eldugott táblácska Budapest történetének legsúlyosabb repülőgépszerencsétlenségére emlékeztet. Az említett augusztusi vasárnapon, rek-

Róna utca 224. A lakóhákat a negyvenes évek elején építették. Az épületek átlagosak, az itt történt események azonban egyáltalán nem mindennapiai

A hátsó traktusának falán, ott, ahol a végzetes tragédia történt, márnytábla emlékezik a fiatal fiúra, aik egy augusztusi napon rosszkor voltak rossz helyen

kenő hőségen a Malév egyik gépe Zugló felett irányíthatatlanná vált, majd a Lumumba (ma Róna) utcai tásasház tetejére zuhant. A fedélzeten huszonhét haladt meg. A ház tövében épp három fiatal srác szerelte az egyikük versenybringáját, a gép lehulló farokrészre velük is végzett.

„Ott voltam aznap az épületben, amikor becsapódott a repülőgép” – mesélte Greguss Pál fizikus, aki családjával 1955-ben költözött a Róna utca 224–226. számú ikerhába. A szerencsétlenség idején tizenégy éves volt.

„A második emeleten volt a lakásunk, az utcára néző fronton, édesanyám egészen 2021-ben bekövetkezett haláláig ott élt. Forró, vasárnapi nap volt, focimeccset néztünk a tévében. A tévé ritkaság volt akkoriban, így a szomszédból is többen átjöttek, sokan voltunk. Egyszer csak borzasztó nagy csatánást hallottunk” – elevenítette fel több mint hat évtizeddel ezelőtti emlékeit Greguss Pál. A ma már nyugdíjas férfi azonos nevű édesapja világhírű fizikus és feltaláló volt, ő maga is már gyerekként vonzódott a természettudományokhoz. Az akkor kiskámasz Greguss érdeklődő gyerekként így pontosan tudta, hogy aznap lőtték fel German Tyitov szovjet kozmonautát az űrbe. „Az első gondolatom az volt, hogy ennek a jóembernek is pont ide kellett pottyannia” – emlékezett Greguss.

A meccset néző társaság azonnal felpattant, és rohanáni kezdett kifelé az épületből. A lépcsőfordulóban iszonytató látvány fogadta őket. „Láttuk, hogy az ikerház tetejére zuhant a repülő, füstölt, lángolt minden. Rögtön terjedni kezdett a hír, hogy gyerekek is maradtak a romok alatt, mi pedig nagyon aggódtunk, mert a húgaim a kertben játszottak, pont ott, ahol a roncsok voltak.”

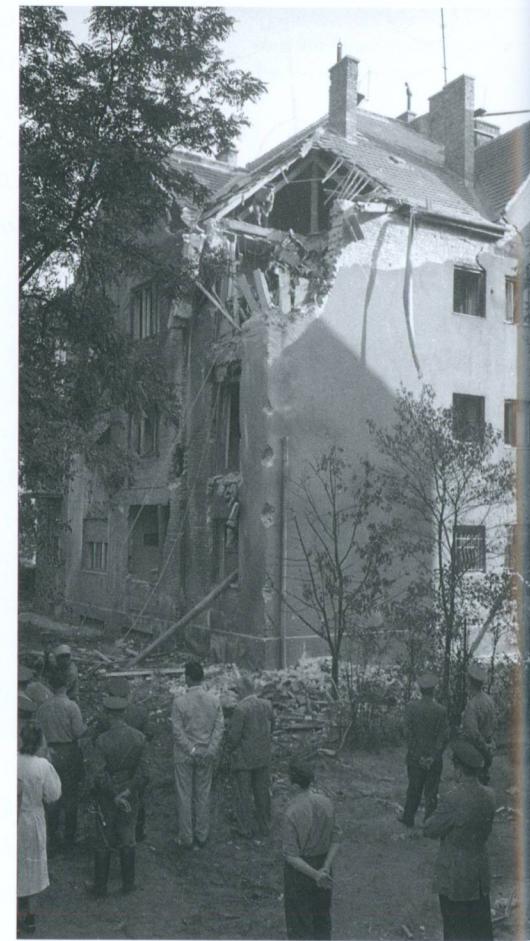
Forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

Bár a hét-kilenc éves kislányoknak megmondta, hogy tilos kimeniük az udvarból, ők valamiért figyelmen kívül hagyták az utasítást, és a ház előtti pici parkban hintáztak. A százméteres séta mentette meg az életüket. „Néhány percnyi bizonytalanság után megjelent a szomszéd, kézen fogva hozta a két kislányt” – emlékezik vissza Greguss Pál.

A baleset helyszínén gyorsan nőtt a tömeg, bizarr módon rengeteg fürdőruhás, papucsol ember jelent meg. A közeli strand (ma BVSC-Zugló Uszoda) dugig volt fürdőzőkkel, akik látták az alacsonyan manőverező gépet és aztán a sűrű, fekete füstöt is. Ők úgy, ahogyan voltak, fecskében, törülközöben indultak el.

„Bennünket, gyerekeket gyorsan kitereltek a kapun túlra, holttesteket nem láttam csak az egyik fiú édesanyját, aki el lehet képzelní, hogy milyen állapotban volt. Az áldozatok közül Tibort ismertük a legjobban, az öcsém osztálytársa és jóbarátja volt, az egész osztály részt vett a temetésén. Abban a lakásban, aminek a repülő nekiment, egy fiatal anyuka aludt a kisbabájával. Nem sérültek meg, de azonnal elköltöztek” – mesélte Greguss Pál, akit – érzése szerint – nem viselt meg túlságosan a trauma. Öt ével korábban, 1956-ban ugyane ház pincéjében laptak, mert repkedtek a golyók Zuglóban. „Amikor végül felmehettünk a lakásba, láttuk, hogy az egyik lövedék pont az én ágyamon ment keresztül – mesélte Greguss, aki 1973-ban költözött el az ikerházból. – Viszonylag gyorsan helyreállították az épületet. Amire tisztán emlékszem, az az iszonytató formalinszag volt. Gondolom fertőtlenítésre használták a vegyi anyagot” – mondta.

Az esetet nehéz lett volna eltitkolni, hiszen a tragédia a város forgalmas pontján történt, a sűrű füstöt kilométerekről is láthatták, a mentés pedig két napig tartott. A sajtóban mégis csak nyúlfarknyi cikkek

A gép a becsapódáskor kettészakadt, az orr-rész a tetőbe ékelődött, és lyukat ütött a szerkezeten. A szerencsétlenül járt gyerekek pont a tető alatt álltak

Forrás: Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

A gép füstölő roncsai körül hatalmas csődűlet támadt.

A lakók mellett a közeli strandról is odorohantak az emberek kíváncsiskodni. Ez akár újabb tragédiához is vezethetett volna, hiszen a tankban még lehetett üzemanyag

Forrás: Katasztrófavédelem Központi Múzeuma

szerepeltek a balesetről, a Népszabadság például elintézte egy rövidhírrrel a harminc ember halálát okozó tragédiát. Nem akartak nagy nyilvánosságot a történeteknek. „Lezuhant a MALÉV sétarepülőgépe. Megrendítő szerencsétlenség történt: augusztus 6-án, vasárnap 17 órakor, Budapesten, a XIV. kerületben lezuhant a MALÉV sétarepülőgépe. A gép húsz utasa és négy főnyi személyzete életét vesztette. A szerencsétlenség okának megállapítására a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium által kiküldött bizottság a vizsgálatot megkezdté.”

Akkoriban divatosak voltak a sétarepülések. A tíz-tizenöt perces programok Ferihegyről indultak, majd a gépek a Káldi tér felett fordultak meg, hogy újra a repülőtér felé vegyék az irányt. A Malév HA-TSA jelű repülőgépe azon a forró vasárnapon már öt alkalommal szállított családokat, szerelmeseket, a repülés élményére vágyó embereket.

A szerencsétlenül járt repülőgép története maga is kalandos, a C-47-est 1943-ban gyártották Amerikában. 1951-ben a gép a belgrádi amerikai nagykövetség felé repült, ám szélviharba került, és átsodródott a magyar légtérbe, ahol léghárító lövedékekkel fogadták. Lelőni nem sikerült ugyan a repülőt, azonban a behívott szovjet vadászgépek leszállásra tudták kényszeríteni. A C-47-est a Rákosi-vezetés kémrepülőnek minősítette, a személyzetet

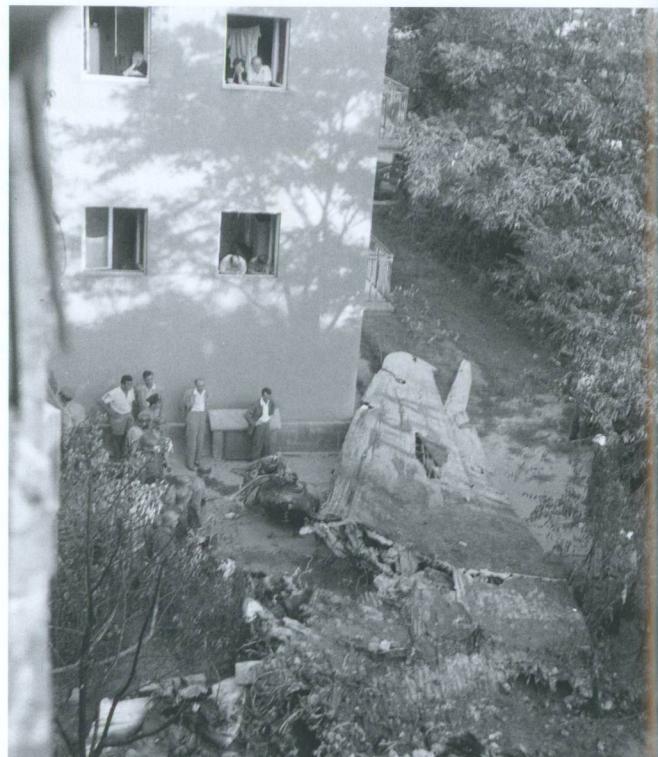
internálták – majd egy idő után kiutasították az országból –, a repülőgépet pedig köszönettel megtartották „hadizsákmányként”. Mivel az oroszok is gyártottak ugyanilyen gépeket Li-2-es típusnévvel, a C-47-est egyszerűen átnevezték Li-2-esnek. A dicső, kémsztorival dúsított múlt után 1961-re

a HA-TSA már csak sétarepülőként állt szolgálatban a Malévnál, hétvégenként azonban alaposan megreptették.

A gép 15 óra 44 perckor kapta meg a felszállási engedélyt, a fedélzeten húsz fizető utassal és négytagú személyzettel. A nyomozás gyorsan kiderítette, hogy három „potyautas” is velük tartott, ők mind a személyzet ismerősei voltak. Két nő és egy fiú jutott fel nem hivatalosan a járatra, amely így több emberrel indult el, mint ahány ülőhely volt. A szabálytalanságok számát szaporította, hogy az egyik hölgvendég a pilótafülkében, egészen pontosan a kapitány mögött foglalt helyet, míg a szerelő szomszédjának fia a távirász ülésében (!) várta a felszállást, de vélhetően menet közben ő is átadta a helyét egy nőnek.

A személyzet fiatal volt, de nem tapasztalatlan, a huszonkilenc éves Hoffman Róbert kapitány például már hatezer órát repült, és a harmincötöny éves Hegyi József elsőtiszt sem volt éppen kezdő. Rajtuk kívül még a harminckilenc éves távirász és a harmincnégy éves fedélzeti szerelő „vitte” a járatot előbb Vecsés irányába, majd a Városliget fölre.

Hogy pontosan mi történt a pilótafülkében a repülés néhány perce alatt, azt feketedoboz híján már soha nem tudhatjuk meg biztosan. A járókelők vallomásából kiderül, hogy ők is az égre vetették a tekintetüket, mert a gép nagyon furcsán viselkedett odafenn. A pilóták igazi hullámvásátra ültették fel az utasokat, a meredek felfelé ívelést meredek zuhanás követte. A sétarepülésre ráunó pilóták valószínűleg a hölgismerősöknek akartak felvágni a műrepülő-mutatványokkal, azonban az egyik kunsztból már nem tudták visszahozni a gépet. A repülő a hátára fordult – ekkor minden bizonytalannal az

Forrás: Katastrófavédelem Központi Múzeuma

Ide, a lakóház hátsó traktusára esett a gép, amelynek teste gyakorlatilag porrás égett az udvarban. Így nézett ki a szerencsétlenség helyszíne 1961 augusztusában és napjainkban

utasok kiestek az ülésükből és összezúzták magukat – majd rövid zuhanás után 16.56-kor becsapódott a Lumumba (Róna) utca 224-es ház tetejébe. A gép farokrészé levált, és a ház mellé zuhant, oda, ahol a három srác a kerékpárral bíbelődött. A legfiatalabb áldozat ötéves volt csupán – összesen hat gyerek tartózkodott a fedélzeten. A házban két lakó sebesült meg súlyosan. A szemtanúk állítása szerint a kérkező mentőcsapatok a pilótafülkében az egyik embert még éle találták, ám mire kiszabadították, ő is elhunyt.

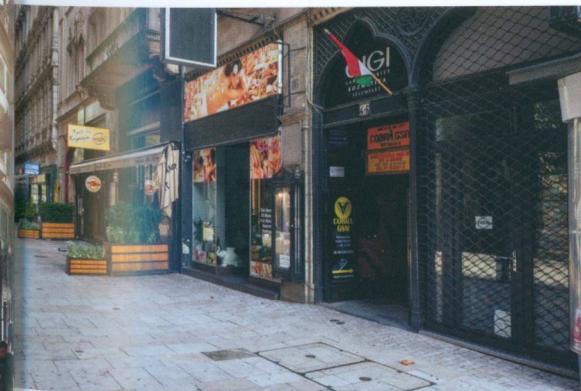
A vizsgálat kimutatta, hogy a gép tökéletes műszaki állapotban volt, ám a pilóták szinte minden szabályt megszegve „vagánykodtak” a levegőben. Sem ők nem voltak bekötve, sem az utasok, így valószínű, hogy miután a repülő a hátára fordult, a személyzet tagjai is kiestek az ülésükből, így esélyük sem volt visszahúzni a repülőt a dugóhúzóból – főleg nem ilyen kis magasságon. A pilótafülke zsúfoltsága is okozhatott problémákat, összesen hat ember tétét találták meg ott, köztük a két civil nőét, ami eleve súlyos szabálytalanság.

A Róna utcai lakóház sérüléseit kijavították és az épület – néhány kisebb változástól eltekintve – hasonlóan néz ki, mint a tragédia időpontjában. A hozzátartozók – főleg a gyerekeiket elvesztő szülők – lelkei sebeit azonban valószínűleg az évtizedek sem gyógyították be.

HIDEGTÁL ÉS HIDEGHÁBORÚ A MÉZES MACKÓBAN

NEM JÖTT BE A KASZINÓTOJÁS-DIPLOMÁCIA

A Mézes Mackónak egykor helyet adó üzlethelyiséggé portálja teljesen jól felismerhető, de természetesen már más funkciója van

Biztos vagyok benne, hogy sok olvasóban ébreszt kellemes emlékeket, ha a Mézes Mackó tormával töltött sonkatekercsére gondol, az igazi törzsvendégek talán még az ízét is fel tudják idézni. Az egykori csúcsbúfé története azonban igencsak eklektikus: szerepel benne kaszinótojás mellett világpolitika, korrupció, és titkos szsexparti is, minden ezüsttálcán tálalva, aszpiikkal bőven lefedve.

A Belváros szívében járunk, a Kígyó utcában, egyetlen kőhajításnyira a Ferenciek terétől. Ebben a házban (Kígyó utca 4–6.) lakott Thaiss Elek,

Budapest hétről, korrupt rendőrkapitánya, és itt üzemelt Gábor Zsazsa édesanyjának ékszerbutikja is. Aki az épület e történeteire kíváncsi, lapozza fel bátran kötetünk első részét. Sokat elmond a Belvárosról, hogy e mondatok bepötyögésekor a házban turistacsalogató étterem, thai masszázzsalon és GSM-üzlet működik.

A Mézes Mackó 1955-ben nyílt meg, és vált rövid időn belül fogalommá a városban. Amolyan szocialista gyorsétterem volt, méghozzá a minőségi fajtából. A vendég már a belépéskor különlegesnek érezte magát, mert az

ajtó nyílását csilingelés jelezte, a hűtőpultokban sehol máshol nem kapható finomságok sorakoztak. Eleve újdonságnak számított, hogy a fogásokat a hűtőpultból vették ki, és adták oda a vendégnek, ilyesmire legfeljebb a cukrászdákban volt példa. A fal minden négyzetcentiméterét tükrök borították, és a bolt persze zsúfolásig tömve volt vásárlókkal, akik elvitelre kérhették az ételeket, vagy állva fogyszthatták el őket. Az egyetlen kritika, amely visszatérően megjelent a Mézes Mackóval kapcsolatban, az volt, hogy egy szardíniásdobozhoz hasonlított. Egykor vásárlóként édesapám azt idézte fel, hogy pusztítóan sokat kellett sorban állni. Bizonyára emlékeznek még a régi divatra, hogy az ember rendelt, kapott egy cetlit, várt a kassza előtt, fizetett, majd mehetett vissza a pulthoz. Életét is elunta közben.

Egyáltalán nem véletlen, hogy a kávé legendás volt a Mackóban: Onódy egy azóta is létező topmárkát, egy Gaggia kávészőt szerzett be. A névadó Achille Gaggia 1936-ban szabdalmaztatta a ma ismert, nagy nyomású forró vizsel dolgozó eszpresszómasinát. Azóta is ez a kávészőről Rolls-Royce-a

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

A Mézes Mackó Onódy Lajos találmánya volt. A budapesti Éttermi és Büfél Vállalat vezéreként Onódy úgy töltött be fontos szerepet a szocialista korszakban, hogy közben vérbeli kapitalista is volt. A vezető káder gyakran utazhatott Nyugatra, ahol minden nyitott szemmel és elmével járt. Ki tudja, ha Onódy Nyugaton születik, akkor egy multivállalat kreatív fejlesztési menedzsere válik belőle. Ő azonban nagyon is a szocializmushoz tartozott. Ebben a rendszerben emelkedett magasra, majd jutott egy szűk börtöncellába.

Esti portál bármészakodókkal:
A Mézes Mackó üzlete
a Kígyó utcában, egy 1964-es,
esős, őszi estén

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

Az üzlet kínálatában a hidegkonyhai termékek voltak a legnépszerűbbek, például a körözött sajttekeres, franciasaláta, kaszinótojás, de kapható volt itt izlandi kaviár, ököruszály-saláta, turmixok, kocsonyák, grillhúsok, cukrászsütemények, és persze isteni krémkávé is. Utóbbit egy óriási, külföldről hozott presszógép főzte kivételeesen erősre és finomra. Napi ötezret is eladtak belőle.

A brüsszeli világkiállítás
magyar pavilonjának
éftermi terasza, ahol
Onódy gondoskodott
a hidegkonyháról.

A magyar gasztronómiai
népszerű lett.
Erre a kiállításra találta ki
egy magyar szakács
a hortobágyi palacsintát,
amelynek annyi köze lehet
a magyar alföldhöz,
hogy valószínűleg az alkotója

Forrás: Magyar Kereskedelmi
és Vendéglátóipari Múzeum

Hogy jobban megértsem a Mézes Mackó és alapítójának történetét, egy olyan emberhez fordultam, aki gyerekkora óta ismerte őt. Odze György egykor diplomata és író Sorstörötök címmel könyvet is írt a sztoriról.

„Elmesélek egy történetet vele kapcsolatban. 1958-ban Brüsszelben volt a világkiállítás, amelyen Magyarország is szerepelt. Onódy csinálta

a hidegkonyhát. A kiállításon megpillantott egy olcsónak tűnő, mégis modern pavilont, amiről kiderült, hogy nem más, mint egy amerikai cég által épített átmeneti szállások sora a kiállításon dolgozó munkatársak számára. Onódy megvette az építményeket, és a Balatonon hatalmas sikerrel motelként kezdte el működtetni őket” – hozott fel Odze egy példát arra, hogy milyen kiváló üzleti vénája volt a hajdani pesti gasztrogurunk.

Onódy azt is láttá külföldön, hogy hogyan működik egy modern büfél, miként készítik a sült krumplit, és milyen kávégepeket használnak. minden újdonságot be akart hozni az országba.

A grillcsirkét például személyesen neki köszönhetjük, de ő honosította meg a zenegépet, a turmixokat és a lágy fagyit is.

A Mézes Mackó egy nyugati/szocialista hibridként vált kultikus helyére, még hasonlót sem láthattak a budapestiek. Onódy a hidegkonyhára kon-

A magyar gasztrodelegáció Onódyval
(balról a második) Brüsszelben

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

1958-ban, a Mézes Mackó harmadik születésnapján egy igazi medvebocsot állítottak a pultba. A marketingzeni üzletvezető, Tódor Géza (jobbra) jó kedélyűen végigkóstoltatta a menüt a macival. Az állatidomárok arcán azért jól látható a feszültség

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

az egyik kebelcsoda egy politikai elítélt felesége volt, a másik a Kádár-rendszer besúgója. Ahol ennyi ember fordult meg, oda a belügyesek is beépültek.

„A hölgék és urak hisztériában törtek ki, sikoltottak a gyönyörűségtől, rendőröknek kellett visszatartaniuk őket, mert például a hazánkban először bemutatott mirelit áru olyan meglepetést okozott, mint amilyet később a Beatles” – mesélte 2001-ben egy interjúban Tódor Géza üzletvezető. A siker akkora volt, hogy amelyik szocialista franchise-rendszerrel több új üzlet is nyílt. Az eredeti neve maradt Mézes Mackó, míg a Széna téren Budai Mackó, a Váci utcában Édes Mackó, a József körúton pedig Mackó Büfé Eszpresszó, és több Bistro Mackó is működött.

Onódtól nem állt messze, hogy politikai kapcsolatait kamatoztassa. A Mézes Mackó szállította 1956 júliusában, tehát néhány hónappal a forradalom kitörése előtt az ételeket Nagy Imre hatvanadik születésnapjára. Négy évvel később – és minden össze két évvel Nagy Imre kivégzése után –, 1960-ban már Kádár

ben szólította le a járókelőket, és invitálta őket egy kóstolóra. Előfordult, hogy gyereknapra pónifogatot bérletek, és több száz lurkót kocsikáztattak végre a Váci utcán. A legnagyobb kunszt mégiscsak az volt, amikor az üzlet harmadik születésnapjára, 1958-ban egy állatkerti medvebocsot állítottak a pult mögé, ami aztán Tódor kíséretében végigkóstolta az ételapot. Figyeltek arra is, hogy a pult mögött gyönyörű nők szolgálják ki a vendégeket. Míg

Mézes Mackó fióküzlet a Köztársaság téren (ma II. János Pál pápa tér). Talán nem véletlen, hogy egy üzlethelyiség épp a pátház mellett nyílt meg. A helyiséget ma Kastner néven trendi kávézóként és co-working irodaként működik

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

János tért be ide Nyikita Hruscsov szovjet vezér kíséretében. Hruscsovot cigányzene, magyar nóta és persze jó falatok fogadták – meg persze az örökké aktív Onódy, aki többször is vendégül láta a Kádár-Hruscsov-párost.

„Onódy sikerének egyik titka az volt, hogy hidegtálakat küldött a fontos politikusok lakására. ÁttételeSEN ez okozta később a vesztét is. Egy ismerőse javasolta, hogy rendezzen szovjet mintára orgiákat vezető politikusoknak. Ez meg is történt, a Moszkva környéki dácsa helyett egy gödi családi ház lett a helyszín, ahol a Malév néhány csinos légiutas-kísérője szorakoztatta az urakat. Akkoriban a lányok autót és lakást kaptak a szolgálataikért cserébe” – mesélte Odzé György. A korebeli városi legendák szerint a forró testű lányokat hidegtálként, aszpikeba öntve szolgálták fel, de csokival borított stewardessek is szerepeltek a gödi partik „ételapján”. Ebbe a botrányba keverték bele – feltehetően féltekenységből – Bara Margit nevét is. A szép és népszerű színésznő soha nem járt a villában, mégis meghurcolták, egy életre visszavonult a színészettől.

Moszkva, 1958. Az asztalnál balról jobbra: Julija Hruscsova, Hruscsov unokája, majd Révész Géza honvédelmi miniszter, Kádár János, Nyikita Szergéjevics Hruscsov. A háttérben Tódor Géza, a Mézes Mackó nagyra becsült üzletvezetője áll.

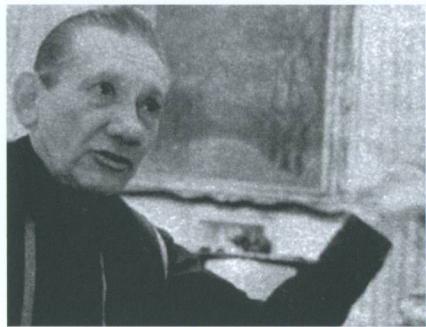
Híába volt a „túzközeli” kapcsolat, később Tódort is meghurcolták

Forrás: Fortepan / Jakucs János

Hogy pontosan kiknek és miért volt az útjában Onódy Lajos, azt csak találhatni lehet. A történelmi korszak változott: Hruscsovot Brezsnyev váltotta a Szovjetunió élén. „Erőre kaptak a keményvonalas kommunisták, Magyarországon elkezdődött a »nyugatos«, »fellázító« pártemberek kiszorítása. Ezek közé sorolták a világlátott Onódyt is. Elképzelhető, hogy addigra már ő is elhitte magáról, hogy politikai tényező lehet, vagy valakinek szúrták a szemét a sikerei” – elmélkedett Odze.

Az biztos, hogy a Mézes Mackó két agytrösztjét, Onódy Lajost és Tódor Gézát, 1964 októberében letartóztatták. Onódy külföldről érkezett haza, könyörögtek neki, hogy maradjon Bécsben, ám szentül hitte, hogy nem eshet baja. Tévedett. Hruscsov leváltása Magyarországon is megvál-

toztatta az erőviszonyokat. Amikor Kádár értesült a hidegtákat elfogadó politikusok ügyéről, állítólag annyit mondott, hogy legalább az ezüttálcát visszaküldhették volna. Kirakatper volt ez a javából: Onódy hét évet kapott, és több mint négy évet le is töltött ebből a hírhedt szegedi Csillagban.

Onódy Lajos nem sokkal a szabadulása után, megtörten, de rehabilitálásban reménykedve

Forrás: Arcanum Digitális Tudóstár

Ma nevetségesnek tűnik az összeg, akkor sem volt egy vagyon: harmincszer forint elsikkasztásával vádolták. A teljes bűnszervezeten négyszázötösszer forintot kerestek. A börtönben Onódy látása meggyengült, csontsoványra fogyott, fogai kihullottak. Lelkileg összetört. Szabadulása után egy üzemi konyhát vitt, megérte a rendszerváltást, 1996-ban hunyt el.

A Mézes Mackók a per idején három hónapra bezártak, aztán egyre romló színvonalon, de tovább működtek. Az addigra már csak büfeként üzemelő lánc a kilencvenes évek elején szűnt meg, addigra már csak árnyéka volt önmagának. Hiányzott mögüle az újító erő. A Kígyó utcában, az épület oldalán látható homlokzati díszek még az egykori Mézes Mackó időszakát idézik, Hruscsovval, aszpikkal, szovjet hangulatú szexpartikkal.

Medvés padlóírózsz
az eredeti,
Kígyó utcai üzletből

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

50

Ma nevetségesnek tűnik az összeg, akkor sem volt egy vagyon: harmincszer forint elsikkasztásával vádolták. A teljes bűnszervezeten négyszázötösszer forintot kerestek. A börtönben Onódy látása meggyengült, csontsoványra fogyott, fogai kihullottak. Lelkileg összetört. Szabadulása után egy üzemi konyhát vitt, megérte a rendszerváltást, 1996-ban hunyt el.

A Mézes Mackók a per idején három

hónapra bezártak, aztán egyre romló színvonalon, de tovább működtek. Az addigra már csak büfeként üzemelő lánc a kilencvenes évek elején szűnt meg, addigra már csak árnyéka volt önmagának. Hiányzott mögüle az újító erő. A Kígyó utcában, az épület oldalán látható homlokzati díszek még az egykori Mézes Mackó időszakát idézik, Hruscsovval, aszpikkal, szovjet hangulatú szexpartikkal.

EGY VILÁGUTAZÓ VILLÁJA AZ ANDRÁSSY ÚTON

HOPP FERENC NYOLCVANÉVESEN INDULT EL
UTOLSÓ FÖLD KÖRÜLI ÚTJÁRA

Hopp Ferenc beállított
fotója. Az üzletember
negyvenkilenc éves volt ekkor.
Nem sokkal a kép készítése
után felöltötte vándor-
köpönyegét, és neki vágott
az élete második felét
kitevő nagy kalandjának

Forrás: Magyar Kereskedelmi
és Vendéglátóipari Múzeum

Élt a városban egy kifogástalan úriember, amelyen magányos farkas, akire vagyona, gyors észjárása és emberi tartása miatt is felnéztek az úri klubokban. A gentleman egy napon a fejébe vette, hogy körbeutazza a földet. Márpedig amitől kimondott, azt teljesítette is: vonaton, lélekveszton, elefánt- és bivalyháton, gyaloghintón, gőzösön küzdött le hegyeket és völgyeket, fedeztet fel távoli, idegen világokat.

Fenti bekezdésünk akár Jules Verne *80 nap alatt a föld körül* című könyvének szinopszisa is lehetne, fejezetünk azonban Hopp Ferencről szól. Míg a regény főhőse, Phileas Fogg csupán Verne képzeletében létezett, az íróval egyidős Hopp Ferenc nagyon is köztünk élt. Villája a mai napig áll az Andrásy út 103. szám alatt, sőt kertjével együtt tárta kapukkal várja a látogatókat, hogy a távoli Keletről meséljenek nekünk.

Hopp Ferenc története egy igazi monarchiabeli sikersztori. Szinte mindenébe illő. Mint oly sokan mások Pest életének legszínesebb figurái közül, ő sem magyar anyanyelvű volt, nem is magyarok lakta vidéken született, mégis önérzetesen magyarnak és pestinek tartotta magát. Hopp 1833-ban egy szegény sekrestyés fiaként látta meg a napvilágot a ma Csehországhoz tartozó Fulneken. Egyik rokona révén még gyerekfejjel került Pestre, hogy egy másik önérzetes pesti, ám a lombardiai születésű Stefano Calderoni

51

(Calderoni István) inasa legyen. Kettőjük találkozása igen sokat elmond a monarchiabeli, öles léptekkel fejlődő, multikulti Pestről: egy német anyanyelvű morva és egy olasz nyelvű lombard irányított itt egy magyar céget, és járult hozzá a város fejlődéséhez.

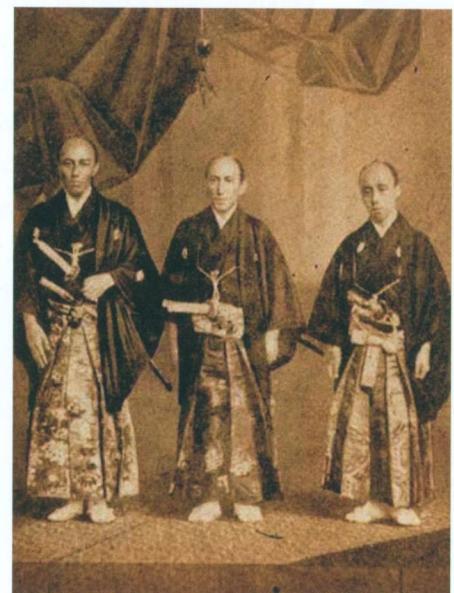
Calderoni a Monarchia seregével vétődött hazánkba, és úgy megtetszett neki az itteni élet, hogy megőrült, és jól menő optikai céget alapított a fővárosban. Távcsöveket, látcsöveket és persze szemüvegeket árult a Gizella (ma Vörösmarty) téren üzletében. Az olasz nemcsak a látszerészethez értett, hanem a marketinghez is. A belvárosi optika kirakata valóságos látványosság volt, ismert sztárok és tizenöt perc hírnévre vágyó civilek fényképeit cserélgették folyamatosan a kirakatban. Aki számított a városban, vagy számítani akart, az ott virított a Calderoni-üzlet frontján, és naponta több ezren vették szemügyre vonásait.

„Calderoninak lányos apaként kellett egy megbízható fiatal társ, akinek átadhatotta tudását és birodalmát. Calderoni atyai jóbarátjaként és mentoráltjaként tekintett az ifjú inasra. Hopp Ferenc végigjárta a céges számlátrát, minden megtanult a látművészet mesterétől” – magyarázta a villa kertjében sétálva Mészáros Ágnes, a múzeum kulturális menedzsere. Ahogyan akkoriban illett, két évre Bécsbe is elküldték tanulni az ifjút, majd New Yorkban is dolgozott négy évet, ám az ottani „főnöke” hiába kérte, hogy maradjon Amerikában, és legyen az üzlettársa. Hopp Ferencet visszahúzta a szíve szeretett mentorához, és az ő Pestjéhez.

Hazatérése után a cége neve Calderoni és Társára változott, és valószínűleg a családi, üzleti kötelékeket akarták még szorosabba fűzni azzal, hogy

Hopp Ferenc villája ma is áll az Andrásy út 103. szám alatt, a kerítésen információs táblák mesélnek egykorú tulajdonosa kalandos életéről

„Az esemény indította be Hopp Kelet-mániáját: épp New York-i tartózkodása idején látogatott az Egyesült Államokba kétszázötven (!) év elzárkózás után az első hivatalos japán delegáció. Pazar fogadatnában volt részük, felvonuláson vettek részt, útjuk minden mozzanatát nyomon kísérte a sajtó. A képen látható férfiak Japán követei, aikik találkoztak az elnökkel is

Forrás: Collection of Tom Burnett
Consulate General of Japan
in New York

Hopp Ferenc huszonnyolc éves korában feleségével, Calderoni Idával. Az biztos, hogy nem épp a szerelem lángja lobog a szemükben.

Fél év után el is váltak
Forrás: Kiss Ottó: Hopp Ferenc portréja,
Budapest, HFA_A.1711.22.
Szépművészeti Múzeum

Hopp Ferenc az üzletében. A férfi élete vége felé készült kép, amely szimbolikusan összefoglal egy életet: a vagyon alapját meghatározó Calderoni-üzletben készült, de hangsúlyosan jelen van rajta a földgömb is.

Hopp nem csupán bejárta, de iskolászerként árulta is a glóbuszt

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

a huszonnyolc éves Ferenc elvette Stefano huszonkét esztendős lányát, Idát. A frigy még mai hollywoodi mércével mérve is viharosan gyors lefolyású végét ért: a felek hat hónap után a válás mellett döntötték. A miértekre nem tudjuk a választ, Hopp a magánügyeit mindig diszkrét eleganciával kezelte, vélhetően az előre elrendezett házasság egyszerűen nem működött.

Hopp és Calderoni kapcsolata nem szakadt meg a magánéleti kellemetlenségek ellenére sem, sőt Stefano ígéretéhez híven rá bízta a vállalatot. Az örökö a kormányrúdhoz érve meghálálta a bizalmat: még nagyobb sikerek felé vezette a cégi hajóját. Hopp ügyesen felismerte, hogy jókora lehetőségek rejlenek a kezdő oktatási reformban. Elkezdett az okulárek, fényképezőgépek és vetítőgépek mellett immáron tanszereket is forgalmazni: vonalzókat, körzöket, földgömböket. Fenomenális üzleti húzás volt. Hopp beírta magát nemcsak a látszerészet, hanem a magyar oktatás történetébe is, közben pedig hatalmas vagyon birtokosává vált. Ideje volt, hogy újabb feladatok felé forduljon.

„Hopp Ferencet izgatta minden, amit az ember és a természet hozott létre. Érdekelte a világ. Közel ötvenévesen láta elérkezettnek az időt, hogy elinduljon első föld körüli útjára. Alaposan megtervezett minden, és a céget sem hagyta magára. Megadta munkatársainak, hogy mikor, melyik városban időzik majd, ők pedig rendszeresen jelentésekkel küldtek neki az ott-honi üzletmenetről. Kicsit olyan volt, mint a mai digitális nomádok, ám neki jóval nagyobb erőszítekkel kellett tennie, hogy rajta tartsa a kezét a napi üzletmeneten” – mesélte a múzeum munkatársa. Az első út több mint egy évig tartott: Fiuméból a Földközi-tengeren és a Szuezi-csatornán át, Egyiptom és Jemen érintésével, majd az Indiai-óceánon keresztül, Ceylon mentén jutott el Ausztráliába. Innen Indonézia (Jáva szigete, Jakarta), Szingapúr és Rangun érintésével végigjárta a nagyobb indiai városokat, Bombayt, Delhit, Kalkuttát, felkapaszkodott a Himalája oldalában fekvő Dardzsilingbe, majd következett

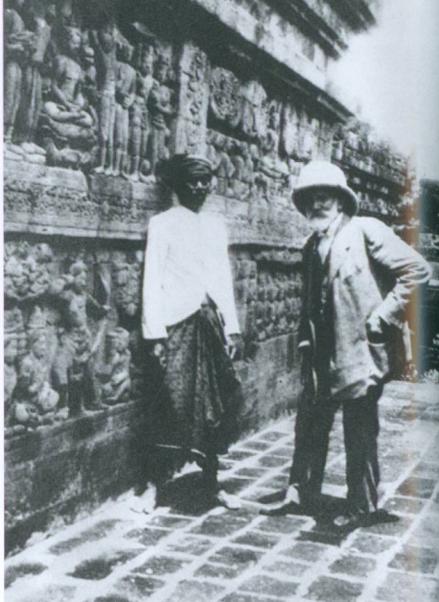
a Távol-Kelet: Hongkong, Sanghaj, Tokió, Jokohama, Kóbe, Kiotó, Oszaka. Amerikába hajózva San Franciscón, Denveren és Washingtonon keresztül újra az európai kontinensre érkezett.

Élete folyamán Hopp ötször kerülte meg a glóbuszt: ő volt az első ember, aki menetéről jegyet váltott – az akkor is kalandos – frissen megnyílt kongói vasút teljes vonalára. Bejárta teljes Dél-Amerikát, átszelte Szibériát, valamint újra és újra elvarázsolta a Távol-Kelet tömény egzotikuma.

„Mindig azt a járművet használta, ami az adott helyen rendelkezésre állt, így ült elefánton és bivalykordén, hajózott Afrikában (Nilus, Kongó) egy lőszerekkel megrakott gőzösön, és az óceánon keresztül, a kínai nagy falhoz pedig gyaloghintóval vitte fel magát. A falnál le is fotózta magát, és egy téglát is elhozott emlékbe. Soha nem panaszkodott a körülmények miatt. Sokat fotózott, és leveleiből, későbbi előadásaiból is kibontakozik az akkori világ valósága. Japán volt a kedvence, több alkalommal is ellátogatott az országba. Utazásai során gyűjtött minden, amit lehetett, kollekciója első darabja egy strucctojás volt, ám később egyre jobb érzékkal válogatta össze a műkinkeket, faragványokat, kerámiákat, dísztárgyakat, mindenkelőtt az ázsiai művészet darabjait” – magyarázta Mészáros Ágnes.

Szerencsétlen frigye után a világutazó kalendor nem nősült meg többé, független emberként élte az életét az 1885-ben – tehát az első útja után – vásárolt Andrassy úti villájában. A házat készen vásárolta, az már 1876-ban is állt, eredetileg – az Andrassy út többi külső villájához hasonlóan – nyaralónak terveztek.

A kertet a világutazó teljes egészében maga álmodta meg, méghozzá egyik ázsiai élménye hatására. Jáva szigetén a holland alkirály látta vendégül a világjáró úriembert a palotájában. A rezidenciához egy kedves, buja, békés, egzotikus kert is kapcsolódott. Ez a buitenzorgi kert adta az ihletet Hoppnak, hogy a saját hátsó udvarából is hasonló földi paradicsomot varázsoljon. Szobrokat, egy kis pavilont, világító lampionokat, távoli utazások tárgyi emlékeit állította itt ki. A ginkófa, amelyet csemeteként még maga Hopp

A világutazó elemében:
Hopp Ferenc 1914-ben
Jáva szigetén, Borobudurban
egy helybelivel, talpig
az akkori módi szerinti
gyarmatosítóoltözetben
Forrás: HFA.A.384., Szépművészeti Múzeum,
Budapest

A Hold-kapu a hátsó kert
bejáratánál, a kör forma
a teljességet hivatott
megjeleníteni

birint, kis tavacskával és dombos partjait összekötő híddal utánozta Japánt és nádfedeles, három oldalán nyitott lugashoz vezetett, ami olykor-olykor megtelt vendégekkel kiknek körében a házigazda visszaképzelt magát a legtávolabbi Keletrre.”

A kertben most látható alkotások többségében másolatok. Az eredetiket fedett helyre menekítették a múzeum munkatársai, mert az időjárás már végzett volna velük. Eredeti azonban személyes kedvencem, a Hold-kapu, amely az európai kapukkal ellentétben nem elválaszt, hanem épp ellenkezőleg: összeköt, hívogat, belépésre csábít. Gyere be, vendég, nézd meg milyen gyönyörű világ vár itt! A kapu körformája a teljességet hivatott megjeleníteni. Aki ismeri a kínai írásjeleket, az elolvashatja, hogy a bejáraton a „Hopp Ferenc háza” szöveg áll, alatta pedig szintén mandarin írásjelekkel egy bájos üzenet: „kapum táján örööm áradjon a végételenbe”. Utóbbi sokat elmond a villa lakójának személetmódról.

„Barátságos, kedves ember lehetett, aki – bár akkoriban ez nem volt szokás – minden fényképen mosolyog. Örömmel mutatta meg a kertet és a hatalmas gyűjteményét a hozzá érkező látogatóknak” – mesélte a szakértő. Hopp Ferenc nyolcvan (!) esztendősen vágott neki utolsó világkerülő útjának, amely közel egy évig tartott. Fáradhatatlan volt, tudásszomja, kí-

hozott haza, a mai napig ott áll a kert közepén.

„Az exotikus kert egymagában egyik legérdekesebb nevezetessége fővárosunknak” – idézett egy korabeli forrást a Hopp Ferenc életéről szóló, *A Buitenzorg-villa lakója* című kötet, amely egy másik visszaemlékezésben így idézi meg az Andrassy úti villa kertjét.

„Ott valamikor játékos la-

Az egzotikus kertet Hopp életében is csodálták az emberek, 2023-ban is érdemes bemenekülni ide a város zajából némi kelettes, spirituális sétára

váncsisága és kalandvágya pedig kimeríthetetlen. Korában őt tartották a leginkább világlátott magyarnak. Bár leveleit és saját feljegyzéseit élete végéig németül fogalmazta meg, tudatosan magyarnak vallotta magát mindenhol, és itt, Budapesten lelt végső otthonra. Bárhol járt is, ide tért haza.

A villába lépve Hopp egykor privát tereiben találjuk magunkat, amelyek már jó ideje a könyvtár gyűjteményének adnak otthont. A földszinten lakott a tulajdonos, az alsó szinten volt a fogadószoba – erről szerencsére több fotó is fennmaradt, így sejtjük, hogyan nézhetett ki egykor. Természetesen a díszes termet a kényelmes bútorok mellett műkincsek is gazdagították. A dolgo-

zószoba és a hálószoba
is innen nyílott, míg az emeletet teljes
egészében a gyűjteményének szentelte.
Az utazások során vásárolt, a halálkor
mintegy négyezer tárgyat számláló gyűj-
teményét a villájában állította ki. Az or-
szágból és a világ minden tájáról érkeztek
emberek, hogy megcsodálják a szalonját.

A Hold-kapu egy 1913-as felvételen. A kert annyira megkapó volt, hogy Hopp életében Buitenzorg-kastélynak nevezték az Andrássy úti épületet

Environ Monit Assess (2006) 119:101–111

Az Andrassy úti kertet
ihlető példa: a Jáva-szigeti
Buitenzorg-kastély díszparkja
egy korabeli festményen

Forrás: Tropenmuseum, part of the National Museum of World Cultures, CC BY-SA 3.0

A mandarin nyelven írt szövegek arról mesélnek, hogy Hopp Ferenc házában jár a vendég, valamint egy bájos üzenetet is hordoznak: „kapum táján örööm áradjon a végtelekben”

Hopp Ferenc hálószobája
az Andrássy úton. Itt álmodta
meg a következő utazását

Az épületet évtizedek óta ázsiai
művészeti múzeumként használják,
Hopp gyűjteménye kibővült még
pár ezer darabbal

A hely kicsi volt, így a rengeteg alkotás tömény mennyiségeben, összeszűfölve fogadta az érdeklődőket. A villa legfelső, második emeleti szintje már a szocializmusban épült rá az eredeti épületre.

Hopp Ferenc 1919-ben, nyolcvanhat évesen indult el utolsó útjára. Megérezvén a közelgő elmúlás szelét, gondoskodnia kellett a cég, de még inkább a páratlan gyűjteménye biztonságáról. Birodalma egy részét az unokatestvérére hagyta, a műtárgyakat pedig többek között a Szépművészeti Múzeum szakértőire bízta, akikkel már korábban bizalmi, baráti viszonyt alakított ki. A politikai események, a Tanácsköztársaság felemelkedése azonban terve újragondolására készítette. Tudta, hogy ha a villájába nagycsaládokat költöztetnek a proletárdiktatúra hívei, akkor a gyűjtemény elvész, megsemmisül. A legbiztosabb megoldásnak azt gondolta, ha felajánlja a villát és a teljes gyűjteményt a magyar államnak azzal a feltételellet, hogy az épületet múzeumként működtetik, a kollekciót pedig elérhetővé teszik a nagyközönség számára. Hopp még megérte a Tanácsköztársaság bukását és a Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum létrehozásáról szóló hivatalos határozatot. A papírt egy köszönőlevél kíséretében kézbesítették az agg világutazónak. Három nappal a boríték felbontása után halott volt. Tudta, hogy életműve biztonságba került.

Az épület ma Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumként működik. A lakóhelyiségeiben orientalista könyvtár várja a téma kutatóit, a művészeti gyűjtemény darabszáma pedig négyezerről harmincezerre bővült. Nyitvatarlási időben a kert szabadon látogatható. A nagy utazó talán boldog lenne, ha látná, hogy jó száz évvel a halála után még mindig családok lépnek be a Hold-kapun, és repülnek egy pillanatra gondolatban a távoli Keletre.

AZ EGYETLEN HELY, AMIT REJTŐ JENŐ OTTHONNAK NEVEZHETETT

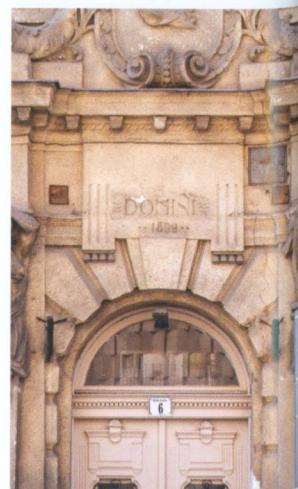
A TITOKZATOS ÉLETŰ ÍRÓ ERZSÉBETVÁROSI LAKÁSA

Rejtő Jenő annyira egy rejtői figurához illő, csavargó életet élt, hogy a hálás utókor nehezen találna olyan épületet, amelyet tisztelegesen megkoszorúzhat. A ponyvaregények zsenije, megújítója és nyelvi zsonglője folyamatosan költözött – igazából nem az a kérdés, hogy hol lakott, hanem az, hol nem. Annyit azonban talán kijelenthetünk: ha van egyáltalán hely, amit Rejtő esetében „otthonnak” nevezhetünk, az egy ma is álló erzsébetvárosi épület.

Rejtő Jenő családja úgy tizenöt évig lakott ebben az épületben. Akkor Szövetség utca 40. volt a cím, most Rejtő Jenő utca 6.

Domini 1899 – áll a kapu feletti feliraton, jelezvén, hogy ekkor épült a ház. Rejtő Jenő 1905-ben látta meg a napvilágot

A kapun kilépve gyerekként Rejtő rögtön egy színházba botlott. A teátrum Pesti Magyar Színház néven ma is működik, de már korántsem olyan imposáns a külséje, mint Rejtő fiatalkorában volt. Ő még így, teljes pompájában láthatta a színházat

Forrás: közöns

Egy kora ősz délutánon sétáltam el a Rejtő Jenő utca 6. számú pesti bérházhoz. Igazi monstrum ez az épület, ötemeletes, bár a felső kettővel biztosan később toldották meg. A kapu felett felirat látható: Domini 1899, tehát ekkor épült a ház. A szemközti színházban éppen matinédarabot adhattak, mert több száz gyerek zsívja töltötte be az utcát. A teátrum Magyar Színház néven már Rejtő idejében is létezett, mi több, a mai csúnyácska épületnél sokkal imposánsabb látványt nyújtott. A kis Jenő akarattal se tudta volna elkerülni a színházat, talán ez volt az ő végzete – ha kilépett az utcára, már Thália szentélyébe botlott. Ráadásul a színházat annak a Rákosi Szidinek a családja építette, akinek a színtanodájába 1923–1924 között maga Rejtő is járt.

Amikor az író családja ideköltözött, Szövetség utca 40. volt az épület címe, aztán Izabella tér 5. lett belőle, ami a szocializmus ide-

jén Hevesi Sándor tér 5.-re változott. Napjainkban a Rejtő Jenő utca 6. címen található az épület. Az első emelet 9-es lakásában élt a Reich család, de hogy egészen pontosan melyik lakás volt is ez, azt inkább sejtjük, mint tudjuk.

A feltételezett lakásba csöngégetve egy hölgy nyit nekem ajtót, kutyája kíváncsian körbeugrál.

„Rejtőék lakása onnan, a lépcsőházból nyílt” – mutatott a hátunk

mögé, és valóban, a lift mellett (nyilván az sem volt ott akkoriban), egy méretes, régi faajtó áll, látszólag évek, évtizedek óta nem használta senki. A lakások felosztása is teljesen megváltozott a történelem viharai során. „Rejtőéké lehetett itt az egész karej, ők laktak a szomszéd lakásában és a miénk belső felében. Az erkélyünk pont az emléktábla felett van” – magyarázta a jelenlegi lakástulajdonos. Elmondása szerint soha nem téma a házban a lakók között Rejtő. A nyüzsgő környéken amúgy gyakran cse-

Az első emeleten lehetett a család bérleme nyére, ám hogy pontosan hol, azt már nehéz megállapítani

A hatalmas bérházból nagy a jövés-menés, sok a lakás. Az egyik első emeleti lakó büszke rá, hogy a legendás író lakásának falai között élhet

rőlődnek a tulajdonosok, bérők. „Nem befolyásolja a minden napjainkat, ám lelkileg sokat jelent számomra az, hogy Rejtő falai között lakhatunk” – mondta a hölggy, miközben a család kiskutyát visszaterelte az ajtó mögé.

Hogy jobban megismerjem, milyen életet élhetett Erzsébetváros mélyén a kis Reich Jenő, felkerestem Thuróczy Gergely irodalomtörténészt, a Petőfi Irodalmi Múzeum irodalmi muzeológusát, Rejtő-kutatót. Óvatosan kell manöverezni a Rejtő-univerzumban, mert a valódi emberről népszerűsége ellenére is nagyon keveset tudunk. Annyi városi legenda, mítosz és félreérzés övezte a személyét, hogy nagy szükség van a tisztánlátásra. Már maga az épület falán elhelyezett tábla is felvet bizonyos kérdéseket.

„Az emléktábla jó épületen van, csak éppen rossz szöveg szerepel rajta – vagy inkább úgy is fogalmazhatnánk, hogy az emléktábla szövege helyes, épp csak rossz épületre tettek... Nem itt született Rejtő, hanem néhány házzal arrébb, de tény, hogy kisgyermekkorától mintegy tizenöt évig lakott ebben az épületben a család” – mondta az irodalmi muzeológus.

Hogy milyen volt Erzsébetváros 1905-ben, amikor Jenő a három Reich fiór legfia-talabbjaként megszületett? Nyüzsgő. Fejlődő. De leginkább kozmopolita. A Monarchia virágkora volt ez, tömegével érkeztek az épülő-szépülő Budapestre a bevándorlók, hogy ré-

Az épület falán elhelyezett tábla majdnem jó, ám nem teljesen: az író nem itt, hanem néhány házzal arrébb született, de tény, hogy később a ház lakója volt

Forrás: közönséges

szesei legyenek a gazdasági fellendülésnek, és feloldódanak a népek olvasztótégeleyében.

„Reich nagypapa, Sigismund Reich még Bonyhád környékén volt »háza» kereskedő, és azt feltételezzük, hogy ortodox zsidó lehetett. Ehhez képest a fia, Reich Áron Lipót már egy asszimilálódott pesti polgár volt, Jenő pedig egészen Párizsig jutott” – magyarázta Thuróczy Gergely, aki a Rejtő-rajongók körében Izzadt Greg kapitány álnéven is fut.

Valóban, a Reich-fotókról egy átlagos pesti család tekint vissza, a kaftános nagypapa mintha egy teljesen más világhoz tartozna. Az édesanya, Wolf Ilona, eredetileg is budapesti születésű volt, a három gyermeknek, Lajosnak, Gyulának és Jenőnek pedig ízig-vérig magyar neveket adtak. Érdekesség, hogy a fennmaradt levelek alapján Rejtő Jenő édesapja gyaníthatóan törté kicsit a magyart, az anyanyelv a német, vagy a jiddis lehetett. Fia mégis a magyar nyelv egyik legnagyobb virtuóza lett.

„Ebben az időszakban, ha valakiben pislákol egy kis vállalkozói tehetség és hajlandó volt dolgozni a sikérért, akkor Budapesten megtalálta a számítását” – magyarázta Thuróczy. Reich papában valószínűleg

volt ambíció és kitartás is, belevágott mindenbe, amiből pénzt remélhetett. A fennmaradt dokumentumok alapján dolgozott katonainyomtatvány-kereskedőként, forgalmazott élelmiszer- és piperecikkekkel, sőt még egy bécsi operettprodukcióba is befektetett. 1909 táján két évre Szegedre költözött a család, feltehetően az édesapa üzleti ügyei szólították őket délre.

A családról ráadásképp annyi tudható, hogy Reich apuka nagy kártyás volt, még egy saját játékot is kitalált, igaz, olyan bonyolult szabályokkal, hogy azokat rajta kívül senki sem értette. A játékszenvedélyt aztán a fiúk is örökölték: Lajosból jegyzett sakkmester, Gyulából – ügyvédi karrierje mellett – kiváló bridzsjátékos vált. Jenő pedig hetente elkártyázta a fél életét.

Reichéknek egyre jobban ment, a kispolgári sorból középpolgárrá küzdötték fel magukat, mire 1911 táján, Jenő hatéves kora körül, a Szövetség utcai lakásba költöztek. Az új otthon nagyjából száz négyzetméteres lehetett. Bérelmény volt persze ez is, a pesti ingatlanárak már akkor sem tették lehetővé, hogy egy család tisztán önerőből, garasokat kuporgatva lakást vásároljon magának.

„Jenő a közeli Kertész utcai iskolába járt, átlagos eredményei voltak. Érdekes, hogy bár nem voltak gazdagok és kiemelkedő nevelést sem kaptak, a Reich fiúk mégis minden sikeressé váltak a maguk területén. Mit tehet egy zsidó fiú a városban, ha nincs sok pénze, se kapcsolatai? Tollat ragad, megpróbál az eszéből megélni” – mondta Thuróczy.

Rejtő nagykamasz korában kezdett el írni. Thuróczy szerint nagyapja, az említett bonyhádi ortodox házaló, Sigismund Reich halála felett érzett bánata vette rá először, hogy gondolatait papírra vesse. Verset írt. A költemények stílusukban Ady borongását idézték, azonban minőségükben már nem hasonlítottak a példakép alkotásaira. Kifejezetten gyengék voltak.

Még itt, az Erzsébetvárosban vált Reich Jenőből Rejtő Jenő, bár a nevet hivatalosan soha nem vette fel. „1924 februárjából ismerünk egy fényképet, ami Rákosi Szidi színiiskolájának vizsgaelőadásán készült, Molnár Ferenc egy kevésbé ismert darabját, Az ibolyát adták elő. A későbbi író felismerhetetlenné maszkirozva szerepel ezen a képen, azonban itt először tűnik fel a Rejtő név” – magyarázta Thuróczy.

1928-ban már kopogtatott a nagy gazdasági krach, a család anyagilag megrövgett, az erzsébetvárosi lakásból is menniük kellett. Szülei az édesanya gyógykezelése okán a horvát tengerpartra költöztek, a fiúk pedig – immáron felnőtt emberként – maguk próbáltak boldogulni. Rejtő Jenő is elindult az örökösi vándorlás és halhatatlanná válás útján.

Igazi nagyvárosi figura volt, nyughatatlan, kíváncsi, a pillanatnak élő, érzelmekkel és indulatokkal teli. Imádta Budapestet, a körút jelentette számára a várost, az életet, a minden. 1930-ban még egy bulvárlapot is kiadott Nagykörut címmel, amely mindenki számára ért meg, viszont kiváló pilanatfelvételt ad a korabeli Pestről. „Egy nagy, sötét moziáson áll előttem. És a retinámról élénk filmek vetülnek rá: kis budai vendéglők kerthelyisé-

gei, kedves arcok, az Oktogon és a Keleti pályaudvar, a fasori fák alagutat képző, összehajló dús lombjai. Tudom, hogy érinthetetlenül puha ez a játékos sötét, és mégis, mint csecsemő, aki mit sem tud a dimenzióról, kinyújtom a kezemet, hogy megfogjam a Lágymányost” – fogalmazott nosztalgikusan Budapestet felidézve az európai csavargásai közben írt Sötét utasokban.

Jenőt hórihorgas, közel száz-kilencvenöt centi magas, nyurga kamaszként ismerték még a régi szomszédjai, azonban az évek alatt a nyúlánk gyerekből a bokszolás hatására izmos, jól megtérmett férfi vált. Sérülhetett az egyik arcizma, így mosolyogni aligha látták: fizimiskáján mindenkor rejtélyes komorság ült. A pókerarc, a férfias termet, a kemény ököl és a kivételes szellemi képességek delejes hatással voltak a nőkre. Imádták őt, és Rejtő is igyekezett viszontimádni őket. Közben pedig dolgozott, folyton dolgozott: filmnovellák, operettek szövegkönyvei, kisregények, kabaréjelenetek, fordítások, cikkek százai maradtak utána.

„A harmincas évektől vált elterjedtté az Aktedron névű szer Magyarországon, ezt vény nélkül is lehetett kapni. Olyannyira legális volt, hogy még plakátokon is hirdették. Rejtő ezzel az amfetaminszármazékkal stimulálta az agyát, napokig tudott egyhuzamban dolgozni, de aztán összecsuklott. A szer nemcsak serkentőleg hatott, de idővel a központi idegrendszeret is károsította” – mondta Thuróczy. A fiatal íróval már húszas éveiben közölte az orvos, hogy ha nem változtat drasztikusan az életmódján, akkor meghal.

Siófok, 1938 nyara. Balra egy ismeretlen férfi, a pizzamában Karinthy Frigyes, a köntösben Salamon Béla, jobbra – hozzájuk képest vállalható ruháztban – Rejtő Jenő

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

A három évig tartó európai kóborlása, éhezése, a rengeteg kemény és piszkos munka sem segítette Rejtő egészsége megőrzésében. Az író több országot érintő utazásra indult, ahol mindenféle munkát elvállalt a túlélés érdekében, és közben „rejtői” alakokat ismert meg a társadalom alsó rétegéből.

Ha szeretnénk még egy fontos, állandó helyszínt megnevezni Rejtő életében, akkor a Szövetség (Izabella, Rejtő Jenő) utcai lakás mellett a Japán kávéházat említhetnénk, itt dolgozott és élte társasági életét az író. A Japánnak egykor helyet adó teret napjainkban az Írók Boltja tölti ki az Andrassy úton. Innen csak néhány lépés volt Rejtő kiadója, a NOVA szerkesztőisége. „Városi legenda, hogy egy-egy megírt oldal után fizették volna. A valóságban Rejtő jól kereső író volt, átlagban számlálva havi két-háromszáz pengős keresete ma havi hárommillió forintnak felel meg. A pénzzel azonban nem tudott bánni. Nem volt semmije, és folyton két bőrönnyel kezdett új életet. Ha olyan volt, megnőszült, minden felesége a gépírója volt. Első neje, Boros Rózsi, egy koncentrációs táborban halt meg, míg második feleségenek, Gábor Magdának, bő száz év adatott” – mondta Thuróczy. Rejtő egyikükkel sem töltött sok időt, másfél-két év után elváltak, jellemzően az író hagyta ott az asszonyokat.

Sokan keresik-kutatják Rejtő titkát. A siker kulcsa talán pont a Szövetség utcában keresendő. A fiatal Rejtő még a kezdet kezdetén rájött, hogy jobban jár, ha félreteszi saját – meglehetősen rossz – verseit. Mások utánzása helyett inkább kitalált egy új műfajt, és a saját univerzumában utánozhatatlant alkotott. Thuróczy szerint Rejtő fogta az akkor őrületesen népszerű kalandregényeket, azok ismétlődő motívumait, majd pesti zsidó humorral, nyelvi leleményekkel bőven nyakon öntve alaposan kifigurázta őket. Megszületett a ponyvaparódia.

Az élet kegyetlen játéka, hogy Rejtő mindig elismerésre vágyott, ám a legsikeresebb darabjait P. Howard álnéven kellett írnia, mert a kiadó szerint a kalandregényeket inkább a külföldi szerzőktől olvasták szívesen.

Rejtő (balra) egy kávéházban veri a blattot Rott Sándorral és Salamon Bélával. Rejtő a két legendás színész/színigazgató házi szerzője volt, egy-egy ilyen partin a beszámolók szerint két előadásnyi poén is elhangzott

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

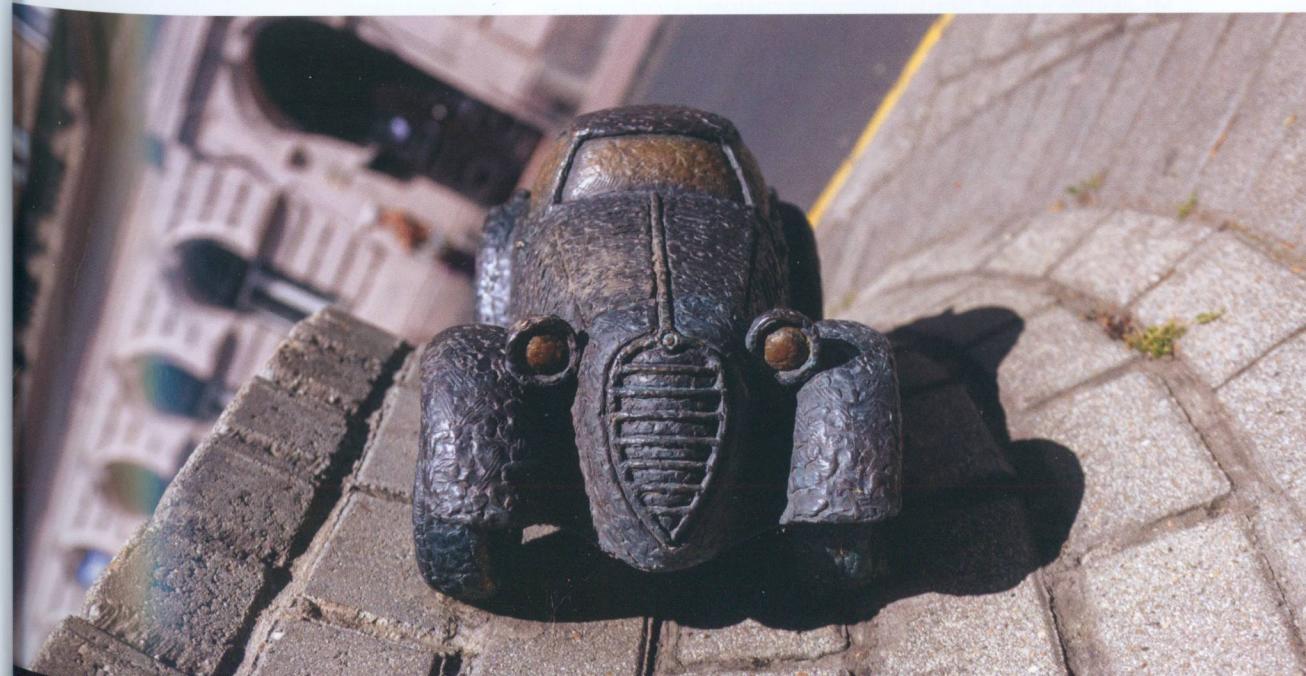
Amikor lehullott a lepel és kiderült P. Howard személyazonossága, az az életébe került. Egy nyilas jelentette fel, hogy a sikeres szerző valójában a zsidó Rejtő Jenő, és a leleplező újságíccik után hamarosan megkapta a munkaszolgálatos behívót, s köteleségét tudó – bár jogfosztott – állampolgárként 1942 októberében bevonult a nagykáti gyűjtőtáborba. A Szovjetunió megszállt területén halt meg (hivatalosan eltűnt) 1943 elején. A gyászos emlékű 2. magyar hadsereg munkaszolgálatosaként ő is a Don-kanyar százezernyi áldozatának egyike.

A családi otthonról néhány méterre Kolodko Mihály miniszobra áll, amely „a tizenegy karátos autót”, Rejtő egyik regényének „címszereplőjét” jelenti meg

Egy kicsit lesoványodott, kicsit megtörött Rejtő egy kicsit megtörött 1928-as berlini képen.

Európai vándorlása köben az író fizikai munkákat is elvállalt

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

AHOL LATINOVITS ZOLTÁN, RUTTKAI ÉVA ÉS KORDA GYÖRGY SZOMSZÉDOK VOLTAK

A HETVENES ÉVEKBEN MINDEN SZINGLI
A GARZONHÁZBA VÁGYOTT

Találóan óceánjárónak nevezte egy újságíró a Bajza utca 1. számú épületet, amely szerény – és kissé szürke – megjelenése ellenére a város egyik legizgalmasabb lakóháza. Azért hasonlították hajóhoz a társasházat, mert a „fedélzetén” egy valóságos miniváros működött, ahol a lakók minden megkaphattak. A hetvenes évek sztárjainak egész sora hajtotta itt álomra a fejét Korda Györgytől Latinovits Zoltánon át Ruttkai Éváig. A napozóterasz partijai Hollywoodot idéztek – vagy legalábbis annak vasfüggöny mögötti, magyaros változatát.

A Bajza utca és a Damjanich utca kereszteződésében álló épület története 1967-ben kezdődött, ekkor adták át a Garzonházat. Izgalmas kísérlet volt ez. Németországból vették a példát, ahol már egy ideje működtek lakókombinátorok, az angol pedig „boarding house” néven ismerte a műfajt. Az alapító okirat leszögezte, hogy csak egyedülálló emberek, vagy gyermektelen párok vehettek itt lakást – akinek kisbabája született, annak új otthon után kellett néznie.

„A lakások többsége harmincnégy négyzetméteres, tehát pici, de jó beosztású, a saroklakások valamivel tágasabbak, negyvenöt négyzetmétere-

A ház egyik különleges szolgáltatása az éjjel-nappali portaszolgálat. Bizonyos dolgok nem változnak: Latinovits Zoltánt ugyanúgy portás köszöntötte, mint a jelenlegi lakókat. A pult mögött Kanizsay István, az intézőbizottság elnöke

Az 1967-ben átadott Garzonház mára kissé szürkének tűnik, a hatvanas-hetvenes években azonban mindenki, aki számított, itt akart magának legény- vagy leánylakást

sek” – magyarázta Kanizsay István, aki a családja évtizedek óta birtokol lakást az épületben, Ő maga pedig 2010 óta a ház intézőbizottságának elnöke.

Mit kapott az a százötvenöt tulajdonos, aki sikerült itt lakást vásárolnia? Mai szemmel nézve is hihetetlen luxust. Huszonöt órás portaszolgálat gondoskodott – és gondoskodik a mai napig – a lakók biztonságáról. Mind a nyolc szinten volt telefon, ami egyenesen a portán csengett ki, ha taxit óhajtott rendelni az ember. A földszinten kívály étterem működött, esetenként előzenétől volt hangos a sarok. A lakóknak külön – olcsóbb – menü járt, a fogásokat pedig étellifttel küldték fel az emeletekre, ha a vendég nem kívánt lemnenni a vendéglőbe. Szintenként étkezőt is találtak a tulajdonosok, így nem kellett a szűkök lakásaiakban, egyedül étkezniük. Természetesen patyolat is tartozott a szolgáltatásokhoz, aki reggel beadta a ruháit, másnap frissen vasalva kapta vissza a kosarat az ajtaja elől. Aki maga kívánta megoldani ezt a feladatot, annak hatalmas, alagsori mosoda állt rendelkezésére. A könyvtárat a lakóközösség tartotta fenn, ha pedig a bankban volt dolga az embernek, csak a földszintig kellett lesétálni. Hét kisebb és egy nagyobb társalgó is helyet kapott a híres garzonházban, tévészobával, fekete-fehér képernyővel. Aki fiatal volt, és szingli, vagy társával akkor indult el a nagy-

betűs életbe, mindenkiéppen ide vágyott. Nem csoda, hogy a garzonház mágnesként vonzotta a művészket, hírességeket, a fiatal értelmiségeket, valamint a szerencsés munkásembereket.

Az egyik első beköltöző Ruttkai Éva színésznő volt, de lakott itt a színészlegenda, Latinovits Zoltán is, aki állítólag nem szeretett a liften osztozni. Rigolyáit a szomszédok is ismerték, ezért ha őt látták a felvonóban, inkább várak még egy kört. André Kostolany, azaz Kosztolányi Endre, világhírű tözsdeguru is itt töltött néhány hónapot, de a Bajza utca szerepelt Payer András énekes, zeneszerző, friss házasként Horváth Ádám rendező, a Szomszédok atyja és felesége, Csűrös Karola színésznő személyi okmányában is. Péchy Blanka színésznő, Szendrő József színész, Harangozo Teri énekesnő, Zalatnay Sarolta énekesnő és még sokan mások is megfordultak itt. Egyidőben annyi híresség élt a házban, hogy a lakógyűlések egy díjkiosztóra hasonlítottak – drámai előadásokkal tarkítva.

„Fialságom legszebb emlékei kötődnek ehhez a házhoz. 1966-tól 1970-ig éltem a Bajza utcában, ez volt az első saját lakásom. Micsoda közösség volt ott! – mesélte nekem Korda György. – A harmadik emeleten laktam, felettesem a negyediken volt Ruttkai és Latinovits lakása, a hatodikon pedig a Horváth-Csűrös-házaspár élt. Azt nem állíthatom, hogy barátok voltunk, de tisztelettel és szeretettel köszöntöttük egymást, amikor találkoztunk. Payer Andrással voltam egyedül közelebbi kapcsolatban, hiszen együtt is dolgoztunk akkoriban. A Garzonház volt első olyan lakóépület a városban, ahol teljes kiszolgálást kapott az ember. Akkoriban volt egy kis kutyám, sajnos sokan ráfogták, hogy ő pisítse le a szőnyeget. Emlékszem, egyszer rohantam ki az ebbel, nehogy megint baj legyen, amikor a ház előtt találkoztunk Latinovits Zoltánnal. Mondtam neki, hogy ezt a szegény kutyát mindenki bántja. Ekkor odahajolt hozzá, megsimogatta és azt mondta neki: megértelek sorstársam!”

Az énekes előszeretettel verte a blattot a társalgóban, partnere gyakran Sándor (Károly) Csikar, a legendás jobbszélső volt. Az egyik kártyajáték közben vetette fel valaki, hogy eladó a Tigris utcai háromszobás lakása – így

Korda György 1968-ban, az Erkel Színház színpadán, a Táncdalfesztivál döntőjében. Az énekes ekkor már két éve a Garzonház lakója volt, és még két évig az is maradt. Itt volt élete első önálló lakása

Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

jutott nagyobb otthonhoz Korda, és intett négy év után búcsút a szeretett Bajza utcának.

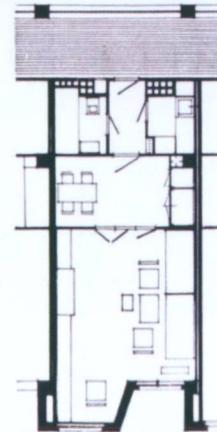
A művészek nem tüntek el az épületből, az intézőbizottság elnöke, Kanizsay István maga is színész és forgatókönyvíró, emellett ingatlanbefektetésekkel foglalkozik. A bizottság egy másik tagja neves hegedűművész, a falunyi lakástulajdonos között sok a filmes, a reklámszakember és a zenesz is. Ott jártunkkor csupa fiatal embert láttunk a folyosón, akik élveztek a Városliget, az Andrássy út és a belváros közelségét, és a ház máig különleges atmoszféráját. A garzonokat nem nyitották egybe, minden maradt az eredeti formájában. Gyereket már lehet hozni, azonban nagycsaládosoknak valószínűleg továbbra sem ez az eszményi otthon. A porta nem sokat változott a hetvenes évek óta, olyan, mintha egy megkopott, de régi patinájába még kapaszkodó szállodába térne

haza az ember. Az egykori étkezőket és a társalgókat fiatalos lakásokká alakították át. Étterem újra működik a ház aljában, előzene nélkül, viszont a lakóknak különleges kedvezményekkel. A régi, hetvenes évekbeli feliratok újra divatba jöttek, fotós kollégám elvezettel vette objektívje célkeresztjébe a minden emeleten feltűnő takarítószer-raktárak tábláit.

Kádas fürdőszoba, icipici főzőkonyha, társalgó négy fotellal, és egy egészen tágas szoba – a garzonlakások kialakítása mai szemmel nézve is praktikus és otthonos volt. Étkező és közösségi tér is volt minden szinten, ha a lakó ki akart mozdulni az otthonából

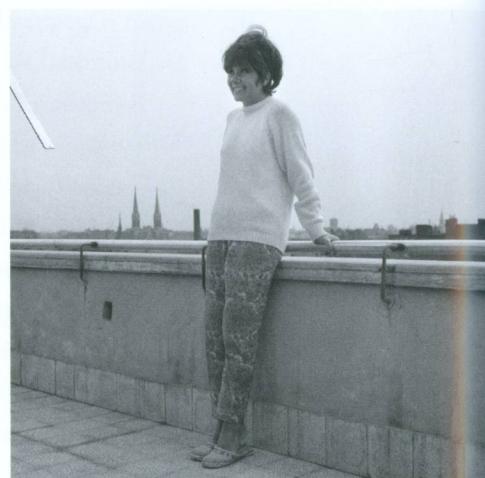
Források: Fortepan / Bauer Sándor, Arcanum Digitális Tudománytár

Kanizsay István felvitt bennünket a ház leglátványosabb részére, a tetőteraszra, amely – akárcsak a ház aranyéveiben – most is nyitva áll napozóként a lakók előtt. Annak idején hihetetlen partikat adtak itt egymásnak Budapest legmenőbb fiatal szingljei. Aki itt lehetett, a társasági élet krémjében érezhette magát a szépek és sikeresek társaságban. Ma egy kicsit csendesebbek a minden napok, a kilátás azonban továbbra is páratlan. A Keleti pályaudvar csúcsától a Rózsák tere templomáig, a bazilikától a Citadelláig a lábunk előtt hever a város – pesti háztetők vöröslének, ameddig a szem ellát. „Férfi- és női öltözöt is építettem ide zuhanyzóval, vannak napozóágyak, székek és napernyő is. Melyik házban talál ilyet?” – tette fel a kérdést a ragyogó napsütésben Kanizsay.

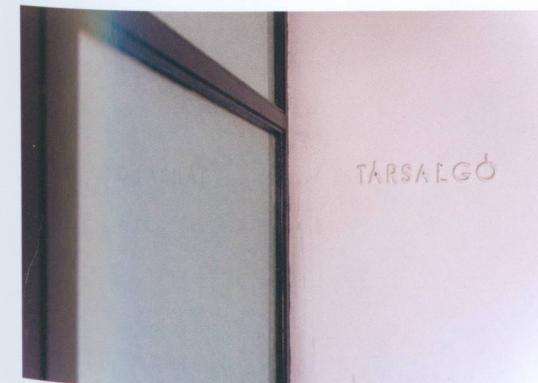
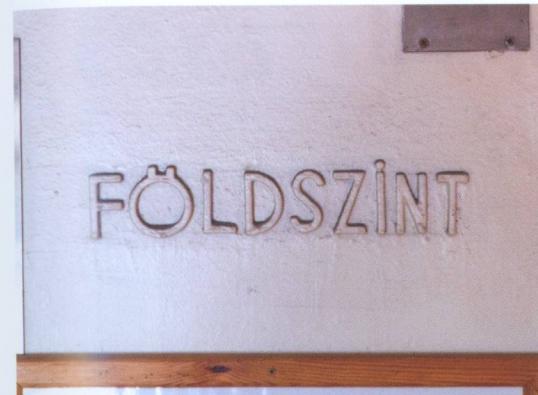
Fenn a város felett – a tetőterasz ma is nyitva áll a lakók előtt. Annak idején jókora partikat tartottak itt, a kilátás pedig egészen különleges

Ruttkai Éva pózol egy fotózáson a ház tetőteraszán, 1966-ban

Forrás: Fortepan / Kotnyek Antal

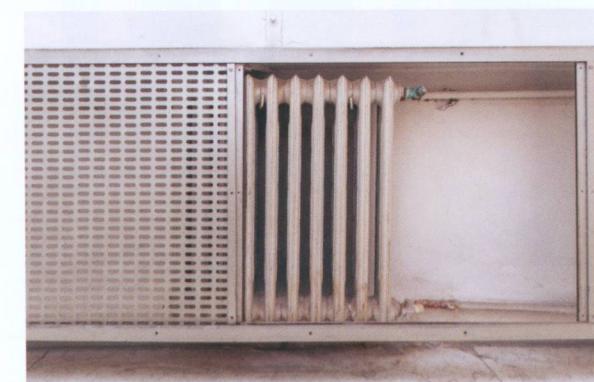
A házban szeretve rettegik a közös képviselőt, aki 2010 óta tölti be ezt a tisztséget, amelyet először csak ideiglenesen vállalt el. Akkoriban a ház olyan műszaki és anyagi csődbe volt, hogy egy közös képviselőt se akarta elvállalni. Elmondása szerint borzasztó évek következtek, sok személyes támadással. Megjárta a rendőrséget, a hivatalokat, bíróságokat. „A lakóközösség egy része önhibáján kívül került egy gigantikus problémakörbe. Ma rend van és fegyellem a házban, rengeteg felújítást hajtottunk végre, kiváló kollégákkal dolgozom együtt, akik a közösség érdekét tartják szem előtt” – mondta Kanizsay István, akinek rengeteg terve van, hogy a Garzonháznak ne csak a múltja legyen dicső.

Az egykori, mára retrónak számító feliratok különleges értékkel bírnak. A ház minden emeletén volt társalgó, étkezőkonyha étellifttel, és takarítókamra is. A társalgókat és az étkezőket ma lakásként használják

Ezeket a lépcsőket a kor hírességei koptatták anno. A Garzonház jól karbantartott folyosót most is számos, kreatív szakmában dolgozó szakember, filmes, művész koptatja

Stromfeld Aurél út 16. A Bajor Gizi-villa Buda egyik legelegánsabb pontján áll. Ha mesélni tudnának, a gyönyörű épület falai talán egy teljes korszak számos titkát árulnák el nekünk

EGY SZTÁR, EGY GYILKOSSÁG ÉS REJTÉLYEK AZ ORBÁN-HEGYEN

A BAJOR GIZI-VILLA TITKAIT MA SEM ISMERJÜK TELJESEN

Az ezerarcú Bajor Giziit, ha nem akarta, nem ismerték fel. A kép a háború után, 1947-ben készült, Siófokon, ahol a fáradalmat pihente ki a művészno

Forrás: Arcanum Digitális Tudásszár

Budán járunk, annak is az egyik legelegánsabb pontján. A méretes kőfal és az épület kikandikáló részei már a járókelővel is sejtetik, hogy odabenn kivételesen szép villa lapulhat. Teljes pompájában azonban akkor tárul elénk a látvány, amikor felsétálunk a lépcsőn a főbejárat irányába. Fokról fokra válik mind nagyobbá és impozánsabbá a kúriának is beillő épület. Találóan úgy fogalmazott az egyik vendég, hogy a lépcső tetejére érni olyan, mintha a kulisszák mögül egyszerre csak a színpadra lépnénk. Hirtelen láthatóvá válik a teljes díszlet, a fények, elámul az ember. Nem véletlen a színházi hasonlat: a huszadik század egyik legnagyobb hírességének villájában járunk. Ebben az örökké fényárban úszó épületben élte fordulatos életét Bajor Gizi, és itt történt a magyar színháztörténet máig legréjtélyesebb tragédiája is. A fény és az árnyék, valamint egy (ön?)gyilkosság története következik a Stromfeld Aurél utcából.

Bajor Gizi nagy sztár volt, a Nemzeti Színház meghatározó művészé, akit a huszadik századi Déryneként is emlegettek. Életét intrikák és híres szerelmek szegélyezték. Az eredetileg Beyer Gizella Margit néven anyakönyvezett színésznő 1893-ban látta meg a napvilágot egy Erzsébet körúti lakásban. Klasszikus értelemben nem volt igazán szép, lényéből mégis olyan kacérság, tartás és szexualitás sugárzott, hogy se férfi, se nő nem tudta ki-

vonni magát a hatása alól. Bebizonyította, hogy átlagos külsővel, akarattal és némi bájjal bármí lehetséges. Vonzerejét csak növelte színészeti tehetsége: rengeteg arca volt, szinte kaméleonként tudta változtatni a külsejét.

Gizi apja csődbe jutott, így az ambíciózus színészrőre maradt a feladat, hogy eltartsa a családot. A villába már sikerei csúcsán, a Nemzeti Színház vezető színészneként költözött, s bár ő maga is jól keresett, minden bizonnyal sokat segített, hogy a telket még akkor vásárolták, amikor Gizi Paupera Ferenc bankár felesége volt. A pénzember volt a díva második férje, az első házasságot dr. Vajda Ödön ügyvéddel kötötte. Szerelmük idején Paupera dús gazdag bankvezér volt, kapcsolatuk hivatalossá válása után azonban a férfi tönkrement, mindenét elvitte a nagy gazdasági krach.

A válas után Bajor Gizi a budai kis házat emeletes villává alakította, itt már a harmadik férjével, dr. Germán Tibor fül-orr-gégéssel élt. „Akkoriban divatosnak számított, hogy felkapott színészről jól menő orvosokhoz menjenek feleségül. Bajor és Germán kapcsolata szakmai alapon kezdődött, a színészrő a doktor páciense volt” – mondja Gajdó Tamás, a Színháztörténeti Múzeum kutatója a villa előszobájában, ahonnan impozáns falépcső visz fel a felső emeletre. A Bajor Gizi Múzeum ma az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kiállítóhelye, így bárki megtekintheti a különleges épületet és a tárlatot.

Gizi ismerte saját „femme fatale” erejét, így természetesnek vette, hogy a férfiak, sőt a nők is megőrülnek érte. A színészrőt közeli szálak fűzték a kormányzó fiához, ifjabb Horthy Miklóshoz, valamint Zilahy Lajoshoz, a Halálos tavasz szerzőjéhez is, kapcsolatrendszerével pedig mindenkit behálózott, aki fontos lehetett a számára. Germán Tiborban pont az volt számára az izgalmas, hogy az orvost látszólag nem érintette meg a vonzereje. Később ez változott és férje egyben az első számú rajongója lett.

A hatalmas villa nem két személy részére készült. A házaspár a felső emeleten, a nyikorgó lépcsőszor fölött lakott, a földszinten lévő négy szobás lakásban pedig a színészrő bátyja, Beyer Rudolf, felesége és lányuk élt. Mellettük egy kétszobás lakosztályban Bajor Gizi édesanyja kapott

Gajdó Tamás, a Színháztörténeti Múzeum kutatója mutatja, milyen volt a villa egykor

A színészrő férjével, Germán Tiborral 1937-es kerti partiján, amelyen a teljes korabeli elit felvonult

Forrás: Arcanum Digitális Tudástar

Bajor Gizi dr. Germán Tiborral 1933-ban kötött házassága nagy szenzáció volt. A híradás szerint a délelőtti esküvő után a pár délnében már Ausztriába, majd Svájcba és Olaszországba utazott

Forrás: Arcanum Digitális Tudástar

helyet. „Bárhova sodorta a magánélete, Bajor Gizi fontosnak tartotta, hogy gondoskodjon a családjáról. Bátyjának lakást biztosított, a volt férjét bújtatta, az első férje gyerekét pedig keresztszülőként támogatta” – fejtette ki Gajdó Tamás. A színészrő tetszeni vágyása gondoskodó személyiséggel párosult.

A csodálatos villa központi helye a hatalmas szalon volt, amelyet ma is megcsodálhatunk. A sarokban még Gizi búbos kemencéje áll. A régi képek alapján itt lehetett a dívány, a szoba másik sarkában pedig a zongora állt. minden teremnek megvolt a sajátos hangulata, Bajor különböző stílusban rendezte be az egyes helyiségeket. Az épületben bolyongva az embernek olyan érzése van, mintha nem is egy villát, hanem egy teljes

kastélyt fedezne fel. A tágas étkezőben a pár szerdánként és vasárnaponként fogadta a vendégeket. Az emeleten könyvtárszoba segítette az elvonulást. Az erkélyről csodás kilátás nyílt a kíváncsi szemek elől elzárt kertre, valószínűleg Gizi is innen figyelte szeretett kutyáit, miközben egyik cigarettáról a másikra gyűjtött. A színészrő népszerűségével kapcsolatban jellemző tény, 1939-ben még a 2-es és a 3-as autóbusz útvonalát is megváltoztatták, hogy a pofékelő járatok ne zavarják a nyugalmát.

Aztán jött a háború, és minden szétesett. Gajdó Tamással az egyik szolgálati csigalépcsőn gyalogoltunk fel a villa tetejére. Egy-két perccel később a hatalmas balkonon találtuk magunkat, ahonnan szinte a teljes várost belátni. Régi fotók bizonyítják, hogy a művészrő is szerette felhözni ide a vendégeit. Innen nyílik a tetőtéri vendégszoba, amely a világégés alatt életmentő szerepet kapott. Gizi a villa tetőterében rejtegette zsidó férjét a németek és a nyilasok elől. Amikor rájuk tört egy razzia, Germán Tibor belépett a vendégszoba szekrényébe, ahonnan egy titkos kis helyiség nyílt. Sokszor csak másodpercenként és Gizi lélekjelenlétében múlt, hogy a bűvöhely soha nem lepleződött le. A villában bujkált Gizi egyik távoli rokona, Medgyesi Schwartz József is, őt azonban elvitték a katonák, és soha többé nem került elő. Az ostrom időszakában egyre jobban megtelt

Bajor Gizi nappalijának beszélgetősarka. A kor szinte minden kiválósága ült azokban a fotelokban

Forrás: Arcanum Digitális Tudástudományi Szolgáltató

a légóprince, Giziék befogadták a szomszédokat és ismerrőket is. A házaspár mindenkit tagjának volt mitől félnie: a színészről a Horthy-rendszer vezetőihez került annyira közel, ami már veszélyesnek számított, míg férjének a náciktól kellett rettegne.

A híresség levelezését a hatvanas években találták meg teljesen véletlenül, a falba rejtve, egy felújítás során. Szerelmes üzenetváltások, személyes vallomások és napi ügyek egyaránt szerepelnek az anyagban, amit ma a Széchenyi Könyvtárban őriznek. Megsemmisíteni, úgy tűnik, nem volt szíve az iratokat, ám Gizi azt sem akarta, hogy rossz kezekbe kerüljenek a papírok. Több mint fél évszázada tartja magát a legenda, hogy a házaspár az értékeit is elrejtette valahol, ám megannyi átépítés és tereprendezés után sem kerültek elő a kincsek – ha egyáltalán léteznek. 1945-ben aztán a villa összes lakójának el kellett mennie: kiúzték őket. A lakosztályokban szovjet tisztek dőzsöltek, a légiópincékben foglyokat őriztek.

A Bajor Gizi Múzeumban felállított makett mutatja, hogy milyen volt a színesznő nappalija. A búbos kemence ma is látható a sarokban

Az emeletréápítés során létrejött folyosó akkor és most. Bajor Gizi tehetséges és szemedélyes lakberendező volt. A sarokban a kedvező helyén, a kemence mellett épp szerepet tanul. A villában ma színpályára ismét kihívásra.

Források: Forrás: Arcanum Digitális Tudástudási Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

„Az épületet teljesen feldúlták, a lakók csak 1948-ban tudtak visszakölözni. A háború után már Bajor Giziék éltek a földszinti részen” – mondta Gajdó Tamás. A Rákosi-korszak legsötétebb időszaka következett, Gizi azonban ebben a rendszerben is megpróbált talpon maradni, folytatni azt, amihez a legjobban értett. A nőmozgalom és a békemozgalom aktivistájákként a diktatúra is kihasználta a művészeti hírnevet, népszerűségét, ahogyan a Horthy-rendszer is tette.

„Germán Tiborról tudjuk, hogy a kezdeti szenvtelenség után Gizi rajongójává vált, szerelmes üzenetekkel teleírt cetliket hagyott, és mindig megbocsátotta az esetleges hűtlenségeket is” – mondja Gajdó Tamás a házaspár kapcsolatáról. A háború borzalmai azonban nem múltak el nyomtalanul, a kiváló professzor labilis idegállapotba került.

1951. február 12-én jött el a végzetes reggel. Hogy pontosan mi történt a villa földszintjén, azt nem tudhatjuk. Az egyetlen „szemtanút”, a színésznő sőgornőjét, a tragédiát felfedező Beyer Rudolfnét vagy nem kérdezték ki soha, vagy vallomása nem kerülhetett napvilágra.

Az orvos gyakran adott vitamininjekciókat a feleségenek, csakhogy ezúttal halálos adag morfium került a fecskendőbe. Gizi rögtön meghalt, míg férje rövid ideig még életben volt, de aztán követte őt a halálba. Egy kartonlap maradt utánuk, amelyen a következő szöveg szerepelt: Így nem lehet tovább élni! Bajor Gizi, Germán Tibor. Az aláírások hitelesek, azonban mindez nem bizonyít semmit, a színésznő jó néhány autogramkérő lapot tartott otthon készenlétben, így a szígnója fölött a férj bármít írhatott.

Csak jóval később terjedt el a hivatalos magyarázat, mely szerint kettős öngyilkosság történt: Gizi halálos betegségen szenvédett, ezért a férje megölte őt, majd magával is végzett. „A boncolás semmilyen nyomát nem találta betegségnek, az orvosnál azonban agykéregsvadást állapítottak meg, ami nyilvánvalóan befolyásolhatta a mentális képességeit” – mondta Gajdó Tamás.

A kiérkező nyomozó, Mág Bertalan, egyértelműen úgy nyilatkozott később – könyvet is írt az esetről –, hogy gyilkosság történt. Germán a vét betegségtől való félelmében, féltékenységből, vagy pillanatnyi elmezavar miatt megölte a feleségét, majd magával is végzett. A nyomozó úgy vélte, tettük korántsem közös akaratú volt. Azt, hogy mi történt pontosan, azért is rendkívül nehéz ki-

Akkor és most: a rejtekely. A villa tetején, a balkonról nyílik a vendégszoba, amelyben a színésznő a férjét, Germán Tibort bújtatta a háború idején. A férfi veszély esetén belépett egy szekrénybe, amely mögött egy kis helyiség volt

Forrás: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

bogozni, mert az akkori politika erősen korlátozta az információáramlást, és érezhetően a halálos betegség verzióját igyekeztek előtérbé helyezni.

Bajor Gizi pályatársa, rajongója és barátnője, Gobbi Hilda is osztotta a nyomozó véleményét. Közben című memoárjában így írta le azt a bizonyos február 12-ét: „Főpróba után kimentem a Stromfeld Aurél utcában lévő Bajor-villába. Iszonyú kép fogadott – Gizi holtan feküdt a heverőn, lábánál kereszten Germán Tibor, a férje. Holländer doktor mesterséges légzéssel próbálta élesztgetni Germánt, de közben zokogva mondta: Halj meg Tibor, halj meg! Hát igen, Tibor estére meghalt, és jó, hogy meghalt, mert ki tudja, mi történik vele, ha életben marad. Megölte Bajor Gizit – igen megölte azt az asszonyt, akit mindenekfölött szeretett.”

Az öngyilkosságról szóló hírek miatt a színésznőt nem lehetett katolikus szertartás szerint eltemetni, a Farkasréti temetőben azonban ma is egy más mellett fekszik a két ember. Hogy együtt léptek-e át a túlvilágra, vagy a gyilkos nyugszik az áldozata mellett, azt nem tudhatjuk.

Gobbi Hilda volt az, aki szinte azonnal felvetette, hogy a villából leghyen múzeum, ahol nemcsak a színésznőnek, hanem általában a színházi világ nagyjainak állítanak emléket. „Bajor Gizi meghalt, 1951. február 12-én. Azokban az órákban a kétségebesés és a rémület egy gondolatot szült: lehetetlen, hogy Bajor Gizi csak úgy elmenjen! Szétszedjék holmijait, lakását és emlékeit, és ő egyszerűen megszűnjék! Még aznap éjjel, álmatalanul forgolódva eldöntöttem: múzeumot csinálok” – vetette papírra Gobbi Hilda.

A Farkasréti temetőben közös sírban nyugszik a diva és orvos férje. Egyszerre mentek a halálba, kérdez, hogy kinek a kezdeményezésére

Ma a látogatók bejárhatják a gyönyörű kertet és azokban a termekben lépkedhetnek, ahol egykor kristálypoharak csörrentek, máskor a nácik dörömbölése, majd a búvóhelyül szolgáló szekrény nyikorgása hallatszott, a földszinten pedig egy szörnyű tragédia vetett véget két értékes ember életének.

A Podmaniczky utca 45.-ben álló Nagypáholyház 1886-ban készült el, és éveken át volt a magyarországi szabadkőműves mozgalom központja. A jelenleg szállodaként funkcionáló épület állami hivatal is volt egykor

SZABADKŐMŰVES PÁHOLY A PODMANICZKY UTCÁBAN

TITKOS RÍTUSOK HELYSZÍNÉBŐL NÁSZUTASOK KEDVENCE LETT

A homlokzat tetején látható díszekre kevesen pillantanak fel, pedig ezek árulkodnak igazán a palota egykor funkciójáról. A szögörök és a körző a szabadkőművesek legismertebb szimbóluma, de a földgömb, valamint a bagoly is rendszeresen felbukkanó jelkép.

A dísz csúcsán a minden látó szem található. Utóbbi okozza a legtöbb félreérzést. Az ősi vallási jel nem azt mutatja, hogy a szabadkőművesek minden láttnak, épp ellenkezőleg, hogy a Teremtő folyamatosan figyeli őket, ezért méltó módon kell viselkedniük

Ma jellemzően három-négy napos városlátogatásra érkező szerelmespárok, kiruccanó barátok, nászutasok hajtják álomra a fejüket a Podmaniczky utca 45. alatt, néhány perc sétára a körúttól és a Nyugati pályaudvartól. Tudják persze ők is, hogy különleges helyen foglaltak szobát: eleve ott a hotel nevében a Mystery szó, és a dizájn is a titkokról, rejtelylekről szól. Azt azonban talán még a budapestiek nagy része sem sejt, hogy az épület minden egyes négyzetcentimétere milyen történelmi örökséggel büszkélkedhet: ez volt a magyar szabadkőművesség nagypáholyháza, központja.

Amikor az ember a forgalmas – és nem mindig a legszebb arcát mutató – Podmaniczky utcán gyalogol, hajlamos csőlátással közelekedni. A 45. szám pedig kívülről is impozáns látványt nyújt, és az értő szem számára

egyetlen pillantás után egyértelmű a szabadkőműves kapcsolat. Nézzünk fel a tetőre! Egy hatalmas földgömböt pillantunk meg, rajta a szabadkőművesek talán legjobban ismert szimbólumával, a minden látó szemmel. Alattuk körző és vonalzó is felfedezhető a homlokzaton – együttesük erősen utal a titkos társaságra. Akad még itt bagoly, a bőlcsességi jelképe, és néhány női alakban megjelenő szfinx, az építetők Egyiptom-mániájának csalhatatlan jelei.

Az igazi meglepetések azonban az ötcsillagos Mystery Hotel belsejében várják a látogatót. A szállodában minden a rejtelylek körül forog, ám nem tolják előterbe a szabadkőműves múltat. Aki akar, elmélyed a históriában, aki nem, annak is kínál ártatlan szelfilehetőségeket a minden méteren valami újat nyújtó épület.

Horváth Anikó szállodaigazgatóval a negyedik emeleti nagyszentélyben találkoztam – ma étteremként és bárként szolgál a hatalmas és pompás terem. Itt tartották anno szeánszaikat a szabadkőművesek, most a vendégek kortyolatják – napszaknak megfelelően – a kapucsínójukat, vagy a whiskyjüket. A falon látható egy kép, amely azt mutatja, milyen volt a felújítás előtt ez a hodály: meglehetősen üres és lepusztult.

„A karzat már utólagos toldalék, és természetesen a páholyra utal. A sakktáblaszerű fekete-fehér kockás padló is a szabadkőművesek előtt tisztteleg, hiszen ezt a motívumot ők is használták. A hatalmas, Mihály arkanagyalt ábrázoló freskó létezett már a régi időkben is, igaz, kicsit más formában” – magyarázta az igazgatónő a Mona Lisát ábrázoló párnákkal díszített díványon ülve.

Varró Zoltán, az átalakítást végző tervezőiroda vezetője annak idején felment a fő lépcsőn, megállt a nagyterem közepén és eszébe jutott *A Da Vinci-kód* című film hangulata. „Ott rögtön meghallgattam a film főcímzénéjét, mert úgy éreztem, hogy pont ennek a filmnek a félhomályos titokzatosságát szeretném megvalósítani” – mesélte a tervező.

A belső udvart secret gardennek, vagyis titkos kertnek hívják és ma spáként funkcionál, a szobák mindegyikében van egy dór, jón, vagy korinthoszi oszlop, a lifteket pedig festett, de súlyosnak látszó bársonyfüggönyök rejlik el a szemek elől. A rengeteg csillárnak köszönhetően olyan érzsünk lehet,

A belső tér speciális kialakítása a sejtelmetességre, a titkokra épít.
Már a recepcióhoz érve érzi az ember, hogy ez nem egy szokványos hotel

A személyes kedvencem a lenyűgöző és monumentális eredeti lépcsőház. A fekete-fehér, sakktáblához hasonlító kockás padló is a szabadkőművességre utal, hiszen az ő szeánszaik is szerepet kapott ez az alakzat

Az egykori nagyszentély, ahol a legnagyobb összejöveteleket tartották, ma étterem és bár. Hogy az itt kávázó vendégek közül ki szabadkőműves, azt csak ők maguk tudhatják

mintha gyertyákkal megvilágított ódon épületben sétálnánk, az eredeti lépcsőház pedig egészen lenyűgöző. A könyvtárszobában misztikus könyveket találunk.

A nagyszentélyen kívül a többi kisebb teremnek már nyoma sincs, ellenben bekerült a falak közé nyolcvankét szoba, köztük három különleges lakosztály. Kettőbe be is néztünk, a nászutasoknak tervezett, emeleti, óriási ablakos luxusrezidencia a belső kertre néz és fényárban úszik, csak arra kell ügyelni, hogy az intim pillanatok előtt a lakó behúzza a függönyt. A stílusosan DaVinci-lakosztálynak nevezett elnöki részlegben kis társalgó is van a hálószoba mellett, valamint egy plusz szobában a testőrségek is jut hely – ha személyes védelemmel érkezne a fontos vendég.

Az alagsori részlegbe – ahol a Horthy-korszakban a lópálya üzemelt – most egy titkos kapcsoló elfordításával léphetünk be. Rendezvénytermek

vannak itt, trükkös tükrökkel díszítettek, a dizájn buja és hedonista élvezetekre csábít. Aztán a mélyből a magasba repülünk, irány a tetőterasz, ahonnan nemcsak a minden látószem figyel bennünket, hanem mi is szemügyre vehetjük az egész várost – felülnézetből. „Kicsit olyan, mintha színházba jönne az ember, mindenhol van valami látnivaló” – foglalta össze a lényeget Horváth Anikó.

Eddig egyetlen vendég fedte fel magát, és jelezte, hogy ő bizony szabadkőműves – és az illető elégedett is volt a látottakkal. „Számmomra olyan ez az épület, mint egy idős, elegáns hölgy, aki rengeteg történetet mesélhetne, köztük pikánsakat is, ám ő a legtöbbször csak kortyol egyet az italából és bölcsen hallgat. Néha persze zsémbes is, rigolyás, ám ettől még nem lehet nem szeretni. Amikor pedig elkezd beszélni, arra oda kell figyelni” – mondta Horváth Anikó. Az épület talán legimpozánsabb része, a nagyszentélyből lett étkező, fogyasztás mellett a külső vendégek előtt is nyitva áll, érdemes ide betérni.

A Mihály arkangyal ábrázoló festmény valószínűleg már a régi időkben is a nagyszentélyben lehetett, igaz, más formában

Az épület belseje minden méteren tartogat érdekkességeket

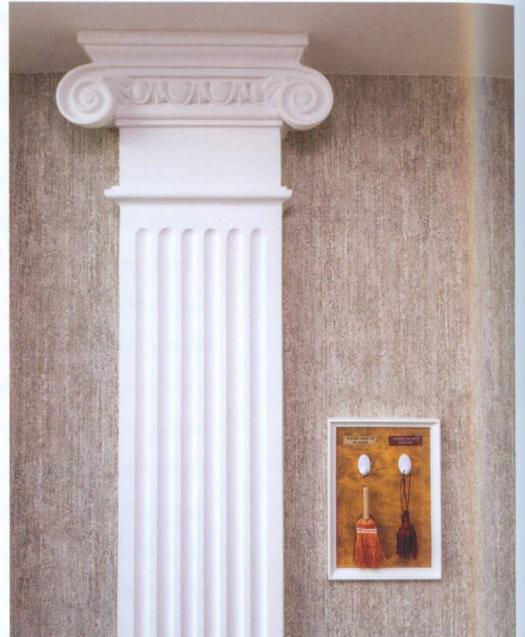
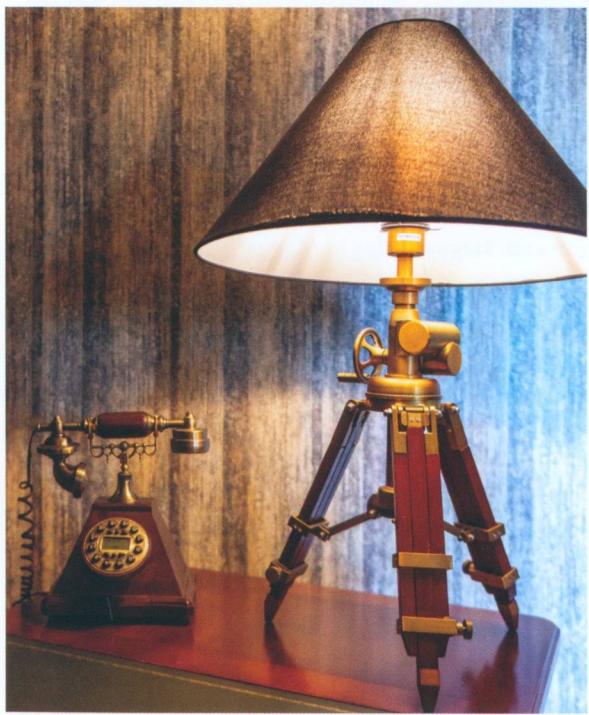
A 408-as az egyik legelegánsabb lakosztály az egész házban

A szabadkőműves mozgalmat titkos jellege, befolyásos tagjai, valamint a kívülállók számára bizarrnak tűnő rituáléi miatt mindig is legendák, félelmek és sokszor politikai támadások övezték. A szabadkőművesek hatalmának és szertartásainak gyakran nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amekkora valójában volt: általában csak a világot jobbá tenni igyekvő báratok, humanisták társaságáról beszélhetünk. Vári László művelődéstörténész, a szabadkőművesség hazai történetének kutatóját kértem meg, hogy segítsen eligazodni az információk és a félinformációk világában, és mesélje el, mi is történt valójában a Podmaniczky utca 45.-ben.

A szabadkőművesek amolyan „klubokba” rendeződtek és ezt teszik a mai napig is. Egy-egy ilyen egység neve a páholy, de így hívják azokat a helyeket, szentélyeket is, ahol a tagok a rituális találkozóikat tartják. A kis csoportok nagypáholyokba szerveződnek. Idehaza a kiegyezés után két nagypáholy alakult, Magyarország Jánosrendi Nagypáholya és Magyarország Nagy Orien-

se. 1886-ban ezek egyesültek Magyarországi Symbolikus Nagypáholyként. Az összeolvadáskor élte fénykorát a szabadkőművesség, joggal merült fel hát az igény, hogy kellene a sok páholynek egy központi épület. 1896-ban aztán el is készült a gyönyörű és hatalmas Nagypáholyház a Podmaniczky utcában, amelyet – nem meglepő módon – egy szabadkőműves, bizonyos Ruppert Vilmos tervezett.

„A Nagypáholy egy nagyszentély volt, itt tartották a népesebb találkozókat, a kisebbek pedig négy másikban, így akár egy időben is több szalon futottak az események. Nem kevesebb mint öt sötétkamra is helyet kapott az épületben” – magyarázza Vári László. A sötétkamrában kezdődött a jelentkezők felvétele, vagyis az inasavatás. Igyekeztek nagy hatást gyakorolni a kiválasztott zöldfülűekre. A kamrákban homály honolt, a beavatandó egy gyertya fényénél írta meg eddigi életének végrendeletét, majd bekötött szemmel a szentélybe vezették, s csak a felvételi rituálé végén látta meg a fényt – levetve a fekete kendőt. Ez volt az ő szimbolikus megvilágosodása. Emellett koponyák és feliratok is fokozták a helyzet furcsaságát és a helyiségek ijesztő hangulatát. A hatalmas épületben mindenek mellett társalgó, könyvtár és

Az egyik legdízajnósabb szobát a nászutasoknak terveztek, de van olyan lakosztály is, amelyből kis lépcső vezet a fürdő felé. Az épület fedett patiójában sparézsleg működik

éterem is működött. A rituálék – mint a szabadkőműveseknél általában – titkosak voltak, és az épületbe is kizárolag a beavatott tagok léphettek be. Az egyik „testvér” feladata volt, hogy az előtérben maradva a gyűlések, vagyis szaknyelven „munkák” során távol tartsa a kívülállókat, a „profánokat”. A vendéglőt azonban bárki látogathatta és elköltethette itt az ebédjét. A székház funkcióját sem próbálták elfedni: az avatásáról nyíltan beszámolt a sajtó, amikor pedig a szabadkőművesekhez köthető jótékonyiségi szervezetek ételt osztottak, a sor gyakran utcákon át kígyózott az épület előtt. „A berendezéseket adományokból adták össze, az üvegfestői munkákat például a szabadkőműves Róth Miksa vállalta magára, a volt nagymesterek képeit pedig a neves Than Mór festőművész festette meg. Az egyik páholy a szfinxeket adta, a másik a gyertyatartókat, a harmadik az orgonával járult hozzá a szépítéshez” – mesélte Vári László. A bútorok egy része ilyenkor látványos, a koponyás díszszőnyeg a kedvencem, ám a pulpitusok és emelvények is káprázatosak. Néhány szerencsésen megmaradt tárgyat ma a Nemzeti Múzeumban lehet megtekinteni. A nagymesterek mellszobrai közül Joannovics Györgyé a közelmúltban kalandos körülmények között bukkant elő: valaki beadta az alkotást bizományba, ahol a Nemzeti Múzeum szabadkőművesekről szóló tárlatának kurátora talált rá.

A szabadkőművesek által használt berendezési tárgyak egy része a Nemzeti Múzeumba került. Az eredeti falfestések többsége sajnos megsemmisült

Forrás: magántulajdon

A Nagypáholyba a titkos mozgalom aranykorszakában, az 1900-as években bejárt a korabeli szabadkőműves elit színe-java. Megfordult itt Ady Endre (bár ő kiszámíthatatlan emberként elég rendszertelenül tette), a nagy mesemondó Benedek Elek, a tragikus sorsú író/orvos Csáth Géza, az első magyar olimpiai bajnok Hajós Alfréd, Wekerle Sándor miniszter-

elnök, a mentőszolgálat alapítója, Kresz Géza, a már említett Róth Miksa, Kassák Lajos író/festő és még sokan mások.

Az első világháború kitörésekor aztán a szabadkőművesség legvirágzóbb időszaka is véget ért. Hadikórház lett a szeánszoknak helyet adó épületből, igaz, ezt még a mozgalom tagjai saját akaratukból, hazaszeretetből és főleg emberségből alakították így, több száz sérültet ápoltak itt tisztességgel.

„Aztán 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság elvette az épületet, de akkor még nem tiltották be a mozgalmat, ezt végül egy másik rendszer tette meg, a szélsőjobboldali Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) 1920 tavaszán lefoglalta a székházat, majd pár nappal később a belügyminiszter be is tiltotta a szabadkőművességet. Érdekesség, hogy a MOVE nevében fellépő, az épületet bezáró Kiss-Borlász Aladár később átállt a másik oldalra, a rendelkezésre álló dokumentumok alapján egy svájci szabadkőműves páholy tagja lett. 1961-ben előadást is tartott a párizsi magyar Martonivics-páholyban a budapesti székház bezárasa kapcsán” – mesélte Vári László, ismét bizonyítva, hogy a történelem furcsa fordulatokra képes.

Ugyancsak izgalmas, hogy 1923-ban az egykori szabadkőműves nagymester Rakovszky István fia (!), Rakovszky Iván belügyminiszter utasította a hatóságokat, hogy az épületet adják át egy betegsegélyalapnak. A MOVE viszont maradt.

„A MOVE-ban egyszerre csodálták és gyűlölték a szabadkőműveseket. Másolták őket, de közben mindennek az ellenkezőjét akarták csinálni. Titkos társaságokat alapítottak, amit fehér szabadkőművességeknek neveztek és hasonlóképp avatták fel az újoncokat, mint anno az épület régi tulajdonosai. Repülőegyletet is alaptottak, ami miatt behúztak egy repülőgépet az épületbe, erről egészen bizarr fotók is tanúskodnak. Bálokat szerveztek, a harmadik emeleten pedig lövészegylet működött. A felújítás előtt láthatók voltak a falakban a golyó ütötte nyomok” – mondta a szakértő.

A MOVE Repülős Osztályának báján még egy magyar fejlesztésű kisrepülőt is beerőszakoltak a hajdani nagyterembe

Forrás: Képes Pesti Hírlap, 1935.

1951-ben még a Mélyépítési Tervező Vállalat működött itt, de aztán az építészeknek is menniük kellett

Forrás: Fortepan / UVATERV

A világháború után az épület sérüléseit – főként az amerikai szabadkőművesek adományaiból – kijavították, és egy időre a szabadkőművesek is visszatérhettek gyűléseikhez – igaz, kezdetben a Parasztpárttal kellett osztozniuk az ingatlanon. Néhány aktív év után, 1950-ben jött a menetrend szerinti újabb betiltás, ám ezúttal nem a szélsőjobboldaliak, hanem a kommunisták részéről. Megérkezett a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) és lefoglalta a Podmaniczky utca 45.-öt.

A titkok továbbra is az épület életének részei maradtak, ám egészen másfajta módon. Néhány évre tervezőiroda és műszaki egyesületek kapták meg ugyan, 1958-tól a KEOKH, vagyis a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság és a Belügyminisztérium irodái kerültek ide. Egyrészt ehhez a hivatalhoz kellett fordulnia mindenkinél, aki akkoriban útlevelet akart, másrészt az „ügynökség” szoros összeköttetésben működött a titkosszolgálatokkal, árgus szemekkel figyelték azt, aki érkezett és azt is, aki esetleg távozni akart az országból. „Úgy hírlik, hogy itt tárgyaltak a magyar hatóságok Carlossal, avagy a Sakállal is, amikor a terroristavezér éppen Magyarországon tartózkodott” – mondta Vári László. Ilich Ramírez Sánchez Nyugaton keresett terroristá volt, azonban a KGB védelmét – és így egy ideig Budapest vendégszeretetét – élvezte. Idővel aztán a hazai rendvédelmi szerveknek is sok lett a kiszámíthatatlan és lobbanékony terroristából, így megpróbálták finoman távozásra bírni. Autóval követték mindenhol,

de nem rejtetten, hanem jól láthatóan. A kiszorítási manőver sikeresnek bizonyult, Carlos hamarosan „önként” elhagyta az országot.

Az épület belügyes korszaka a rendszerváltáson is túlnyúlva, egészen 1999-ig tartott, ekkor hagyta el a „szervek”. A gazdálkodás miatt leromlott épület teljes átalakítására egészen 2018-ig kellett várni.

AZ AMERIKAI MILLIÁRDOS NŐ ÉS EGY SZÉCHENYI PALOTÁJA PESTEN

KÜLÖNÖS TÖRTÉNELMI FRICSKA AZ ANDRÁSSY ÚTRÓL

Filmbe illő történet következik, amelyben lesz szerelem, mesés vagyon, politika és intrika, a végén pedig egy hihetetlen fordulat is, amely jól mutatja, hogy milyen fricskákra képes a történelem.

Helyszínünk az Andrassy út 104. szám, egy hatalmas palota a sugárút Hősök tere felőli végén. A Bajza utca sarkán álló épület első tulajdonosa Erdődy István agg nemes volt, aki 1879-ben a híres Weber Antallal terveztetted meg a nyaralóját. Tizenöt évnyi használat után eladta a házat a fiatal Semsey Lászlónak. Innentől kezdve a telken álló épület minden tulajdonos-váltással nőtt egy számot. Semsey a tizennégy szobás ingatlant huszonöt szobássá bővíttette, a hatszáznegyven négyzetméteres alapterületből ezer-

A pöffeszkedő elzárkózás nem csak a mai használó bűne. Sok tulajdonos hozzáépítési tették a bájos nyaralóépületet palotalepénné

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Amikor még kisvilla volt 1883-ban: a ház eredeti állapota. Mára jószerével csak a földszint és az első emelet ívei felismerhetők a főhomlokzaton

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A jócskán kibővített villa. Az első világháború alatt hadikórházat működtettek itt, csak akkor csendesedett el, amikor a házaspár Londonba költözött

ötszáznegyven négyzetméter lett. Az átépítést maga Meinig Artúr építész felügyelte, akinek a mai Szabó Ervin Könyvtár főépületét is köszönhetjük.

Eltelt újabb tizenöt év, 1909-ben járunk, és a villa újra tulajdonost cserélt. Egy bizonyos Gladys Széchenyi Vanderbilt nevű amerikai milliárdos nő vette meg az épületet. De ki volt az amerikai örökösnő, akinél fenségesebb palotát senki sem emelt még az Andrássy úton? És miért volt ő Széchenyi?

Kezdjük az utóbbival! Széchenyi László (1879–1938) ereiben nemcsak nemesi vér csörgedevezett, hanem egyenesen a legnagyobb magyar vére. Széchenyi István bátyjának, Lajosnak volt az unokája, és szép csengésű neve mellé fess külsőt is örökölt az őseitől. Jóképű, energikus, elragadó modorú férfi lehetett. Huszártisztként szolgált, gépészmnöröknek tanult, családja révén belelátott a diplomáciába és a politikába is, ám az a hír járta, hogy szép reményei és háttere ellenére mégis elszegényedett, hitelezők szorongatták.

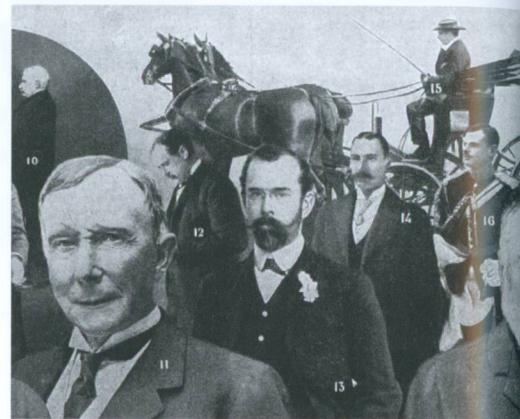
Ahány régi cikket olvastam, annyi verziót találtam arról, hogy hol pillantotta meg először egymást a nyalka tiszt és a fiatal örökösnő. Az biztos, hogy az Európában utazgató Gladys Vanderbilt (1886–1965) és a magyar gróf egy követségi fogadáson ismerkedett össze.

A Vanderbilt család vagyonának nagyságát nem lehet túldimenzionálni. A család feje, Cornelius Vanderbilt egyetlen vitorlással kezdte a kereskedelmet, de idővel száz gőzhajója szelte át az óceánt, emellett pedig ő volt a New York Central Railroad vasúttársaság elnöke is. Jelentőségét jól jelzi, hogy Cornelius Vanderbilt neve a *Business Insider* és a *Yahoo*

„Minden idők 10 leggazdagabb történelmi alakja” című listáján is szerepel. A Vanderbiltek a tehát világ legvagyonyosabb és leghíresebb családjának számítottak.

Ennek a vagyonnak az egyik örököse volt Gladys Vanderbilt, aki Manhattan Ötödik sugárútján a háromszáz szobás Vanderbilt-felhőkarcolóban nőtt fel. A fiatalok gyorsan egymásba habarodtak, és 1907-ben futóütéssel terjedt a hír, hogy a gróf eljegyezte a milliárdos kisasszonyt. Los Angelestől Budapestig tálalhatták az emberek és az újságok, hogy vajon mindkét fél részéről őszinte-e a szerelem. Egy újgazdag amerikai mágnás lánya és egy legatyásodott magyar nemes kapcsolatában ki nyerhet többet? Széchenyi, aki egy csapásra megoldódnak az anyagi gondjai, vagy Gladys, aki így az európai arisztokrácia tagjává válik? Az amerikai lapokat elragadtatta a Széchenyi család történelmi jelenisége, az európaiak pedig a dollármilliók susogása.

Az amerikai írófejedelem, Mark Twain előszeretettel ostorozta Cornelius Vanderbiltet, mégis amellett foglalt állást, hogy a szerelem igazi. Ady Endre ellenben *Rózsika és Gladys* című írásában rosszmájúan ír a pár előtt tornyosuló társadalmi akadályokról. „Bizony csak szép gyermekmesékben vihet el Hamupipőket idegen országba idegen királyfi...” – írta a költő. A kapco-

Adatvizualizáció korabeli módon. Ezzel a grafikával érzékelte a *Tolnai Világlapja* Vanderbilték gazdagságát.

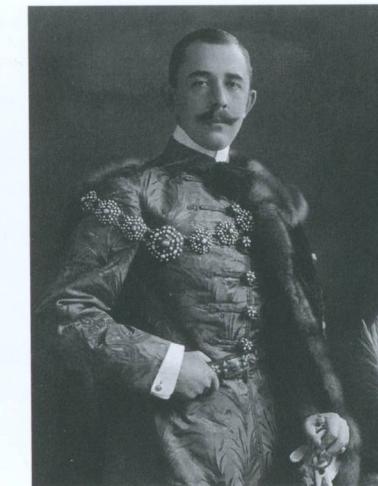
„...ugy csoportosítottuk őket, hogy az elő állóknak, az arcuk nagyságának arányában több a vagyonuk mint a kisebb alakban ábrázolt milliárdosoknak.” Gladys apja a 15-ös számmal jelölt, de ne sajnáljuk: pusztán az ő saját, és nem a család összesített vagyonra alapján

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

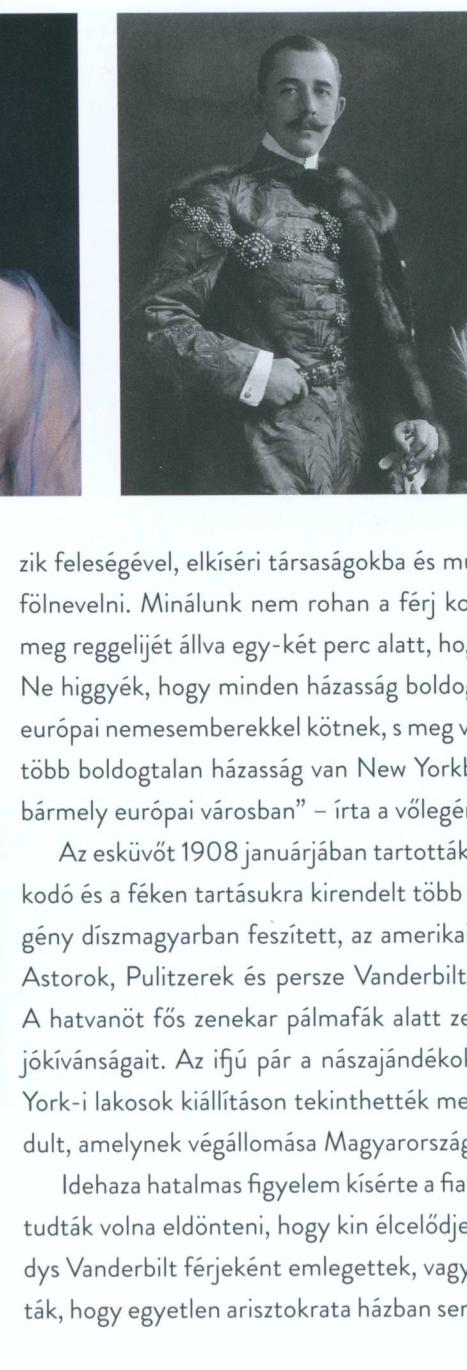
A hivatalos esküvői portrék, festményben és fotográfián

Forrás: Wikipédia, Library of Congress

Gladys kifejezetten érdeklődő, de zárkózott ember volt: alig találni róla olyan fotográfiát, amelyen nem tűnne szorongónak

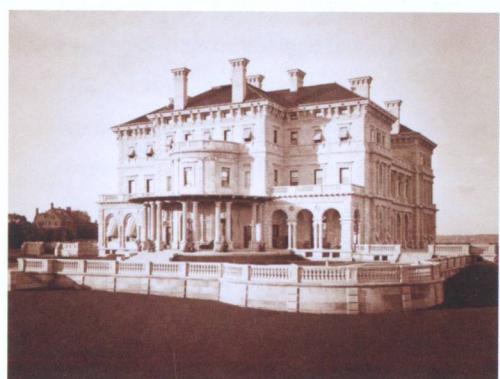
Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

zik feleségével, elkíséri társaságokba és mulatságokba, és segíti gyermekéit fölnevelni. Minálunk nem rohan a férj korán reggel az üzletbe, nem issza meg reggeljét állva egy-két perc alatt, hogy azután újra üzletébe rohanjon. Ne higgyék, hogy minden házasság boldogtalan, amelyet amerikai leányok európai nemesemberekkel kötnek, s meg vagyok róla győződve, hogy sokkal több boldogtalan házasság van New Yorkban, mint az óceán másik oldalán bármely európai városban” – írta a vőlegény.

Az esküvőt 1908 januárjában tartották New Yorkban sok ezer kíváncsis-kodó és a féken tartásukra kirendelt több száz rendőr jelenlétében. A vőlegény díszmagyarban feszített, az amerikai mágnáscsaládok – Rooseveltek, Astorok, Pulitzerok és persze Vanderbiltek – férfi tagjai pedig frakkkban. A hatvanöt fő zenekar pálmáfák alatt zenélt, a pápa táviratban küldte el jókívánságait. Az ifjú pár a nászajándékot hátrahagyva – azokat a New York-i lakosok kiállításán tekinthették meg pár napig – hosszú utazásra indult, amelynek végállomása Magyarország volt.

Idehaza hatalmas figyelem kísérte a fiatalokat, a lapok pedig mintha nem tudták volna eldönten, hogy kin élcélődjenek. A férfin, akit gúnyosan Gladys Vanderbilt férjeként emlegették, vagy az ifjú feleségen, akitől azt jósolták, hogy egyetlen arisztokrata házban sem látják majd szívesen. Szállodájuk

Balra az egyik Vanderbilt-nyaraló, jobbra Széchenyiék őrmezei kastélya. Nem kicsi, de eltörpül a menyasszonyé mellett

Forrás: Library of Congress, közönséges

lat még az amerikai szenátusban is téma volt, egyes politikusokat felháborított, hogy az Egyesült Államok GDP-jének jelentős részét jelképező kisasszonyokat szegény európai nemesek visznek külföldre.

Széchenyi László keményen válaszolt a kritikára, finoman odaszúrva az amerikai életformának is. „Az én házában a férj együtt uta-

köré minden esetre tömeg gyűlt, az emberek abban reménykedtek, hogy nekik is jut pár dollár a milliárdokból.

A sajtó és a közvélemény is árgus szemekkel figyelte, hol találhat fogást Gladys viselkedésén, ám ez váratlanul nehéz volt. „Nagyon félénk lány, aki nem beszélt, csak suttogott, mintha mentegetőzni akarna azért, hogy ilyen hatalmas vagyon örököse” – írta *Hit, illúziók nélkül* című önéletírásában Károlyi Mihály. Gladys minden megtett, hogy beilleszkedjen új otthonába, magyarul tanult, és nem törődött azzal, ha az akcentusán viccelődtek. „Beszélni fogok magyarul, meg kell tanulnom ezt a nyelvet úgy, mintha édes anyanyelvem volna” – mondta egy alkalommal Gladys. A házasságból öt lánygyerek született, egy részük magyar, a többi külföldi arisztokratákhöz ment feleségül.

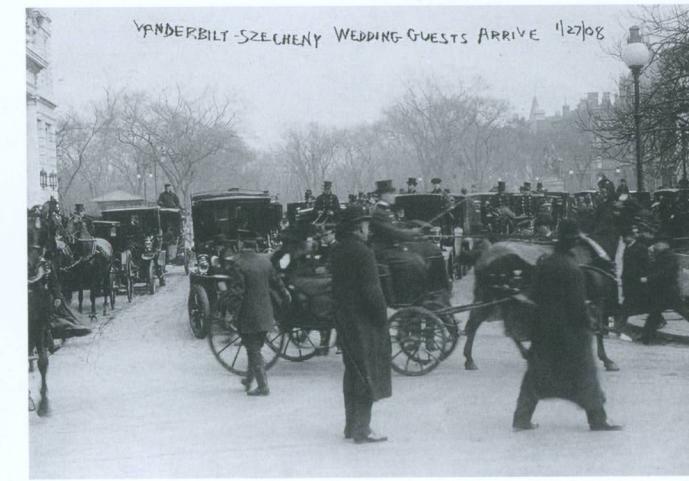
Végül az élet őket igazolta: a házasságuk jól működött, a magyar arisztokraták imádtak a gazdag Gladys társaságában mutatkozni, a pár pedig László haláláig együtt maradt. Az egyetlen ismert konfliktust a házasságon belül a gróf műlni nem akaró játékszenvedélye okozta.

Az Andrassy úti villát négyszázötvenezre koronáért vásárolták meg Semseytől, majd azon nyomban nekiláttak a teljes átalakításnak. Mivel az ingatlan az asszony nevére került, feltételezhetjük, hogy ő fizetett érte, mint ahogy a Párizsban edződött építészt is a Vanderbilt-vagyonból bérelték fel. Az Andrassy út 104.-et Ernst Flagg sztárépítész vette kezelésbe, az alapterület négyezer (!) négyzetméteresre bővült, az emeleten öt szoba egybenyitásával száznegyvennégynégy négyzetméteres báltermet alakítottak ki. Az ebédlő márványberakásokat kapott, a földszinten a gróf könyvtára és fogadótermei kaptak helyet, az emeleten pedig a tíz hálószoba és a hétfürdőszoba. Bár a palotának az Andrassy úton nem akadt párja, Gladys számára ez az otthon a newporti Breakers-villához, vagy a manhattani felhőkarcolóhoz képest kimondottan puritán lehetett.

Az első világháború alatt az Andrassy úti palota hadikórházzá változott, több száz sebesültet ápoltak itt egyszerre, a ház asszonya pedig a Vöröskereszt önkénteseként maga is kivette részét a munkából. A házaspár amúgy is sokat jótékonykodott: árvaházat létesítettek, támogatták a magyar nyelv oktatását, napközi otthont működtettek.

Érkeznek a vendégek a New York-i Vanderbilt-rezidenciához az esküvő napján. A magyarok igen nyallán jelentek meg, a képaláírás mégis csak ennyi volt: „A képen H.P. Whitney és pár Szechenyi”

Forrás: Library of Congress

Horthy Miklós meglátta a lehetőséget a népszerű, angolul kiválóan beszélő, felesége révén magas szintű amerikai kapcsolatokkal bíró férfiban, és kinevezte őt Magyarország első amerikai nagykövetének. Addig ez a pozíció egyszerűen nem létezett, mert csak a nagyhatalmak tartottak fenn követségeket egymás országában. Az Andrassy úti palota így egy időre el-

csedesedett, a pár és a lányok is a tengerentúra költöztek, ahol Széchenyi László tizenegy éven keresztül, egészen 1933-ig töltötte be a magas pozíciót. Közben azért hazajártak néha, például 1927 nyarán is, amikor Széchenyi a barátaival egy Stefánia úti bárban mulatott, majd a Nemzeti Kaszinó gépkocsiján indult el Budára. A Svábhegyen az automobil felborult, a berobbánó szélvédő darabjai pedig Széchenyi egyik szemébe fúródtak. Innentől kezdve a gróf kalózosan, fél szemén szemközt viselt. A markáns megjelenés még népszerűbbé tette Széchenyit a tengerentúlon. 1933-ban újabb állomás következett a Széchenyi–Vanderbilt család életében: London. Ez a követi pozíció csak rövid ideig tartott: a szívbeteg Széchenyi az egészségi állapota miatt két év után lemondani kényszerült. Hazatértek az Andrássy útra, ám a halál már nem itt, hanem egy svábhegyi szanatóriumban érte a grófot. Hatvanéves sem volt még.

Gladys férje halála után, 1938-ban visszatelepült Amerikába – érezhette már a háború előszelét. Magyarországot azonban nem feledte: segélycsmagok küldésében vett részt, támogatta az emigrációba kényszerülő és az itthon maradt magyarokat is. A tengerparti Vanderbilt-villát jótékony cérla adta ki egy dollárért, ám haláláig megőrzött ott egy nagyobb lakosztályt. A Vanderbilt-vagyon is apadásnak indult; amikor 1973-ban összejöttek a család tagjai, köztük már egy sem mondhatta magát milliomosnak.

A háború után a Széchenyi–Vanderbilt-palotát a győztes hatalmak lefoglalták. 1945-ben a Szovjetunió hivatalosan is megkapta az épületet, a diplomáciai testület költözött be, és használta a család tereit vagy fél évszázadon keresztül. A szovjet birodalom széthullása után Oroszország örökölte meg az ingatlant. Abban a villában tehát, amit egykor egy amerikai milliárdos örökösnő pénzéből építettek, és amit Magyarország első amerikai nagykövete mondhatott otthonának, ma Oroszország nagykövetsége működik.

Gladys később sem felejtette el Magyarországot, segélycsmagokat küldött, jótékonysági eseményeket szervezett.

Ezen a képen épp egy ilyet nem élveznek nagyon a lányai, talpig magyar népviselben

Forrás: The Harris & Ewing Collection

ŐSI, ELFELEDETT NÉP KÖZPONTJA VOLT A GELLÉRT-HEGY

AZ ERAVISZKUSZOK MA IS KÖZTÜNK ÉLNEK

Az eraviszkusz-emlékmű éppoly elhagyatottan áll a Citadella oldalában, mint amennyire feledésbe merült a nép, amelynek emlékére emelték. Turisták százezrei vonulnak el minden évben a napóra formában elhelyezett kőoszlopok mellett, ám aligha van idegenvezető, aki elmesélne nekik: a civilizáció hajnalán egy ősi kultúra virágzott itt, fővárosa pedig a Gellért-hegyen állt. Kik voltak az eraviszkuszok, mit tudhatunk az életükről, és hova tűntek a történelem forgatagában? Ennek jártam utána.

A Gellért-hegy tetején álló eraviskusz emlékmű – Laborczi Ferenc 1970-es alkotása – a kelták magyarországi időszakára emlékeztet. A napóra-szerűen elhelyezett kőoszlopok sejtelmesei, csakúgy, mint a nép, amely századokon keresztül uralta ezt a területet

Az IRAVISCI felirattal ellátott ezüst pénzérme, amelyből Európa-szerte találtak darabokat, bizonyítva a mai Budapest területén élt nép kiterjedt gazdasági kapcsolatait

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum

Ugorjunk vissza kétezer-ötszáz évvel ezelőttre, a távoli vaskorba, amikor a Kárpát-medence lakossága teljesen más képet mutatott! Magyarokról akkoriban nem is hallottak erre felé, megérkeztek azonban a Dunántúlra a legendás kardforgató kelták. Ők a mai Kelet-Franciaország, Dél-Németország, Svájc területén tűntek fel, majd Krisztus születése előtt úgy négy száz évvel elindultak szerte a világra. Vándorlásuk során eljutottak Itáliába, meg-hódították a Brit-szigeteket, a Kárpát-medencét, és egészen Kis-Ázsiáig meneteltek. Törzsekben éltek, ám a közös nyelv, kultúra és életmód összekötötte őket. „A csepeli szennyvíztisztító területén 2004-ben nagy temetőt találtak; az itt eltemetettek lehettek a Budapest térségébe érkező kelták első hullámainak képviselői. Fővárosunk területén egyébként is számos nyoma van, hogy egykor kelták lakták ezt a vidéket” – magyarázta Tóth Farkas Márton régész, a Budapesti Történeti Múzeum kutatója.

A Kr. e. II. század során itt élő bój (boii) törzset a dákok hódítása szorította ki a területről, majd megjelentek az eraviskuszok (eravisci) és több száz évre berendezkedtek a Balatontól a mai Pestig, délen pedig Mohács környékéig terjedő területen. Talán a bójusok maradékai lehettek ők, vagy egy másik törzs, az azonban biztos, hogy az eraviskuszok ízig-véig kelták voltak. Törzsi központjukat, „fővárosukat” a Gellért-hegyen építették fel.

„Az eraviskuszok legtöbb nyomát Budapest területén belül a Duna budai oldalán fedeztük fel, de megtelepedtek a mai Pesten is, csak jóval szorványosabban. A Gellért-hegy érthető választás a részükön: stratégiaileg fontos, jól védhető hely, ahonnan tökéletesen belátni a környéket, és uralni lehet a folyón és annak mentén zajló közlekedést, kereskedelmet. Nem véletlen, hogy később is erődítmény épült ide. Lombhullás után, a lecsupaszított hegyet nézve kis fantáziával még ma is láthatjuk azokat a sáncokat, amiket ez az ősi nép alkotott” – mesélte Tóth Farkas Márton.

A sziklás budai domb káprázatos látványt nyújthatott az oppidummal, az eraviskusz erőddel a tetején. Az építők több ezer fát vágtak ki, sok ezer köbméter földet mozgattak meg, a sáncokat pedig fagerendákkal és kövekkel tették ellenállóvá. „Az erődítményen belül mesterséges teraszokat alakítottak ki, itt éltek kis méretű, nyeregetős házaikban az emberek, de különálló körzetet hoztak létre a műhelyeknek is. A mai Citadella terü-

letén lehetett az eraviszkuszok vallásának és politikai vezetésének központja is” – mondta a régész. Nehéz feltárnai ennek az ősi civilizációnak a nyomait, hiszen ahol egykor éltek, ott most nagyváros áll. Legutóbb 1946–1947-ben volt jelentősebb ásatás a Gellért-hegyen, azt követően csak kisebb felületeken nyílt lehetőség az erődítések és a település nyomainak kutatására. A háború során szétlőtték a hegyet, az ostrom utáni tereprendezés, újjáépítés alkalmával a régészek is dolgozhattak a romok között.

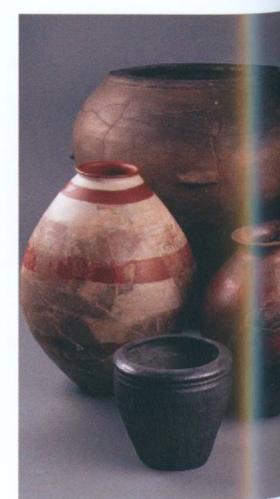
„Bár az eraviszkuszokat mára elfeledtük és szinte kizárálag a kutatók képzeletében élnek tovább, a saját korukban jelentős nép voltak, akik kapcsolatban álltak az európai hatalmakkal. Az ásatások során többek közt üveg- és korallgyöngykből készült ékszerket találtunk, ezek távolsági kereskedelem révén, a Földközi-tenger térségeből érkezettek. Saját pénzt is vertek, amelyeken több esetben a RAVIS, IRAVISCI felirat szerepel, ami azt jelenti, hogy ők is nagyjából úgy neveztek magukat, mint évszázadokkal később az utódaik. A Gellért-hegyi oppidumban vert érméket Itáliától Csehországig Európa-szerte találtak” – magyarázza a kutató. Eraviszkusz-sírhelyet és -temetőt a főváros területén ellenben még senki nem tárt fel, pedig ez sokat segítene abban, hogy jobban megismerjük az „ősbudapestiek” életét.

„A férfiak nadrágot, a nők kendőt, szoknyát hordtak és nagyon szerették a karika ékszeret, valamint a fibulákat (díszes ruhakapcsoló tűket), amelyekkel a felsőruhákat tűzték össze – ezek gyakran változtak a korabeli divatnak megfelelően, így igen változatos formában kerülnek elő az ásatásokon. Hatékony mezőgazdasági művelést végeztek fejlett vasszerszámokkal, jól értettek a fazekasmesterséghoz és a fémek megmunkálásához” – tette hozzá Tóth Farkas Márton. A kelták messze földön híres-hirhadt harcosok voltak, akiknek kardját egész Európa rettegte. Joggal feltételezhetjük, hogy erődítő budapesti rokonaik is értettek a fegyverforgatáshoz.

„Bizonítékunk van rá, hogy az oppidum többször leégett. A tragédiát okozhatta villámcsapás, véletlen tűzvész, vagy akár támadás is” – magyarázta a szakértő. A támadók a dákok, illetve a rómaiak lehettek. Utóbbiak az időszámításunk utáni első évtizedekben hódították meg, majd csatolták a Római Birodalomhoz a területet. A birodalom azonban nem pusztította el nyomtalanul ezt a kultúrát, identitásuk, nyelvük még évszázadokig meg-

Az eraviszkuszok kifinomult kerámiaműveszek is voltak

Forrás: BTM Aquincumi Múzeum, fotó Szilágyi Nőra

Egy korabeli fibula, azaz ruhakapocs. A női alakon látszik, hogyan használták a kelták a fibulát az öltözékük összefogására

Források: By Silar - Own work, CC BY-SA 3.0, Országos Széchényi Könyvtár

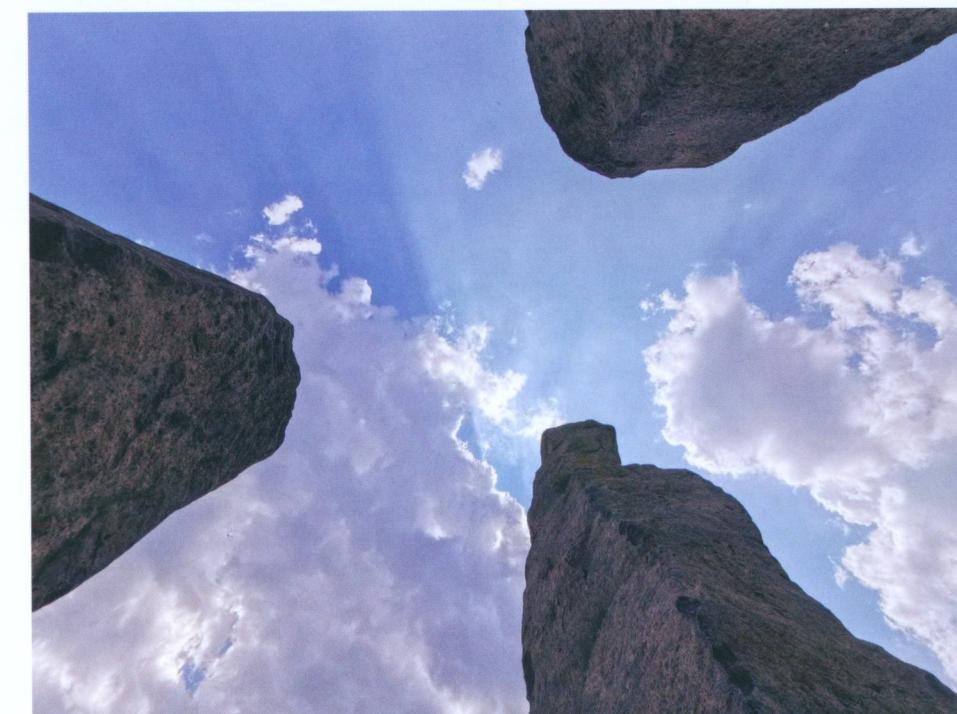
Nézz az ég felé!
– kilátás az eraviszkusz emlékmű kőoszlopai közül.

A kelta népcsoport uralma alatt béké volt ezen a területen

maradt, de egyre inkább átvették a római szokásokat. Először az előkelők, a politikai vezetők tették magukévé a latin életmód vívmányait – más lehetőségük valószínűleg nem is volt – majd a köznép tagjai is követték őket.

„A területből Pannónia provinca lett. A Gellért-hegyen lévő erődöt érthető okból felszámolták, a lakosságot másból telepítették. A Tabánban is ismerünk egy települést, amely a rómaiak előtt és egy ideig a hódítók érkezése után is létezett. A kelta és a római kultúra keveredéséről mesélnek azok a sírkövek is, amelyeken latin írással kelta nevek olvashatók. A kelták nem tüntek el, csupán beolvadtak a római provincia lakosságát alkotó, romanizált kultúrát hordozó népessége” – mondta a szakértő.

Amikor a népvándorlások során megérkeztek a magyar törzsek, Pannónia egykor lakosságának maradékát is itt találhatták, egy részük valószínűleg eraviszkusz felmenőkkel is bírt. A kelták szépen lassan feloldódtak a Kárpát-medence olvasztótéglében. Az eraviszkusz név az évszázadok alatt a feledés homályába vészett, ám ennek a fejlett civilizációnak a nyomai minden bizonnyal itt vannak velünk. Tárgyi emlékeit tapossuk minden nap, egykor központjuk a mi fővárosunkká vált, génjeik pedig velünk, bennünk élnek. Amikor reggelente belepillantunk a tükröbe, akkor talán – DNS-szegmenseink legmélyén – egy büszke eraviszkusz néz vissza ránk.

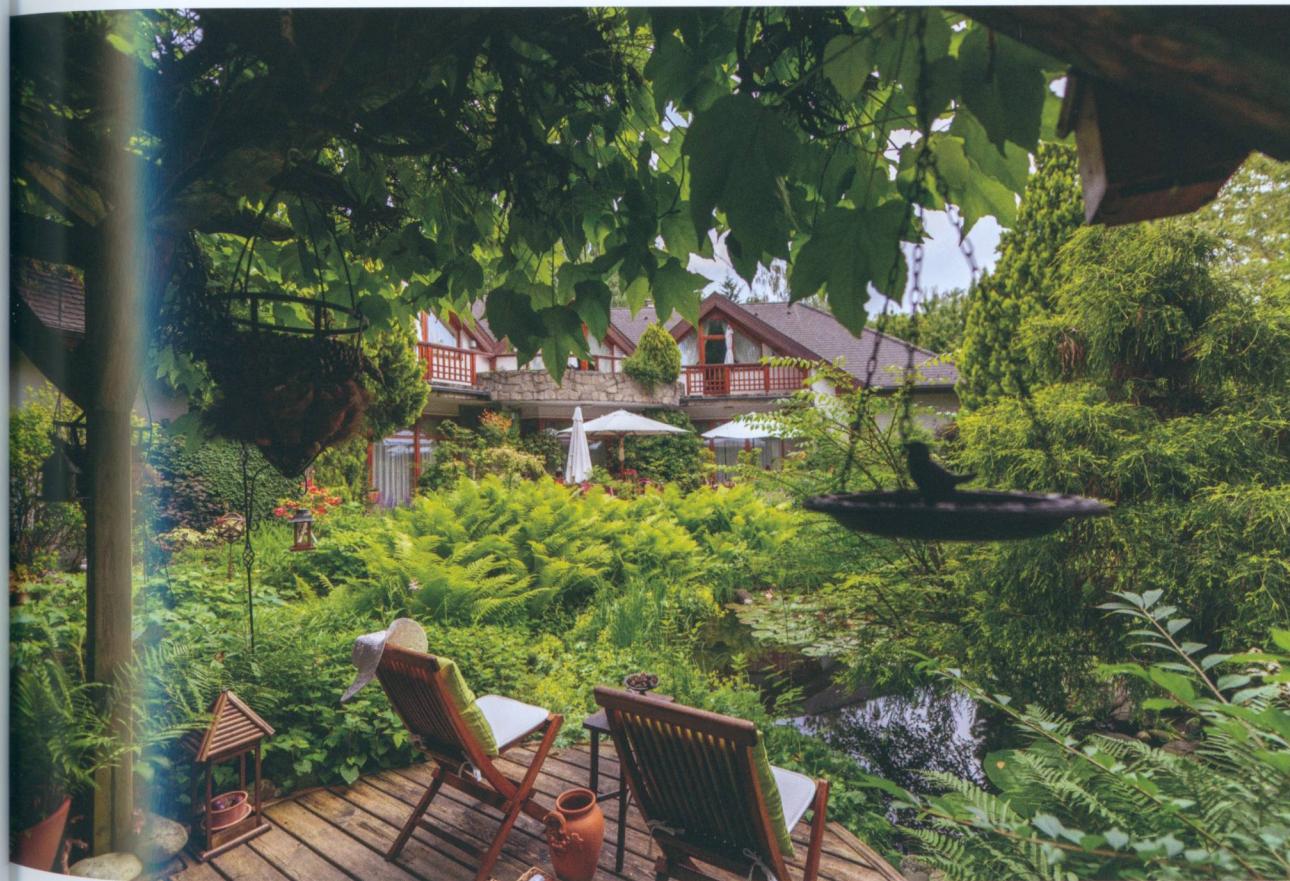
BUDAPEST BÁJOS ÉDENKERTJE RÁKOSMENTÉN

A ZÖLD PAGONY MINDENKIT ELVARÁZSOL

Rákászné Sinka Erika szépséges kis birodalma alighanem Budapest legbájosabb nyílt titka. Az eredetileg közgazdásznő húsz éve építgeti, ápolgatja Zöld Pagony nevű kertjét. Saját honlapja, Facebook- és Instagram-oldala is van, ahol napi szinten mutatja be a követőknek, hogyan változnak a növények az évszakokkal. Bizonyos időközönként látogatókat is fogad az otthonában, körbejárják a kertet, majd egy kókuszgolyó és szörp mellett faggathatják kertészeti titkairól Erikát. Az egyik ilyen huszonöt fős turnus után huppenhattam le nála az egyik kerti székbe, a közelí kis tóban éppen egy rigó fürdőzött – láthatóan nagy élvezettel.

„A XVII. kerületben születtem, és itt éltem le szinte a teljes életemet. Itt, ahol most ülünk, régen legelő volt, az édesanyámmal jártunk ide gombát szedni. Mintha már akkor éreztem volna, hogy ehhez a helyhez egyszer kötődni fogok. Aztán felparcellázták a területet, mi felépítettük ide a házunkat, és 2002 tavaszán megkezdtük a kert kialakítását is. Nulláról indultunk. A teljes terület ezerkétszázkilencen négyzetméter, de sokkal nagyobbnak tűnik az ötszögletű alaprajz miatt” – mondta vendéglátóm a teraszon ülve. Erikának ez a harmadik kertje, a korábbiakban már kísérletezett ezzel-azzal, de a maga útját, a saját stílusát itt találta meg. A kezdés nehézkesnek bizonyult: az interneten még alig volt valami, egy szaklapot lehetett lápogatni,

a kertészetekben pedig akkoriban kevés, összesen talán négyfajta díszfüvet árultak. Erika mindenig azt érezte, hogy semmi sem olyan, mint amilyennek elkezelte.

Idilli nyugalom.
A XVII. kerületi
Zöld Pagonyban egy
minitő és egy kis
dombocska is rabul
ejti a szemet

„A tó helyét a ház építése közben kiásattuk. Sokan el sem akarják hinni, milyen egyszerű a kis domb keletkezésének története: a kitermelés földmennyiségeből keletkezett a domb, a ház építéséből meghagyott sitt lapul benne. Először a fákat ültettük el, hogy árnyékot adjanak, majd ott, a mosztani hortenziás pihenőnél lett egy homokozó a két gyereknek, arrébb meg a focipálya” – mutatott a kert végébe Erika. A gyerekek ma már felnőttek, ahogy cseperedtek, édesanyjuknak úgy jutott egyre több ideje a kertre.

Rákászné Sinka Erika birodalmába a meghirdetett túrákon vendégek is ellátogathatnak. Ilyenkor maga a tulajdonos vezeti körbe az érdeklődőket a városi kertben

Olyan biológiai játszótér a kert, amelyben a különböző fajok nem nyomják el egymást

A ház körüli birodalom buja és gyönyörű, csodájára járnak az egész országból. Az egykori közgazdász 2019-ben csatlakozott a Látogatható Magánkertek elnevezésű kezdeményezéshez, amelynek lényege, hogy a különleges kertek tulajdonosai kitáják kapuikat a vendégek előtt. A könyv írásakor a Zöld Pagony volt az egyetlen látogatható budapesti helyszín. „Építhettünk volna téglafalakat, hogy senki ne lásson be, de egy díszkertnek szerintem az a feladata, hogy az emberek gyönyörködjenek benne. Sokan az utcáról is megcsodálják a látványt” – mondta a tulajdonos.

Díszek – a természet mellett a humor és a báj is kapott szerepet Erika pagonyában

A tavaszi időszakban napi öt, nyáron napi két-három óra munkától virágzik ki a kert

Míg egy épület nagyjából hasonló arcát mutatja egész évben, a kert minden évszakban, napszakban más és más. Sőt! minden percben. „Egyszer jött egy hölgy a párájával, egy héttel később pedig egy barátnőjét hozta magával. Csodálkozott, hogy mennyire más az élmény, mintha egy új kertben járna. Így vagyok ezzel én is, néha a látogatók képeit nézegetve elcsodálkozom: ez valóban az én kertem? Reggelente körbesétálok, és minden felfedezek valami izgalmasat. Ilyenkor készítek vagy száz fotót, amik közül egyet kiválasztok és felteszek a netre” – mondta Erika, aki növénykalauzt, tippeket, sztorikat és persze csodás képeket is megoszt birodalmából. De két évtizedes tapasztalata ellenére sem tartja magát szakembernek.

A kétszázötven-háromszáz növény, a kis kerti tó és a rengeteg ágyás a kora tavaszi időszakban napi három-öt óra munkát ad, két-három órával nyáron is számolni kell. Erika minden egyedül csinál, kizárolag a nagyobb ágak vágásához kéri a párja segítségét. Alkotásának mulandósága, érzékenysége, sérülékenysége egyáltalán nem zavarja. Mi több magabiztosságot ad neki. Előfordult, hogy villám csapott a hatalmas nyírfába, máskor a díszítő halai úszkáltak a páfrányok körül – kiöntött ugyanis a víz, de előbb-utóbb visszataláltak a tavukba. „A változás a természet maga. Jobban zavarna, ha a házba csapna bele a villám, mert az épület nem tudja magát meggyógyítani. A természet igen. Az idő minden megold. Huszonével ezelőtt ültettünk tujákat, ők szimbolizálták a családunkat. Amikor teljesen tönkrementek, akkor nehéz volt megválni tőlük, de a csonkokat máig őrzöm, amikor pedig végleg elkorhadnak, akkor is maradnak velünk” – magyarázta életfilozófiáját Erika.

Hisz abban is, hogy a kert egyfajta spirituális-biológiai játszótér, ahol minden hatással van mindenre. „Itt élünk mindannyian együtt, a növények kommunikálnak egymással és valamennyire velünk is. A kert nemcsak terápia, hanem visszajelzés is. Tüköröt mutat nekünk” – mondta Erika. Filozófiája gyakorlatiasabb részéhez tartozik, hogy amikor új növényt választ, nemcsak arra gondol, hogy neki tesszen a jövevény, hanem a Zöld Pagony összes lakójának is. Fontos, hogy a cinkék, rigók, őszapók, tengelicék és még számos énekesmadár otthonra, táplálékra leljen benne, hiszen most is több odú és fészek van a kertben.

A lepkék, dongók és méhek számára is meg kell teremteni a megfelelő összhangot. A kert úrnője figyel arra, hogy a növények őshonosak legyenek, természetesen illeszkedjenek az ökoszisztemába. Itt nincsenek a mediterrán vidékekre jellemző különlegességek, pálmák és narancsligetek. „Olyan négyévszakos kertecske ez, ahol az egyes fajok, fajták nem nyomják el a másikat, hanem jól megférnek egymás mellett. Nem arborétumot, vagy botanikus kertet akartam létrehozni, hanem egy élhető, szerethető díszkertet, ami örömet szerez a családomnak, magamnak, a helyi madaraknak és felejthetetlen élményt szerez az idelátogató kertbarátoknak.”

Erika építetett volna magas kőfalat, ám számára fontos, hogy sokan gyönyörködhesenek a látványban

SOMOSSY ORFEUM – AZ EMBER, AKI MEGTANÍTotta MULATNI A VÁROST

AZ OPERETTSÍNHÁZ MAI ÉPÜLETÉBEN
A SZÓRAKÖZÁS NEM ISMERT HATÁROKAT

Nagyvárosi színházpalota – a Nagymező útca 17. szám alatti orfeumot a Fellner és Helmer építőiroda tervezte Somossy Károly megbízásából. 1894-re lett kész, és Operettsínházként működik a mai napig

Somossy Károly élete olyan, mint-ha ő maga írta volna hozzá a felvonásokat: van benne kötéltánc, bukfenc, szólóprodukció és a végén dráma. Az ember, aki megtanította mulatni Budapestet és felépítette Európa legszínvonalasabb orfeumát, szegényen, hitelezőktől szorongatva halt meg, egykorai palotájába azonban továbbra is szórakozni jár a közönség.

Helyszínünk a Nagymező utca, amely Somossynak köszönhetően viselheti a mai napig a Pesti Broadway nevet. 1894-ben ő építette fel a Nagymező utca 17.-et, hogy Somossy Orfeumként megnyissa és elkápráztassa vele a népet. Mi a színészbejárón keresztül léptünk

Somfai Péter műszaki igazgató több mint három évtizede dolgozik a teátrumban

Operettszínház műszaki igazgatója. Ismeri az épület minden szegletét, emellett pedig az alapító szellemét is. Az igazgató Somossy, a *Mágus* – egy színházpalota születése címmel könyvet írt a show-business atyjáról. Máig ez a róla szóló legfontosabb életrajz. Nagy szükség volt egy ilyen könyvre, mert Somossy Károly személye körül elkepesztően sok legenda kering, ezek egy részét talán ő terjesztette maga körül, a többit pedig tisztelettel és ellenségei tették hozzá az életművéhez.

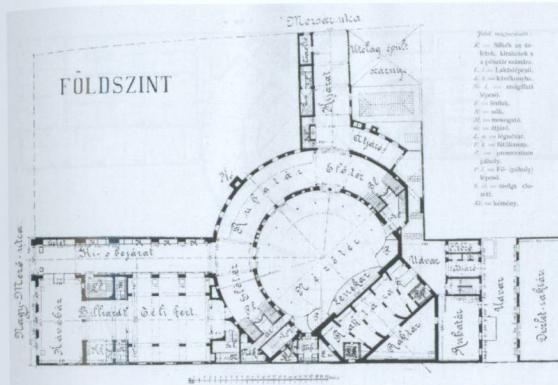
„Nézzétek meg ezt az eredeti, hatalmas csillárt, 1894 óta lóg itt, akkor és most is száz-tizenhat égő égett benne – mutatott körbe a lélegzetelállítóan gyönyörű és hatalmas színházteremben Somfai Péter. – Ez volt az első színház Magyarországon, amelyben vilanylámpákkal világítottak, korábban a gázlámpa volt az elterjedt. A színházakra specializálódott Helmer és Fellner építésziroda tervezte az épületet, szerintem messze ez a legjobb munkájuk, a megbízóval együtt számos különleges újítást találtak ki, például a nézőtér földszintjének teknőspáncélhoz hasonló kialakítása miatt minden ülésről tö-

be a ma már Budapesti Operettszínház-ként ismert létesítménybe, hogy aztán három emelettel feljebb, Somfai Péter műszaki igazgató irodájában találjuk magunkat.

A két férfi – Somossy és Somfai – egyaránt sokat tett a szórakoztatás szentélyéért: egyikük felépítette, a másik harmincnégy éve dolgozik benne folyamatosan. Somfai világosítóként kezdte, és 2000-ben lett az

Pazar díszek – az épület számos szegletében az eredeti építészeti megoldásokat csodálhatjuk meg

Aki érezte már kicsit elveszve magát az Operett-színházban, most láthatja, miért: a telek adottságai miatt nem szokányos, negyvenöt fokos rávezetésben tárol fel a színháztér.

A kép bal oldalára esik
a Nagymező utca

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

„kéletesen lehet látni a színpadot” – magyarázta a műszaki igazgató.

Az Operettszínház közepén állva némi fantáziával az ember könnyen visszarepülhet százharminc évet a Somossy Orfeumba. Akkoriban a nézőteren nem széksorok voltak, hanem asztalok, a legelegánsabb vendégek ezek mellett ülve műlatták az időt. „Hosszú varietéműsorok kerültek színpadra esténként, amelyekben egymást váltották a cirkuszi produkciók és a zenés betétek. A szünetekben a pincéből előtörtek a pin-

cérek, minden oldalról vagy két tucat, hogy itallal és étellel szolgálják ki a közönséget. A földszinttel ellentétben a karzaton és a páholyokban nem voltak asztalok, azonban a folyosón az ide jegyet váltó vendégek is fogyasztottak” – mesélte Somfai.

A műszaki igazgató öt éven át kutatta Somossy Károly életét, így kiderült számára, az orfeum megálmodója mennyire tenni akaró, újító, zseniális üzletember volt. „Kétezer ember is befért ide esténként. Kétezer. Ő volt az első, aki világszínvonalú orfeumot hozott létre Pesten, és elsőként rendelt magyar szerzőktől magyar nyelvű operetteket, ezzel hatalmas lökést adva a tíz ével később induló nagy magyar »operett boom«-nak” – sorolta Somossy Károly érdemeit Somfai Péter.

Somossy regényes története 1828-ban kezdődhetett, életrajzírója szerint Győrben (Pozsonyt is mondják) született, Karl Singer néven, és meglehetősen szegény családban. Innentől minden, ami ifjúkorában történt, balladai homályba vész. A legendák szerint egy szerelem sodorta az 1848-as szabadságharcba. Klapka György toborzótisztjeként és parancsnokaként is emlegetik, azonban Somfai szerint valószínűbb, hogy a derék Somossy tiszennyező-húsz évesen egyszerű közkatona volt. A forradalom bukása után az útja a Két Pisztoly nevű csehóba vezetett, amelyről a könyv előző kötetében már írtam. Ez volt a korabeli Pest leghírhedtebb, legzsiványabb és legveszélyesebb fogadója a Nemzeti Múzeum szomszédságában, a mai Kálvin téren. Somossy itt gyorstalpalón kitanulta az összes fortélyt – ven-

Nézőter, rebellis ülökkel

dégektől, csaposoktól egyaránt. Nemcsak a hivatását találta meg, hanem a szerelmet is a tulajdonos lánya, Swoboda Franciska személyében.

A mítosz úgy tartja, hogy aztán ebből a házasságból kilepve, és a kasszát magához ölelkezve Hollandiába és Csehországba utazott cirkuszokban dolgozni, ám Somfai kutatásai alapján csak a Klauzál térig és a Rákóczi útig jutott. A téren valóban felléptek nemzetközi cirkuszprodukciók, Somossy ezeknek dolgozott. Közben egyre tudatosabban építette vendéglátós birodalmát. Megalapította a mai Operaház mellett az Anker Saal mulatót, amely minden este tizenegykor nyitotta meg a kapuit, és szabadosak voltak odabenn az erkölcsök.

Nagy ötlet volt a Beleznay Kert átvétele, amely a mostani Rákóczi út–Puskin utca sarkán működött egy üres telken, és bőségesen pumpálta a pénzt Singer – vagyis akkor már magyarosítva Somossy – tárcájába. A Váci utca és a Régiposta utca sarkán e sorok írásakor egy cipőboltot találunk azon a helyen, ahol az elegáns Korona Kávéház, Somossy egy másik jeles vállalkozása állt. A legenda szerint itt bújtatta a vendéglátós zseni a később I. Károly néven megkoronázott román királyt, Hohenzollern herceget. Amikor hírét vették, hogy hamarosan bérgyilkosok özönlik el a helyet a trónörökös után kutatva, Somossy a főpincér ruhájába öltözött a herceget. I. Károly ellenségei egy üres kávéházat találtak, ahol a tulajdonos unottan biliárdozott a főpincérével.

„Mindig egy lépéssel feljebb lépett a ranglétrán, egy zsványtanyán kezdte a munkát, aztán jött a cirkusz, a kávéház, majd a színházpalota” – magyarázta Somossy Károly szakmai előmenetelét Somfai Péter. A Nagymező utcai csodás épületet 1894 márciusában adták át, és a Somossy Orfeumba azonnal özönleni kezdtek a népek. A selyemtapéták, barokkos bútorok, hatalmas csillárok pompát, kifinomultságát sugároztak. A mai Kálmán

Elegáns ruhába öltözött emberek egy operaházi szépségű előterben: Somossy tényleg új minőséget hozott a budapesti éjszakai életbe

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

Imre Teátrum (a kétezres években ez volt a Moulin Rouge mulató) helyén, Télikert néven pálmákkal díszített étterem és szórakozóhely működött. „Felépítettem ezt a házat, de ez csak akkor lesz jó vállalat, ha Budapesten megtanulják az emberek, hogy este szmokingot vagy frakkot kell ölteni” – mondta állítólag a megnyitón Somossy.

Az előszeretettel fanyalgó Ady Endre is úgy nyilatkozott az Orfeumról, hogy ez az „egyetlen kultúrhely Budapesten, szavamra, egyetlen”. Somossy az éjszaka királyaként ünnepeltette magát, és fényűző életet élt. Az alsóneműit állítólag Bécsben mosatta, az öltönyeit pedig Párizsban varratta, ám újra elhetsünk a gyanúval, hogy a szemfényvesztés mögött jól kitalált marketingterv állt. Híres történet, hogy miután Zichy Ödön gróf gavallér módon négyszáz forintot fizetett a Télikertben egyetlen vacsoráért, felkiáltott: „Na, így mulat egy magyar gróf!” Legközelebb Somossy hívta meg a nemest és kíséretét. A kiváló ételek mellé ezüsttálcákon pucér nőket is felszolgáltak, a mulatság háromezer forintba került. Természetesen a vacsora végén a mulatás nagymestere is felkiáltott: „Na, így mulat Somossy!”

A prostitúció soha nem volt az Orfeum fő tevékenysége, ezt erősíti az a tény is, hogy bár az ellenfelei mindenért beperelték Somossyt, kerítés miatt soha nem indult ellene eljárás. Azonnal be is zárták volna az intézményét, ha nem tartja be a bordélyházakra vonatkozó előírásokat. Magukat áruló felső kategóriás „büfés lányok” ettől függetlenül természetesen cacsogtak és bájolgottak a díszes folyosókon, hogy megtalálják gazdag szerezőjüket. Közülük is Mágnás Elza volt a leghíresebb, akinek szomorú történetéről külön fejezet szól ebben a könyvben.

„Az öreg Somossy Károlyról azt mondák, hogy nagyvilágiasan mulatni ő tanította meg Budapestet.

A Somossy Orfeumban a nézőteren asztalok álltak, a vendégeket a műsorszámok közben szolgálta ki a pincérek hada

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

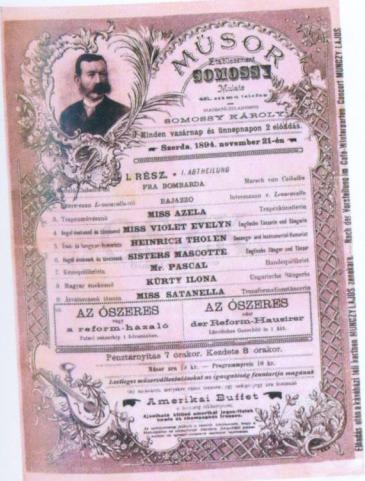
Orfeumot épített a Nagymező utcában, amely konkurált a bécsi Ronacherrel, később még magasabbra is emelte előadásai nívóját, amikor külöldi nagyvárosokból egyenesen ide dirigálta az attrakciókat" – írta Krúdy Gyula 1932-ben.

Az Orfeum igazgatói lakásában élő producer az előadásokon biztosan nem spórolt. Felfedezte Carola Ceciliát, a végzetes vonzerővel bíró énekesnőt, aki aztán férfiak százait csábította be a Nagymező utcába. Két gazdag ember, egy bizonyos Lindenbaum Max és a jobb sorsra érdemes Lazarevics József bácskai nábob is minden pénzét a dívára költötte, utóbbi a földjeit is eladt a kedvéért, és Amerikában lett cigányzenészek hangszeripelője.

Az Orfeumba a világ minden tájáról érkeztek a varietéstanárok. Az öt szőke Barrison testvér hónapokig tartotta izgalomban Pestet. A bájosnak és ártatlannak tűnő lányok énekeltek, táncoltak és olyanokat is tettek a színpadon, amiket úrileánytól biztosan nem várna az ember. Amikor a hölgyek továbbálltak, a városban minden nő az ő frizurájukat kérte a fodrásztól. A *Frauen Batallion*, vagyis a *Női zászlóalj* még erőteljesebb érzéki hatást kellett: a kétszáz, testhez simuló ruhában színpadra lépő „szemérmes” lánytól megörültek a férfiak.

Felléptek még itt többek között japán kardvívók, ismert spanyol bolerótáncosnő, amerikai fekete fiúegyüttes, Mr. Judge Alaska és az ő idomított fókái, átváltozóművészek, a sodronykötélen salto mortalét ugró Curza asszony, Rhaden bárónő, az ünnepelt lovas artista, Dante, a fenomenális lángember, valamint Cody, a tram-bulinról lövöldöző ezredes. Somossy amint tudomást szerzett egy izgalmas új műsorról Bécsben, Párizsban vagy Berlinben, azonnal tett róla, hogy a művészeket elcsábítja Pestre.

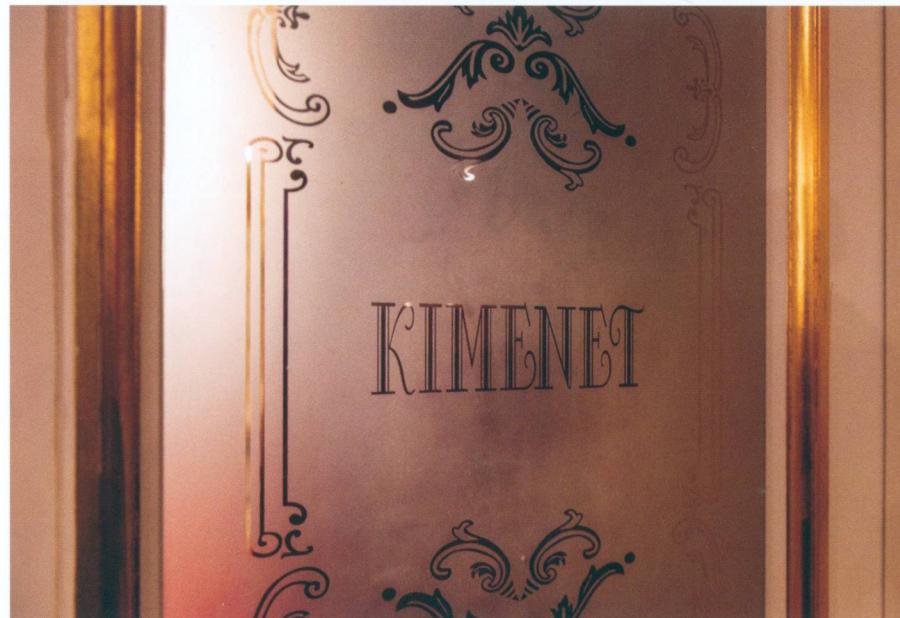
Az első pesti filmvetítés is Somossy nevéhez kötődik, 1896. április 29-én, vagyis minden összes hónappal a Lumière fiverek párizsi premierje után már mozgóképeket láthattak a pestiek az Orfeumban. Jókai Mór ott volt, és nagy lelkesedéssel írt az élményeiről: „Képeket láttam, melyek élnek és mozognak. Nézzétek meg! Ez az a találmány, mely egykor a világot fogja felforgatni!"

Minden jónak vége szakad egyszer, ez történt az Orfeummal is, amely öt év után elvesztette egyedi vonzerejét, és Somossy is egyre nagyobb anyagi kalamajkában találta magát. Somfai Péter szerint azonban az „öreg” ekkor is jót taktikázott, rengeteg pénz maradhatott nála, amikor végül engedett az Orfeumra régóta szemet vető hitelezők, Albrecht Ferenc és Waldmann Imre nyomásának. Utóbbi annyira tartott Somossytől mint riválistól, hogy vállalta, tíz évig kegydíjat fizet neki, ha addig nem foglalkozik mulatók üzemeltetésével. Somossy elfogadta az ajánlatot, ám alig fél év múlva megunta a tétlenséget, és 1901-ben Új-Somossy Orfeum néven lokált nyitott a Király utca 71.-ben.

Ez a vállalkozása már nem jött be, még a lányai is a bíróságra járhattak a rengeteg per miatt, amelyet a helybe – tudtuk nélkül – befektető alkalmazottak indítottak. Az éjszaka királya, a Pesti Broadway alapítója, a magyar nyelvű operett atyja 1903-ban egy mosónőről bérelt szobában halt meg a Nagymező utcában, a színházpalotája közvetlen közelében.

Az első világháborúval véget értek a boldog békeidők a pesti éjszakában, az Orfeum egykori épületét egy Ben Blumenthal nevű amerikai vállalkozó bérelte ki, és alakította át színházzá. Manapság Budapesti Operettszínház néven ismerjük, és hamarosan nemcsak könyv, hanem színdarab is készül Somossy Károly életéből. Az öreg, ha látná, bizonyára örülne neki.

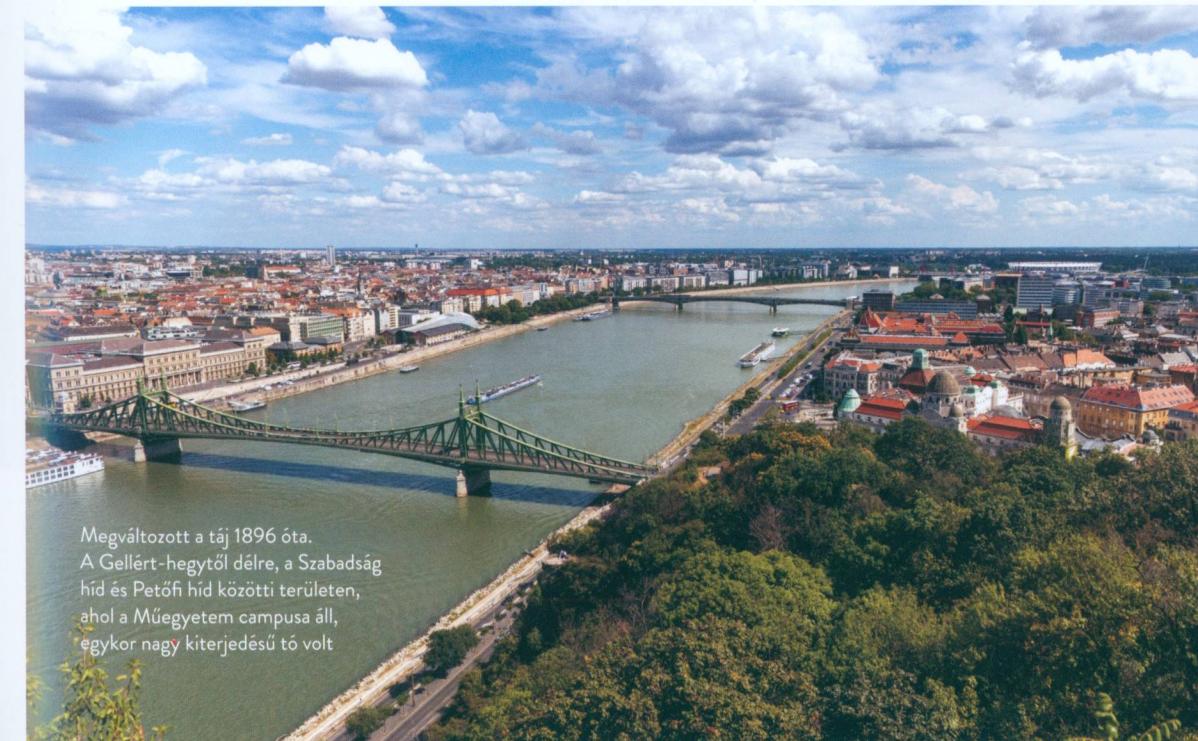

„Kimenet” van,
„bejövet” nincs az
ajtókon. Talán azért,
mert maguktól is
tódultak befelé az
emberek

A BUDAI DISNEYLAND, AMELYET A SZÚNYOGOK TETTEK TÖNKRE

A KONSTANTINÁPOLY VÁROSRÉSZ
MINDÖSSZE NÉHÁNY HÓNAPOT ÉLT

A százharminc évvel ezelőtti Budapestre csöppenve úgy kapkodnánk a fejünket, mintha a Marsra dobtak volna le bennünket. Néhány dolog és építémeny ismerős lenne persze, például a Lánchíd, a Magyar Tudományos Aka-

Megváltozott a táj 1896 óta.
A Gellért-hegytől délre, a Szabadság
híd és Petőfi híd közötti területen,
ahol a Műegyetem campusa áll,
egykor nagy kiterjedésű tó volt

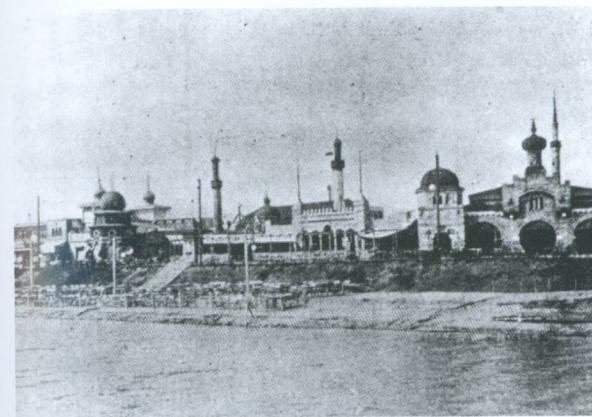

démia épülete, vagy a Nagykörút, ám alapvetően egy idegen város fogadna bennünket. A Gellért-hegytől délre (a Gellért Szállót ne keressük, ekkor még nem épült meg), a mai Műegyetem helyén egy hatalmas tó tárolna a szemünk elő. Ez volt a Lágymányosi-tó, amely tényleg brutálisan nagy területet foglalt el, kis túlzással a Szabadság hídtól egészen a Petőfi hídnál álló Schönerz Kollégiumig tartott. A tó körül egy kis makettvárost találnánk, amely a Konstantinápoly Budapesten nevet viselte. Olyan volt, mint egy Las Vegasba oltott világkiállítás, Disneyland és egy gigantikus falunapi vurstli

A korabeli metszet is mutatja, hogy milyen hatalmas területet építettet be Somossy. Jól látszik a sziget a rá vezető fahíddal, és a távolban a mini-Hagia Szophia. Mindez talán nem csak a szerzőt emlékezteti a Dubajban található Palm Jumeirah-ra, a semmiből létrehozott, mesterséges sziget varázsvilágára

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

szerelemege. Éjszakánként tűzijátékok borították be az eget, miközben a közönség tengeri csaták utánzásában gyönyörködhetett, megannyi török maskarába öltözött színész, és még több szúnyog társaságában.

A látványosság a Duna felől nézve. A Konstantinápoly Budapesten igazi kis műváros volt

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az ötlet természetesen az előző fejezetben már bemutatott Somossy Károly fejéből pattant ki. A Pesti Broadway felvirágzatát nemcsak megálmodta, hanem meg is valósította olykor elköpешőtől víziót. Az egész történetet állítólag úgy kezdődött, hogy 1896-ra meghirdették az államiság ezeréves fennállásának ünnepét, a millenniumot, amelyre Ferenc József és más koronás fők mellett külföldi látogatók tömegei özönlöttek. Ekkor készült el a földalatti és megannyi más izgalmas újdonság is. Az események epicentruma a Városligetben volt, az erre a célra felépített Ős-Budavára nevű szórakoztatócentrumban, ahol az érdeklődők rengeteg pavilont és kocsmát

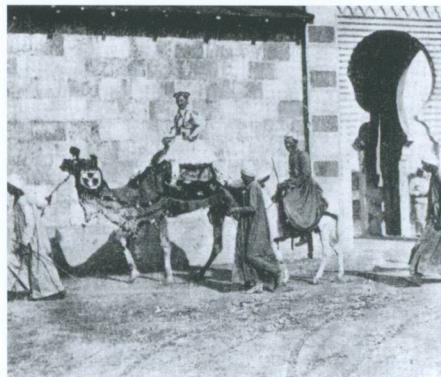
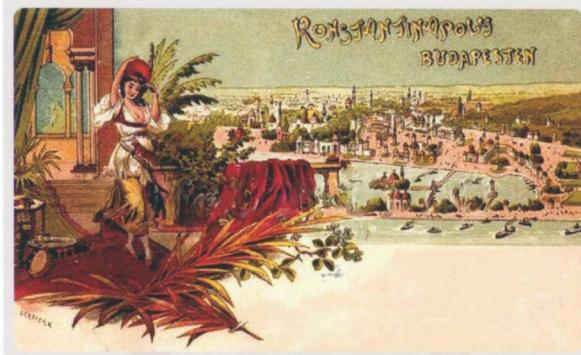
látogathattak reggeltől hajnalig. Somossy nagy ambíciókkal jelentkezett, hogy szeretné elnyerni az Ős-Budavára működtetési jogát. A mester műlatókirályi titulusát senki sem vonta kétségbe, a pályázatát azonban figyelembe se vették.

Erre Somossy Károly megsértődött, de ő még ezt is olyan nagyvonalúan csinálta, mint senki más. Bosszúból felépített egy másik – ha lehet, még nagyobb – buliközpontot a város végében, a Lágymányosi-tónál. A Konstantinápoly Budapesten a mesés és egzotikus Keletet hozta el a városlakóknak és a turistáknak.

1896. május 23-án nyílt meg a látványosság, ahol a *Vasárnapi Ujság* színes tudósítása szerint csoda dolgokat láthatott a közönség. A tó közepén állt egy kis sziget, amelyre tíz méter széles masszív fahíd vezetett. A hídról „fényt lövellték az esthomályba”, ami az újságíró szerint elragadó látványt nyújtott. A szigeten voltak James Pain és fia tűzijátékra, a nemzetközi szinten is ismert pirotechnikai cég heti két-három előadást tartott. A publikum ilyenkor ezresével toporgott, hogy lássa a negyvenkrajcárós show-t. A fénytengerben úszó tavat apró kajakok lepték el esténként, ezeket a „török” ladikokat romantikus csónakázásra lehetett használni.

Somossy minden bedobott, hogy népszerűsítse szórakoztatócentrumát. Szórólapokat nyomtatott az aktuális műsorral, képeslapokat gyártott, „vendégművészeket” parancsolt tevehátra

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum - Kiscelli Múzeum

Jóval nagyobb hajók is megfordultak a tavon! Teljes tengeri ütközeteket játszottak le, ágyúdörrenéssel, süllyedő naszádokkal, szuronyos rohamokkal. A közönség úgy ámuldozott, mint ma a Las Vegas-i Bellagio Hotel vízi show-ján. Egy alkalommal II. Rákóczi Ferenc Konstantinápolyba érkezésétadták elő, és nem fukarkodtak a díszletekkel: hajóraj, lovas janicsárok, fogatok vettek részt a játékban.

Az újság szerint a hely egyik leglátványosabb eleme az úszó színpad volt, amely az „adriai tenger egy sziklabarlangját ábrázolja, ahol pajkos szirének és vízitündérek káprázatos játékot üznek”. minden fantáziájára bízom, hogy a szirének miként pajkoskodtak a Duna vizében. A szárazföldre lépve egy komplett városban találta magát az ember, a francia elnevezett Rue de Stambul főutcából további girbegurba kis utcák nyíltak mór stílusú épületekkel, bájos lépcsősorokkal. Egy Sadulah nevű konstantinápolyi vállalkozó

lalkozó bazárájában keleti szőnyegek, aranyhímzések és csecsebecsék tömege roskadózott, a jó nevű dr. Candiaini Napoleon pedig egy látványos kis „üveggyárat” üzemeltetett, ahol dísztárgyat készítettek a vásárlók szeme láttára. Imádták a népek az olasz Lapini testvérek házi szobrászatát – carrarai márványból faragták az eladásra szánt alkotásokat.

A török kávéházból démoni hastáncosok ringatták csípőjüket, ám azt Somossy nem győzte hangsúlyozni, hogy szó sincs háremről, kéjnőkről, a Konstantinápoly Budapesten családi szórakozást kínált. A zabolátlan erkölcsök szabadon engedésére ott volt az Orfeum. Orbitális kakofónia terítette be így is Lágymányos máskor békáktól hangos vidékét: az egyik sarkon cigányzene szolt, a másikon egy huszonnyolc tagú olasz csoport szerenádozott, a francia színházban egy párizsi társulat mutatta be a művészetet. A tudósítások kiemelik, hogy Somossy – izsonyatos kölcsönök árán – felépítette ebben a papundeklivárosban a Hagia Szophia mását, még muszlim szokások szerinti avatóünnepséget is tartottak. Egyszóval a Konstantinápoly Budapesten olyan volt, mint egy állandósult Sziget Fesztivál koncertekkel, előadásokkal, etető- és itatóhelyekkel és egy komplett új vigalmi negyeddel. A tömeg imádta, Somossy már arról tárgyalt, hogy a belvárost a Lágymányosi-tóval összekötő, ötpercenként induló gőzhajójáratot állandó villamosjáratra cseréli.

A csoda azonban egyetlen hónapig tartott. A nyár derekára már alig ténferegek a pestiek a „bulinegyedben”. Mi történt? Hova lett a kezdeti lelkesedés? Somossy vállalkozását biológiai csapás érte. Nem elég, hogy az esős, rossz idő gyérítette az érdeklődők számát, a csapadék hatására hatalmas szúnyograjok is megjelentek a környéken. A vérszívók miatt a mutatványosoknak és árusoknak nem maradt vendégük, a tizenkilencedik századi budai Disneyland teljes csődtömegére vált. Somossy tekintélyén csorba esett. Konstantinápolyt Hagia Szophiástul, Galata hidastul elkezdte viszszakövetelni a természet. minden bizonnal az sem segített, hogy rengeteg program volt ebben az évben a városban, az Ős-Budára is tömegeket szippantott fel. Nem tudni, meddig álltak a díszletváros emlékei, néhány évig még biztosan, aztán az 1930-as években megkezdték a tó feltöltését. Ezt a bulit megölték a szúnyogok.

KESERŰVÍZ, ÉDES ÉLET – A CSODÁLATOS SAXLEHNER-PALOTA

A MAGYAR VÁLLALKOZÓ MÉG NEW YORK
FELHŐKARCOLÓIN IS REKLÁMOZTA A GYÓGYVIZÉT

Saxlehner András története igazi hollywoodi forgatókönyv-alapanyag: a tengerentúlon bizonyára már filmek tucatjait forgatták volna a sztoriból. A mágnes nevét manapság kevesen ismerik, pedig Saxlehner – alig néhány év alatt – a világ legismertebb magyar márkatáját építette fel. A Hunyadi János keserűvizet Brazíliától Dél-Afrikáig, az Egyesült Államoktól Indiáig ismerték és ittak az emberek. Népszerűsége csúcsán, 1913-ban tizenötmillió palack fogyott a vízből. A Rubik-kockát leszámítva talán azóta sem volt olyan hazai brand, amely ekkora nemzetközi ismertségeknek örvendett volna. Mindez egyetlen embernek volt köszönhető: Saxlehner Andrásnak, aki a vizet a vakszerencse sodorta az útjába, ő pedig azonnal megállatta benne a lehetőséget.

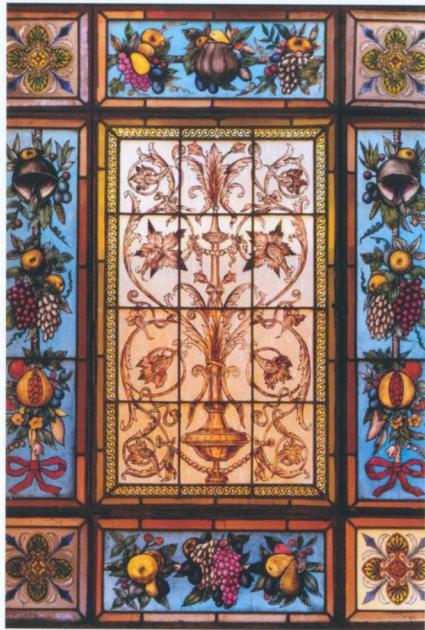
A keserűvíz-milliárdos palotája az Andrassy út 3. szám alatt áll, a Deák térről közvetlen közelében. Kívülről bárki megcsodálhatja – a turisták először felvettek fényképezik is a kaput őrző fáklyás alakokat. Huszár Dávid fotós kollégámmal pedig különleges lehetőséget kaptunk arra, hogyan bejárunk

Az Andrassy út 3. szám alatti palota 1885-ben készült el. Építetője, Saxlehner András csak rövid ideig élvezhette pompás otthonát. Az épület kívülről is szép, belül rölk pedig egyenesen pompás

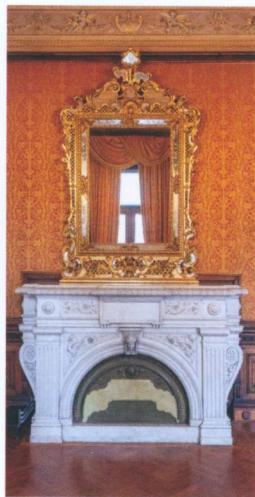
Lépcsőforduló stílusosan:
a második emeleten egy kis
szobrot, felette pedig egy
Lotz-festményt találunk

A színezett ablakok termé szetesen Róth Miksa műhelyéből kerültek ki

Ami szekrények tűnik, arról könnyen kiderülhet, hogy valójában egy titkos ajtó

Márványkandalló, kristálytükör, selyemtapéta. Saxlehneréknek kifinomult és drága ízlésük volt

Sellők a fán – személyes kedvencem a faburkolatok

Monogram mindenhol a padlótól a plafonig: az SA természetesen Saxlehner Andrássra utal, míg az SE feleségére, Emíliára

A palota építésére a forrást a gyógyvíz adta, így nem csoda, hogy sok a fürdőzéssel, vízzel kapcsolatos utalás az épület díszsein. Fürdőző félmez telen és meztelen nőkből igen sokat látunk

A Saxlehner család az első emeleti luxuslakosztályban élte, amelynek nappalija vetekezik a versailles-i palota diszítséggével

a palota legszebb részeit, és saját szemünkkel győződjünk meg a Saxlehner család egykor gazdagságáról.

Az épület 1885-ben készült el, abban az évben, amikor a Sugár utat Andrássy útnak nevezték el. Az exkluzív helyen fekvő telek annyira drága volt, hogy a város már attól tartott, senki nem veszi meg, és így – szégyen szemre – foghíjasan adják át a magyar Champs-Élysées-t. Utolsó pilla natban aztán megérkezett Saxlehner, és letette a készpénzt. A vízmág nás ebben sem volt kispályás, mint ahogyan a luxus terén sem! Magát az épületet Czigler Győző tervezte, akinek – többek között – a Széchenyi Gyógyfürdőt is köszönhetjük. A belső terekről a kor szokásos nagyágyúi gondoskodtak: Róth Miksa az üvegablakokról, Thék Endre az asztalosmunkákról, Junger Gyula a kovácsoltvasakról, Lotz Károly pedig a freskókról.

Nem kevesebb mint négyszáz négyzetméternyi freskóval borított falfelület fogadja a palotába betérő látogatót, az első emeleten pedig egy tízsobás, kivételesen jó állapotban megmaradt luxus

lakosztály található. Ebben éltek Saxlehnerék. A családfő aligha lehetett szerény ember: minden falfelületen, sőt a freskókon, valamint a kovácsoltvas tárgyakon, kandallókon is lépten-nyomon felfedezhető az SA, valamint a feleségére, Emíliára utaló SE monogram. Ha az embernek rááll a szeme, több tucat ilyet talál az épület minden szegletében.

A luxuslakás egészen lenyűgöző látvány. Részben a szerencsének, részben pedig a restaurátorok gondos munkájának köszönhető, hogy szinte az eredeti pompájában fennmaradt. A nagypolgári fényűző életérzést elősegítették a selyemtapéták, a faragott és intarziás faburkolatok, a hatalmas velencei csillárok és a carrarai márványból készült kandalló. Emília

asszony szerette a muzsikát: a zeneterem mennyezetét kedvenc alkotói, Bach, Beethoven, Haydn és Mozart portréi díszítik.

Fotós kollégámmal valósággal kapkodtuk a fejünket. minden négyzetcentiméteren akadt valami látnivaló, belsőépítészeti izgalom, gyönyörűen kidolgozott díszítőelem. A Lotz-freskók stílusosan a fürdőzés és a víz szépségét mutatják be – rengeteg formás női kebel segítségével. A legizgalmasabbak azonban azok a részletek, amelyek első ránézésre nem tűnnek fel: ilyen például a faburkolat mögé rejtett széf, vagy a szekrénynek álcázott ételli lift. Az ablakok és a roletták automata nyitószerkezetei a mai napig működnek. Ahogy mondani szokás, ezekben az építményekben még volt anyag, nem pár évre terveztek őket.

Míg a család az első emeleti, versailles-i hangulatú lakosztályban élt, a földszinten irodák voltak, a többi lakást pedig nagypénzű bérők vehették birtokukba. Maga Saxlehner András nem sokáig élvezhette a pompát: néhány évvel a palota átadása után, 1889-ben elhunyt.

A Thüringiából származó Saxlehner családban finoman szólva is nagy hagyománya volt a posztókereskedelemnek. Ezzel a foglalkozással kereste a kenyérét András ükapja, nagyapja és édesapja is. A család tagjai ráadásul előszeretettel házasodtak más posztókereskő családokkal, így az 1815-ben Kőszegen született Saxlehner Andrásnak nem kellett sokáig bújnia a pályaválasztási tanácsadót.

A fiatal posztókereskő aktív tagja volt a magyar ipart támogató Honi Védegyetnek, itt ismerkedett meg Kossuth Lajossal, aki bátorította, hogy nyisson üzletet Pesten. A meglehetősen furcsa nevű Fekete kutya posztóbolt a Váci utcában várta a vásárlókat. András üzlettársa a fivére, Sámuvel volt. A biznisz szépen fejlődött, azonban a kereskedő magánélete tragikus fordulatot vett. Felesége, Erzsébet, hároméves házasság után, fiatalon elhunyt. A férfi 1854-ben nősült meg újra, választotta Pelikán Emíliát, aki

SAXLEHNER ANDOR, SAXLEHNER ANDRÁS, SAXLEHNER ÁRPÁD.

A cégalapító Saxlehner András középen, Andor fia balra, Árpád jobbra. András üzleti zsenije már posztókereskő korában nyilvánvaló volt. Szívesebben foglalkozott például „parasztposztóval”, azaz egyszerűbb anyagokkal, mint finom kelmékkel. Az ok?

A paraszok megszokták, hogy minden készpénzben kell fizetniük, míg az úri szabók hitelbe vásároltak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A zeneszoba plafonjáról Bach, Beethoven, Haydn és Mozart néz le ránk. Emília asszony szerette a muzsikát

tizenhét év alatt kilenc gyereknek adott életet, közülük négy fiú és két lány érte meg a felnőttkort.

Úgy tűnt, hogy elődeihez hasonlóan Saxlehner András is tisztes jóléttel, posztókereskedőként vonul majd nyugdíjba, az üzletet pedig idővel fiaira hagyja. 1862-ben, egy szép napon aztán betért egy gazda az üzletbe, és András élete hatalmas fordulatot vett. A gazda, bizonyos Bayer József arra panaszkodott, hogy földet vett a budai Dobogó-hegy déli oldalában, azonban az ott fúrt kútból származó víz nem jó semmire, keserű, mint a rettentet, az állatai nem isznak belőle, vagy ha mégis, az még rosszabb, mert hasmenésük lesz tőle.

Saxlehner András nem tanult geológiát, azt azonban ő is hallotta, hogy néhány évvel korábban, a közeli Kelenföldi-fennsíkon, a mai Szent Imre Kórház területén keserűvizet találtak. Belevetette magát a kutatásba, és arra jutott, hogy ha valóban gyógyvízforrások bújnak meg a föld alatt, az hatalmas üzleti lehetőségekkel kecsegettet.

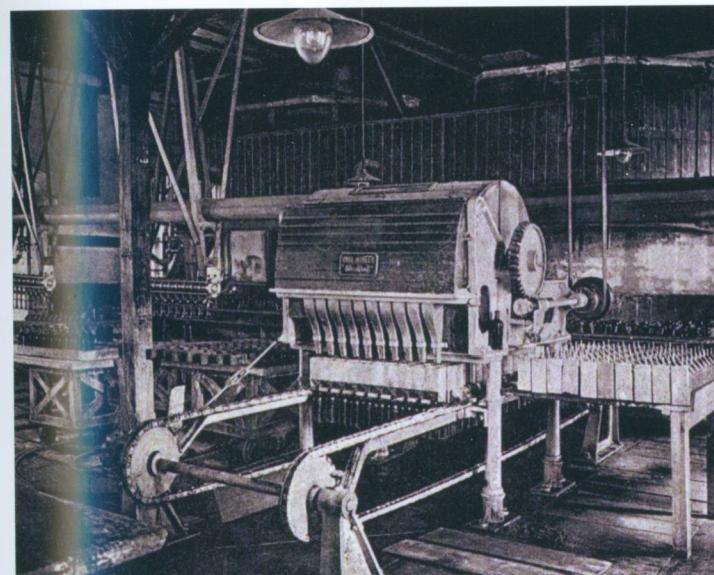
Saxlehner András megvette a földet a gazdától, és negyvennyolc évesen hihetetlen elánnal vetette bele magát az új feladatba. Nem aprózta el, nem óvatoskodott: rögtön nagyban gondolkodott. Hitt a megérzéseiben és az aprólékos tervezés erejében. A boltot a testvére hagyta, és egyetlen ével azután, hogy Bayer gazda átlépte a küszöbét, az üzletember három kúttal elkezdte a kitermelést az Örsödi-völgyben, a mai Kőérberki és a régi Balatoni út között.

Már az első évben évi negyvenezer palackot hoztak forgalomba a Hunyadi Jánosról elnevezett keserűvízből. 1864-ben már kilencvenkilenczer palackot, 1869-ben háromszáznégyzetet dobott piacra. 1885-ben nem kevesebb mint hetven kút működött. Addigra kétszázötven munkásnak és családjaiknak adott megélhetést a Hunyadi János nevét viselő keserűvíz, amelynek két hatóanyaga a glaubersó és a keserűsó volt. Az üzemben előbb

Saxlehner keményen megdolgozott a sikerért, amit mindenáron meg akart védeni. Számos egyedi elemet alkalmazott a palack tervezésekor is, a formától kezdve a Hunyadi-portrén át a grafikai elemekig. Ezekre hivatkozva sikerkel védett ki a család minden hamisítási próbálkozást itthon és külföldön egyaránt. Hunyadi János egyébként az üzletember kedvenc történelmi figurája volt, innen a névválasztás

Forrás: közöns

A palacktöltő gép
Saxlehner saját
szabadalma volt.

A masina segítségével
az üzem hihetetlen
mennyiségeket volt
képes szállítani
a forgalmaonak

Forrás: Arcanum Digitális
Tudománytár

vezették be a közvilágítást, mint a budapesti utcákon, a föld alatt pedig hatalmas medencék segítették a professzionális kitermelést. Még saját tűzoltóság is működött itt tizenegy főállású tiszttel. Saxlehner András óriási összeket fektetett az üzletébe, a legmodernebb technikát használta, és minden tekintetben újító volt.

A mágnás legjobb ötletének kétségkívül az exportálás 1869-es elindítása bizonyult. Ez a merész lépés bombasztikus sikert hozott, a magyar

piac néhány éven belül már eltörpült a nemzetközi kereslet mellett. A keserűvíz a Monarchia igazi terméke volt: az üveg cseh volt, a dugó és a zárókupak osztrák, a víz pedig természetesen magyar. Megszületett a híres reklámondat is: „Az egész világ használja, az egész világnak használ.” Nem volt ebben semmi túlzás: Dél-Amerikától Indiáig tényleg a fél világ a magyar vizet nyelte emésztési bántalmaira.

Saxlehner nemcsak a piacon, hanem területileg is terjeszke-

dett, megvásárolta a környező teleket, az üzemet pedig saját, két és fél kilométeres vasútvonalal kötötte össze a kelenföldi pályaudvarral. „Palaczktöltő” készüléket szabadalmaztatott, amely óránként (!) tízezer üveget volt képes megtölteni a keserű nedűvel. Thirring Gusztáv 1900-ban megjelent tájékoztatójában így ír a technikáról: „A töltési folyamat mechanikus úton történik. Mivel emberi kéz a vízzel érintkezésbe nem jut, a kezelés tisztsága és szabatossága a legnagyobb tökélyre van emelve. A telep mintegy 200 épületből áll, s a munkások száma 600. Évi forgalma 5-6 millió palaczra rúg”.

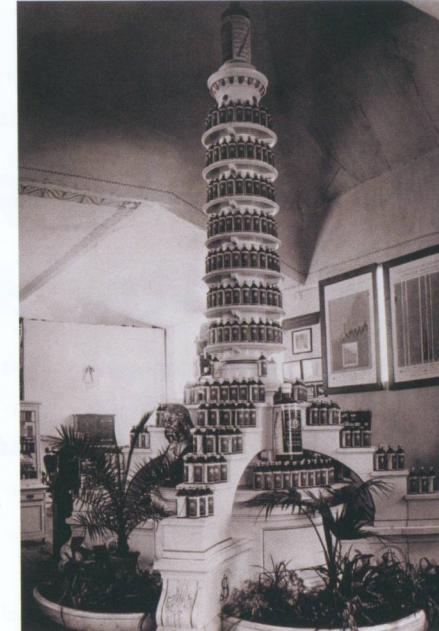
A tiszta termelés mellett az egykori posztókereskedő a multinacionális marketinghez is értett: ő volt az első a hazai impresszáriók között, aki leszerződött egy londoni céggel, és nemzetközi reklámkampányt indított. A víz egészségügyi leírásait több nyelven is elérhetővé tette, sőt, jó érzékkel neves orvosokat és vegyészeket kérte fel, hogy írjanak rövid ajánlót a termék kedvező hatásairól. A szőrőanyagok szerint a víz „székrekedésnél, étvágytalanságnál, elhájasodásnál, vértódulásnál, érelmeszesedésnél, aranyér bántalmaknál” segített, de különösen alkalmas volt „soványító kúráknál” is.

A cégek virágzásának csúcspontján New York egyik felhőkarcolóján is megjelent a magyar ital reklámja és hozzá a szöveg: „amikor a kakas reggelt hirdet, igyon Hunyadi János keserűvizet!” Kutatásom során a következő angol nyelvű reklámszöveget bukkantam: „In the morning, before rising or while dressing, the best time to take Hunyadi János.” (Reggel, még felkelés előtt, vagy öltözködés közben a legjobb Hunyadi Jánost inni.)

A minden elsőprő sikert látva egyre többen fúrtak kutakat Budán, azonban egyik cége sem bírt versenyre kelni Saxlehner üzemével. A konkurenciát az egykori posztókereskedő felvásárolta vagy lesöpörte a színről. A vetélytársaknál sokkal nagyobb gondot okozott a nemzetközi szintű hamisítás: Saxlehner állítólag főállású ügyvédeket alkalmazott, hogy árgus szemmel figyeljék, hol bukkannak fel kamuüvegek.

Saxlehner András hihetetlen energiával dolgozott, ám a legendás munkabírása mintha 1889-re megsappant volna. Érezte ő is, hogy gyengül, ezért stílusosan egy fürdővárosba, Karlsbadba indult a feleségével vízkúrára, azonban útközben a vonaton rosszul lett, és egy bécsi szállodában elhunyt – halálát valószínűleg egy tüdőgyulladás szövődménye okozhatta.

Bár az alapító örökre elaludt, fő műve napról napra tovább nőtt. Felesége, Emília állt a kormánykerékhez, de fiai, Andor, Árpád, Kálmán és Ödön is mind részt vállaltak a munkában. Londoni és New York-i képviseletet alapítottak, ezeket egy-egy fiú igazgatta. Az egyik gyerek emellett Belgium, a másik pedig Finnország tiszteletbeli konzulja lett. Az aranykorban a Saxlehner család története összefonódott más neves familiáéval is: Kálmán egy Haggenmacher-lányt, Emmát vette el. (A malomiparos és sörgyá-

market in uniform specific gravity owing to the excellent system of filling; the mineral constituents are always in the same proportion, and a safe basis is thus ensured for prescribing. This is a fact of the utmost importance and value in bitter waters.

The premises of the establishment are so perfect and the qualities of this natural mineral water of so great a value as to fully justify the occupation of the prominent place which has been granted to it by medical authorities at home and abroad.

Professor KÉTLI, Budapest:
"I can most strongly recommend the Hunyadi János Bitterwater as a reliable, mildly acting aperient."

Professor KORÁNYI, Budapest:
"This water has invariably given excellent results."

Professor GRUBER, of Vienna:
"I have been perfectly satisfied with its effects."

Professor KAPOSI, of Vienna:
"I have used it for years, and I have always been pleased with its sure and agreeable effect."

Professor Baron von KRAFFT-EBONG, of Vienna:
"In cases where aperient waters are indicated I have for the last ten years prescribed Hunyadi János almost exclusively, and always with the most satisfactory results."

Andreas Saxlehner, Budapest
by special appointment
to H. H. the Empress of Austria and King of Hungary.

HUNYADI JÁNOS
Natural Aperient Mineral Water.
25 years' Success in the U. S.

IMPORTANT NOTICE:
The only proofs of the genuineness of the Hunyadi János Mineral Water are the name „Hunyadi János” on the label and capsule, and the name of „Andreas Saxlehner” on the label and cork.

Any additional labels which may be put on the bottles by dealers, for whatever private purpose, have no bearing on the genuineness of the Hunyadi János Natural Mineral Water.

Andreas Saxlehner, Budapest
by special appointment
to H. H. the Empress of Austria and King of Hungary.

Saxlehner András, es. és kir. udvari szállító.
HUNYADI JÁNOS
A leghatásosabb és legkellemesebb hashajtózser.
Legjelesebb orvosok véleményei szerint kiváló előnyei:
Gyors, biztos enyhe hatás.
Hatása fájdalom nélküli. — Utánszorulás nem áll be. Tartós egyenletes hatás. — Használata nem kellemetlen. Rendszeresen használva nem hat fáradtságot a gyomorra. — Kis adagban is elégessége.

Bevásárlásnál a palačkai címkeken olvasható
„Saxlehner András”
név figyelembe ajánlatalik.

UNGAR'S HUNGARIAN HUNYADI ÁRPÁD APERIENT WATER
THE BEST AND STRONGEST NATURAL BITTER WATER.
\$8.50 per Case of 50 Bottles.

Wholesale Agents:
M. & J. S. PERRINE,
38 N. Third Street, Philadelphia, Pa.

CUTLER BROS. & CO.,
89 Broad Street, Boston, Mass.

THE P. SCHERER CO., Ltd.,
11 Barclay Street, New York.

UNCAR'S HUNGARIAN Hunyadi Arpad BITTER WATERS
Are remarkable for their high degree of mineralization and especially the large proportion of the Sulphates of Magnesia and Soda

ORDER IT
Direct from your jobber or the wholesale agents.

Mintha
diwallapból lépne ki,
elyan tökéletes az alakja

ros Haggenmacher családról, amelynek palotája szintén az Andrassy úton épült fel, a könyv egy másik fejezetében mesélek.) Az első világégés előtt már tizenötmillió palackot adtak el a keserű magyar vízből, azonban a háború hatalmas csapást jelentett az ország és a vállalat számára is. A kereslet megsappant, és már soha nem tért vissza a korábbi szintre.

Maga a palota 1938-ig még a család birtokában maradt, ekkor a legtöbb Saxlehner elhagyta az országot, ingatlanaikat pedig eladták. Az új tulajdonosok a Gyáriparosok Országos Szövetségének és a bélyeggyűjtőknek adták ki a lakást, majd 1972-től egészen 2012-ig a Postamúzeum működött itt. Részben ennek is köszönheti az épület, hogy elkerülte a szocialista időkben szokványos „darabolást”, a hatalmas terek bontatlanul megmaradtak az utókornak. Jelenleg is sokat dolgoznak a szakemberek az épület állagának megóvásán, jövőbeli hasznosítása pedig még kérdéses.

A háború után az egyik régi üzlettárs újraindította a termelést, majd az államosítást követően a Vízkutató és Fúró Vállalat vette át a telepet. Ma a XI. kerületi Keserűvíz utca és Gyógyvíz utca nevei emlékeztetnek az egykori telepre, amelynek a főbb épületei ma is állnak, sőt maga a Hunyadi János keserűvíz is kapható – igaz, valamivel kisebb piacón, mint a huszadik század elején.

Bár a tulajdonosok lakása az első emeleten volt, az oda-vezető úton, a lépcsőházban már érezhetők a vendégek, hogy nem szegény családhoz érkeztek

FRIDA: A BUJASÁG ELEGÁNS PALOTÁJA

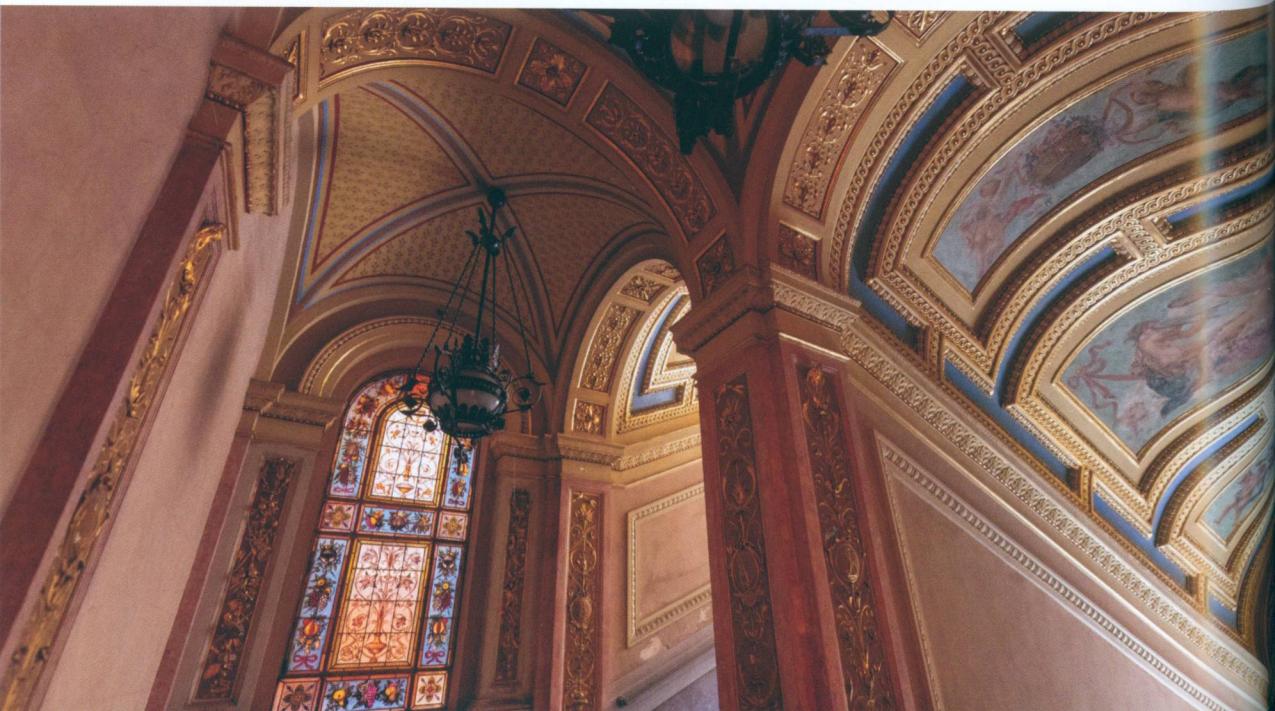
A VÁROS LEGFLANCOSABB BORDÉLYHÁZA
A MAGYAR UTCÁBÓL

A Magyar utca 29.-ben álló palotát 1846-ban húzták fel, a pesti belvárosban is kimon-dottan öregnek számít. Az épület stílusos része a vörös ajtó, amely talán az egykori pikáns múltra utal

Gyakran emlegetjük azt az elkoptatott mondatot: ha ezek a falak mesélni tudnának! Amennyiben a Magyar utca 29. téglái váratlanul tényleg anekdotázni kezdenének, történeteik erősen pikánsak volnának. A ma is szemet gyönyörködtető épület 1903-tól egészen 1922-ig Maison Frida (Fridalak) néven Budapest legismertebb és legfényűzőbb bordélyháza volt, ahol azzal a hírrel szolgáltatásait. Ekkor, a huszadik század elején gőzerővel fejlődő városban burjánzott a prostitúció, miközben a minden napot a merev erkölcsök jellemezték. Hogyan fér meg egymás mellett a kettő? Erről is beszélgettünk szakértőnkkel, de előbb vessünk egy pillantást a Magyar utca 29. számú épületre.

A Károlyi-kerttől és a Kálvin tértől kőhajtásnyira áll ez a szépséges bérház, amely a belváros egyik különösen régi darabja. 1846-ban húzták fel az épületet, vagyis közel száznyolcvan

éves története során átélt két világháborút, két forradalmat és megannyi rendszerváltást. A sztori eleje még szokványos, egy Tóth Vilma nevű hölgy üzemeltette az apja által épített bérpalotát, amelyben ő maga is élt, a többi lakást pedig albérőknek adta ki. 1903-ban aztán megérkezett Östreicher (néha Österreicher) Ede és felesége, Frida. A házaspár befektetés céljából vette meg az épületet. Szó szerint.

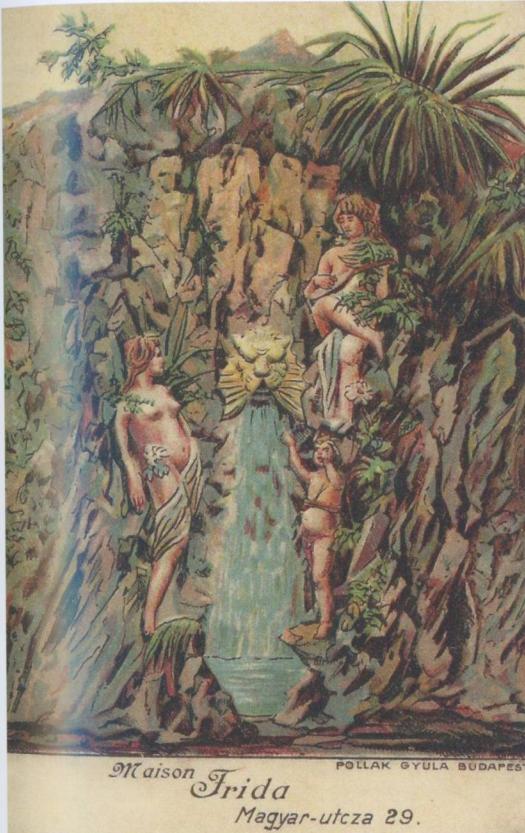
„Elege bordélyházat akartak nyitni, ami teljesen legális tevékenységeknek számított akkoriban. 1867 óta életben volt az úgynevezett »bordélyházak és kéjnők iránti szabályrendelet«, amely legális keretek közé terelte a prostitúciót” – mesélte Apró Bernadett történész, doktoranduszhallgató, a téma kutatója. Ekkor, a huszadik század elején, évtizedekkel a kiegyezés után, de még a Monarchia fénykorában valósággal virágzott a szexipar. Hemzsegtek a kéjnők az utcákon, a bordélyokban, mulatókban, kávézókban. Szinte minden sarkon fizetős szexhez juthatott a pesti polgár. Ennek következményét az egészségügyi statisztikák is rögzítették: tízből négy férfi „bujákkörben” szenvedett. „Ez volt a szifilisz, a lágyfekély és a kankó gyűjtőneve. Természetesen a férfiak a feleségeiknek is hazavitték a fertőzéseket, így igen

Az intézmény által készített reklámanyakon a földszinti, fényűző szalon, illetve az egyik szoba látható

Forrás: Szántó András gyűjteménye

komoly problémát jelentettek a szexuálisan terjedő betegségek. Janus-arcú volt a társadalom. A régi, viktorianus erkölcsi normák voltak még érvényben, azaz a nőktől azt várták, hogy semmi közük ne legyen a szexualitáshoz, és a férfiakat is arra buzdították, hogy minél később, kizárálag a házasélet keretei között éljenek nemi életet. Hallgatólagosan azonban teljesen elfoga-

Ez a képeslap a szalon bejáratakának hajdani díszítését ábrázolja.

Megfejtéséhez nem kell analitikus: üvöltő oroszlán, egzotikus környezet, ledér hölgék, ömlő patak

Forrás: Szántó András gyűjteménye

Éjszakánként a meztelenség teljesen általános volt ezeken a helyeken. Az urak megérkeztek a szalonba, rögtön körbeudvarolták őket a meztelen, vagy szinte pucér lányok, közben a színpadon pikáns színdarabokat adtak elő, esetleg zenekar játszott a podiumon. „Tudunk olyan prostituáltról, aki a show-műsorával utazott ide Bécsből. A Maison Frida a felső rétegek szórakozóhelye volt” – mesélte Apró Bernadett.

A lányokról kevés ismeret maradt fenn, így abban sem lehetünk bizonyosak, hogy saját akaratukból voltak-e a Magyar utcában. Özönlöttek ekkoriban a bevándorlók a birodalom minden szegletéből a fejlődő Budapestre. Köztük voltak azok a lányok is, akik cselédként, pincérnőként, vagy varrónőként próbáltak meg elhelyezkedni – természetesen képzetlenül, hiszen az oktatáshoz a nálok jobb módú nők sem fértek hozzá. Általában a cselédsor is szexuális abúzusokkal, veréssel és napi tizenhat órányi munkával járt, nem

dott volt, hogy az urak bordélyokba járnak, a tinédzser fiúkat is általában egy szakmabeli hölgy avatta be a rejtemekbe” – magyarázta a korabeli viszonyokat a dualizmus kori prostitúció kutatója.

Az Östreicher házaspár egy olyan időszakban nyitotta meg luxuskéjlakát, amikor a hagyományos bordélyházak – vagy, ahogy akkoriban nevezték őket, kéjnőtelepek – kezdtek kimenni a divatból. A férfiak inkább a mulatókban keresték a fizetős kalandokat. A Maison Frida a régi idők hangulatát hozta vissza, amire úgy tűnik, nagy igény volt. Östreicherék átalakították az épületet, a földszinten egy nagy szalon, az emeleteken pedig a lányok szobái kaptak helyet. Igazi képalota volt ez, luxusbútorokkal, szép kurtizánkkal, és borsos árákkal. A madame szerepét a feleség, Frida töltötte be, aki vasmarokkal fogta a lányokat és irányította a napi üzletmenetet.

Az a kétes dicsőség is neki jutott, hogy róla nevezték el a bordélyt.

csoda, ha sokan úgy döntötték, kitörnek ebből a létből, és megpróbálnak másként, altesti munkával érvényesülni. Temérdek lányt a jóképű, elegáns gavallérok rántottak bele a bizniszbe. A sokat szemedett cselédek mellett gyakran megjelentek lenyűgöző modorú férfiak, akik házasságot és jó életet ígértek nekik. Ruhákkal, ajándékokkal, bőkkal halmozták el őket, a lányok pedig elhitték – mert el akarták hinni –, hogy teljesül az álmuk, valakinek tényleg fontosak lehetnek. Hiba volt. A gavallér a sokadik randi után zárolásba kezdett: az ajándékokért visszamenőleg is pénzt kért, ennek hiányában pedig ledolgoztatta a lányokkal a „tartozásukat”. A társadalmi változások is generálták a fizetős szex iránti hatalmas igényt: a városiasodó, polgáriasodó metropoliszban a régi erkölcsi kívánlalmak teljesítése helyett egyre többen élvezni szerették volna az életet. Ebbe a testiség is beletartozott.

A kejőket a nagy kereslet ellenére is általános megyetés övezte. A korabeli sajtóban az ocsmány féreg, emberi arccal bíró fúria, sőt, a különösen visszatasító ondócsatorna elnevezéssel illették a lányokat. A politika is minden megtett, hogy őstorozza a prostitúciót, ám ez nem gátolt meg egyes képviselőket abban, hogy napközben gyűjtő hangú beszédet mondjanak a képviselőházból erkölcsi métyelt és nemzethalált vizonálva, éjjel pedig egy gyönyörű nőt tartsanak a karjaikban a Fridában.

Az adminisztrációs rendszer viszonylag egyszerű volt: a prostituáltjelölteknek be kellett menniük a rendőrkapitányságra, ahol kiválthatták a két hónapig érvényes engedélyt, a türelmi bárcát. „Tizenhét év volt az alsó korhatár, valamint büntetlen előélet kellett a bárcához, amit a madame-nak, vagyis Fridának is kérvényeznie kellett. A lányokat négynaponta megvizsgálta az orvos, ám ez hamis biztonságérzetet adott a kuncsaftoknak, mert a leírásokból tudjuk, hogy egy-egy lánya gyakran csak egy perc jutott” – magyarázta Apró Bernadett. Az óvszer használatára szintén törvény kötelezte a kuncsaftokat. Különös módon a gumikat méretre gyártották, a vevő egy tizenkét darabos ingyenes termékmintából választhatta ki, hogy az XL-S vonalon melyik illik rá.

A prostitúcióról talán csak a bürokrácia intézménye a fertelmesebb! Rengeteg dokumentumra volt szükség egy bordélyház üzemeltetéséhez: kellett egy bárca, azaz működési engedély a kéjhölgy számára, névre szóló egészségügyi lapok, kéjhölgy nyilvántartás, havi kiutatás...

Forrás: Arcanum Digitális Tudományár

A Magyar utcában volt akkoriban egy másik híres kejtanya is, amit a művelt kurtizán, Pilisy Róza üzemeltetett. Az irodalmi és politikai szalonak is beillő bordélyba járt Apponyi Albert, Krúdy Gyula és Zichy Jenő, azonban a konkurencia nem rontotta az üzletet, a Maison Frida hatalmas bevételt termelt. A lányok a szobáikban laktak, teljes ellátást kaptak, cserébe a fizetésük nagy részét a madame-nak adták.

A bordélyház-tulajdonos házaspár nem a makulálatlan üzleti háttéről volt híres. Östreicher gyakran szerepelt az újságok hasábjain kétes ügyletei miatt. Az egyik, 1908-as eset még a *Szeged* és *Vidéke* című lapba is bekerült. Ezt írták a zsurnaliszták: „A Maison Frida házigazdája Österreicher Ede hírhedt fővárosi uzsorás ellen okirat-hamisítás és sikkasztás miatt bűnűgyi eljárás folyik. Österreicher ugyanis tízezer korona kölcsönt adott Hanák József Király utcai kereskedőnek, akitől a pénz után havonként 300 korona kamatot szedett. Hanákat ez a lelketlen ügylet teljesen tönréttette. Mikor a boldogtalan embert a vérszopó mindenétől megfosztotta, Hanák bűnűgyi feljelentést tett.”

Az ügyből nagy patália kerekedett olyannyira, hogy egy időre még a Maison Fridát is lefoglalták a hatóságok. Ede végül ezt az üget elsimította. Egy másik alkalommal a híres-hírhedt rendőrségi riporter, író, életművész és kávéház-tulajdonos Tarján Vilmos került összetűzésbe a kupi ura. Egy korabeli lap szerint az „előkelő, finom bordélyházban” a mocsárba tasztottak egy „külföldről idecsalt nevelőnőt”, vagyis leánykereskedelemmiatt tettek feljelentést a pár ellen. Tarján Vilmos ekkor rendőrségi kapcsolatait felhasználva állítólag segítséget kínált Fridáknak, később azonban zsarolni kezdte őket. Östreicher Ede erre lazán „kipofozta” az épületből a riportert.

Előfordult az is, hogy Frida asszony került a reflektorfénybe. Egy nyári estén a Magyar utcában fiáker állt meg, és a bordélyba beköltözött egy külöldi nő. Frida hol török, hol orosz nemesi sarjként mutatta be az elegáns vendéget, még a bordély forgalmát is megdöbt a sok kíváncsikodó, akik a titokzatos dámát akarták szemügyre venni. Frida mit sem sejtett arról, hogy az asszony férje lokálról lokálra magándetektívekkel fésüli át a várost. Erről így számolt be a *Magyar Nemzet* 1906. július 12-i száma: „Tegnap megjelent a rendőrségen Rusztin Salomon New York-i gyáros és előadta

az inspekciós tiszttisztelőknek, hogy feltűnő szép nejét, kivel évekig boldog családi egyetértésben élte hazájában, hónapokkal ezelőtt egy német származású fiatalembert elcsábította és megszöktette. Nem nyugodott bele neje eltűnésebe s azóta felkutatta érte a földteket. Mindig neje nyomában volt, de még nem sikerült őt elfognia. A rendőrtiszttiszt a férfi kérésére letartóztatta a nőt, s a toloncjházba szállította. El is ítélték tizenkét nap fogásra... A boldog férfi tolonczúton viszi haza megtört nejét.” A lap beszámolója a női jogok helyzetéről szóló szomorú mementó is egyben.

A Pesti Napló azzal színesíti a képet, hogy a pár egy varsói szórakozóhelyen ismerkedett meg egymással, valószínűleg az asszony a szórakoztatóipar erotikus válfajában dolgozott, a férfi pedig egy idő után neje szépségből akart megélni. A rendőrség Fridát is elővette az asszony rejtegetése miatt.

Az Östreicher házaspár 1922-ben adta el a házat egy bizonyos Krügler Jakabnénak, aki nem sokat változtatott az üzletmeneten, továbbra is bor-

A cicázás benne van a ház történetében: egy macska figyeli a forgalmat a palota ablakából

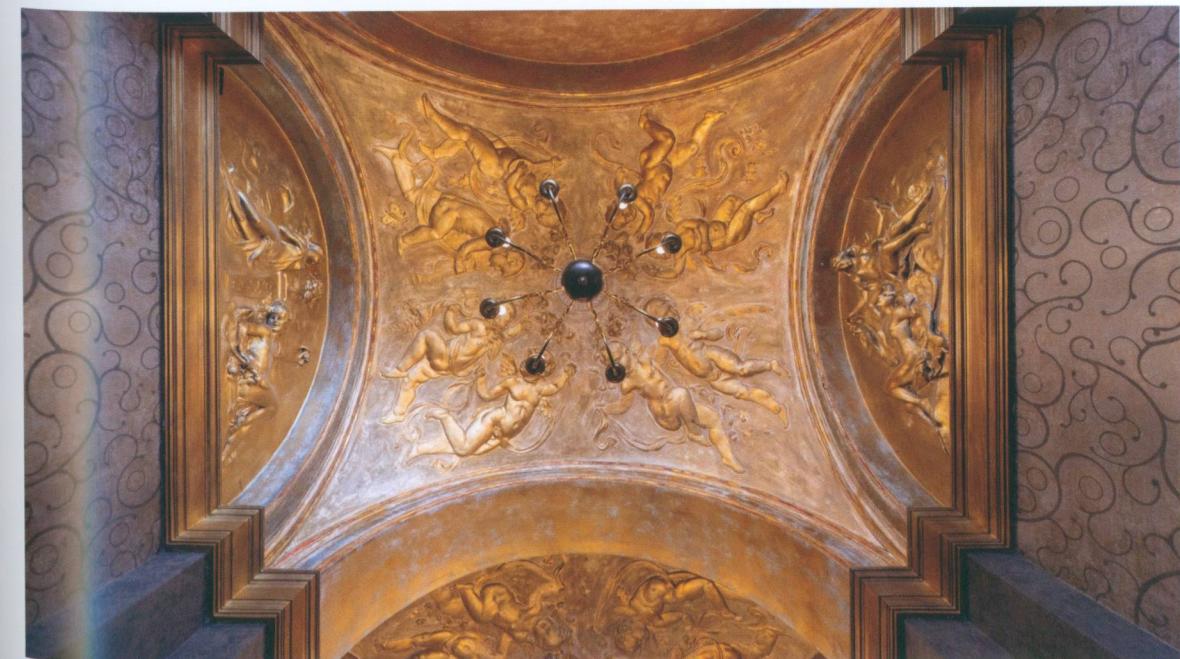
A palota belső teréit gyönyörűen felújították. Az épületben a könyv írásakor luxusapartmanok működtek

délyházt működtetett itt. Végül 1927-ben hatóságilag bezárták a kuplerájokat, innentől 1933-ig hivatalosan mulatóként funkcionált a lokál, bár szinte biztosra lehet-jük, hogy a szolgáltatások továbbra is a bártól az ágyig ter-jedtek. A decens épület kerek harminc évig volt a szexipar elegáns fellegvára.

Ma a Magyar utca 29. előtt sétálva egy csodás vö-ros bejáratit ajtó vonzza a tekintetet, ez azonban nem az épület múltjára utal, újabb kori, bár kétségtől szép és ízléses szerzemény. A kapun belül egy pompás előtér, valamint luxusapartmanok nyílnak, egészen pontosan nyolc, belsőépítész által megállmodott lakás. Az érzékelés füllel levegője még ma is belengi az épületet, erre utal a hármas számú apartman leírása, amely elérhető az in-terneten az érdeklődők számára. „A hármaskát becélzni kell. minden vonásában feminin, tüzes, kacér, csábító. Az érzéken piros szőnyegen a fehér kanapéfelhő kínál hellyel... Nőiségről mesél a hármaska, olyan mesét, amit a férfiak hallgatnak a legszívesebben.”

Pocsolya és sikamlós múlt. A Maison Frida épülete három évtizeden át volt az erotiká fellegvára

PÁNCÉLTEREM ÉS A CSÚSZDÁZÓ DIÁNA HERCEGNÉ A HARMINCAD UTCÁBAN

A TÜKRÖS FOLYOSÓN ELŐSZÖR A PÉNZT ŐRIZTÉK,
MAJD EMBEREKET MENTETTEK

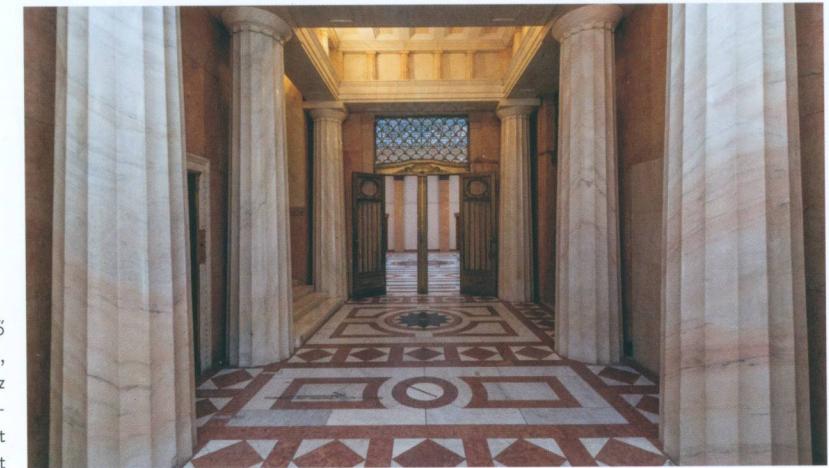
A Harmincad utca a maga hat épületével olyan rövidke, hogy a legtöbb budapesti soha nem találkozik a nevével. Annak ellenére sem, hogy a hetven méter hosszú sétáloutca két belvárosi gócpontot, az Erzsébet teret és a Vörösmarty teret köti össze. Itt, a sarkon áll majd százötövére egy négyemeletes, masszív épület. Alagsorában a mai napig páncéltermek ásítanak, amelyekben Raoul Wallenberg különösen értékes kincseket rejtégetett: embereket. Az épületet évtizedeken keresztül tartották megfigyelés alatt a titkosszolgálatok, kémek letek itt kímeteket, Diána hercegné pedig korlátokon csúszkált a lépcsőházban. Titkokról, történelemről, sok pénzről mesél nekünk ez a ház.

Fotós kollégámmal bebocsátást nyertünk a Harmincad utca 6.-ba, amely harminc évig a Hazai Bank központjának, hetven éven keresztül

A Harmincad utca egy alig hetven méter hosszú utcácska a belváros szívében. Itt áll 1914 óta egy masszív épület, történetünk főszereplője

Rainer Károly tervező gondoskodott róla, hogy aki belép az előcsarnokba, az átérzze a pénzintézet erejét, gazdagságát

Nagy-Britannia nagykövetségének adott helyet. A padló, amelyet tapostunk, 2017-ig volt angol felségterület, a diplomáciai testület ekkor költözött át egy jóval kisebb budai komplexumba.

Az előcsarnokban az ember rögtön felismeri, hogy a pénz szentélyébe lépett. Rainer Károly tervező azt akarta, hogy a látogatót lenyűgözze a bank gazdagsága és ereje, erőfeszítései pedig sikерrel jártak. Rózsaszín márványból készült dór oszlopok szegélyezik utunkat a hatalmas bronzajtók között. Innen rövid séta vezet a legimpozánsabb csarnokba, a Pénztárterembe. A hatalmas átriumot kazettás üvegtető fedi, amely a Haas és Somogyi cégtől származik, amikor a Hazai Bank székháza volt itt

A Pénztárterem padlóját fekete, fehér és vörös márvánnyal rakták ki, a központi helyen pedig egy szfinxekkel körbeölt aranyozott óra emlékeztet az idő műlására. Az alaposabb szemlélő időről időre felfedez egy-egy HB rövidítést is a díszítésbe rejtve,

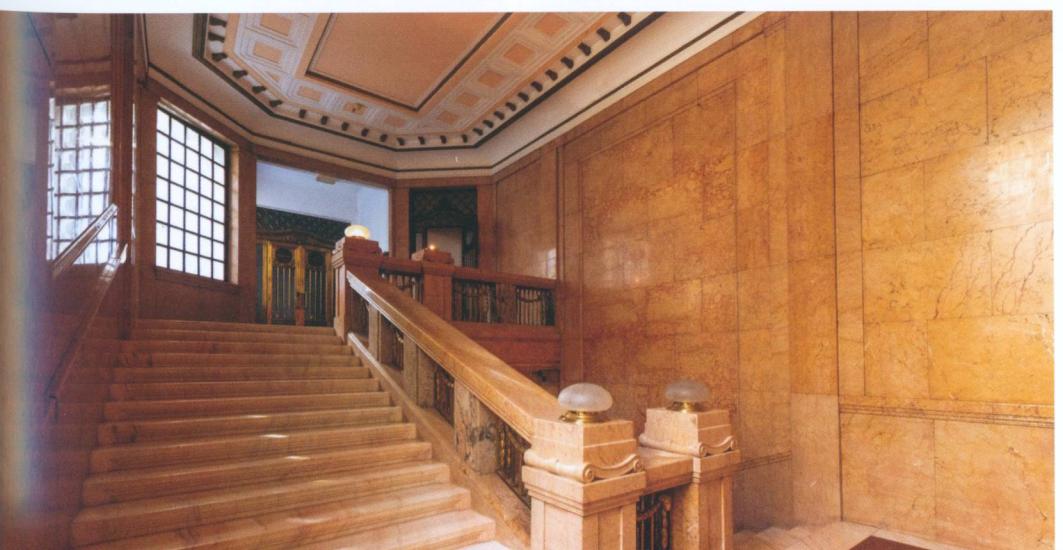
Az egykori nagy csarnok, a pénztárterem díszé a kazettás üvegtető, amelyet a Somogyi és Haas cégt készítetett. Középen aranyozott óra figyelmeztet rá, hogy az idő pénz

ez természetesen a Hazai Bankot takarja. Kísérőnk, László, a teremből az őrök szobájába terelt bennünket. „Az üveg valószínűleg golgoálló, a követség biztonságáért felelős őrök figyelhették innen a főbejáratot” – magyarázta, majd egy újabb igazán brit örökségre is felhívta a figyelmet: a konnektorok egytől egyig szigetországi szabvánnyal készültek. A kettősség az ajtók, termek feliratain is tettet érhető: míg a régi német és magyar szövegek a bankos korszak maradványai, az angol nyelvűket már a diplomaták hagyák hátra.

A Pénztárteremből az emeletre indultunk a pazar lépcsőházon keresztül. Hihetetlen érzés volt szabadon járkálni ott, ahol egykor a bankelnök, később pedig a nagykövet szobája, titkársága lehetett. Mennyi titkot hallottak ezek a faberakásos falak, mennyi információt nyeltek el a díszkandallók! Az elnöki irodához saját széf és párnázott ajtók tartoztak, valamint a lambéria mögött egy kis ajtó, amely a fönök személyes furdószobáját rejtte. Egy kis privát csigalépcsőt is felfedeztünk az elnöki folyón, ez minden bizonnal arra szolgált, hogy a vezetőség tagjai könnyen és feltűnés nélkül közlekedhessenek, ne kelljen a lépcsőházban vegyülniük a bankba igyekvő tömeggel. Más titkos zug is akad itt: a lambéria be-nyomásával egy apró helyiséget tárult fel előttünk, vasalva lógott belül egy

Egy kis Nagy-Britannia Pest közepén: a konnektorok az angol szabvány szerint készültek. Az épület minden értelemben a brit rendszer szerint működött

A vastag páncélajtó kinyitásához egy izmos embernek is minden erejére szüksége van

A méretes ajtó mögött további páncélszekrények húzódnak: ezekben tartották az értékeket

A trükkös tükrös folyosó kanyarjából az őr belátta a teljes folyosórészletet, senki sem tudott itt észrevéteni ólalkodni. A folyosón és a páncéltermekben is emberek rejtőztek a háború alatt

A 2012-es londoni paralimpiai játékok plakátja az angol követség korszakából maradt hátra

finom szövésű öltönynadrág. Ki tudja, hány éve várta már akkor a gazdáját. Egy szinttel feljebb kevésbé díszes folyosót találtunk, itt a banki alkalmazottak, később pedig a követség beosztottjai végezték munkájukat. Az egy főre jutó páncélajtók magas száma azért jelzi, hogy fontos feladatot töltött be az épület.

„Hogy ez a terem milyen célt szolgálhatott, azt csak találhatni lehet” – mondta kísérőnk, majd bevezetett bennünket egy gondosan, fémredőnyökkel lesötétített, szinte befalazott ablakú helyiségebe. Talán szerverterem volt itt, vagy a titkosított diplomáciai kommunikációs csatornákat üzemeltették innen. Az sem kizárt, hogy a lehallgatásbiztos szobát bizalmas beszélgetésekre tartották fenn. Néhány irodával arrébb egy jókora iratmegsemmisítő szerkezetre bukkantunk, az aljában még ott állt a legutóbb (valószínűleg évekkel ezelőtt) ledarált papírok ból maradt szemcsés por.

A Harmincad utca legizgalmasabb részei azonban nem a díszes termekben vagy az igazgatói folyosón keresendők, hanem mélyen a föld alatt. „Egyáltalán nem hiszek a földöntüli dolgokban, de ide lennem nem szívesen járkálok egyedül” – ismerte be László, és mindenki mélyen megértettük érzéseit. A Hazai Bank szuperbiztonságos páncéltermeibe alagsori folyosók labirintusán keresztül vezet az út. Az egyiket – találóan – tükörfolyosónak nevezik. A sarkokban elhelyezett tükrök a mai napig a helyükön vannak és különleges optikai élményt adnak. Az őrnek elég volt egyetlen pillantást vetnie a tükrökre, és márás átlátta a teljes szakaszt – itt nem lehetett elbújni, vagy a sarokban meglapulni.

A páncélterem egyik bejáratát egy nehéz páncélajtó zárja – László szerint öt megtermelt férfi kellett a becsukásához. Mindez évekkel ezelőtt történt, azóta meg sem próbálkoztak a kinyitásával. A másik ajtó is hatalmas, fél méter vastag, aki ezen túljut, annak még egy vasajtóval is meg kell birkóznia, mielőtt beléphetne a trezorba. Odabent több száz eredeti páncélszekrény áll, többségükön még jól látható a gyártó cég, az Arnheim SJ emblemája. Az alagsorban több páncélterem van. A Harmincad utcai az egyik legbiztonságosabb banképület volt az országban, azonban olyan időszakban és olyan városban állt, amelyen átsöpört a történelem minden vihara.

Az utolsó boldog év:
a Hazai Bank épülete
1928-ban, és benne
a nyüzsgő pénztárterem

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

Az 1894-ben alapított Hazai Bank egy hatalmas és jól menő pénzintézet volt. A cég 1914-ben jutott el oda, hogy saját, ragyogó bankszékházat építsen. A méretekre jellemző, hogy a házon belül huszonegy állomásos csőpostarendszer működött. A hullámvölgyek az ünnepélyes szalagátvágás után azonban szinte azonnal jelentkeztek. Még a falak sem száradtak meg a festéktől, amikor kitört az első világháború, a bankot pedig állami hadikölcsönkötvény vásárlására kötelezte az állam. A hatalmas összeget a bank soha nem kapta vissza. Pár évvel később, a háborús vereség után az országot gazdasági válság, infláció és totális káosz rántotta a mélybe. Az emberek megrohamozták a bankokat, hogy kivegyék elértektelenedő pénzüket. A Hazai Bank azonban még ekkor is állt, sőt a következő sorscsapást, az 1929-es gazdasági világválságot is kibekkelte valahogyan. Aztán kitört a második világháború.

Rapoch Jenő vezérigazgatót zsidó származása miatt rúgták ki a banktól, de utódját, Benes Ferencet is letartóztatták egy időre. A bankot kötelezték, hogy írják össze a zsidó munkatársak neveit, majd menessék mindenüket. A százhét szakemberből harminchétnek mennie kellett, kevés tapasztalt dolgozó maradt. 1944 márciusában aztán bevonultak a németek, és elkezdték az értelmiségek, köztük a bankárok tömeges letartóztatását. A lakosság – amikor csak lehetett – megrohanta a bankját, mindenki magánál akarta tudni a megtakarításait, ám hiába, a németek zárták a páncelszékrenyeket. Sorra születtek az újabb és újabb utasítások, amelyek először arról szóltak, hogy a zsidóknak nem szabad hozzáférést adni a saját számlájukhoz, majd elrendelték a teljes vagyonelkobzásukat. November 9-én Toldy Árpád nyilas kormánybiztos jelent meg az épületben, és elvitte a zártolt tételek jelentős részét, amelyet aztán az Aranyvonattal csempésztek ki az országból.

A Hazai Bank vezetői fegyverekkel és egy megszálló hadsereggel néztek szembe, így nem tehettek másat, mint hogy végignéztek bankjuk és ügyfeleik kifosztását. Ami erejükön belül telt, azt azonban megtették az áldozatokért. Bérbe adták a bank harmadik emeletét a Svéd Királyság követségének, ahol aztán igen gyakran megfordult az embermentő diplomata, Raoul Wallenberg is. Az orosz ostromgyűrű közben szépen lassan körbevette a várost.

Az ostrom legpokolibb heteiben legalább ötven ember keresett menedéket a belvárosi épületben. Ide költözött családjával együtt Benes vezérigazgató és a teljes megmaradt banki vezetőség is. Wallenberg folyamatosan csempészte az üldözött zsidókat a bankba, amely pénzintézeti szerepe és diplomáciai mentessége miatt is biztonságos helynek számított. A nyilasok ide csak egyszer kísérletek meg betörni, de akkor is sikerült őket elküldeni. A korabeli leírások szerint, az élet még így is pokolian nehéz volt: húsz robbanás rázta meg az épületet, háromszor ütött ki tűz,

Raoul Wallenberg ebben a házban is életeket mentett. A svéd diplomátából lett hős emlékét tábla örzi

a tetőszerkezet teljesen leégett, olykor a vízbetörésekkel kellett elhárítaniuk a családoknak. A heves bombázások alatt mindenki a trezorban, valamint a tükörfolyosón várta a harrok enyhülését. Az emberi kincsekkel teli pénztárterem látványa ihlette Wallenberg híres mondatát: „Látott már ilyen trezort? Ebben nem pénz van, hanem sokkal értékesebb: emberek.”

A harrok egyre ádázabbak lettek, és a helyzet egyre tarthatatlanabbá vált a székházban. A szomszédban százával mészároltak le a zsidókat, a bombák szüntelenül hullottak, Wallenberg sofőrjét is megölte egy repesz, miközben terhes felesége, Luca is a bankban volt. Wallenberg 1945. január 17-én távozott az épületből a máig kérdéses, de mindenkihez tragikus sorsa felé.

A háború után a bank még egy darabig üzemelt, ám 1947-ben törtelemmé vált, épületét pedig – meglehetősen viharvert állapotban – Nagy-Britannia kapta meg. Ekkor még csak követséggént, mert a két or-

Az egykori pénztárterem később követségi fogadások helyszíne lett: II. Erzsébet királynő és fa, Károly herceg is megfordult itt

Ezen a képen már épül a szemközti házban a későbbi Patyolat üzlet, ahonnan valószínűleg megfigyelték a követséget. Dr. Del Medico Imre, a legendás levelező úgy emlékezett, hogy az O betű közepén az üveg láthatón másmilyen volt, mint a felirat többi részén

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Városrendezési és Építészeti Osztályának fényképei

szág 1963-ban, Kádár János alatt állította vissza nagyköveti szintű kapcsolatait. Nigel Thorpe egykori brit nagykövet, későbbi üzletember könyvéből rengeteg érdekkesség kiderül az épületről. Ebben a kötetben szerepel Sir James Cable diplomata visszaemlékezése is, aki elég szerencsétlen időpontban, 1956 októberében ismerkedett meg állomáshelyével. Így emlékezett azokra a napokra:

„Mi diplomataink hozzá vagyunk szokva a furcsa irodákhoz, de amikor ezt az épületet 1956. október 23-án először megláttam, meglepődtem. A követség – bejáratánál egy üzlet silány portáljával – a két géppisztolyos, ÁVÓ-egyenruhás őrszem nélkül se lett volna csalogató. A szándékoltan marcona örököknél túljutva az előcsarnok, benne a követség brit és magyar munkatársaival már barátságosabbnak tűnt, de korántsem volt hívogató. A szerencsésekkel látogatók a recsegő-ropogó liftet használhatták, de a többség csak a csupasz, rideg lépcsőkön közelekedett. A földszintet, ahol még álltak a kisajátított bank pultjai és válaszfalai, csak nagyrétkén használtuk: tollaslabdázunk, vagy filmet vettünk benne, 1958 decemberében pedig itt tartottuk a fiam harmadik születésnapját.”

Az angolok buborékban éltek Magyarországon. A bejáratnál pózoló ávósok a magyarokat akarták távol tartani az épülettől, de a diplomataik, sőt feleségeik sem tehettek meg egyetlen lépést sem bőrkabátos őr kísérete nélkül. Thorpe könyében is szerepel a követségi munkatársak feltételezése, hogy a szemközti Patyolat O betűjében rejlett kamerával figyelték őket és az épületbe betérő vendégeket is. A követség időnként tartott vetítéseket, amelyeken magyarok is részt vehettek.

Azok a bátrak, akik vállalkoztak erre a veszélyes tettre, gyakran csoportokba szerveződtek, olykor ötvenen, százan is egyszerre törtek ki az épületből, hogy a nagy tömegben kisebb legyen az esély a beazonosításukra. A hatóságok folyamatosan zaklatták a magyar munkatársakat, különösen a szérintük ellenéges hatalmaknak dolgozó fordítókat. Letartóztatták, zsarolták őket, megpróbálkoztak a beszervezésükkel. Ennek megfelelően a diplomataik

nem is érezték meg '56 közelgő viharát, a nagykövet, Sir Leslie Fry például vidéki látogatásra indult október 23-án, és csak a vendéglátók izgatottságát látva kérdezte meg, hogy mégis mi folyik itt.

A forradalom kitörése után hirtelen csöngeni kezdtek a telefonok, egyre többen követelték a nyugati hatalmak beavatkozását. A konzul halált megvető bátorsággal összeszedte a forradalom dulta városban az angol állampolgárokat, majd – ahogyan a világháború óráiban is – magukra zárták az ajtót és folyamatosan küldték haza a budapesti híreket. A már említett diplomata így fogalmazott: „Közel három kellemesen eseménytelen éven át dolgoztam ezen a követségen. Negyven esztendő telt el azóta, hogy utoljára láttam, de nagyon élénken emlékszem arra a néhány éjszakára, amikor ablakait robbanások fényei világították meg, és az üvegtáblák a kézifegyverek roppánysának ritmusára rezegtek.”

November 2-án ipari üzemmódra kapcsolták az iratmegsemmisítő gépeket, majd egy angol zászlóval beborított autó

Száguldva egy dzsipforma autó bukkant fel hirtelen, hűtőjét a kék-fehér-piros brit színek, egy angol lobogó borította be teljesen. Eszeveszett sietséggel iszkolt a járdákon kétoldalt feketéllő tömeg közt, amikor előbb szórványosan, majd minden sűrűbben, nyilván a rokonszenvük jeléül, tapsolni kezdtek az emberek. Én ezt az autót, miután elrohant előttem, most már csak hátulnézetből láttam: s ebben a pillanatban, amikor a taps megszilárdulni, szinte megvastagodni tetszett, a bal oldali kocsialakkból téteván, először szinte vonakodón kinyúlt egy kézfej. Ez a kéz világos kesztyűbe volt bújtatva, nem közelről láttam ugyan, de feltételezem, hogy szarvasbőr kesztyűbe; s valószínűleg a tapsot viszonzandó, néhány szor óvatosan, a kocsi menetirányával párhuzamosan meglendült. Integratés volt ez, baráti, üdvözlő, tán egy kissé részvételi mozdulat, minden esetre fenntartás nélküli helyeslést tartalmazott, és mellesleg a szilárd tudatot is, amivel ez a kesztyűs kéz nemsokára a repülégépről a betonra vezető lépcső korlátját tapintja majd, hazaérkezve a távoli szigetországba. Azután kocsi, kéz és angol lobogó – minden eltűnt a kanyarban, és a tapsok lassan elhaltak.

Kertész Imre: *Az angol lobogó*, részlet.

Kertész Imre megrázó elbeszélése, *Az angol lobogó* idézi fel a pillanatot, amelynek szemtanúja volt: a menekülő követségi kocsiból egy pillanatra kiütegették a felkelőknek

Forrás: Fortepan / Nagy Gyula

1990. május 7-én Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök fogadja Károly angol trónörököt és Diana walesi hercegnét.

Ugyanezen látogatás alatt Diana már kicsit fesztelenebbül viselkedett a követségen. Amikor szűk körben maradtak, korlátokon csúszkált a Harmancad utcában

Forrás: MTVA Sajtó- és Fotóarchívum

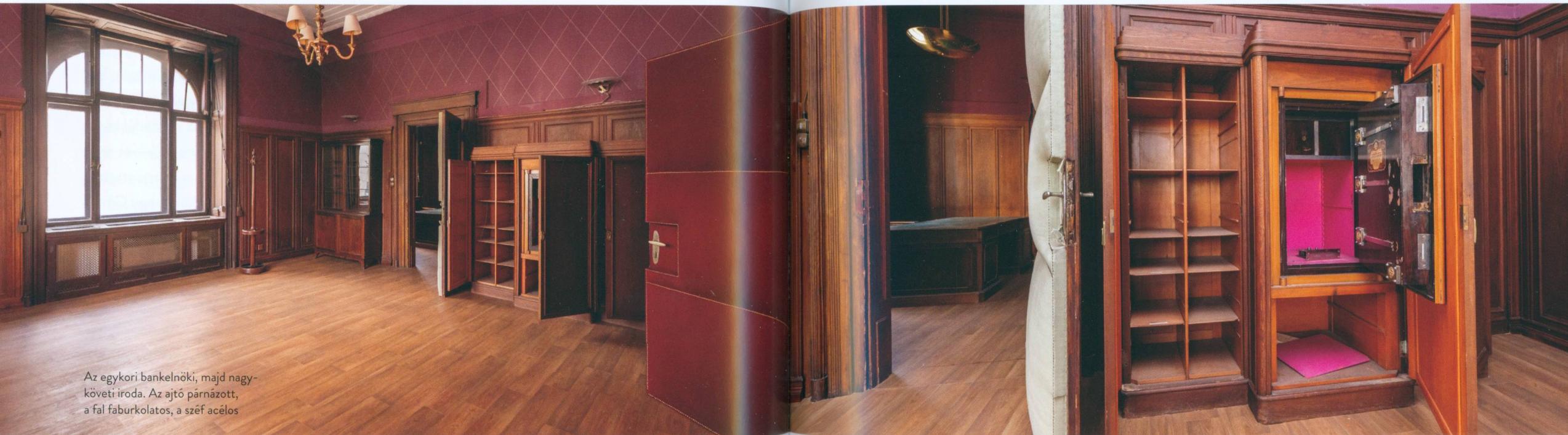
indult el a határ felé, ez vezette fel a nagykövetségi dolgozókat szállító konvojt. Az angolokat evakuálták, a napokkal később elszabaduló pokolban pedig a követ – felsőbb utasításra – úgy rendelkezett, hogy a magyar munkatársakat, és azok családjait beengedik az épületbe, más menedékkérőt azonban nem. Két kisgyerek kapott csak menedéket, akiknek a követ saját felelősségeire adott helyet. Több magyar munkatársat így is letartóztattak,

Regéczy-Nagy Lászlót például azzal vádolták, hogy Göncz Árpád és a követség egyik brit munkatársa között közvetített. Hat évet töltött börtönben.

A diplomata visszatérése után a Kádár-korszakban ismét csendesebben teltek a minden nap a követségen, ám a kilencvenes években ismét történelmi eseményeknek adtak helyet ezek a sokat látott falak. A frissen kinyílt határok először Károly walesi herceg, és a hercegné, Diana lépte át. A testület ekkor, a látogatás miatt fogott bele a régóta esedékes felújításba, még a mellékhelyiségeket is kifestették, ám ezeket végül nem használta a hercegi pár.

A hivatalos látogatás jól sikerült, azt pedig csak a követségi dolgozók szűk köre láthatta, hogy a játékos hercegné oldalvást ülve lecsúszott a lépcsőház márványkorlátján az első emeletről a földszintre. Három évvel később maga II. Erzsébet királynő is meglátogatta az országot és így történetünk főszereplőjét, az épületet is.

A bérleti szerződés lejárta után a nagykövetség úgy döntött, hogy nem újítja meg a megállapodást. 2017-ben már csak az épület egy kis részét használták, majd gazdaságosabb megoldásként egy jóval kisebb, második kerületi ingatlanba költözött a diplomáciai testület. Az épület faláról lekerült a címer, a hatalmas brit lobogó sem lengedezik már a szélben, eltűntek az éjjel-nappal itt posztoló rendőrök. Megmaradtak azonban az emlékek, az angol feliratok, Rainer mester tereit körbelégi egyfajta finom, hüvös elegancia, amely a bankárok és a diplomatai sajátja lehetett. Azt mondják, minden épületnek megvan a maga szellemisége, ennek egészen biztosan. A Harmancad utca 6. egyelőre keresi új szerepét, e sorok írásakor filmes stábjuk használták ki különleges adottságait.

Az egykori bankelnöki, majd nagyköveti iroda. Az ajtó párnavázott, a fal faburkolatos, a széf acélos

Az egyik titkos szekrény egy makkalátlan öltönyt rejtte. Egy diplomata felejthette itt

A HB-t, vagyis Hazai Bankot jelöli rövidítést az épület minden szegletében megtaláljuk. HB áll a kovácsolt vasakon és a faburkolatokon is

A kandalló az elnöki szárny egyik dísze. A titkos iratokat nem itt égették, arra külön iratmegsemmisítő berendezés volt

JÓZSEFVÁROS ELZÁRT NEGYEDE: A KOLONIA

A SOROMPÓ MÖGÖTT EGY KÜLÖN VILÁG KEZDŐDIK

Erődszerű, zárt épületkomplexum áll a nyolcadik kerület szélén, a Népliget közelében. Masszív falait egyesek szépnek, mások inkább baljóslatúnak látják, ám csak kevesen merészkednek a sorompón túlra. Ott kezdődik pedig a Kolónia, egy falu a városban, a saját világába zárt kis enklávé, amely egykor munkásparadicsom volt, hangulatos utcáin manapság Katy Perry táncol, az FBI akciózik, és kezdi újra felfedezni a fiatalok.

Évekig dolgoztam a Könyes Kálmán körúton, néhány lépésnyire a Kolóniától, anélkül hogy tudtam volna a létezéséről. A telep ma is Budapest egyik legjobban őrzött titkaként áll a Delej, a Golgota, a Bláthy Ottó és a Vajda Péter utcák között, bár a filmes stábok korábban felfedezték maguknak, mint a szélesebb publikum. Itt forgatták Tímár Péter szocreál klasszikusát, a *Csinibabát*, az *Aranyélet* néhány képsorát, Katy Perry is a Kolónián rohangált a *Firework* című klipjében, legutóbb egy koreai stáb dolgozott az egyik sarkon, az *FBI International* című sorozat sztárjai pedig egy üres lakásba „hatoltak be”. Vendéglátóim közül Stuhl Ágnes is a filmeknek köszönheti, hogy idetalált a Kolóniára. „Filmszakon végeztem és olyan különleges helyen szerettem volna élni, amely a filmekben is szerepel. Eljöttem, és megfogott a Kolónia különleges hangulata. Vettem itt egy garzont, megpróbáltuk az eredeti tervek szerint felújítani, ami csodás utazás volt, a padló alatt pél-

Napsütés a Kolónián. A víztorony üresen tekint le a telep lakóira, szébb idők is jártak erre felé, de a különleges hangulatú városnegyed lassan kezd újra magára találni

dául a hatvanas évekből származó újságírókat találtunk" – mesélte Ági. 2017 óta tagja a közösségeknek, azóta pedig aktívan dolgozik azért, hogy megőrizze a városrész örökségét, összehozza a betelepülőket és az őslakókat. Az utóbbiak csoportjába tartozik Garamvölgyi Katalin és Kiss Róbert, ők 1947 és 1960, vagyis a születésük óta a Kolónia lakói. Hosszú idő után most, az interjú kedvéért találkoztak először.

A Kolónia 1908–1910 között épült fel. A Magyar Királyi Államvasutak Gépgyára (később MÁVAG) munkástelepei ekkor már kicsinek bizonyultak, így a vállalat Lipták Pállal terveztetett egy új, kísérleti lakótelepet a dolgozóinak. Sok esetben Borsodból csábították fel Pestre a vasgyári munkásokat, hogy azok a vidéki otthonaikat modern, városi kolóniára cseréljék. Az érkezőknek alig kellett alkalmazkodniuk a városi élethez: a gyár kapuja közvetlenül a telep mögött állt, az iskola is csak néhány lépésnyire volt, a külvilág nehezen hatolt át a falakon.

Az egykori katonai temető helyére hatszáznegyvennyolc lakás épült huszonégy lépcsőházzal, amelyek háromezer embernek adtak otthont. A legtöbb dolgozónak munkáslakás jutott, ezek a garzonok egy huszonkét négyzetméteres szobából és egy tizenhárom négyzetméteres konyhából álltak, kis tároló, és a lépcsőházban külön árnyéksék járt hozzájuk. A gyár tisztviselői, orvosai, a tűzoltóparancsnok és más VIP-ek két-három szobás otthonokat kaptak. Mivel akkoriban még nem volt hűtőszekrény, egy szén-savas jéggép napi ezer kiló jeget készített, hogy a lakóknak legyen mivel hűteniük az élelmiszereket.

Létrejött hát a Kolónia, amely a klinker-teglás épületeivel, kanyargó utcáival, zárt világával máig egészen különleges látványt nyújt. A telep fölött egy hatalmas, sötét víztorony magaslik, annak idején ezzel biztosították a megfelelő víznyomást az itt élő családoknak. Sokan mondják a lakók közül, hogy olyan számukra a víztorony, mint a párizsiaknak az Eiffel-torony – mindenhol lájták, és mindenhol hazatalálnak a segítségével.

A Kolónia épületcsoportja 1909-ben – ekkor az építkezés már a végéhez közelített. Körülötte a környék még teljesen beépítetlen

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

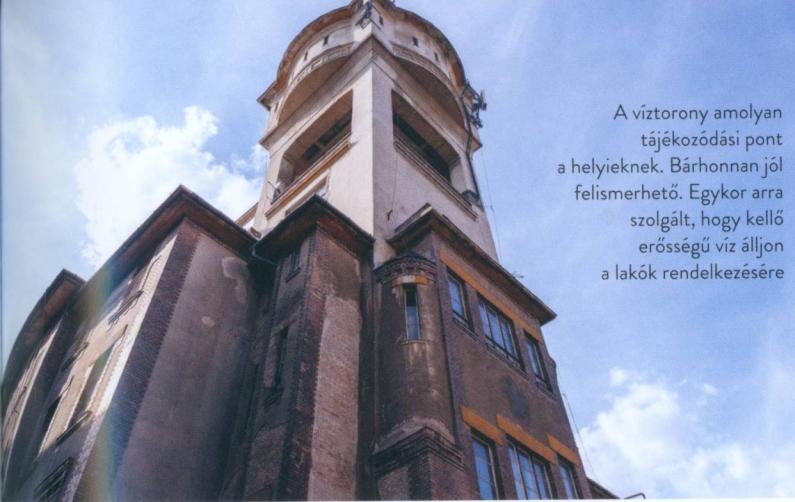

A lakóközösség folyamatosan változik, Ganz–MÁVAG-os „őslakosok” épügye vannak, mint friss beköltözök

A Kolónia erődszerű épülete a Vajda Péter utca felől nézve. A sorompó után egy különleges világ nyílik meg

Kilátás a harmadik emeletről.
A Kolónián nem cím, hanem lépcsőház szerint azonosítják az épületeket

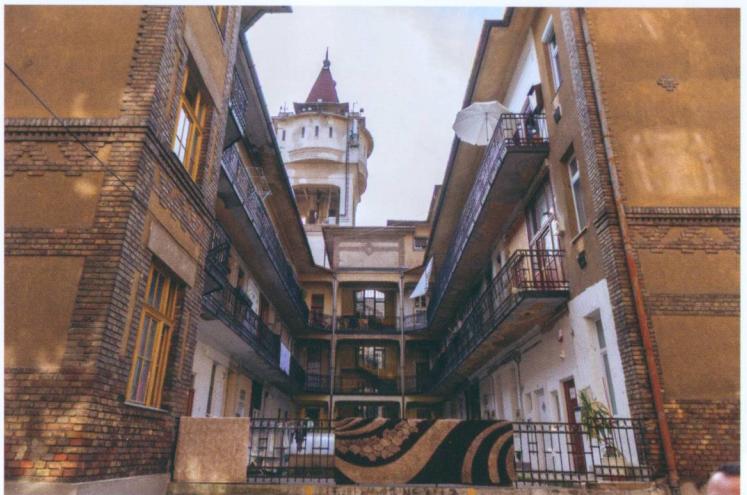

A víztorony amelyen tajékozódási pont a helyieknek. Bárhonnan jól felismerhető. Egykor arra szolgált, hogy kellő erősséggű viz álljon a lakók rendelkezésére

A vörös téglás épületek jól felismerhetővé teszik a környék építészetét. Itt forgatták a Csinibabát, és Katy Perry is a „sarkon” énekelt

Életképek a Kolóniáról.
Ezt az udvart majomszigetnek
nevezte el a helyi folklór

Népjólét, betonba öntve: a képeken az egyik alagsori fürdőmedence látható, gyerekek napközi otthonos foglalkozása, és a nagyterem, amelyben épp anyák napi ünnepség zajlik. Érdekesség, hogy a Kolónia művelődési házában volt az első terem az országban, ahol hagyták, hogy látsszon a vasbeton szerkezet

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Katalin és Róbert egymás után mutatták meg a Kolónia dicső korszakának maradványait. Itt volt az élelmiszerüzlet, itt a zöldséges, amott a hentes, a fűszerbolt. Az alagsorban kádfürdőket építettek, ahol néhány fillérért a felnőttek és a gyerekek is mosakodhattak, csobbanhattak egyet a hideg és meleg „jakuzzikban”. Ugyanitt fodrász és pedikűrös is dolgozott. A Kolónia tűzoltó brigádja mindig népszerű volt a gyerekek körében, ámulva nézték, ahogyan az utcákon gyakorlatoznak. A telepnek saját mentőállomása volt, orvosokkal, műtővel, sőt egyidőben röntgengéppel is. „Hihetetlenül pezsgő élet volt a Kolónián, gyerekek játszottak az utcán, mindenki tudott mindeniről, hiszen a felnőttek gyakran egymás kollégái, a gyerekek pedig egymás iskolatársai voltak. Senkinek sem kellett messzire mennie, ha munkába vagy iskolába igyekezett. Ugyanakkor nagy volt a zaj és a füst, mert a gyár a szomszédban működött. A telep szíve mindenkorban a művelődési ház volt” – mesélte Kiss Róbert.

A kulturális intézmény nagytermébe ezer ember is befért, de rengeteg másik terem is volt az épületben. Kaszinóterem, mozi, vívóterem, biliárdszoba, étterem is a lakók, majd később az ide érkező rengeteg vendég rendelkezésére állt, színházi előadásokat, koncerteket, balettórákat, szakköröket is tartottak itt. Hétvégente boksz-, birkózó- és pingpongmérikőzések váltották egymást. „Sehol a városban nem volt ekkora rendezvényterem, egymást érték a fogadások és szalagavatók, a nemzetközi fodrászversenyek, még a siketnémák is tartottak itt bált – az hatalmas élmény volt. Gyerekként a ruhatárban dolgoztam, kinyílt előttem a világ, pedig alig pár méterre voltam az otthonomtól” – mesélte Garamvölgyi Katalin. A művházból gyakorolt a gyár férfikórusa, a találó nevű Acélhang együttes, amelynek általános iskolai kórusa a még hangulatosabb nevű Cérnahang volt.

Azt, hogy az elzárt, furcsa kis Kolónia művelődési háza mennyire benne volt a rendszerváltás előtti kulturális élet főszínről, jól bizonyítja, hogy találtam az épületben kiállítva 1962-es plakátot is, amely a lottósorsolásról és annak televíziós közvetítéséről szól. A sorsolás előtt a Lottó Áruház tartott zenés divatbemutatót, utána a Zárai-Vámosi-művészpáros énekelt. „Évekig minden szombaton jöttek a lottóshow-ra az ünneplőbe öltözött vendégek” – mesélte Kiss Róbert. Később volt itt Táncdal-fesztivál, 1972-ben

Az üvegető alatt egykor kiválóan felszerelt mosókonyhák álltak az asszonyok rendelkezésére. Ma raktárként hasznosítják a területet

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

pedig *Ki Mit Tud?* olyan versenyzőkkel, mint a Generál együttes, a később rádióssá vált Boros Lajos, vagy Szűcs Judith. A hetvenes években jelent meg a Bergendy-együttes a művelődési házban, a terem lett a központjuk, ahol minden hétfőn tömegek előtt játszottak. Három-négyezren szorongtak oda-bent, több ezren meg jegy nélkül az épület előtt. Ezekben az években Demjén Rózsi és Zalatnay Cini is rendszeresen koptatta a Kolónia aszfaltját.

A művelődési ház és a hozzá tartozó víztorony mára sajnos teljesen elszigetelődött a helyi közösségtől. Évek óta egy kisegyház tulajdonában van, külsősöket ritkán engednek be, szombatonként pedig már nem a táncdaloktól, hanem imádságoktól hangos a környék. E sorok fogalmazásakor a komplexumot több milliárd forintért árulták.

A művház hátsó traktusában találunk egy szebb napokat is látott pincejárót, ez volt az 1988 és 1995 között üzemelő legendás underground klub, a Fekete Lyuk bejárata. Itt, a nyolcadik kerület szélén jöttek össze a művészvilág alter fazonjai, hogy a fojtó levegőjű, sötét rockkocsmában egy felvilágosult, nyitott és szabad közösséget alkossanak. Innen indult útjára a Tankcsapda, a Kispál és a Borz és a Pál Utcai Fiúk karrierje, de állandó fellépő volt a Vágtázó Halottkémek is. Bármennyire

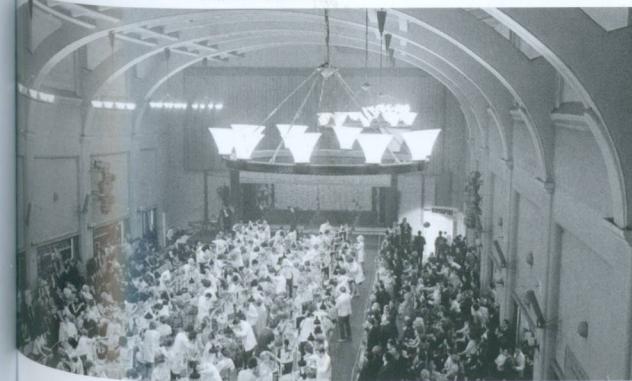
Az archív képeken a Fekete Lyuk fénykorának pillanatai láthatók. A fellépő a fiatal Szíami, akit Pillangó, a korszak legendás, tetovált figurája is elkísért a színpadra

Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

Ondolálóverseny 1968-ban. Az 1968. évi országos szövetkezeti fodrászversenyt március 24–25-én rendezték meg Budapesten, a Ganz–MÁVAG Művelődési Házban. A vetélkedőn közel kétszáz versenyző ötszázhatvan frizurát mutatott be.

A felvétel az első napon készült

Forrás: MTI Fotóarchívum

nyitott volt is a közeg, a rémisztő megjelenésű, nem minden makulátlanul józan társaság kissé félelmetes lehetett az őslakók számára. „Semmi galibát nem csináltak, de azért aggódva figyelték őket a lakók” – emlékezett vissza Garamvölgyi Katalin. Stuhl Ágnes és társai szeretnék, ha a rockkocsma egykor helyének tábla állítana emléket.

Garamvölgyi Katalin lakása felé tartva benéztünk a majomszigetnek nevezett gangra – a nevet a környékbeli gyerekek ragasztották a helyre, hogy mire utal, azt csak találgnati tudjuk. A gang alatt nyújtózik a ma használaton kívüli egykor mosókonyha, ahol a kor legmodernebb felszereléseivel moshatták a ruhákat az asszonyok. A huszonégy lépcsőház egyikébe érve egy színes világba lépünk, ma a lakások többségének saját fürdőszobája van, az árnyékszékekkel tárolók lettek. Babonából nincs 13-as számú lépcsőház, mint ahogyan 13-as lakás sem. Kati üdítővel kínált bennünket kedves kis otthonában, amely ezen a sűrűn beépült környéken is zöldellő fákra néz.

A lakóközösség vegyes, fiatalok jönnek-mennek, a régi idők nagy tanúi közül többen évtizedek óta itt élnek, de sok a távol-keleti lakástulajdonos is. Kati végigélte a Kolónia lakóközönségének demográfiai változásait. Gyerekkorában ez volt a munkásparadicsom, ahova mindenki vágyott, hiszen olyan szolgáltatásokat kínált a lakóknak, amelyeket sehol másutt nem kaphattak meg. Aztán jöttek az újabb generációk, megérkeztek a betelepülők, felbomlott a közösség, a szolgáltatások bezártak, a környék hanyatlásnak indult.

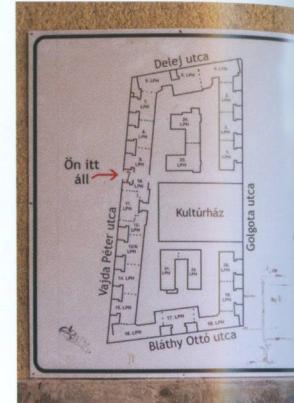
„Lesajnált környékké akkor vált leginkább, amikor épültek a panelek, mindenki – nyilván nem a gazdagok – szövetkezeti lakásról általmodott, meg persze tanácsiról. Akkor a nemesfából készült bútorokat kukázták, a farost Varia bútor lett trendi, rondának ítélték minden, ami régi. S mivel a Kolónia már akkor sem volt fiatal, ráadásul a nem tehetős réteg lakta, ódivatúnak tartották. Kellett, hogy jöjjön egy új generáció, azok közül is azok, akik

meglátják a házban a minőséget. Az én szobaablakom most is eredeti, igaz, gondozás nélkül minden tönkremegy, de kis odafigyeléssel a mai napig jól záródik” – mesélte Kati.

A Stuhl Ágihoz hasonló fiatalok kezdték újraéleszteni a pezsgést a környéken. Egyre több ember vágyik arra, hogy lakóhelye különleges, trendi legyen, más, mint a többi. A Kolónia nagyon is ilyen, a közösség újraépítése azonban időt igényel. A rengeteg forgatás rangot ad a környéknek. Segít a stákok munkáját, hogy a Kolónián belüli utcák magántulajdonnak számítanak, behajtásra is csak a lakók jogosultak, forgatási engedélyt nem a várostól, hanem a lakóktól kell kérni. A Kolónia belső tereiből bármikor New York-i, londoni, vagy éppen moszkvai utcát varázsolhatnak a díszlettervezők.

Búcsúzóul körbejártuk kívülről még egyszer a Kolóniát. A Ganz–MÁVAG Mozdony-, Vagon- és Gépgyár egykor húszezer embert foglalkoztattott, a rendszerváltás után azonban a vállalat tönkrement. Az egykori gyártép nagy részét ma a kínai piac foglalja el: ahol a mozdonyok és a kocsik készültek, most kamu Burberry zakók és Chanel cipők állnak halmokban. A Kolónia mögötti Golgota utca olyan, mintha nem is Magyarországon lennének, hanem alternatív világok találkozópontjánál. Balra a telep századfordulós épületei állnak az amerikai kisegyház székhelyével, jobbra kínai kereskedők és munkások szorgoskodnak a saját mikrouniverzumukban, előtünk a Golgota téri park feszületei magasodnak.

A Kolónia múltja izgalmas és színes, lakóközössége is az, minél több budapesti fedez fel a falak mögötti világot, annál jobban sikerül újra bekapcsolni a városi falut a metropolisz vérkeringésébe. Ehhez kellenek a lakóhelyüket szerető őslakók, mint Katalin és Róbert, valamint a fiatal betelepülők, akik saját szívükre hallgatva választották a Kolóniát.

Nehéz a Kolónián eltévedni, a sorompó után elindul az ember, majd egy idő után visszajut a kiindulási pontra

Katalin (balról), Ági, a szerző, Róbert és a fia. Katalin és Róbert szinte az egész előtüket a Kolónián élték le, Ági az újgenerációs lakókat képviseli, és azért dolgozik, hogy a két közösség között elkezdődjön a párbeszéd

ÖRKÉNY, AZ ÖNKÉNY ÉS A LOTZ-FRESKÓK A BLAHÁN

A TÉR SARKÁN AZ ÍRÓ CSALÁDJÁNAK PATIKÁJA MŰKÖDÖTT

A Blaha Lujza téren, a Rákóczi út és a József körút sarkán magasodó hatalmas épület itt áll emberemlékezet óta, mindenkorban ismerjük, ám az őslakók közül kevesen méltatják pillantásra. A járókelők többsége az orra előtt nézve, nagy levegőt véve merül le az aluljáró fertőjébe. Pedig az épület a belváros egyik jól őrzött titka, amely mindenkorban a szemünk előtt volt, ám soha nem láttuk meg benne a lényeget.

Aki felkapaszkodik az aluljáró lépcsőn, majd pár lépés után felnéz a plafonra, a csúnya, piszkos és általában bűdös kapualjban valami különöset pillanthat meg. Egy eredeti Lotz Károly-freskót. Igen, itt a Blahán, mindenkorunk feje felett.

A bérpalotát az 1890-es években építette László Zsigmond miniszteri tanácsos – miatta László-palotának is hívják a monstrumot –,

A László-palota a Blaha Lujza tér egyik jól felismerhető épülete a József körút és a Rákóczi út sarkán. mindenki ismeri, aki gyakran jár a városban. A ház aljában 1907 óta gyógyszertár üzemel

A László-palota előcsarnokába lépve világok találkozása fogadja a látogatót. A Lotz-freskó alatt egy régi szobrocska áll, mellette pedig a kilencvenes évekből megmaradt Elektromos Krokodil lemezbolt kis pavilonja

Örkény végzős vegyész-mérnökként a hallgatótársával. Ha az el nem műlő félmosoly nem tenné egyértelművé: Ő a jobb szélen a legelső

Forrás: újraírás a Napkút kiadó szíves engedélyével

részben családi otthonnak, részben befektetési céllal. A lakáskiadás már akkor is kiváló üzlet volt azon keveseknek, akiknek saját ingatlanjuk volt az egyre sűrűbb metropolisszá váló és folyamatos lakhatási válságban szenvedő Budapesten. László Zsigmond nem bízta a véletlenre a dekorációt, az istenített festőzsenit, a Nemzeti Múzeum, az Operaház és a Szent István-bazilika freskójának alkotóját, Lotz Károlyt bízta meg a feladattal. A mű túlélte a háborúkat, és még most is a pestiek nyüzsgő minden napjait követi anélkül, hogy azok tudnának róla.

A bérház ajtaját gyakran nyitva találjuk, nagy forgalom, hostel, Airbnb-k, irodák, lakások vannak itt szép számmal. Belepve újabb Lotz-freskókat látunk a fejünk felett. És még valamit! Egyetlen sarokban csodálatosan találkoznak az 1890-es és az 1990-es évek. A beugróban egy bájait nem rejtegető, vízöntő hölggy szépséges szobra áll, a tizenkilencedik század végén alighanem szökőkútként működhetett. A női alak egy halon (esetleg delfinen) tapos, ami ettől érthető módon morcos arcot vág. Szorosan a szökőkút mellett egy bodega képviseli a 1990-es éveket. Látogatásaim alkalmával még olvasható volt rajta az Elektromos Krokodil cégre. A frappáns cégnév egy – mára megszűnt – egykor népszerű metálzenei lemezboltot takart.

A bérház földszintjén hatalmas gyógyszertárat találunk, 1907 óta gyakorlatilag megszakítás nélkül patika üzemel a város egyik legforgalmasabb pontján. A gyógyszertár 1927-től 1950-ig Örkény István édesapjáé, Örkény Hugóé volt. A gyógyszertár az 1900-as évek elején a Csillag nevet viselte, aztán hívták 801-esnek, Vörös Csillagnak és a köznyelvben éjjel-nappali patikának is.

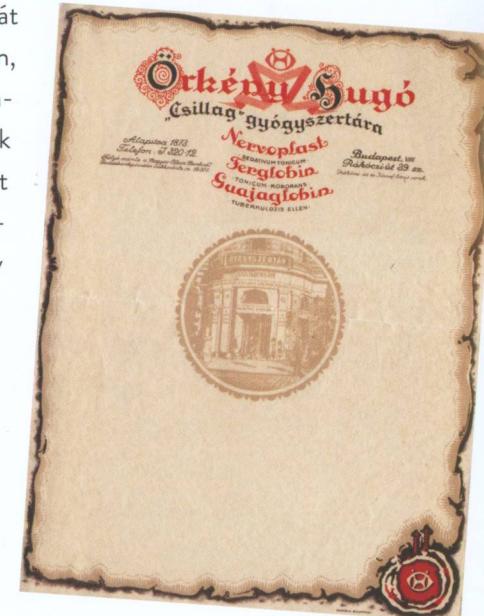
Felkerestem Örkény István özvegyét, a Kosuth-díjas dramaturg Radnóti Zsuzsát, hogy minél

több részletet tudják meg a patika, az írózseni és a Blaha-sarok kapcsolatáról. Az özvegy bocsátotta rendelkezésemre Magos Gergely e témaiban írt tanulmányát, amelyből egy hihetetlen história bontakozik ki.

Örkény Hugó ismert és megbecsült gyógyszerész volt, ám nem az a tipikus kuporgató, a pénzzel ügyesen bánó tőkés. „Apám afféle Mikszáth- vagy Krúdy-hősként élt. A patika tabu és szentség volt a családban, ő maga azonban gavallér volt. Három patikát műtatott el. A Szent Hermina patikát a Hermina úton, a Szent Kristóf patikát a Kígyó utcában és a Török patikát a Király utcában. Apám nem ivott, és nem voltak nőügyei. Azt hiszem, hogy ő inkább gavallér szeretett lenni. Fizetni szeretett. Mindezt csak hallomásból tudom, a családi legendáriumból” – idézte a tanulmány Örkény István apjáról írt szavait.

Bár Örkény István pontosan tudta magáról, hogy a szavak és nem a vegyületek embere, édesapja nyomására beiratkozott a gyógyszerész szakra. Évfolyamtársai szerint az egyetemen inkább foglalkozott szóviccek gyártásával, mint szakmai munkával, azonban kétségtelenül megszerezte a diplomát. Aztán még egyet. „Hiába tudtam, hogy író akarok lenni, apám patikus volt, s ahhoz ragaszkodott, hogy én is az legyek. S még ez se volt neki elég! Arra vágyott, hogy több legyek nála, s amikor patikus lettem, még egyszer egyetemre küldött, hogy vegyészmérnök is legyek. Újra várhattam négy és fél évig, míg szível lélekkel az írásnak szentelhettem magam” – jegyezte fel erről az időszakról Örkény István, aki később nem bánta meg, hogy civil szakmát is szerzett. Igazi kuriózumnak számított írói körökben a két természettudományos diplomájával.

Örkény István ritkán nézett a családi patika felé, az írásnak szentelte az életét, az üzettel az édesapja foglalkozott. A nyugodt minden napoknak a háború vetett véget, Örkény Istvánt behívták munkaszolgálatosnak, a Don-kanyar embertelen vérszivattyúját is megjárta. „Se operábá, se hang-

Örkény Hugó
Csillag gyógyszertáranak elegáns
vénye

Forrás: újraközles a Napkút kiadó
szíves engedélyével

Örkény 1935-ben
önkéntes évét tölti
a hadseregben
Forrás: magántulajdon

versenyre nem nagyon járok. Mostanában a hasoncsúszásra és az emberölésre fektetem a hangsúlyt” – írta az oroszországi Voronyezsből. Hadifogságba került, ahonnan négy évig haza sem téphetett. Szabadulása után, a negyvenes évek végén egy egészen más város és ország fogadta, mint ahonnan eljött.

Ekkor már őt jegyezték be a patika tulajdonosaként, amelyben továbbra is édesapja dolgozott. A viharfelhők azonban egyre gyűltek a család felett. A hatalom a gyógyszertárok kisajátítását fontolgatta, a megmaradt magánzó patikusokat „ideológiai megbízhatatlan, lelkismeretlen, kizsákmányoló elemeknek” tekintették. Adó- és hatósági vizsgálatok indulnak a Blahán lévő üzlet ellen. Örkényék egyre hangosabban hallhatták a pletykákat, amelyek arról szóltak, hogy a hatóságok már fogalmazzák a koncepcióos periratot „Tiltólista összesküvők ellen” címmel. A per két vádlottja Örkény Hugó és Örkény István lett volna.

Az író minden megtett, hogy a hatóságokat jobb belátásra bírja, egy alkalommal például így fogalmazott: „Abban a patikában, mely az én nevemen állt, valójában apám dolgozott, aki 70 éves, fél évszázada áll a tár mellett, és ha hátralevő idejét munka nélkül kell eltöltenie, hamarosan megrokkanna és belepusztulna a semmittevésbe.”

Örkény Istvánból a látnok szólt. 1950-ben kénytelen volt papírra venni, hogy a gyógyszertárat, amely oly sokáig volt a családjá tulajdonában, „önként” felajánlja a miniszteriumnak Sztálin elvtárs hetvenedik születésnapjára. Édesapja nem élte túl a munkája elvesztését: még abban az évben agyvérzést kapott, és meghalt.

Az új patikát 1952. március 15-én személyesen Ratkó Anna egészségügyi miniszter adta át a publikumnak, ez lett a szocialista ipar legmodernebb mintagyógyszertára: négy szinten, hatszáz négyzetméteren, százhatalmú működött, és annyi receptet dolgoztak fel, amely egy kisebb megyének is becsületére válna. Az 1956-os forradalom alatt a gyógyszertárat szétlőtték, de az épület bajaira is minden találtak gyógyírt. Két évvel később újra teljes kapacitással működött. Ma is nagy a forgalom a tágas patikában,

amelyet egy üzletlánc üzemeltet. Tiszteletből a Csillag nevet is megtartották, bár a köznyelv aligha nevezi már így.

„A férjem ritkán beszélt a családi patikáról. A későbbi gyógyszerészeti munkájáról azonban annál többet. 1956 után a tevékenysége miatt szilenciumra ítélték, feketelistára került, írásait nem jelentették meg. Ekkor vette igen nagy hasznát a végzettségének, hiszen felvették az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárba, ahol öt éven keresztül dolgozott” – mesélte Radnóti Zsuzsa. Örkény – a körülményekhez képest – jól érezte magát az üzemben, ahol kreatívan ötvöztek szakmai tudását és írói tehetségét is:ő lektorálta a gyógyszerek tájékoztatóit, a gyár évkönyveit és cikkeit, ma a marketing-szakmában kommunikációs menedzsernek hívnának ezt a munkakört.

A Blaha Lujza téri épület és a huszadik század egyik legünnepelebb írójának kapcsolata valószínűleg örökre lezárult, a László-palota azonban a történelemmel dacolva ma is büszkén áll. Mi több, az Örkény patikából is maradt néhány kézzelfogható darab. „Három régi gyógyszeres üvegcse maradt a patika után, ezeket otthon őrzöm. Igen szépek és elegánsak” – mesélte Radnóti Zsuzsa.

G. B. L., AVAGY A FERENCIEK TERE ALÁ TEMETETT NEMZETI HŐS

BATTHYÁNY LAJOS TETEMÉT A SZERZETESEK
A SAJÁT ÉLETÜK KOCKÁZTATÁSÁVAL REJTETTÉK EL

Ferences templom a Ferenciek terén. Az épület az 1700-as évek közepén kaphatta meg a mai külsejét

1849. október 6-ának éjjelén egy halottaskoci állt meg a Ferenciek terén álló templom előtt. A dísztelen koporsót néhány idős szerzetes ragadta meg, majd a komor társaság az oltár alatti kriptába vonult. Halk, zártkörű szer-tartáson adták meg a végítiszességet az elhunytnak. Dank Agáp házfőnök készítette elő a fedőkövet, amelyre ez a szöveg került: „1849. évi Október hó 6-kán az Urban elhunyt G. B. L. áldás és béke hamvaira.” A kőlapot befelé fordítva helyezték el, így a sír – látható módon – névtelen maradt.

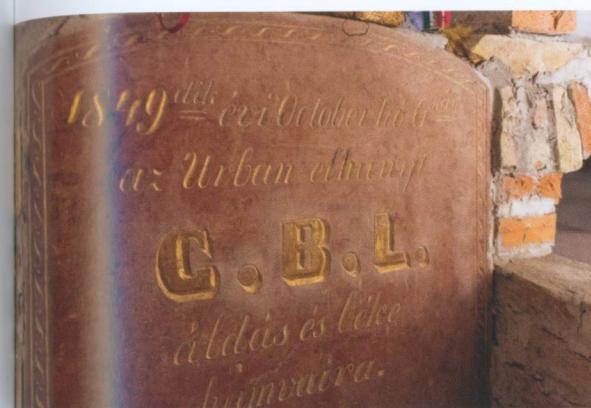
A belváros szívében, a városi dzsungel közepén működik a ferencesek temploma a Ferenciek terén. Ahogyan az atyák fogalmaznak, amolyan lelkí oázis ez. A város folyamatosan változik

körülötte, egyre inkább körbenövi, átfogja, a templom azonban maradt, amilyen volt. A templomot a tér részének tekintjük emberemlékezet óta, a külseje se sokat változott az elmúlt kétszáznyolcvan évben, megszoktuk és keveset gondolunk rá, hogy az évszázadok alatt milyen eseményeket lát-tak a falai. Aligha jut eszünkbe a G. B. L. rövidítés, amely gróf Batthyány Lajost takarta. A politikus holttestét a kivégzés után a bátor ferences szerzetesek segítségével rejtették el a templom alatt. Huszonegy éven át pihent itt egy kőkapszulába zárva.

Az első felelős magyar kormány miniszterelnökét felségárulás vádjával ítélték kötélt általi halálra. Gróf Batthyány Lajos egy becsempezett tőrrel vágta meg a nyakát a cellájában, hogy ne a bitófán végezze, így végül hóhérai agyonlőtték. Halála helyszínét, a rossz emlékű Újépület nevű kaszárnyát már lebontották, a Batthyány-örökmécses ma azon a helyen pislákol, ahol a politikust kivégezték.

A holttest az előírásoknak megfelelően három órán keresztül a kaszárnyában maradt, majd a Rókus Kórházba szállították. A hatalom terve az volt, hogy Batthyány földi maradványait jelöletlen sírba temetik – azokkal az elhunytakkal együtt, akiknek a testét senki sem kérte ki a kórházból. Hausmann Ferenc orvos és Szántóffy Antal plébános el is indult a jódzsefvárosi temetőbe, azonban a család megbízásából egy veszélyes tervet forgattak a fejükben. Eszük ágában sem volt a holttestet a közsírban hagyni.

A jódzsefvárosi plébános (ál)felháborodásának adott hangot, amikor meglátta a kiásott sírgödröt. Szántóffy Antal így emlékezett vissza az esetre: „...a temetőbe érve, leszálltam a kocsiról, és mint a hely ura, színlelten kissé szigorúbb szavakban kifejezést adva tettetett elégedetlenségemnek az ásott sír nem elegendő mélyisége s egyéb célszerűsége felett, ez ürügy alatt a halottas kocsisnak megparancsoltam, hogy miután éjjel új ásás által a dolgon segíteni nem lehet, forduljon vissza, s hajtson, amerre parancsolni fogom... egyenesen a Szent Ferenciek zárdája felé hajtattam, hol mintegy éjjel 11 óra felé érkeztünk meg, s hol már vártak bennünket. Boldogult Dank Agáp csak néhány öregebb páter kíséretében, kik a titokba be voltak avatva, égő fáklyákkal fogadott bennünket. A halottaskocsi haza-robogott, a holttemek pedig a sírboltba vitettek, és egyházi-szertartás

G. B. L. – olvasható azon a fedőlapon, amelyet Dank Agáp és a többi hősies szerzetes készített a kivégzett politikus titkos sírjához.

A kölcsöt befordítva helyezték el, de ma már elolvashatjuk a külsejét is

1870-ben nyitották fel a sírt. A háborzongató eseményen a kivégzett miniszterelnök fia is részt vett

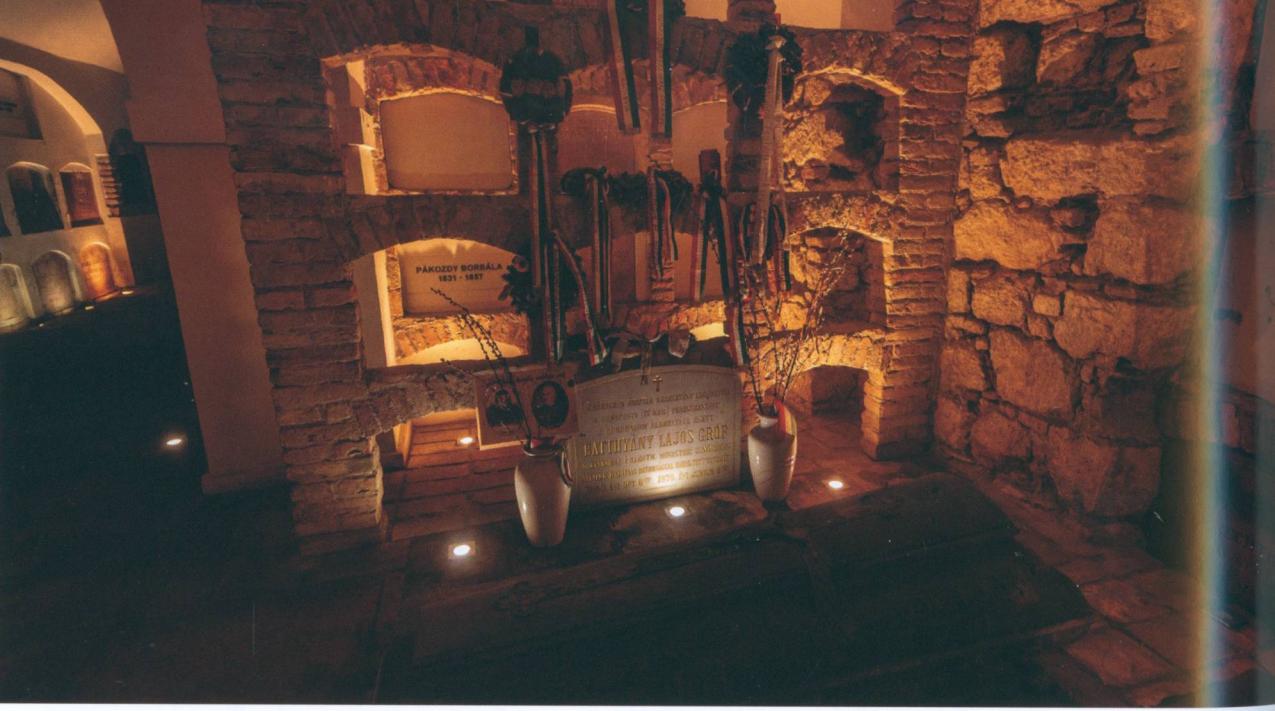
mellett néhány atya és segédkező jelenlétében ünnepélyesen beszetteltek.”

„Nem akármilyen bátorság kellett ehhez” – mondta Kárpáti Kázmér templomvezető, elődje Dank Agáp emléktáblája előtt állva, amikor körbejártuk a templomot. Valóban, a ferencesek az életüket kockáztatták Batthyány Lajos holttestének elrejtésével. Tettüköről az özvegy, a később gyerekeivel Svájcba menekülő Zichy Antónia is elismerően nyilatkozott Pest város főpolgármesteréhez, Gamperl Alajoshoz írt levelében: „a rend

akkori főnöke, dacára az uralkodó zsarnokság s kegyetlenségenek, félretervén minden félelmet, saját személyem kérésére hallgatván, megengedte az üdvözült hamvait örök nyugalomra tetetni”.

Hogy a birodalom valóban nem tudta, hova lett a holttest, vagy csupán a további konfliktusok elkerülése érdekében nem akarta tudni, azt nehéz utólag megmondani. Annyi bizonyos, hogy 1859-ben fiatalok egy bizonyos Magyar Lajosról imádkoztak itt október 6-án, híre mehetett hát a titoknak a városban, ám nyíltan senki sem beszélhetett a történtekről.

1870-ben Batthyány Lajos holtteste már huszonegy éve volt elrejtve egy márványtábla mögé, amikor a kiegyezést követő politikai enyhülés lehetővé tette a kivégzett hazafi újratemetését. Ehhez azonban először meg kellett bontani a kriptát, hogy azonosítsák a holttestet. Batthyány Lajos fia, Elemér is részt vett a családot képviselő a háborzongató eseményen. A megrendítő aktusról a Vásárnapi Ujság ekképpen számolt be: „A sírbolt szabad terére kihozatván a koporsó teljesen széthullott, a tetem is már nagyon enyészetnek indult. Az elhunytak szép, nagy szakálla azonban teljes épségen fennmaradt... A koponya már szétmállott, de még mindig meglátszik azon golyó helye, mely a nemes éle-

Gróf Batthyány Lajos földi maradványai az oltár alatti régi kriptában leltek átmeneti nyugalomra. A koporsó és a rejtekhely a mai napig megtalálható a tér mélyén

Kísérteties élmény leereszkedni a kriptába, ahol annak idején a kivégzett miniszterelnök testét is rejtégették. Több mint kétszáz éves koporsók és emléktáblák emlékeztetnek az élet mulandóságára

ötet kioltá. A hulla fekete ruhába volt öltözöttetve, s az öltözetedarabok közül a posztómellény maradt meg a legjobb épségen. Azonban a fekete bárszony kabát, melyben a vétanú elhunyt, szintén megismerhető, s néhány fából készült gomb még ép maradt.”

Battyány Lajost a templomban ravatalozták fel. A holttest szekéren, titokban, éjszaka érkezett, azonban pompával, hatlovas kocsin távozott. A kripta ma is ott van a Ferenciek terén álló templom mélyében, nagyjából az oltár alatt. Kísérőnkkel először a templom mögötti belső udvarra léptünk ki. Évtizedek óta járok naponta a környéken, de ezt a rejtett patiót eddig nem ismertem. Egy ajtón belépve, a kripta modern részén átsétálva jutottunk el a vasrácshoz, amely a templom régebbi temetkezési helyét zárja. A lépcsőkön lépdelve az ember akaratlanul is arra az éjszakára gondol, amikor a rettegő városban néhány szerzetes fáklyafény mellett, imádság közben elrejtette a holttestet. Komor hangulat, a nyári forróságban is hűs levegő, több mint kétszáz éves koporsók és sírfeliratok fogadtak a kriptában. Fojtogató itt a történelmi levegő. G. B. L.-re és a hősies összesküvőre emlékezve az üres kripta mellé elhelyezték az eredeti fedőlapot is – immáron kifelé fordítva.

Kázmér atyával nem kizártak a kriptát jártuk körbe, hanem az egész templomot, amelynek története egészen a tizenharmadik századba repít vissza bennünket. „1250–1260 körül már állt itt egy rendház, amit a ferencesek emeltek. Akkor egyszerű emberek házai és viskói öveztek az épületet, amin túl már a Rákos mezeje terült el, ahol az országgyűléseket is tartották” – mesélte az atya. A város aztán folyamatosan kiépült és mára a mezőnek nyoma sincs, hatalmas épületek határolják a rendházat. A templomot mindvégig a ferences rend működtette, a tizenharmadik századtól egészen a mai napig. A régi, leégett, feldült, átépített templom falainak maradványai ma a templomhajó alatti kriptában láthatók.

A templom történetének legszörnyűbb napja 1526. szeptember 23-a. Szulejmán hadserege megszállta Pestet, a kolostort felgyújtották, az ott maradt szerzeteseket megölték. A derék ferencesek idővel újraépítették templomukat, ám a törökök visszatértek, és ezúttal dzsámiví alakították az épületet. A templom a török kiűzése után 1727 és 1743 között nyerte

Az oltár melletti faszerkezet párkányán Grassalkovich Antal harcias címerét – két bestiával hadakozik egy kardos alak – fedezhetjük fel. A földesúr támogatásával emelték a carrari márványból készült oltárt

A templom belseje csoda szép, helyi hívők és turisták tömegei látogatják minden nap, bár a legtöbb budapesti valószínűleg még nem lépte át a küsöböt

A ferences templom tornya rejti Pest harmadik legnagyobb harangját

el jelenlegi formáját. Az oltárt carrari márványból építették meg, az adományozó Grassalkovich Antal földesúr volt, akinek a címerét ma is fel-fedezhetjük a főoltár párkányán, felesége pedig a kriptában lelt nyugalomra. Ez az egyetlen magyar templom, amelynek Alkantarai Szent Péter a védőszentje, tiszteletére az oltáron is a ferences rend megújítójának alakja látható a hatalmas, missziós kereszttel. Az 1838-as nagy pesti árvíz során sokan kerestek – és találtak – menedéket a szerzeteseknél. A tűz után a víz már nem tudta elpusztítani a ferencesek templomát és akaratát. 1950-ben újra elűzték őket, de – mint a történelem során oly sokszor – negyven esztendővel később visszatértek, és folytatták szolgálatukat.

Megfordultak itt a történelem és a kultúra nagyjai: Kossuth Lajos és Széchenyi István is a híres szónokok miatt járt ide. Liszt Ferenc padját a jobb oldali sor első helyén kis tábla jelzi – pesti tartózkodása alatt a mélyen vallásos zeneszerző szívesen betért a ferencesekhez.

„Nagyvárosi templom vagyunk, a kapunk szinte folyamatosan nyitva áll a töltekezni vágyók előtt. Hétköznap öt, vasárnaponként tíz szentmisét tartunk a betérőknek” – magyarázta Kázmér atya. A ferencesek hangjának hallásában nagy segítségükre van a templom nagyharangja, amely kétezer-kilencszázhatvanhét kilójával egész Pesten a harmadik legnagyobb a harang, csak a Szent István-bazilikában van nála két nagyobb. Ha a hetvenöt méteres torony tetején megkondul ez az óriás, arra bizony felkapja a fejét a város.

A Rákóczi út 10. szám alatti épület egy igazi monstrum. Képünk bal oldalán a Rákóczi út övezé a bérházat, jobb oldalán pedig a Dohány utca látható. Ebben a házban töltötte élete utolsó éveit a regényes sorsú Keglevich gróf

A MAKACS KEGLEVICH GRÓF ÉS A VÉGZETES SÉRTÉS

SZÍNHÁZ, SZESZGYÁR, SZERELEM

Gróf Keglevich István portréja. A magabiztos tekintet összetett személyiséget takart. Az egyik korabeli leírás szerint biztos, határozott fellépése és „erőszakolatlan előadási modora” tette a grófot különlegessé

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Keglevich gróf a párbaj előtti este biliárdozni ment, majd haza-tért a Rákóczi útra, megírta a végrendeletét, amit a fiókba zárt. Május 29-én hét órakor kelt, felvette a fekete szalonruháját, nyolc órakor pedig a segédjével, gróf Károlyi Györggyel örökre távozott a lakosztályból. A vívóteremnél ötvenfős tömeg várta már a kezést, újságírók és nézelődők vegyesen. Fodor, a vívó-mester a fejét ingatta, érezte, hogy az ifjú és a majd kétszer annyi idős intendáns párbajából tragédia lesz.

Buzini gróf Keglevich István nem lehetett könnyű ember. Ellenben igen színes személyiség volt: gazdálkodó, a pesti kul-turális élet mindenható ura, a Vígszínház alapítója, nevét a mai napig viseli egy olasz vodkamárka. Komoly férfi, aki mégis egy színésznoért hagyta el a családját, életét pedig egy fatális párbaj-ban veszítette el. Keglevich gróf története az egyik kedvencem ebben a könyvben.

Budapest talán legurbánusabb pontján kezdjük a nyomozást Keglevich gróf után, a Rákóczi úton, a 10. számú háznál. A Síp utca sarkán álló négyemeletes monstrum előtt tízezrek haladnak el naponta, ám kevesen csodálják meg a szépségét. Pedig lenne

mit nézni! A Rákóczi út 10.-et ugyanaz a Meinig Artúr tervezte, akinek az Adria-palotát és a ma Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárként ismert Wenckheim-palotát is köszönhetjük. 1898-ban készült el a bérház Emmer Kornélne megrendelésére, így amikor Keglevich gróf elfoglalta az egyik első emeleti lakosztályt, a harmadik emeletre pedig szerelmét, Lánczy Ilka színésznőt és két gyereküket költözött, a ház még új építésűnek és modernnek számított. Ebből a lakásból indult el 1905. május 29-én reggel nyolc óra után a végzetes párbajra a gróf. Vajon sejtette, hogy utoljára csukja be maga mögött az ajtót? Egy ország találgatta ezt.

Keglevich István Bécsben született 1840-ben, nem állt tőle távol a kardforgatás, mert főhadnagyságig vitte a seregen. Miután leszerelt, védéki birtokán gazdálkodott, mellette pedig politikai pályára lépett, országgyűlési képviselő lett, elvett egy nemes lányt, Esterházy Angelikát, fiuk is született. Eddig Keglevich gróf pontosan azt hozta, amit egy átlagos, agilis arisztokratától elvárhatunk. Csakhogy Keglevich minden volt, csak átlagos nem.

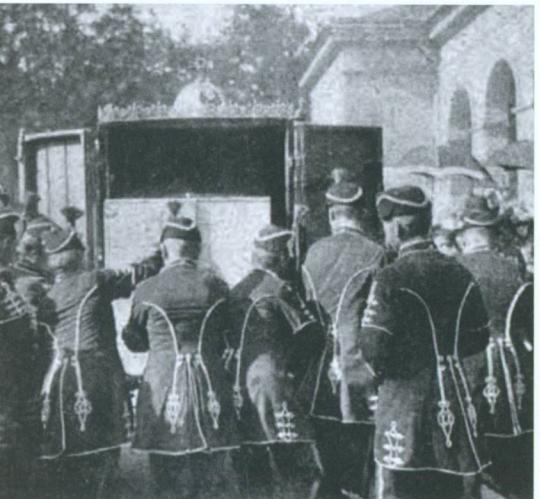
A *Pesti Hirlap* 1905-ben, egy nappal a halála után írt hosszú cikkében úgy fogalmaz, hogy a gróf „élete minden jelentősebb fordulatánál a balsorossal találkozott”. Tény, hogy grandiózus ötleteiből csak kevés sült el jól, de azért bőven akadt sikere is. Vidéki birtokai fejlesztésében Keglevich

Széchenyi nyomdokaiba akart érni. Jó érzékkel rátalált minden újdonságra, ami külföldön elérhető volt, azonban addig gépesítette és modernizálta a gazdaságot, amíg az veszteséges lett.

Később megpróbálta felépíteni a bortermelők országos szövetségét, ez szintén nem jött össze, viszont a nyakán maradt több hek-

Keglevich gróf temetése. A testet a Köztemetőben ravatalozták fel, aztán a Keletiből vitték a rákói birtokra, ahol végül eltemették

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az Olaszországban gyártott Keglevich vodka egy régi palackja: ezen még büszkén hirdették, hogy Conte (gróf) Stephan Keglevich eredeti receptje alapján készült. A márka még ma is létezik, és a magyar nemes nevével

árulják a vodkát

Forrás: közkincs

Keglevich konyakjának
díszes védjegye

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

toliter prémium minőségű bor. Grófunk ekkor gondolt egy merészet, és konyakká alakítva dobta piacra a szeszt. Ehhez konyakgyárat létesített, méghozzá a Vörösmarty utcában, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének mai székházában. A pénzt itt sem sajnálta. „Pompás konyakgyárat épített, főúri pompával, ahogyan szokta, abból a pénzből hat konyakgyárat fel lehetett volna építeni, de ő palotát akart” – fogalmazott a *Pesti Hirlap*. Ez a vállalkozása bejött. A Gróf Keglevich István Utodai Konyakgyár túlélte az alapítóját és a második világháborúig sikeresen működött. Sőt, a mai napig létezik egy vodkagyár Olaszországban, amely a Keglevich nevet viseli, és büszkén vallja, hogy a gróf eredeti receptjét viszi tovább.

Keglevich István nem értett a művészethez, de rajongott érte. mindenért hajlandó volt vagyonokat fizetni, aminek művészeti értékét tulajdonított, így számos olasz műkereskedő nyugdíját alapozta meg vásárlásával. Politikai szerepvállalása csúcsán Keglevich István lett a Nemzeti Színház és a Magyar Királyi Opera intendánsa, vagyis a királyi vagyon kezelője. A gróf ezzel a hazai színházi élet egyszemélyes urává, felügyelőjévé és irányítójává lépett elő. Hatalmával pedig előszertetted élt. Egyesek a színházi világban belül nagy műveltségű úriembernek tartották és sokat köszönhettek neki, mások egyenesen gyűlölték diktatórikus szemléletmódját. A nagy nevek közül Jászai Mari az utálkozók, Márkus Emília a rajongók közé állt.

„Finom modor, hatalmaskodási mánia, legkellemetlenebb ember tudott lenni, hiúságában könnyen volt sérthető, sok ellensége is volt” – jellemzette Keglevichet az említett újságírók. Keglevich a városi élet egyik színpoltja volt, karakteres figura: „Szakálláról, amely olyan volt, mint az ó-görög tragédiák hőseié, nagy erős sasorráról úgyszolván mindenki ismerte.”

Keglevich igazi mágnáshoz illően beutazta a fél világot, Milánóban, Londonban és Párizsban is járt színházi előadásokra. Az ő nevéhez – és mega-

Az épület a Rákóczi út másik oldaláról fotózva. Keglevich az első emeleten lakott, élete szerelme, Lánczy Ilka pedig két gyerekükkel a harmadik emeleten

A gróf, akinek a Vígszínház létrejöttét is köszönhetjük, erre a gangra tért haza a dolgos minden napokban. Innen is indult utolsó útjára, a párbajra. Az épület szépsége talán a fotókon keresztül is érezhető

lomániájához – kötik, hogy a pesti teátrumok elkezdtek az európai nagy színházakéhoz hasonló látványos, grandiózus díszleteket használni. Nagy részben Keglevich grófnak köszönhetjük a Vígszínházat is, ő szorgalmazta a felépítését, majd a teátrum első bérőjeként is feltűnik a neve a lapokban. Az újságokból tudjuk, hogy a pénz nagyját nem ő, hanem két társa, Szécsi Ferenc és Faludi Gábor adta a működtetésbe, mégis alárendeltként parancsolgatott nekik, amit egy idő után nehezen viseltek.

A gróf házassága boldogtalan volt, a Nemzeti Színház színésznője, Lánczy Ilka pedig szintén egy rossz frigyben, iszákos férje mellett sínylődött. Az intendáns egy este a lakásán, a Stáhly utca 11.-ben (ma Szent Rókus Kórház) kereste fel a művésznt. Bár egyetlen percre sem maradtak egyedül, a vizitnek híre ment, és Keglevich ellenfelei elterjesztették: a színházi élet ura éjszakánként színésznők hálószobáiban osztja a szerepeket. Lehet, hogy ez a skandallum adta meg a kezdőlökést a párnak, hogy ha már pletykálnak róluk, legalább legyen alapja. Az intendáns és a színésznő hamarosan tényleg összejöttek. Igaz, nem hivatalosan, mert a feleség, Angelika asszony megmakacsolta magát és a gróf hiába könyörgött neki, nem járult hozzá a váláshoz.

Ilka és István szerelme túlélte a támadásokat. A két boldogságot kereső ember egymásba kapaszkodva állta a viharokat. Lánczy Ilka két gyereket is szült, Tibort, majd egy lányt, aki felnőve Lánczy Margit néven vált híres színésznővé. A századfordulón szükség volt Keglevich gróf tekintélyére ahhoz, hogy elfogadtassa az arisztokrata körökkel: házas emberként elvált színésznőt szeret. Közös gyerekeik nem viselhették apjuk nevét, és nem is örökölhettek tőle.

Ezekben a kusza, mégis boldog években költöztek a Rákóczi (akkor még Kerepesi út) 10. szám alá. Az intendáns az első emeleten élt, Ilka és a gyerekek a harmadikon, kettőjük közé pedig egy leányotthon ékelődött. A ház ma is imposáns belülről, akkoriban igazi luxusapartman lehetett. Jungfer Gyula, a kor legnagyobb művésze készítette a kovácsoltvas díszeket, míg az asztalosmunkákat egy másik sztárra, Thék Endrére bízták az építetők. A Nemzeti Színház az út másik oldalán volt ekkor, a mai Astoriánál, a képviselőház pedig alig pár perc sétára.

Keglevich politikusként sem volt simulékony, a képviselőházból az említett cikk szerint „úgyszólva erőszakkal kereste a népszerűtlenséget”. 1905. május 27-én Keglevich gróf, a Szabadelvű Párt képviselője, feldúltan érkezett az ülésre. Egyre rosszabb anyagi helyzete miatt állítólag kegydiját kapott az uralkodótól, ami miatt számos támadás érte. Az egyik felszólalás után a teremben nevetés tört ki, Hencz Károly képviselő pedig felelősségre vonta. A következő beszélgetés zajlott le a teremben:

Hencz: Min nevet? Ez nem nevetnivaló!

Keglevich: Maga szamár!

Hencz: Maga meg kegydijas marha!

A kegydijas valószínűleg jobban fájt, mint a marha.

A felek ott helyben követeket meneszettek egymás-
hoz és fegyveres elégítételek kértek. Megnevezték segédeiket. Keglevich a korabeli beszámoló szerint „65 éves kora dacára ifjabbnak, erősebbnek és ügyesebbnek képzelte magát, mint a 28 éves fialember”.

Másnap Keglevich elment Fodor Károly vívóemberhez – akinek a termét már több száz vagy ezer alkalommal használták párbajra az urak –, hogy gyakoroljon kicsit. A kardforgatás nem volt tőle idegen, már Párizsban is párbajozott, amikor asszonyához illetenül közeledett egy francia ficsúr. Fodor termében azonban kimerültnek tűnt. „Kegyelmes uram, ön már öreg ember, nem lenne szabad karddal verekednie, pláne nem ilyen súlyos felfételekkel” – mondta neki a mester, Keglevich azonban hajthatatlan volt.

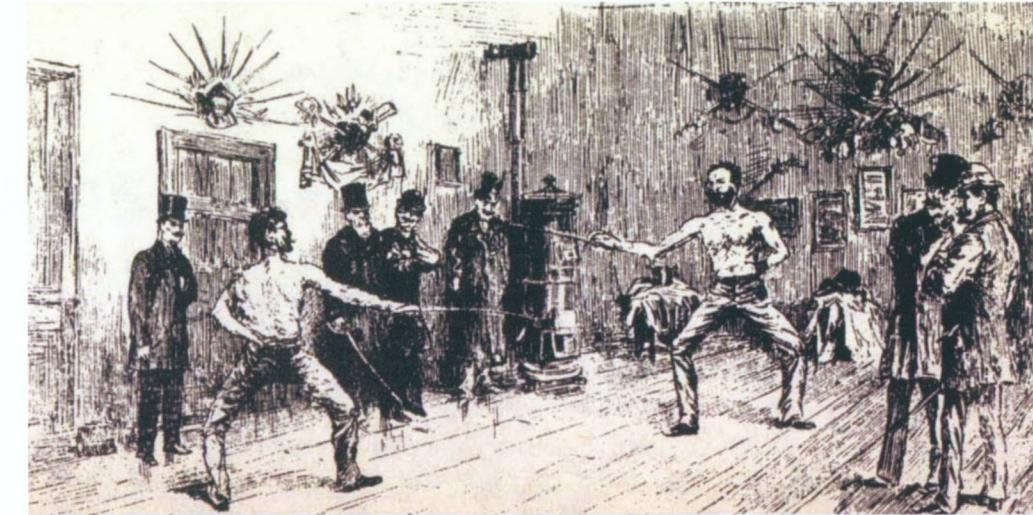
Az idősödő gróf utasításba adta a segédeinek, hogy a feltételek tárgyalásakor ragaszkodjanak a szúrás engedélyéhez. A korabeli párbajok többségében csupán a vágás volt engedélyezett, a becsületbeli ügyeket az első vérig vívták meg. Keglevich ellenben harcképtelenséggel akarta folytatni a küzdelmet. Hencz segédei sem értették a szokatlan vérmességet. Mint ahogyan azt sem, hogy miért éles kardokkal akar vívní, és miért nem hajlandó felvenni a mellbandázst, vagyis a védőmellényt.

A segédek végül a következő feltételeket vették jegyzőkönyvbe: „Nyak- és ütőér-, csukló bandázzsal, hegyes, éles vívókardokkal, szúrás nincs kizárvá.

A párbajba hajszolt ember, Hencz Károly. A fiatal politikus megnyerte ugyan a párviadalt, de ő is a tragédia vesztesei közé tartozik

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Illusztráció a Párbaj-Codex című alapműből, amely több mint negyven kiadást ért meg. Keglevich a feltételek megfogalmazásában is elment a végöökig, sőt a törvényses túlra is

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A párbaj az orvosok által megállapított harcképtelenséggel vívatik.” A felek keményítetlen, puha inget viselhettek.

A vívóterembe mindenki fél elhozta a saját fegyvereit, pénzfeldobással döntötték el, hogy végül Hencz kevésbé éles kardjaival vívtak. Sokan találatták, hogy a gróf miért kívánta ilyen vehemensen a vért, miközben kihívója semmilyen módon nem erőltette az erőszakot. A hiú Keglevich így akarta egyszer és mindenkorra elfojtani a kegydijas csúfolódást? Esetleg az egyre nehezebb anyagi helyzetbe süllyedő arisztokrata meguntat az életet és színpadias halára vágyott? Dr. Kosztka Emil orvos és szemtanú ekképpen nyilatkozott: „Keglevich komoly párbajt akart vívní. Ő, aki egész életében arisztokrata volt, nem szokott hozzá az ilyen mély sértésekhez, és valósággal önkívületben volt a dühtől és az elkeseredéstől. Párbaj előtt ismételten félrehívta és figyelmeztettem az eset komolyosságára, de kérlelhetetlen volt.”

Amikor a teremben már csak a vívóember, a segédek és az orvos maradt, Szabó István országgyűlési képviselő megpróbálta kibékíteni a feleket. Hencz annyit mondott, hogy nem, Keglevich pedig felkiáltott: rajta! Ezzel kezdetét is vette a végzetes párbaj. A gróf hihetetlen vehemenciával támadt, ellenfele nyakát célozta, ölni akart. A keménység váratlanul érte az ifjút, kissé hátraszorult. Hencz elhúzta a nyakát a szúrás elől, így viszont Keglevich kibillent és teljes testsúlyával az ellenfele kardjába zuhant, a penge a szívét átszúrva a lapockája alatt jött ki.

Hencez a tragédiát látva rosszul lett és elviharzott, az újságírók pedig toborogva kérdezgették: csak nincs valami baj? Baj volt, nem is kicsi, Keglevich szörnyethalt, segédei pedig a rendőrségre mentek, hogy jelentsék a tragédiát. Egy óra leforgása alatt a város szinte minden lakója értesült az esetről, ahová a holttestet szállították, ott több száz fős tömeg gyűlt össze. Lánczy Ilka, a fiuk, Tibor és Márkus Emília színésznő jöttére azonban szétnyílt a tömeg a hullaház előtt, az összetört asszony néhány rózsát tartott a kezében. A visszavonult egykori miniszterelnök, Széll Kálmán vidéki birtokán értesült a hírről, amit röviden kommentált: „Aki a halált keresi, megtalálja.”

A 8 Órai Ujság, Gróf Keglevich István csodálatos élete és rejtélyes halála című 1936-os cikksorozata szerint Hencez végül három hónapot ült a párbaj miatt, ám egész életében bántotta a tragikus reggel emléke. Megölt egy embert, akit nem is ismert igazán. Politikai pályája ezzel a szerencsétlen üggyel véget is ért. A közvéleményt megosztotta a dráma. Sokan hibáztatták a ségedeket, amiért nem álltak ellen Keglevich akaratának. Mások az ifjú kihívót ostorozták, a legtöbben azonban egy büszke nemes kiharcolt öngyilkosságát látották az esetben.

Lánczy Ilka nem sokáig bírta szerelme nélkül, három évvel később, negyvenhat évesen követte a grófot a bódvarákói kriptába. Lányuk, Margit később úgy emlékezett apjára, mint aki megszállottan űzött minden. A színházcsinálást és a halált is.

A gróf lánya, Lánczy Margit, és élete szerelme, Lánczy Ilka. Margit is követte anyja útját, és híres színésznő lett. Margit korán teljesen árva lett

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

VÖRÖS TELEFON A PADLÁSON, TYÚKOK A KERTBEN

RÁKOSI MÁTYÁS ZUGLÓI LAKHELYE NEM HASONLÍTOTT ELNÖKI REZIDENCIÁRA

A villa Zugló egyik legfestőibb részén található, a Szabó József utca és az Abonyi utca sarkán. Az épület nem igazán vonzza a tekinteteket

Hogyan képzeljük el egy diktátor villáját? Ilyennek egészen biztosan nem. Rákosi Mátyás egykori otthona olyan szolidan, viharverten és szürkén áll a Szabó József és az Abonyi utca sarkán, mintha szándékosan kerülné a fel-

tűnést. A politikus 1945 és 1949 között élt itt, hatalma csúcsán, élet és halál szinte korlátlan uraként.

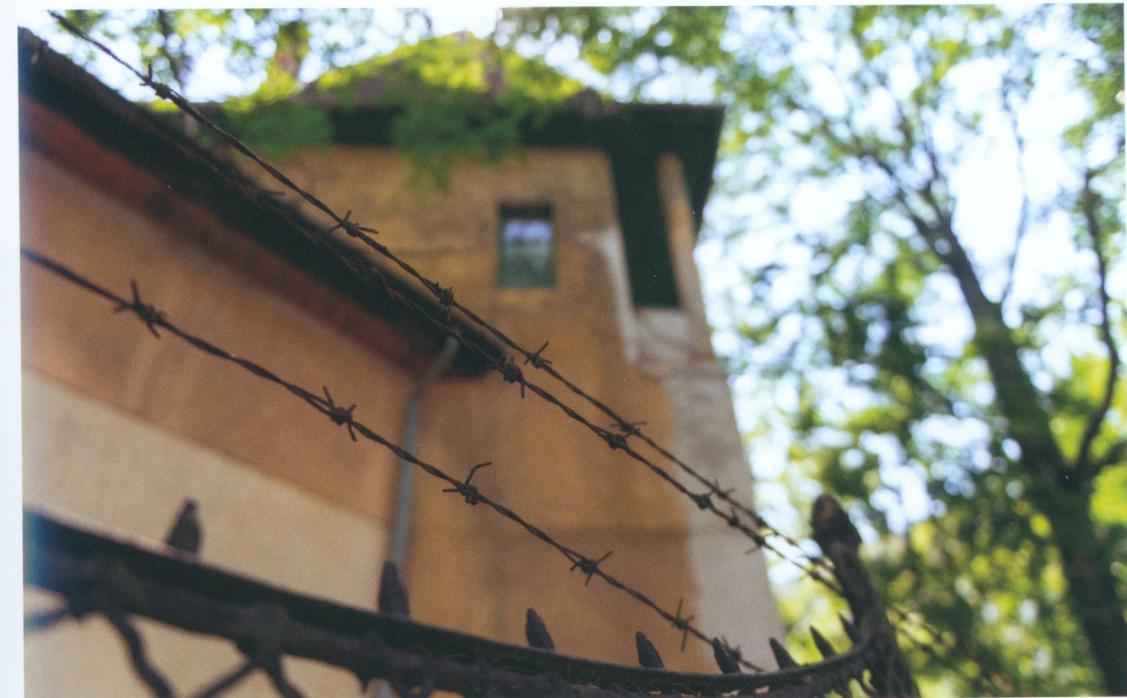
Sétához keres kellemes helyszínt a belvároshoz közel, mégis kevéssé ismert környéken? Szívből ajánlom Zugló Istvánmező nevű részét a Thököly út és a Városliget között. Madarak csiripelnek a fákkal szegélyezett utcákon, egymást érik itt a csodás villák és az egykor nagypolgári nyaralók. A legtöbb épület kerítésén kis információs táblákat helyeztek el, amelyek az egyes házak történetéről vallanak. Az idilli városrészben számos nagykövetség és hivatal is működik, eladó lakást találni viszont évek óta igen nehéz. Itt, a Szabó József utca 25. szám alatt áll egy kis épület, amely olyan szerény, hogy a szomszédos villák valódi palotának tűnnek mellette. Erről a házról egyetlen tábla sem mésél, pedig falai között Magyarország egykor diktátora élt.

Vincze Miklós, kiváló szakújságíró remek cikket közölt az épület történetéről, kutatásából tudjuk például, hogy egy bizonyos Hoffmann József volt a villa építetője. A férfi jogot tanított, valamint vallás- és közoktatási miniszteri osztálytanácsos volt. A nemzetközi ajánlásokkal bíró ifjabb Bobula Jánost kérte fel a családi otthon tervezésére 1900-ban. A falak nem hoztak szerencsét Hoffmannéra: a feleség 1903-ban, harminchét évesen meghalt, az özvegy két kisgyerekkel maradt a házban. Mint látjuk majd, gyakori lesz a házban a haláleset, mintha baljós árnyak vetültek volna a villára.

Akkoriban az épület a mainál jóval díszesebb lehetett. minden bizonnal kellemes kert vette körül, amelyben csak az ebédlő ötvenhárom, a nagy

A tervező, ifj. Bobula János rajza az épület eredeti állapotáról. Bajos, ahogyan most siető menedzsereket, kisgyerekes anyákat ábrázolnak az építészeti látványterveken, ő lovacskát, bámoskodó embereket, csendőröket és kutyát rajzolt bele

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Rákos egykor villájában ma a református egyház irodái működnek. A szögesdrót a régi időkre emlékeztet

szalon negyvenhat négyzetméteres volt. A lakók egy másik, kisebb szalonat is használhattak az összejövetelekre az erkély mellett.

Hoffmannék távozása után valamiért senki nem maradt huzamosabb ideig az épületben. Egyik tulajdonos a másiknak adta a kilincset, nagy volt a jövés-menés. Egy szeszgyáros lányának és egy papír-írósról gyár örököse-nek a neve is szerepelt a tulajdoni lapon. 1935-ben a garázsban lőtte magát szíven egy huszonégy éves ifjú, bizonyos Bartolek Adolf, mert munkája közben súlyos pénzügyi vitába keveredett. Az utolsó „békebeli” tulajdonosoknak, egy bőrgyáros házaspárnak pedig a háború közeledtével menekülnie kellett.

A következő lakót már Rákosi Mátyásnak hívták. A külföldről hazatérő erős ember a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkára lett, vagyis az első számú vezető. Neki a párt nézett egy tágas, ám nem túlságosan hivalkodó villát. Zuglóban találtak rá a Hoffmann-házra.

Pünkösti Árpád Rákosi a csúcson című könyvéből sok minden meg tudhatunk arról, hogy milyen életet élt a kommunista vezér a zuglói falak

között. A kertbe gyümölcsfákat ültetett, mint egy átlagos gazda, a padlás-szobában azonban működött valami, ami csak a hatalom birtokosainak járt: telefonvonal a Kremlbe. A főtitkár reggelente háromnegyed nyolckor indult a munkahelyére, szabadidejében pedig szívesen járt a Garay téri piacra, valamint az aligai vikendházba. Itteni élete alatt a vadászatra is rákapott. Kezdetben az elvtársat egy Horch típusú autóval szállították, ám az idő műlásával Rákosi és környezete egyre jobban félt a merényletektől, így aztán a német kocsit a bűnös Nyugat egyik jellegzetes termékére, egy amerikai Cadillacre cserélték. Az autót eredetileg pénzszállításra terveztek, ezért golyóálló volt. További biztonsági intézkedésként éjszakára a villa környékén korlátozták a kandeláberek fényét, hogy a ház ne nyújtson könyű célpontot. Az állig felfegyverzett testőrök az alagsorban éltek.

Ahogyan teltek-múltak a hónapok, Rákosi egyre ritkábban vegyült az ő szeretett népével. Legalábbis Bugyi Ilona háztartási alkalmazott Pünköszi könyvében azt nyilatkozta, hogy a politikus orvgyilkosuktól tartva az utcára sem lépett ki nyomós ok nélkül, sétáját is az udvaron, géppisztolyos őrök árnyékában végezte. Amikor vidékre utazott, ebédjét kis fadobozban vitték utána – sehol nem fogadott el ételt.

Ennyi fegyver és rettegés árnyékában talán csodálkozni sem kell rajta, hogy a villa átka hamarosan újra lecsapott: az egyik őr, Papp Sándor agyonlőtt egy férfit, aki a sövényen átmászva próbált meg bejutni a villába. Papp a behatoló lábára céltott, ám a lövés félrecksúszott, és így halálos lett. Hogy mit akart az illető, az már nem derül ki soha.

A villa olykor egészen bizarr látványt nyújtott: egy kommunista Noé bárkájára hajazott. Látogatásairól Rákosi gyakran teherautónyi ajándékkal tért haza, amelyek között élő állatok is voltak. Amikor 1951-ben összeírták a felhalmozott ajándékokat, négy százötven hat tételt találtak. „Úgy emlékszem, a nagygyűlésről nem is egy teherautó hozta fel az ajándékokat,

Rákosi és felesége, Fenya. Az asszonynak negyven felett kellett beleszoknia egy teljesen új életbe
Forrás: MTVA Sajtó- és Fotóarchívum

tele lett velük a kert – mondta G. Lajos, a zuglói Rákosi-villa gondnoka. – A reakció kiirtására valamelyik zuglói iskola Mókus őrsétől kapott egy patkányoló kutyakölyköt, Mókus is lett a neve. De voltak libák, meg vagy öt birka is. Napokig tartottuk őket az udvaron, aztán az Állatkertbe kerültek. Az ehető ajándékok a Rákosiról elnevezett gyermekothonba, kollégiumokba kerültek, a többi fölött viszont őrködött. Tüzetesen átnézte a szajrét” – írta könyvében a gondnok elmesélése alapján Pünköszi.

A gondnoki pozíció betöltése nem volt éppen életbiztosítás: G. Lajos elkövette azt a majdnem végzetes hibát, hogy őszintén válaszolt Rákosi kérésére, és elmondta, hogy a Garay téri piacra a vezért elkeserítő látvány fogadná. Élelmiszerhiány van, amit bizony megérez a nép. A diktátor még személyesen kívánt neki boldog karácsonyt, és hazaküldte a családjához. Felesége helyett azonban a rendőrség várta, merénylet szervezése volt ellene a vád. 1953-ban szabadult. Nem ő volt az egyetlen, aki a villából való távozása után veszítette el a szabadságát: Rajk László itt találkozott utoljára Rákosival, két nappal később letartóztatták.

Rákosi nem magányosan élt Zuglóban. Felesége, Feodora Kornyilova, vagyis Fenya is a zuglói ház lakója volt, és gyakran megfordult itt az asszony előző házasságából származó fia, Jova, valamint utóbbi felesége is. Az orosz fiatalembert a leírások szerint sem Rákosi, sem a személyzet nem kedvelte. Részeges volt, folyton megdézsmálta az ajándékokat, burzsujként viselkedett – gyakorlatilag minden meglovasított, amihez csak hozzáfert. Viselkedése Rákosi számára is visszatetsző volt, sokat vitatkoztak miatta a feleségével, aki anyaként jóval elnémítőbb álláspontot képviselt.

Fenya a beszámolók szerint nem szeretett itt élni, ami egyáltalán nem meglepő. Jakut származású szovjetként, negyvenkét évesen kellett hozzászoknia egy új országhoz. A férje alig volt mellette, elzártan, buborékban éltek. Az asszony unatkozott, de viszonylag gyorsan feltaalta magát. Lelkesen tanulta új otthona nyelvét, egészen jól beszélt magyarul. A kormányőrség biztosított számára egy autót sofőrrel, így könnyen mozoghatott a városban. Otthon sokat festett, majd a kerámiaművészeti felé fordult. A legnagyobb hatással a híres keramikus, Kovács Margit volt rá, akiivel összebarátkozott,

és sokat segített neki az induláskor. Kovács Margitnak abban is nagy szerepe volt, hogy otthon felépítette a saját kis műtermét.

Emellett Fenya az Iparművészeti Főiskolára is beiratkozott, egyszerű hallgatóként járt az órákra. Nem kért kivételezést, és ha férje zsákmányt ejtett a vadászaton (valahogy minden a puskája elé került valami), akkor megkínálta diáktársait vadhússal, sőt még narancsot is vitt nekik. Legalább egyszer piknikezni is meghívta a fiatalokat. A ház bejáratánál parkoló fekete autó és a tanterem előtt álló testőrök azért emlékeztették az oktatókat és a tanulókat egyaránt, hogy a szerény vendéggel veszélyes kapcsolatot építeni. Egy-szer a hallgatók két hétre eltűntek, az ÁVH börtönébe kerültek – mint kiiderült, két társuk disszidált, a biztonságjak pedig tudni akarták, nem készül-e merénylet Rákosié ellen a főiskolán. Fenya gyakran emlegette a férjét a „barátainak”, ígézte, hogy egyszer az elvtárs meg is látogatja a főiskolát. Ez valóban megtörtént, ám a diáktársak nem láthatták a politikust, mert a bőrkabátosok minden tanulót bezártak a pincébe.

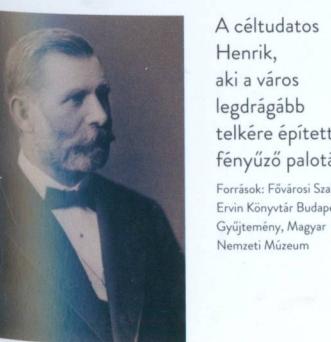
A Rákosi házaspár 1949-ben költözött a budai Lóránt utca 4/B-be, ezt biztonságosabb és kényelmesebb otthonnak gondolták, bár jó ideig fenntartották a látszatot, hogy még minden a luxust nélkülö zuglói házban élnek. Fogadásokat tartottak itt a pártelit tagjainak, és Fenya a Szabó József utcában találkozgatott Kovács Margittal, valamint a magyartanárával is.

Miután Rákosiék távoztak – előbb a villából, később az országból is –, egy elektronikai javítóműhely költözött be a zuglói épületbe, majd lakásokat nyitottak a nagy terekben. Most a Magyarországi Református Egyház birtokában van az épület nagy része, kommunikációs szolgálatuk nem válaszolt a megkereséseimre. Ott jártamkor a pincében egy cég működött, felül pedig az egyház kommunikációs irodája. Honlapjukon némileg kajánul így fogalmaznak: „azt pedig, hogy a Ravasz László püspököt lemondató Rákosi Mátyás mit szólna ahhoz, hogy korábbi lakhelyén a református egyház munkatársai dolgoznak és szolgálnak, talán minden nyian sejthetjük”.

Rákosi plakátja a földön.
A diktatúrák előbb-
utóbb így végzik

Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

A céltudatos
Henrik,
aki a város
legdrágább
telkére épített
fényűző palotát

Források: Fővárosi Szabó
Ervin Könyvtár Budapest
Gyűjtemény, Magyar
Nemzeti Múzeum

A MALMOK PÉNZT ŐRÖLNEK – A HAGGENMACHER-HÁZ TÖRTÉNETE

A SVÁJCI TESTVÉREK, AKIK MEGHÓDÍTOTTÁK A VÁROST

A tizenkilencedik század közepén két svájci fiatalembert úgy döntött, hogy elindul keletre szerencsét próbálni. Történetük mesébe illő: Pesten letek új otthonra, ahol mindenketen hihetetlen sikereket értek el, palotákat, gyárakat építettek, találmányokkal változtatták meg a világot.

A fivérek nem is különbözhettek volna jobban egymástól. Haggenmacher Henrik mágánaként, saját tőkéből épített malmokat, vett bérházakat, üzemeltetett sörgyárat. Haggenmacher Károly ezzel szemben ötven éven át volt egy részvénnytársaság alkalmazottja. Henrik Svájcban hozott magának feleséget, tizenkét gyereke született. Károly magyar lányt vett el, házasságuk gyermeketlen maradt. Henrik konzulként egy belvárosi palotában lakott, amely társasági események helyszíne volt. Károly visszavonultan élt budai villájában, az erőd szélén. A testvérek riválisok voltak, a Szemere utcában malmaik egymás mellett álltak, mégis sikerült megőrizniük a jó viszonyukat, a magyar malomipar pedig sokat köszönhet

Károly, a visszafogott feltaláló, a város szélén megbújó Istenszeme villában érezte jól magát
Források: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, Wikipédia

versengésüknek. Igaz, hogy Henrik volt a gazdagabb üzletember, Károly azonban zseniális feltaláló, találmányait Egyiptomtól Brazíliáig használták, a globális iparát változtatva meg ezzel.

Helyszínünk az Andrassy út 52. számú palota, amely hat kis szobrával (róluk részletesebben a képaláírásban) a város egyik leglátványosabb, legelegánsabb belvárosi palotája. Az idősebbek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fiókjaként emlékeznek rá, a fiatalabbak a Hello Baby Bar nevű szórakozóhelyként. Sok könyv csukódott itt össze, és sok csók csattant el e termekben. A könyvtár és a diszkó is romos épületben üzemelt,

Haggenmacher Henrik palotája az Andrassy út Oktogonhoz közeli részén található. Korábban könyvtár és szórakozóhely is működött itt, ma elegáns szálloda

a 2022 nyarán megnyitott Hotel Oktogon Haggenmacher azonban már teljes pompájában, százhuzzonegy szobával, egy lakosztállyal és két junior suite-tal, azaz kislakosztállyal várja a vendégeket. A Haggenmacher fivérek közül Henrik otthona volt ez: 1885-ben készült el, Schmahl Henrik tervezte.

Haggenmacher Henrik a palota építésekor már több tucat épület tulajdonosa volt. A rezidenciára valószínűleg azért volt szüksége, hogy Svájc konzuljaként fogadásokat tarthasson, és jól adhassa férjhez a lányait.

„A freskókat és a bejárat feletti szobrokat egy-egy megmaradt fényképfelvétel alapján készítették el a művészek. Nem tudni, hogy pon-

Ilyen volt, ilyen lett, teljesen megújult az előcsarnok. És persze már nem konfliksokkal hajtanak be a reprezentatív lépcsőkig

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest Gyűjtemény

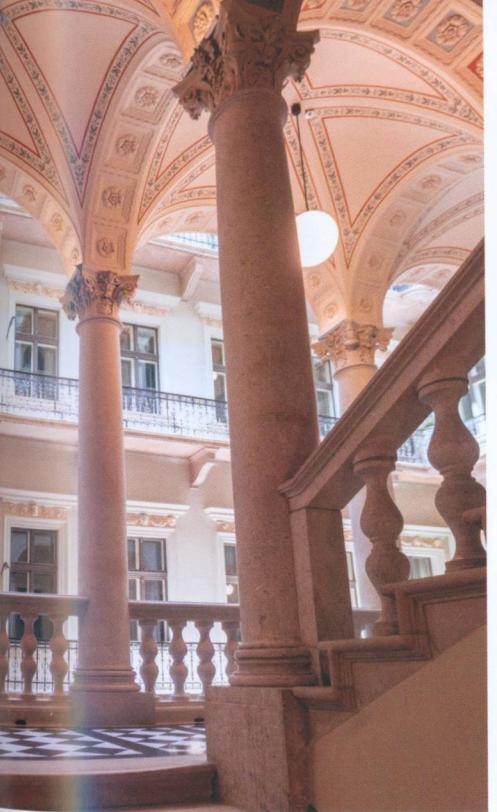

A palota ékessége az a hat puttó, amely a homlokzatot díszíti. A szobrok a második világháború körül tűnhettek el az épületről, egyetlen fellelhető fotó alapján kellett őket újrafogni. minden szobrocskának jelentése van. A bal oldali a kéziműves gépgyártást szimbolizálja, utalva a család eredeti foglalkozására, a második a bőlcsességet képviseli, a harmadik az élet fonalát szövő Klothó. A negyedik Héraklész, a legendás harcos, az ötödik pedig a szerencse istennőjét jelképezi, kezében egy könyvvel, ami arra utal, hogy végző soron mindenki a saját szerencséjének kovácsa. Az utolsó puttó egy svájci pajzsot tart, ami természetesen a család származásáról mesél

Az épület nagyon rossz állapotban volt, amikor elkezdték építeni a szállodát.

Mára az udvart üvegtető fedi, így átriumként is funkcionál

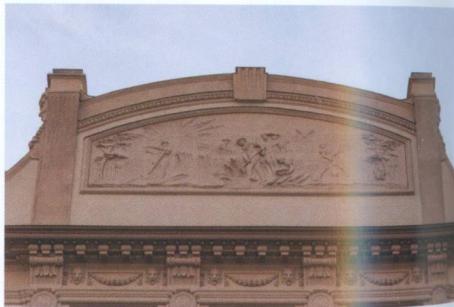
Haggenmacher Henrik családja igen népesre nőtt, kellett a hely a gyerekeknek, és a palota reprezentatív célokat is szolgált

tosan mikor és miért tüntek el a szobrok. Az biztos, hogy amikor a könyvtár 1931-ben beköltözött, a szobrok már nem voltak a helyükön – mesélte Kanel Gyula, a szálloda igazgatója. – Az épületben borzasztó állapotok uraladtak, amikor átvettük, az egyik fürdőkád például lezuhant az alatta lévő lakásba” – magyarázta a menedzser, majd felkísért az első emeletre, ahol egykor a Haggenmacher család lakott, majd a könyvtár termei üzemeltek. Itt láthatjuk a legtöbb eredeti elemet, három cserépkályhát, faburkolatokat, stukkókat sikerült megmenteni az utókornak. Ideje volt, hogy a Haggenmacher nevet viselje egy intézmény abban a városban, amelybe a fivérek felnőttként érkeztek, de rögtön a szívükbe zárták, majd meghódították.

Pekár Zsuzsa, az egyik Haggenmacher leszármazott leírásból tudjuk, hogy az 1827-ben született Henrik tizenkilenc évesen indult vándorútra Winterthurból. Molnárként minden tudni akart a szakmájáról. Prágába utazott, ahol az egyik bátyja élt, majd Reichenbergben lett molnár, innen érkezett Magyarországra. Néhány év elteltével hazatért, hogy feleségül vegye Liechti Mária-Magdolnát, az asszony az évek során tizenkét gyerekkel ajándékozta meg, közülük tíz, hat fiú és négy lány érte meg a felnőttkort. Valószínűleg az após adománya is kellett hozzá, hogy a szerepre alaposan felkészült Henrik haszonbérbe vegye 1856-ban a Rákos-patak melletti Ördögmalmot, és ezzel kezdetét vegye hihetetlen karrierje.

Két évvel később már saját malmot is épített a Szemere utcában, ekkorra már kétszáz munkása volt. Haggenmacher Henrik egyedüli magánzóként vette fel a versenyt a nagy részvénytársaságok malmaival. A munka küzdelmes volt, a rivalizálás gyilkos, de technikai újításai révén Henrik minden hatékonyabban és profitábilisabban termelt, mint mások. Haggenmacher Henrik a lisztes pénzekből újabb területeket céltott meg: spekulációs céllal telkekkel vásárolt a Lipót körúton (ma Szent István körút). Ez is bejött neki: a Vígszínház felépítése után a telkek aranyat értek. Övé lett az Andrássy út egy teljes szakasza (Andrássy út 32., 34., 36., 38., 40., 42. és 44. – ezek Hét ház néven ismertek), majd 1867-ben egy sörfőzdét is vett Promontoron (Budafok).

A malom helyén a mai Szent István körúton egy bérház áll. Ezt is a Haggenmacher család építette. A homlokzatán a dombormű egy aratás jeleneteit örököli meg, így emlékeztek a sok pénzt hozó malomra

A Haggenmacher név mára feledésbe merült, pedig egykor plakáton és persze söröscímekben is ott virított. Ha a történelem máshogyan alakul, ez a reklámplakát is lehetne olyan ikonikus, mint az Unicumé

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát-, és Kisnyomtatványtár

Az immáron sör-, malom- és ingatlanmágnás megtartotta svájci állampolgárságát, ám szívvel-lélekkel magyarnak is vallotta magát. Jellemző, hogy amikor sikeres iparosként felajánlották neki a magyar nemesi címet, visszautasította. Úgy fogalmazott, hogy esze ágában sincs feladni családja több száz éves, kézmiűves címerét egy olyan címért, amelyet pénzért lehet kapni. A svájci munkaetikája, szorgalma otthon is kiütközött. Henrik a gyerekeiből a legjobbat akarta kihozni – sokszor azok tiltakozása ellenében is.

Kedvenc fia, II. Henrik volt, akit Svájcba, Németországba, Franciaországba és Angliába küldött a sörfőzésről tanulni, mielőtt 1880-ban átadta neki a gyárat. Idősebb Haggenmacher Henrik a feleséget évtizedekkel túlélve, nyolcvankilenc éves korában halt meg. Hihetetlen birodalmat hagyott hátra.

Ejtsünk néhány szót a Haggenmacher család másik főszereplőjéről, Károlyról is, aki bátyját követve jött Pestre.

A testvérek hamar felismerték, hogy a közös vállalkozáshoz egyszerűen túl erős személyiségek. Károly így aztán – pikáns módon – fivére konkurenciáját erősítette: ötven évig dolgozott az Első Pest-Budai Gőzmalmi Társaság műszaki és kereskedelmi igazgatójaként. Helyettese 1870-ig egy bizonyos Julius Maggi volt, akinek neve a bevásárlólistáról csenghet ismerősen: ő alapította meg a Maggi-kockákat gyártó vállalatot.

Károly nem volt akkora krózus, mint testvére, bizonyos szempontból mégis túltett rajta. Találmányai az egész ipart forradalmásították: a síkszita és a daratistító innovációja volt a két legerősebb szabadalma. A feltaláló budai remeteként élte az életét, sokat jótékonykodott, ám agg korára megvakult, és az öngyilkosságba menekült. Vagyonát Winterthur városára hagyta. Fivére, Henrik utódai „csak” a budai villát örökölték, ezt azval magyarázta, hogy az „örökolt vagyon nem serkent munkára”.

A két testvér távozása után is sikeres maradt a Haggenmacher-birodalom. A két sörgyártó család, a Haggenmacher és a Dreher a szó szóros értel-

Egymártól kőhajítás-nyira voltak az egyesült Dreher-Haggenmacher sörgyárák telepei.

Néhány épület még ma is áll

Fórrás: közkincs

mében is összebútorozott: házasságok kötötték, és fúziót hajtottak végre. Ennek eredményeképpen 1933-ban megalakult a Dreher-Haggenmacher Első Magyar Részvényszerződe, amely a piac hetven százalékát lefedte. Magyarországon azonban kevés történetnek van hepiendje, főleg, ha a historiák a huszadik században íródtak. A három-négy generáció át masszív erőként álló birodalom kártyavárként omlott össze. A történelem nem csak a céget akarta megszüntetni, hanem a Haggenmacher nevet is kitörölni az emlékezetből.

„A háború után a családunkat teljes vagyonvesztésre ítélték, semmi nem maradt a hatalmas vagyonból, gyárákból, házakból, ezért legtöbbük külföldre távozott és ott kezdték új életet. Magyarországon II. Henrik és egy másik fiú, Róbert leszármazottai élnek, ők az ötödik, hatodik és hetedik generáció. Kapcsolatban vagyunk a legtöbbükkel. Ezenkívül Svájcban, Beliúmban és Németországban élnek rokonaink még – mondta Wettstein Edina, a család Magyarországon maradt kevés tagjának egyike. – Mi hosszú évekig laktunk az Andrássy út egyik Haggenmacher-bérházának szép, eredeti állapotú polgári lakásában, és büszkék voltunk, hogy a családunk építette. Felmenőink sokat adtak Magyarországnak. Gondolok itt a malomipar fejlesztésére, az ipari találmányokra, a sörgyártás beindítására, a gyönyörű épületekre, amiket építettek, valamint a háború alatt a zsidó gyerekek mentésére, amiért nagyapám, Haggenmacher Ottó megkapta a Jad Vasem-kitüntetést – mesélte Wettstein Edina, aki már járt ősei egykor palotájában, ami ma hotelként működik. Örült, amikor látta, hogy a kandallók és kályhák, az ajtók, ablakok, a padló, a burkolatok mind az eredeti tulajdonosokra utalnak. – Magyarországon a szállodán kívül még látható a budafoki sörgyár, aminek régi épületeit ma is hasznosítják. A kőbányai sörgyár szintén működik. Az Andrássy úti bérházakat részben már felújították. A Szent István körúti házak, amelyek az eredeti malmok helyén épültek, ma is állnak. Nagyapám villájában, a Gellért-hegyen ma követség működik” – sorolta Edina. Amerre nézünk, a Haggenmacherek nyomát látjuk.

Winterthur városa aktívabban ápolja két fia emlékét, mint Budapest. A Károly által alapított idősek otthona ma is működik, csakúgy, mint az alapítvány, amelyet annak idején ő hozott létre.

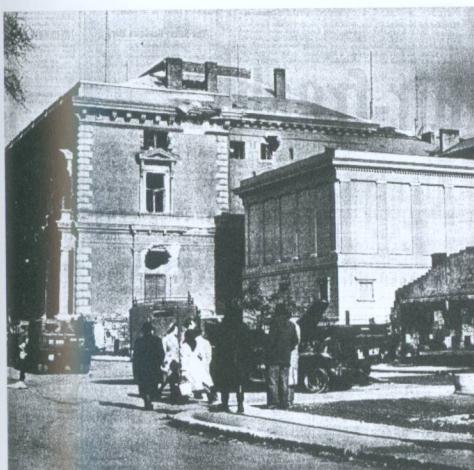
EGY ATOMBUNKER A SZEMÜNK ELŐTT

A MAGYAR RÁDIÓ TITKOS OBJEKTUMA ELŐTT
GYANÚLTAN JÁRÓKELŐK EZREI SÉTÁLNAK EL NAPONTA

Minden egyes nap emberek ezrei sétálnak el az épület előtt a város szívében anélkül, hogy sejtenék: egy szupertitkos atombunkert látnak. Az egykori nemzetbiztonsági titkot sikerült olyan jól megtartani, hogy most, évtizedekkel az objektum eredeti funkciójának megszűnése után is csak kevés fővárosi lakos ismeri a bunkert. Mi több, gyakran azok sem hallottak róla, akik a fél életüket itt, a falaitól pár méterre, a rádióban töltötték.

Az objektum előtt naponta ezrek sétálnak, autóznak, bicikliznek el, mégsem tűnik fel senkinek, hogy egy atombunkert látnak. A fa takarásában álló fehér betonkocka olyan, mintha az irodáépülethez tartozna, annak része volna. Pedig ez a kocka jóval korábban készült, és az irodai dolgozók mit sem tudtak arról, hogy milyen célt szolgál

Változott a kép: ilyen volt a bunker az ötvenes években, amikor még önmagában állt. A hetvenes évekre aztán körbevette az irodáépület, és még jobban eltűnt a szem elől

Forrás: Sávoly Tamás gyűjteménye

A Pollack Mihály téren járunk, a Nemzeti Múzeum háta mögött, a Magyar Rádió egykori épületkomplexuma előtt. A két egykori főnemesi rezidencia, az Esterházy-palota és a Károlyi-palota (mindkettő a Magyar Rádióhoz tartozott) között áll egy jellegtelent, szocreál irodaház, amely egykor a rádió adminisztrációs központja volt. Az épület aljában megbújik egy méretes betonkocka. Olyan ügyesen rejtették ide, mintha a betonmonstrum mindig is az épület része lett volna. A felületes személő szerverteremnek, vagy gépháznak mondaná. Pedig nem az. Ez egy atombunker.

Amikor ezeket a sorokat papírra vették, az egykori Rádiópalota (az intézmény 2014-ben költözött el innen) és a hozzá tartozó épületek sorsa még ismeretlen. Eredetileg a Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetem campusa került volna ide, ám a fejlesztést egy időre leállították.

„A betonbunkert 1952-ben, tehát a Rákosi-korszakban építették az, az a céllal, hogy ha atom- vagy másféle támadás érné Magyarországot, a rádiószolgáltatást akkor is zavartalanul lehessen folytatni – mondta Sávoly Tamás muzeológus, a téma kutatója, a Magyar Rádió egykori levéltárosa. Az ötlet logikus. A rádió volt az egyik legfontosabb eszköz a propaganda terjesztésében, és háborús helyzetben ezen a csatornán keresztül lehetett a legnagyobb tömeget megszólítani. – Egy atomcsapás esetén a működő rádió a túlélők és az ellenség számára is azt az üzenetet közvetí-

tette volna, hogy nem sikerült elpusztítani bennünket. Ha szól a rádió, akkor élünk" – magyarázta a muzeológus.

Mindössze hat héttel, teljes titoktartás mellett építették fel a masszív szerkezetet. A kivitelezést egy olyan állami vállalat végezte, amely a titkos projektekre szakosodott. A hivatalosan neoklasszicista stílusúnak mondott betontömb nem keltette fel a rádió dolgozóinak és látogatóinak figyelmét. Olyan sokat fúrtak, faragtak akkoriban a környéken, hogy fel sem tűnt az újabb építkezés. „A rádió állandó helyhiánnal küszködött, így senki nem lepődött meg rajta, hogy bővítés zajlik. Régi igazság, hogy ami az ember szeme előtt van, azt veszi észre a legnehezebben" – magyarázta a szakértő. Számos rádiót ismerek személyesen, köztük olyanokat, akik bőven a rendszerváltás előtt kezdték a pályafutásukat, és évtizedeket töltöttek a Bródy Sándor utcából nyíló komplexumban. Rögtönzött kutatásom azt mutatja, hogy még ők sem hallottak a bunker létezéséről.

Kezdetben egy hatalmas fa állt a betonkocka előtt, mintegy takarva azt, 1970-re pedig felépült a bunker köré az irodahely. A titkos objektum bejárata kívülről nyílt (és nyílik a mai napig), egy vassajtón keresztül lehet – szinte észrevétlennél – közlekedni. A bunker földszintjén a toalett, a légtisztító berendezés és egy raktárszoba kapott helyet, az első és a második szinten pedig egy-egy rádióstúdiót építettek fel. Nincs bunker titkos átjáró nélkül: az épületből egy föld alatti, mára használaton kívüli folyosó vezetett a Pollack Mihály tér egyik csatornafedeléhez. A kis folyosónak köszönhetően a bent tartózkodók – ha akartak – tényleg szinte köddé válhattak.

Soha egyetlen percre sem szólt innen „élesben" a rádió, minden próbaadások készültek. „Horváth

Építkezés két képe:
A Magyar Rádió irodahelyének építése 1967-ben.
A bunker ekkor már állt

Forrás: Fortepan / Rádió és Televízió

A személyi követő éji dala

Zuhog az eső,
te rohadék.
Te meg alszol
a jó meleg szobában,
vagy megpínázod a madarak.
Én reggel hatig rohadok
a csöndesedő esőben.
Ki kell várnom a váltást,
ki kell várnom
amíg kikászálódsz a vakkorból,
anyu mellől. Hogy leadhassam
a drótot: merre repentél.
Szállsz, szármálysz.
A kezembé ne kerüljél.
Mert röptődőn megkopasztalak.
Én nem felejem el azt a rohadat esőt,
amikor dupla súlyára dagadt
az esőkabátom,
a cipőm talpa.
Te meg
a meleg
szobában cicázál.

Eljön még az idő,
amikor Dunát rekesztek veled.

Az élet utánozza
a művészetet?
Vagy a művészet
az életet?

Petri György egy
megfigyelő, a belügyes
műszaki ember pedig
egy költő helyébe
képzeli magát.
Mondani sem kell,
kinek sikerült jobban

Források: Petri Lukács Ádám
szíves engedélyével,
Sávoly Tamás gyűjteménye

Bunkeráda
oda - oda...
Mérem a bunkert délezeny
Várrom a fiz kiből mérlegem
Jön a rés meg fogom -
minusc 20 óra-re átakarom...

Jogi mértek kerek fiz éve rendesem
Zene telken bunkerből dekem
Séhagyok Barátom Sólyos Szószka
széghallásban környéki Karcolón
Elmegyek en is, tovább nem bírom
Pár év múlva más bennem lesz agyonra
Pedig egykor iskolaikban délezeny
Huszonöt év solásul el rémese.

Gyorsan arat a Halál
A sírkert az mindenkihez áll!

1956. 01. 18-én

Barát

Lajos, egykor főbemondó mészéle nekem a kétezres évek elején, hogy anno a hetvenes-nyolcvanas években évente kétszer kellett teljes titokban bemennie a bunkerbe egy technikus társaságában. Ő orosz és magyar nyelven olvasott fel híreket, a technikus pedig ellenőrizte a műszerek beállításait" – mesélte Sávoly Tamás.

A bunker – ahova csak a titkosszolgálat néhány ellenőrzött embere léphetett be – nem volt éppen kényelmes munkahely. A három méter vastagságú betonfalak miatt odabent az évszakok fordítottan jelentkeztek. Időbe telt, míg a nap sugarai felmelegítették a létesítményt, így nyáron hideg volt, télen ellenben hónapokon át a „beszívott" hőt tolta ki magukból a falak, tehát akkor meg túl meleg. Sávoly Tamás maga is úgy emlékszik, hogy a nyári harminc fokban „pufajkában" járt be a hideg szobákba. Arról, hogy nem lehetett leányálmom itt az élet, a Bunkeráda című kis költemény is mesél, amelyet „harcos üdvözlettel" és aligha jókedvében jegyzett fel az üzemnaplóba az egyik műszakis munkatárs. Sávoly Tamás bukkant rá a múltból küldött üzenetre. „Így mérek kerek fiz éve rendesen, erre tettem bájkódó életem... elmegyek en is, tovább nem bírom, pár év múlva már nem lesz nyomom" – írta az illető, akinek a műszaki létesítmények karbantartása volt a feladata.

1956-ban a Magyar Rádió székházánál tört ki a forradalom, ám a bunker ekkor (sem) kapott főszerepet. Hogy miért nem támadták meg a bunkert? Egyrészt mert sem a forradalmárok, sem a rádiósok nem tudtak a létezéséről. Másrészt a felkelők a szimbolikus, Bródy Sándor utcai Rádiópalotát akarták irányításuk alá vonni, az egész ország szemében az volt A rádió.

A bunker ajtaja zárva volt, nem nyitották ki. Később Nagy Imre – aki szintén nem ismerhette a bunkert – rendelkezett úgy, hogy a Magyar Rádió szükségstúdiója legyen ott, ahol ő is tartózkodik. Így került a stúdió a Parlamentbe.

Sávoly Tamás a kétezres évek elején munkahelyének mondhatta a bunkert, hiszen a rádió irattárosaként naponta járt az épületbe, amely a mai napig katonai létesítménynek számít, nincs is hivatalos nyoma az ingatlan-nyilvántartási iratok között. Ide kerültek a Magyar Rádió Dokumentációs Igazgatósága által gyűjtött legrégebbi dokumentumok, a Rádiómúzeum fennmaradt iratgyűjteménye, és a Magyar Rádió és Televízió legrégebbi történeti dokumentumai. A bunkerbe került az 1937–2007 között minden híranyag leirata, amely valaha elhangzott a rádióban, bár a kényes ötvenes évek anyagaiból elég sok „elvészett”. „Több rádióelnöknek is én mutattam meg a bunkert, ők még nem jártak ott előtte. Gyakran előhúztam ilyenkor azt a dossziét, amely a születésük napján elhangzott híreket tartalmazta, ezeket nagy örömmel olvasták mindig” – mesélte Sávoly. A kicsi, levegőtlen betontömb adott helyet a munkásőrség oktatási anyagainak is.

Amikor 2000–2001 között a kutató először lépett be a bunkerbe, a Rákosi-korszakra jellemző párnázott ajtókat talált itt, és olyan stúdiókat, amelyeket láthatóan folyamatosan korszerűsítettek az évek alatt. Valamint még valamit, aminek a pontos szerepét még tisztázni kell: egy telefonközpontot. „Az első látogatásom alkalmával egy működő telefonközponttal találkoztam, volt még hang a kagylóban, lehetett tárcsázni is” – magyarázta Sávoly Tamás. A telefonközpont érdemi egységeit valakik a kilencvenes években elszállították, ám gyaníthatóan a rádió minden egyes vonala, épülete, osztálya elérhető volt innen. Sávoly nagy port kavart tanulmányában azt írta a műszaki berendezésekre, általa személyesen megkeresett egykor dolgozókra és a fellelhető iratokra hivatkozva, hogy a bunkerből annak megépítésétől kezdve gyakorlatilag a rendszerváltásig a titkosszolgálatok lehallgatták a rádió dolgozóinak beszélgetéseit. Az elköpzelés a korabeli megfigyelési viszonyokat ismerve egyáltalán nem lenne életszerűtlen, sőt, azonban a kijelentések nagy port kavartak. Rövid ideig élt csak Sávoly azon – fiatalok körében népszerű – kezdeményezése is, hogy a bunkert

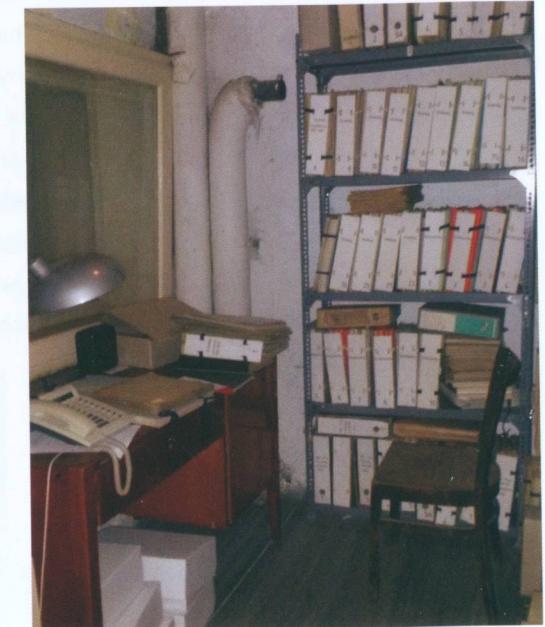

Orosz gyártmányú levegőszűrők.

Az örökre felakasztott telefon. És a helyiség, ahonnan elhangzott volna a „Hazánkat támadás érte!” mondat.

Ma már csak iratraktár

Források: MTI Fotó / Kollányi Péter, Sávoly Tamás gyűjteménye

megnyissák a gimnazisták előtt. Az érdeklődő diákok 2011-ben csoportokban kaphattak sajátos történelemórát a bunker falai között. A programot azonban néhány tanóra után törölték.

E mondatok megfogalmazásakor a bunker, sőt az egész rádiókomplexum jövője is kérdéses. Ám a gazdasági válság hatására az egyetemi kölözés terve ideiglenesen piros jelzést kapott. Az eredeti rajzokon az őt ölelő iroda-

A bunker homlokzatát díszítő szárnyas Niké a rádió szabadságát hivatott jelképezni. A három madár a Kossuth, a Bartók és a Petőfi adókra utal

épülettel együtt a bunker elbontása is felmerült.

„Nem tudok még egy ilyen európai metropoliszról, amelynek a szívében, paloták között láthatna a kö-

zönség egy valódi atombunkert, ráadásul mindenzt a felszínen, a város szövetsébe rejtve. Szerintem a turistákat és a hazai érdeklődőket is mágnesként vonzaná ez a világszenzáció, ha megnyitnák a nagyközönség előtt. A diákokra annak idején nagy hatással volt a főjtő levegőjű bunker különleges atmoszférája. A történeti emlékezet számára is egy fontos hely ez, megkerülhetetlen tényező a magyar történelemben, érdemes lenne meg-tartanunk” – mondta Sávoly Tamás, és nem nehéz egyetérteni a szavaival.

A bunker homlokzatát évtizedek óta díszítő szárnyas Niké a hangok, a rádió szabadságát hivatott jelképezni, a három madár a Kossuth, a Petőfi és a Bartók Rádióra utal. Izgalmas szimbólumok ezek egy olyan történelmi rendszer kultikus épületén, amely pont a szabadságot terelte korlátok közé. Az épület belseje felé nyíló fal a rádió mártírainak állít emléket, itt áll például Szirmai Ottó emléktáblája. A férfi Kádár János bárátjából lett forradalmár, majd akasztott ember. Olyan sokat mond rólunk, a múltunkról, ellentmondásainkról ez a kocka, hogy annak rétegeit nehezebb feltárnai, mint a bunkert felrobbantani. Különleges ez a hely, a város egyik ismeretlen, történelmi relikiája.

Somogyi József bronzból készült Szárnyas Niké szobrát emelik a helyére 1969-ben.

Vajon az alkotó tudta, hogy egy titkos objektumot díszített fel?

Forrás: Fortepan / Rádió és Televízió Újság

NEMZETKÖZI GÉNIUSZ A BAJCSY-ZSILINSZKY ÚTRÓL

NEUMANN JÁNOS MÁR GYEREKKÉNT ÓGÖRÖGÜL VICCELŐDÖTT

Bajcsy-Zsilinszky út 62. Itt, a Báthory utca sarkán nőtt fel egy ember, aki megváltoztatta a világtörténelmet, sőt azt is, ahogyan a minden napjainkat éljük. Neumann János nélkül ezeket a sorokat nem írhatnám laptopon, nem lenne okostelefon, internet és egyáltalán digitális világ. minden egyes számítógép azon az elven működik ma, amit a magyar tudós és társai kitaláltak.

A huszadik század talán legnagyobb koponyájának története a pesti belvárosban kezdődött, egy háromemeletes palotában. A Neumann János Számítógéptudományi Társaság emléktáblát helyezett el a falon, ám a házban ezen kívül már semmi más nem emlékezett a régi tulajdonosokra. Egykor pedig egyetlen kiterjedt család kezében volt az egész épület, és talán ebben a kivételesen intellektuális és támogató családi miliőben keresendő Neumann János sikerének (egyik) titka is.

A családi vagyon megalapozó, a bérházt is építő, egyébként fejzsámolózseni nagypapa, Kann Jakab

Forrás: Arcanum Digitális Tudástar

A bérpalotát Kann Jakab építette 1887-ben. Neumann János nagypapa volt ő, akitől a tudós jó esélytel a matematikai zsenialitást örökölte. A nagypapa négy számjegyű számokat tudott fejben osztani és szorozni. „A tárgyalások alatt a többiek még csak beszélgettek az üzletről, ő azonban már a nyereséget is kiszámolta” – mondta a felmenőről Selmeczi György, a Neumann-sztori kutatója, a család megmaradt bútorainak és tárgyainak gyűjtője.

A zseniális Kann papa hatalmas vagyon halmozott fel, és amint megtehette, a pesti épületbe költözött a teljes rokonságát. A földszinten Kann egyik üzlete, egy műszaki kereskedés működött. Neumann János édesapja sem volt éppen sikertelen ember: dr. Neumann Miksa ügyvédként kezdte, majd a Magyar Hitel- és Jelzálogbank vezető tanácsosa, végül igazgatója lett. Amikor Neumann János 1903-ban először felsírt ebben az épületben, a szülei néhány éve már a harmadik emeleten laktak.

Neumann János művelt és gazdag családba született, a házat nagypapa, Kann Jakab építette. Az egész bérpalotát a családtagok lakásai foglalták el, Neumann János, szülei és két testvére a harmadik emeleten éltek

A Neumann-Kann családi címer. A tudós édesapja, Neumann Miksa, 1913-ban kapta meg a nemesi címet Ferenc Józseftől

Forrás: Wikipédia

Neumann még egyeként, majd öccseivel és unokahúgával 1924-ben. János zseniális képességei már kiskorában megmutatkoztak

Forrás: MTA Könyvtár és Információs Központ

„Tizennyolc szoba tartozott Neumannékhöz, a lakás az akkori nagypolgári mértékkel mérve is nagynak számított. Micsoda pezsgő élet lehetett ebben a házban! Az apuka, Miksa, imádott olvasni, a családi beszélgetések kedvelt helye is a könyvtár volt. Itt zajlott János oktatása: németül, franciául, latinul és ógörögül tanult, aztán persze később az angol nyelvvel is megbarátkozott. A vívóleckeit az előszobában vette, ezeket kevésbé élvezte” – mondta Selmeczi György, miközben megmutatta azokat a családi festményeket és bútorokat, amelyek a lakás berendezéséből megmaradtak.

A családi otthon meghittségéről árulkodik, hogy amikor Miksa az ország gazdasági fejlesztéséért végzett erőfeszítéseiért nemesi címet kapott Ferenc Józseftől, a Margittai előnevet választotta magának. A Margittai a férj tisztelegése volt felesége, Margit előtt, a címeren lévő három virágszál pedig három fiukat jelképezi, akik közül János volt a legidősebb.

A Neumann-Kann család az összes újgazdag sztereotípiára rácáfolva nemcsak vagyonos volt, hanem kifinomult és művelt is. Mindent megtektek azért, hogy a saját üzletük mellett az ország és a város is fejlődjön. Az édesapja, Miksa jó érzékkel gyűjtötte a műtárgyakat, az érmekedvelők egyesületében is aktív volt, anyagi lehetőségeivel mecénásként segítette a művészetet. Neumannék szeretettel tanították a három fiút is, arra pedig korán rádöbbentek, hogy János különleges tehetség.

„János olykor ógörögül viccelődött az édesapjával. A negyvenkötetes Világtörtelem című könyvsorozatot német nyelven olvasta el, és olyan jól emlékezett rá, hogy a hozzájuk vendégségbe érkező történész szakértőt is zavarba hozta” – mondta Selmeczi György. A kis Neumann a legnagyobb tehetséget a matematika iránt mutatta, hatéves korában állítólag nyolc számjegyű számokat osztott el fejben, és a legenda szerint egyetlen ránézés-

Neumann nem volt egy savanyú figura: imádott viccelődni, elvezette a társaságot, és kifejezetten szerette a különleges fejfedőket

Forrás: magántulajdon

sel megtanult egy teljes oszlopot a telefonkönyvből. Nyolcéves korában már a differenciál- és integrálszámításnál tartott. Apja támogatta a fejlődését, magukhoz hívta a legnagyobb koponyákat, hogy tanítsák a fiút. Szegő Gábor, a Stanford későbbi professzora sokszor könnyes szemmel távozott a találkozók után, érezte, hogy valami különleges történik.

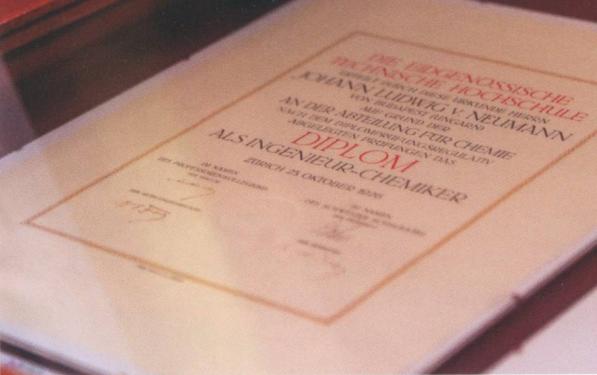
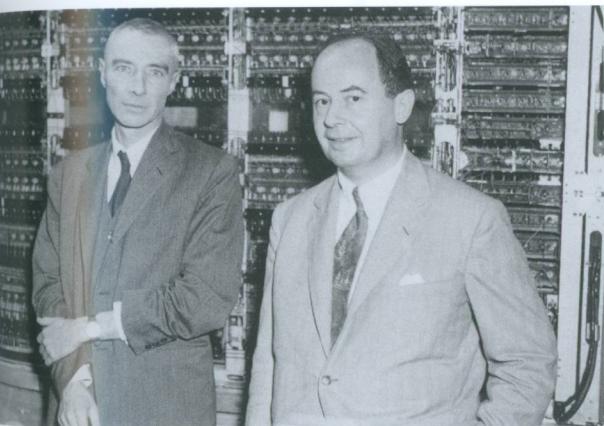
Neumann – egy újabb sztereotípiát megcáfolva – soha sem volt magának való típus: már gyerekkorában is jókedélyű, társaságkedvelő figurának tartották, aki könnyen összebarátkozott mindenivel, köztük az olyan hozzá hasonló „marslakókkal” is, mint Teller Ede, vagy a későbbi Nobel-díjas Wigner Jenő. Lánya, Marina is úgy nyilatkozott, hogy amerikai házukban színes élet zajlott, olykor Albert Einstein hegedült náluk, de a vendégek között volt Arthur Koestler, sőt egyszer még Thomas Mann is, bár utóbbi nem érezte túl otthonosan magát. Azt már a volt feleségének elbeszéléséből tudjuk, hogy bár a világot megváltoztatta, Neumann otthon a poharakról nem tudta, hol tartják őket, és olykor az egyenes úton vezetve is szembejött vele egy fa. Mindent egybevetve mégis gyakorlatias ember volt.

Mogorva öreguraknak tűnnek, de valójában zseniális pedagógusok, akik Nobel-díjasok sorát nevelték ki: a Fasori Evangélikus Gimnázium tanári kara. Az első sorban, a jobb szélen Rátz László, Neumann tanára és felfedezője

Forrás: A Fasori Evangélikus Gimnázium szíves engedélyével

Neumann 1926-ban, Zürichben, vegyésmérnökként szerzett diplomája. Apja ragaszkodott hozzá, hogy a matematika mellett olyan tudománnyal is foglalkozzon, amivel pénzt lehet keresni

Neumann Oppenheimerrel az Institute of Advanced Studies MANIAC nevű számítógép előtt, 1952-ben. Mások mellett a hidrogénbomba hatásainak modellezésére is használták a gépet, ilyen feladatra korábban nem létezett komputer

Forrás: Library of Congress

Ma két emléktábla is díszíti a ház falát, a lakók elmondása szerint amerikai csoportok is szép számmal érkeznek, hogy fotózkodjanak a plakettekkel

nára, Rátz László is rádöbbent, hogy a fiú egy csiszolatlan gyémánt, akihez nem középiskolai tanárok, hanem egyetemi oktatók kellenek. Rátz leültette Neumann Miksát, elmondta, hogy János egy csodagyerek, ám az édesapja tartott attól, hogy a matematikából nem lehet megélni. A „hasznosabbnak” tűnő kémia felé terelte Jánost, így aztán vegyésmérnöki diploma következett Zürichben, miközben Budapesten is hallgatott matematikát.

Hogy a család mikor hagyta el pontosan a Báthory utca sarkán lévő házat, azt nem tudni, annyi biztos, hogy Kann nagypapa a haza szolgálata reményében jelentős haborús kölcsönt adott az államnak, amelyet aztán soha nem kapott vissza. A húszas évek végén már nem ment jól az üzlet, Neumann János pedig többnyire külföldön tanult, Berlinben például a Nobel-díjas – egyben a vegyi háborúk atyjának tartott – Fritz Habernél kémiát, Albert Einsteinrel pedig statisztikus mechanikát hallgatott. Kvantumfizikai kutatásainak köszönhetően, hogy meghívták az Egyesült Államokba, ahol huszonhét évesen a Princeton legfiatalabb egyetemi tanára lett. Édesapja, Miksa ezt már nem érhette meg: 1929-ben, ötvenkilenc évesen meghalt. A zsidótörvények miatt hamarosan nemcsak János távozott,

hanem szépen lassan a család összes tagja elhagyta az országot, 1956-ra már senki sem maradt itthon.

„Egyre jobban felismerik az egész világon Neumann János, avagy John von Neumann zsenijét. Ő az az ember, aki nemcsak előre látta a jövőt, hanem alakította is. Neki köszönhetjük a mai számítógépek működésének alapelveit. Ő írta le a tárolt program elvét – és kidolgozta a modern számítógépek architektúráját, hogy hasonló standardok szerint funkcionáljanak a digitális, elektronikus számítógépek. Azóta működik bitekben a világ, hogy ő ennek levette az alapjait” – mesélte Képes Gábor, a Neumann János Számítógéptudományi Társaság marketingvezetője.

Az első számítógép, amelynek építésébe Neumann bekapcsolódott, az ENIAC, harminc méter hosszú, három méter magas volt, és harminc tonnát nyomott. A Neumann-elveket már az ED-VAC számítógép kapcsán írta le. 1952-ben saját gépet alkotott IAS néven, sokan ezt tartják az első igazi áttörésnek a digitális technikában. Neumann az ötleteit nem akarta szabadalmaztatni és eladni sem – az emberiség közös kincsének tartotta a számítástechnikát, és már ekkor, az ötvenes években arról elmélkedett, hogy vajon az emberiség túléli-e az informatika fejlődését.

Neumann dolgozott a Manhattan-tervben az atomfegyver előállításán is, feltehetően itt érte az a sugárzás, amely korai halálához vezetett – minden össze ötvenhárom éves volt. Amikor a Bajcsy-Zsilinszky út forgatagában járunk, felnézhetünk a 62. számú épületre, amely ugyan a századforduló stílusjegyeit hordozza magán, ám kopottas falai között felnőtt egy ember, aki teljesen új világot épített nekünk.

Neumann 1956-ban vehette át Eisenhower elnöktől az adható legmagasabb polgári kitüntetést, a Szabadság emlékermet. Az indoklás szerint az „Egyesült Államok biztonsága elmélyítésének érdekében” tett szolgálataiért. Itt már beteg volt, azért ül, egy ével később halt meg.

Forrás: Library of Congress

AHOL A KORMÁNYOK VALÓJÁBAN SZÜLETTEK ÉS MEGBUKTAK

A BALATON KÁVÉHÁZ ÉVTIZEDEKEN ÁT VOLT
A POLITIKUSOK BOSZORKÁNYKONYHÁJA

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Ma pálinkaszaküzlet és egy raktár működik a Rákóczi út és a Szentkirályi utca sarkán (az Astoria és a Blaha Lujza tér között), és semmi jel nem utal arra, hogy egykor a magyar belpolitika boszorkánykonyhája üzemelt e helyen, ahol államférfiak váltak hatalmassá, és buktatásukra kötötték titkos paktumok. A Balaton kávéházban Zsolnay-csempek, súlyos csillárok, bársonyfüggönyök és festmények árnyékában olyan politikusok vitáztak egymással, mint Károlyi Mihály és Wekerle Sándor miniszterelnökök, a nagy hatalmú ügyvéd-képviselő Eötvös Károly, Podmaniczky Frigyes, vagy Kossuth Lajos legidősebb fia, Kossuth Ferenc.

Co-working munkaállomás, felnőttmegőrző, gentlemanklub – ma talán így is nevezhetnénk a kávéházakat, amelyek a huszadik század elején gyakran napi huszonnégy órában biztosítottak asztalt, feketét, ételt, társaságot, tárgyalót, híreket és bizniszt a betérőknek, sőt olykor éjszakai szállást is, ha az urak a családi kötelezettségek elől ide menekültek. A törzsvendégek a főpincéről értesültek

Az épület nem sokat változott azóta, hogy 1894-ben a földszinten megnyílt a Balaton kávéház

A berendezés kissé túlburjánzóan díszes volt.

A mai épületet látva senki sem gondolná, hogy itt egykor ilyen, a New York kávéház luxusával vetekező kávéház működött

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

az új állásokról, a kávéházba hívták a szabójukat, ha méretet kellett venni róluk, és az asztaloknál tartották üzleti megbeszéléseiket.

A Balaton kávéházat egy igazi, vérbeli főür, Tihanyi József alapította az egykori Schramek vendéglő helyén, a Rákóczi úton, amit akkoriban még Kerepesi útnak neveztek. A *Pesti Napló* 1894. május 20-i számában megjelent egy hirdetés a közelgő premierről, amelyet ízes volta miatt érdemes szó szerint idézni: „...folyó hó déli 12 órakor nyílik meg Tihanyi József Balaton-kávéháza! A szokatlanul fényes és ízléses berendezés szépsége és cél-szerű volta, másrészt a tulajdonosnak széles körben ismert szakértelme teljes biztosíték az iránt, hogy a kiszolgálás kifogástalansága semmi kivánnivalót

nem fog hátrahagyni, legyen szabad a tulajdonosnak remélni, hogy a honműipar és művészet remekei által, valósággal műelvezetet nyújtó új kávéházat rövid idő alatt kedvelt és kellemes szórakozási helyévé teheti a szíves közönségek.”

Bár a tulajdonos minden megtett az exkluzív megjelenés érdekében, a kávéház kicsit „kerépesiútinak” tűnt. A nem éppen kedves jelzőt nem én találtam ki, hanem Balla Vilmos az 1927-ben

megjelent *A kávéförrás* című könyvében. A megjegyzés arra vonatkozott, hogy akkoriban a Kerepesi úton nyílt üzletek arra szolgáltak, hogy a „vidékről felzónázó jámbor emberek” nyakába varrják a legócskább termékeket. Tehát, ami a Kerepesi úton volt, az kicsit gagyinak is tűnhetett.

„Éppen abban az időben nyílnak meg a Newyork páratlanul luxus termei és az volt a jelszó, a Balatonban még túl kell szárnyalni az amerikai biztosító társulat palotája e helyiségeknek fényűzését. Csakugyan, még több holmit hordtak itt össze figurákban, oszlopokban, valami furcsa ampolnában, műmárványban, »régi« gobelinekben, függönyökben és minden néven

nevezhető pompában, ám míg az Erzsébet körúton a berendezés anyaga valódi volt, a Kerepesi úton minden kerepesiútinak, talminak bizonyult” – írta Balla, azonban a korabeli képeket elnézve a mai világban a Balaton kávéház turisták ezreit fogadná minden évben.

Csoportkép a törzs-közösséggel a kávéház húszéves jubileumán. Ülnek a vitákban megfáradt politikusok, középen, a kalapfogasnál áll maga a főür, Tihanyi József

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Tihanyi profi főpincér és egy széleskörűen művelt figura volt, aki bár milyen témáról könnyedén diskurált a vendégekkel. Igazi gyengeje azonban a politika lehetett. Balla szerint „a főpincér a felvetődő kérdésekről, különösen a városi ügyekről, de a magas politikáról is meglehetősen értelmes szabad előadásokat tart egy-egy törzsasztal mosolyogva figyelő vendégeinek”.

A képen a biliárdterem látható, amelyet bolthajtások választottak el az utcára nyíló külöző teremtől.

A falakat borító freskók Neumann címfestő munkái

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Talán ennek az intellektuális kiállásnak tudható be, hogy a főür senki sem „jóskázta”, ő Tihanyi úr volt a művészeknek, politikusoknak, újságíróknak egyaránt.

Bár a Balaton cégér a főpincér szépen csengő nevére utalt, és a falakat borító freskók is a tóparti életérzést sugározták, Balla szerint aligha volt köze a tulajdonosnak a magyar tengerhez, sőt azt is kétségebe vonja, hogy Tihanyi járt-e valaha a Dunától nyugatra. Tihanyi ugyanis kávéház-tulajdonosként sem volt igazán gazdag ember, és szűkebb hazájának a Nemzeti Színház (akkor az Astorián állt) és a Rókus Kórház közötti szakasza számított. Itt ismert mindenkit, itt fogadták örömmel a kálaplengetését, a Kerepesi úton túl olyan volt, mint egy partra vetett cet, vagy egy harkály az erdőirtás után: kiesett természetes közegéből.

Tihanyi József kávéház-tulajdonos fia, Tihanyi Lajos kora ünnepelt festője lett, alkotásaiért súlyos tízmilliókat fizetnek ma is az aukciókon.

A fotó 1926-ban készült Tihanyi párizsi műtermében

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Egy évvel azután, hogy megnyitotta kávéházát, megszületett a főpincér fia, Tihanyi Lajos, aki festőseniként vonult be a magyar képzőművészeti történetébe. A kisfiú eleinte nem érdeklődött különösen a rajzolás iránt, azonban tizenegy éves korában egy agyhártyagyulladás elvette a hallását. A siket Lajos beszélni is csak torz torokhangon tudott. A főpincér nem igazán értette a modern művészeteket, de jó apaként mindenben támogatta fia festői kibontakozását. Magántanulóként oktatta, Párizsba küldte, feleségevel pedig folyamatosan tanították a szájáról olvasás művészeteire, így Lajos a kiállításokon akkor is ismerte a közönség valós véleményét, ha a publikum tagjai egymás között diskuráltak. Ma Tihanyi Lajos egyes műveiért százmillió forint feletti összegeket is kifizetnek az árveréseken.

Minden kávéház bevonzotta a karakteréhez illő figurákat. A csirke-tenyésztőknek éppúgy megvolt a saját törzshelyük, mint a papírkereskedőknek, a művészeknek, vagy a szélsőjobbosoknak. Tihanyi intelligenciája és érdeklődése a politikusokat csábította ide, méghozzá a képviselőház és a politikai spektrum minden oldaláról.

Arról, hogy milyen fontos szerepet töltött be a kávéház az 1900-as évek elejének politikai életében, sokat elmond, hogy a Balatonban a mindenkor kormányok, a bécsi közös külügyminisztérium, sőt még a követségek is „bizalmi” embereket tartottak, nehogy a fülük elkerülje valamilyen fontos információ. Valóságos klub volt ez, az asztaltársaságokba bekerülni pedig nehezebb lehetett, mint tagságit kapni egy exkluzív kaszinóban. A kimondatlan szabályok mindenkit kötöttek, külön asztalnál dolgoztak a politikai újságírók és publicisták, a szabadelvű, az ellenzéki és a függetlenségpárti politikusok, a nagy közös asztalnál pedig bárki helyet foglalhatott közük, ezzel jelezve, hogy készen áll a nyilatkozásra, beszélgetésre, vitára. A *Pesti Napló* egyidőben innen működtette a teljes szerkesztőségét – drága irodabérlet helyett az események középpontjában dolgoztak.

A Balaton politikai jelentőségről még a dekorációt lesajnáló Balla Vilmos is elismerően nyilatkozott: „(Tihanyi) helyisége idővel olyan historiával jelentőségű kávéházzá vált, hogy ilyen intézménynek nem akadt párja sem Budapesten, sem más európai fővárosban.” Különösen a nagyobb közéleti viharok idején zajlottak éjszakába nyúló viták a Balatonban. Tettlegesség mindenkor egyszer fordult elő, ám az áldozat akkor sem egy személy volt, hanem a márványasztal lapja, amire egy dühös képviselő a mondanivalójá hatása alatt akkorát csapott, hogy a kettétört. Az úriember az este végén rendezni kívánta a kárt, azonban Tihanyi nem fogadta el tőle a pénzt. Attól tartott, ha „fix árasítja” az asztalokat, akkor félő, hogy reggelente nem lesz min felszolgálni a kávét a vendégeknek.

Róna Lajos *Harminc év az újságíró-pályán* című könyvében is írt a Rákóczi úti kávéhárról. „A politikai élet fóruma, az irodalmi világ központja és az újságírás találkozóhelye majdnem negyedszázadon át a Balaton-kávéház volt... a magyar közvélemény valósággal a Balaton csinálta, a nagy politi-

A képen balra hátul vannak a biliárdasztalok a kályhával. A vendégek asztalai az óriási csillárok alatt kaptak helyet, itt írták a cikkeket a zsurnáliszták, a politikusok a felszólalásaiakat, a kémek pedig a jelentéseiket. Hátul egy állóra mutatja az idő műlását

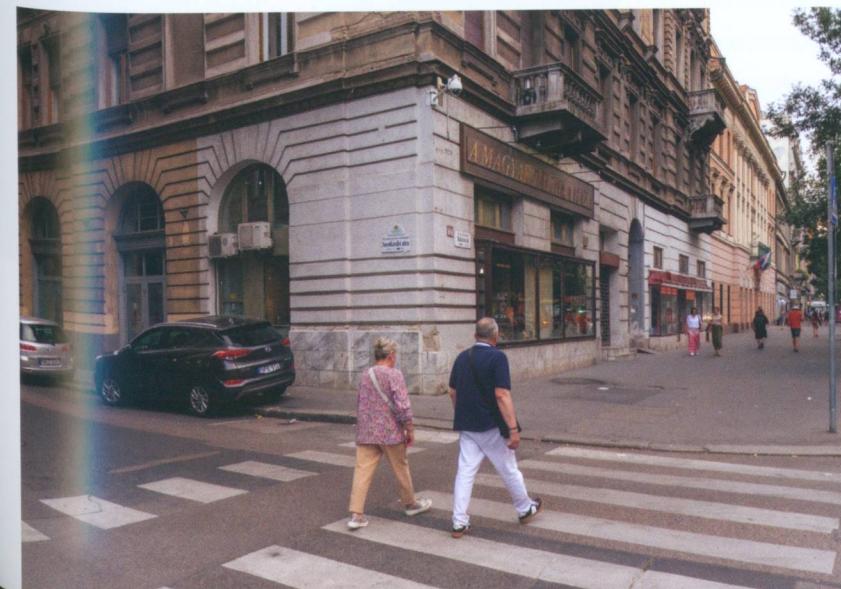
Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

kai akciók onnét indultak ki, karrierek lendültek fel és emberek buktak le a magasból a mélységebe, kormányokat szerveztek és buktattak, pártokat bomlasztottak és egyesítettek, mandátumot és dicsőséget osztogattak.”

A Nemzeti Színház közelsége, a pezsgő közleti élet, valamint a *Pesti Napló* miatt nemcsak politikusok, hanem művészek is jártak ide szép számmal: például Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Ambrus Zoltán, Csáth Géza és Krúdy Gyula is állandó vendég volt. Utóbbi a Tihanyi család jó barátja volt, gyakran együtt is nyaraltak. A legendás főpincér alakját Krúdy Gyula az *Ady Endre éjszakái* című munkájában örökítette meg: Tihanyit könnyen dekódolható módon Balatoni úrnak, a helyet pedig Tihany kávéháznak nevezi.

A környéken lakó Ambrus Zoltán író, kritikus és olykor színigazgató állandó bútordarab volt a Balatonban, minden nap éjfél körül jelent meg, az asztalához vittek egy kötegnyi újságot, ezeket hajnali kettőig tüzetesen átolvasta, majd tintát és tollat ragadott és a nap első sugaraiig dolgozott. Hangját ritkán hallották, mindenkor egyszer szólt, amikor a politikusok már órák óta hőbörögtek az asztala mellett. Kimárt udvariassággal annyit kérdezett: „Elnézést uraim, nem zavarja öröket, hogy éppen újságot olvasok?”

A Balaton sokáig volt intézmény a világklasszis kávéházakkal teli városban, ám mint a történelemben lenni szokott, idővel ez is elmúlt: az első világháborút Tihanyi úr vállalkozása túlélte, a másodikat már nem, valahol a kettő között eltűntek a stukkók, a drapériák és a vitázó politikusok is.

A Rákóczi út és a Szentkirályi utca sarkán napjainkban egy pálinkaszaküzletet és egy felsőoktatási vizsgaközpontot találunk a híres Balaton kávéház egykori helyén

A BENCZÚR HÁZ ÉS AZ ELÁTKOZOTT FIVÉREK HISTÓRIÁJA

AZ EGYEDI CSALÁD TÜNDÖKLÉSE ÉS POKOLJÁRÁSA

Budapest talán leghangulatossabb utcájában, a hatalmas fákkal övezett Benczúr utcában áll a szépsegés Benczúr Ház. Évtizedek óta a postások kulturnális intézményeként ismerik, és szeretik a fővárosiak, egykor tulajdonosainak emléke pedig lassan a múlt ködébe vész.

Pedig az Egyedi család történetét kár lenne elfeledni. Fálykaként lobogtak ők két generáció át, szorgalmukkal és üzleti érzékükkel óriási birodalmat építettek, majd amilyen hirtelen bukkantak fel, olyan gyorsan el is tűntek: az egyik testvérét meggyilkolták, a másik önkezével vetett véget az életének, a vagyont pedig az utolsó fillérig elvitte a bank.

A Benczúr utca 27. szám alatti palota a város azon kevés rejtekt kincseinek egyike, amelyet szinte bárki megtekinthet. A Postakürt Alapítvány székhelyén működik a Postamúzeum, van itt étterem, nyaranként szabadtéri színpad, rendezvénytermek. Szilágyi Maya kulturális menedzserrel a leglátványosabb termekben kezdtük el felfedező sétákat. A Díszterem az Egyedi család társasági életének köz-

A Díszterem csillárja már az Egyediek fénykorában is itt lógott

Az elegáns Benczúr utcában a 27. szám az Egyedi család palotája volt. Egyedi Lajos e falak között lett öngyilkos. 1930 óta a postások központjaként használják az épületet

pontja volt egykor. „A kristálycsillár eredeti, ez akkora, hogy még a háború alatt sem tudták innen elmozdítani” – mutatott a gyönyörű helyiség ékeségére kísérőnk. A ma házasságkötő teremként is használt Díszteremből két szoba nyílik: a Barna szalonban az urak váltották meg a világot sűrű szivarfüstben, a Fehérben a hölgyek diskurálhattak. A Vadászterem régen étkező volt, ma rendezvényeknek ad otthon, galériáján egy teljes zenekar is elfér.

Melyik lehet az az Egyedi család, amely ezt a pazar palotát felépítette? Ha nem hallottak róluk, ne ostorozzák magukat e tudatlanság miatt, az Egyedi név mára elkopott, pedig egykor minden pesti polgár előre köszönt nekik. „A ház története jól példázza a tizenkilencedik–huszadik század történetét. Galiciából érkeztek, befogadták őket, szorgalmuknak köszönhetően feljutottak a társadalom legfelső rétegébe, majd minden pillanatok alatt semmivé lett” – mesélte róluk Szilágyi Maya.

A rövid életű dinasztia alapítója, Stern Ignác valóban self-made manként vált szegény zsidó bevándorlóból dús gazdag iparossá. Ignác születési ideje ismeretlen, feltehetően Galiciából került a Sopron melletti Egyedre, majd onnan Pestre. Övé volt a jól menő újpesti szeszgyár az Árpád úton. Ignác

Amikor még minden rendben volt.
Családi piknik 1885–1890 tájáról.
A kép jobb oldalán a később meggyilkolt
dr. Egyedi Artúr (más írásmóddal Arthur)
és felesége, dr. Friess Zsófia.
Valószínűsíthetően a kép előterében
a két örömapa, Friess úr és Stern Ignác
látható. Stern Ignác alapozta meg
a család gazdagságát

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

1897-ben meghalt, két fiára, Artúrra és Lajosra szállt át a vagyon, és ugyan-
ebben az évben elkészült a Benczúr utcai családi palota is. A földszinten
istálló volt, hiszen minden két fiúr imádta a lovakat és híres versenyparipákat
neveltek ki, hátul rózsakert és lófuttató kapott helyet.

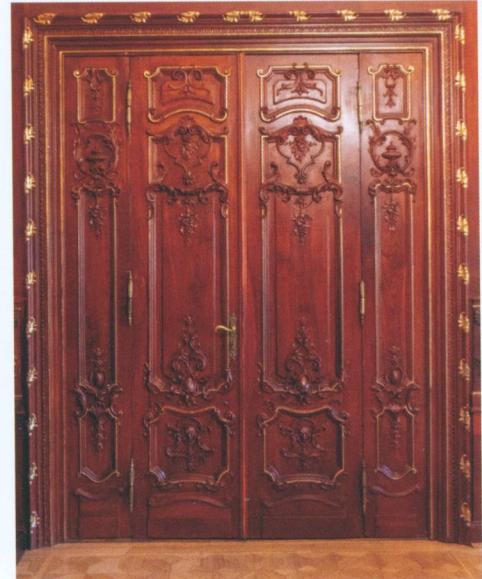
A két fiú ügyesen osztotta fel egymás között a feladatakat. Lajos meg-
kapta a szeszgyárat és ő élt a Benczúr utcai palotában, Artúr pedig vásá-
rolt egy hatalmas birtokot a család egykori lakhelyén, Egyeden. Újgaz-
dagként egy régi nemesi család, a Batthyány-család egykori kastélyát
vette meg, amelyet a kor legjelesebb építészével, Ybl Miklóssal tervez-
tette újjá, kizárolag a címert tartotta meg. Ott gazdálkodott négyezer-
ötszáz holdon. Idővel mindenki elhagyta a Stern nevet és – a birtokuk
után – Egyediként lettek ismertek. Méghozzá milyen híresek! Igazi sport-
emberként, mágnásként, a művészet támogató-
jaként, lónemesítő zsenikként vonultak be a köz-
tudatba. A finnyás arisztokrata körök is a csodá-
jukra jártak, Artúr még országgyűlési képviselő
is lett. Olyan nagy tisztelet övezte őket, hogy
a millenniumi ünnepségeken az első sorban ül-
tek, büszke polgárként, díszmagyarban.

A palota is ezt a gazdagságot és tekintélyt su-
gározta. Róth Miksa ólomüveg ablakai, a meny-
nyezeti festmények, a stukkók mind-mind jó

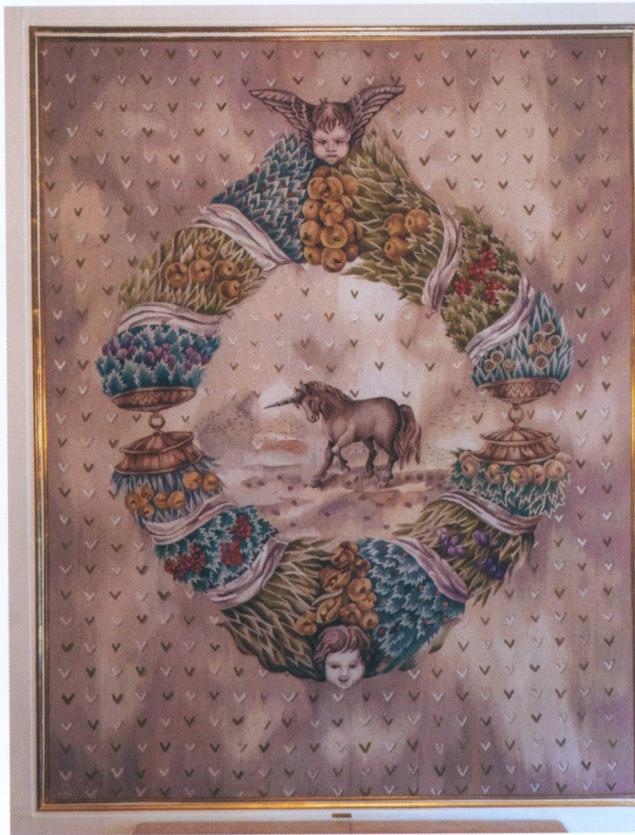

Egyedi Artúr és testvére,
Egyedi Lajos 1885–1890
táján. Az egyikük a vidéki
birtokot igazgatta, a másik
a szeszgyárat Pesten.
A két Stern fiúr 1885-
ben, illetve 1889-ben
– a családi földbirtok
után – Egyedire maga-
sította a nevét

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

Róth Miksa-üveg, gyönyörű falburkolatok, selyemtapéta.
A palota belső kialakítása szemkáprázatotan gazdag

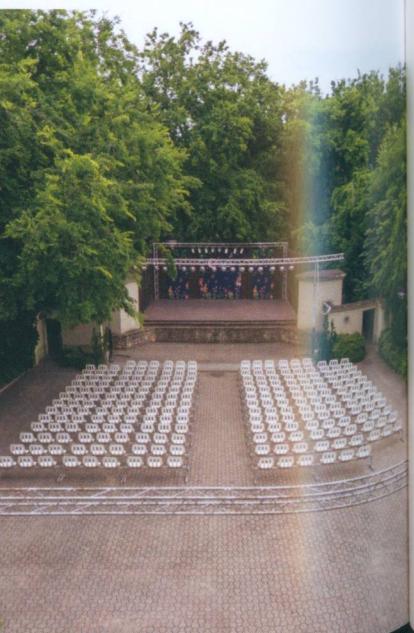

A palotában még
a folyosók is különlegesek

Szilágyi Maya a palota minden szegletét jól ismeri.

A Benczúr Ház kertjében nyaranta koncerteket tartanak a szabadtéri színpadon. A lóimádó Egyedi család Kincsem paripa ükunokáját, Tengerszemét, ide, a kertbe temette el

ízlésről és persze vagyonról árulkodnak. Ahogy azonban teltek az évek, a napfény helyére bekúsztak a viharfelhők, egyre több gond sokasodott az Egyedi fiverek körül. 1913-ban a piaci viszonyok kedvezőtlen alakulása miatt Lajos a szeszgyár eladására kényszerült. Műgyapot-, valamint festékgyártásba is belefogott, vagyonokat ölte gépekbe és felszerelésekbe, azonban az első világháború és a nyomában járó gazdasági válság ezeket a vállalkozásokat is tönkretette.

„Masszíván tartotta magát a városi legenda, amely szerint a család – érezve a bukás előszelét – kincseket rejtett el a kertben. Amikor felújították az épületet, akkor a kertben is ástak, azonban nem pénzt és ékszeret találtak, hanem egy lótetemet. Ma már tudjuk, hogy Kincsem ükunokáját, Tengerszemet temethették ide, a mostani színpad mögé. Ő volt az egyik kedvenc lovuk” – mesélte Szilágyi Maya.

A következő felújítás alkalmával a munkások izgatottan hívták a helyszíre a kulturális menedzsert. Az egyik fal bontásakor egy fémkazetta került elő. Valakik valamiért ott rejtették el. Szakembert kellett hívni a százéves szerkezet kinyitásához, ám – mindenki legnagyobb bánatára – a kazetta teljesen üres volt. Úgy látszik, már elrejteni sem volt mit.

Egyeden egy kicsit jobban alakultak az események, mint Pesten, legalábbis ami a pénzügyeket illeti. Az iparral ellentétben a mezőgazdaság még jó üzletnek bizonyult. Egyedi Artúr szíve azonban meghasadt, amikor elveszítette egy szem fiát a háborúban. A társaságkedvelő férfi gyászában fukar öregemberré vált. A korabeli újságok rendre felemlegették Artúr furcsa dolgait, például hogy a személyzetnek este kilenckor minden világítást el kellett oltania a kastélyban. Aki akár egyetlen gyertyát vagy petróleumlámpát égve felejtett, az az ál-

Az „ős” családi birtok Egyeden, 1935 táján.
Ekkor már egyik Stern fiú sem élt

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

lásával játszott. A lapok megemlítik azt a falusi anekdotát is, hogy egy nap Artúr inasa két szem aszpirinnel tért haza a patikából, mire a gazdája a feleslegesnek vélt másodikkal visszaküldte. A cipőit is saját kézzel foltozó Artúr állítólag rettegett attól, hogy elszegényedik, és éhen hal. Lányainak is évek óta ugyanazt az apanázst fizette, nem vette figyelembe, hogy az elszabadult infláció miatt a járandóság már fabatkát sem ér.

A megkeseredett, magányosan élő öregúr ráadásul gyűlölte Ilona lánya férjét, Froreich Ernő banktisztviselőt. A vő némiépp rá is szolgált apósa megvetésére, mert tőzsdei ügyeskedései több pénzt vittek, mint amennyit hoztak, egy alkalommal még börtönbe is került adósságai miatt, ahonnan a gazdag após segítségével hozták ki. Az egzaltált, ideges fiatalember 1924 októberében azzal a céllal indult el Egyedre, hogy pénzt követelen Artúrtól. minden bizonnal újabb tartozásokba verte magát, beszélgetőtársam, Szilágyi Maya úgy tudja, hogy elkarthyázta a teljes vagyonát. És akkor megtörtént a tragédia.

Az újságok napi folytatásokban, helyszíni riportokban tálalták az esetet, érdemes beleolvasni a korabeli szenzációjahász, ugyanakkor nagyon is valóságszágú cikkekbe. Ezek szerint Froreich Ernő titokban érkezett meg a kastélyba, kérte a személyzetet, hogy apósát ne is tájékoztassák jötéteről. Amikor elérkezettnek látta az időt, végre szembenézett a rettegett családfővel. Ernő azt vetette a földbirtokos szemére, hogy miatta süllyed a lánya a szegénységbe. Artúr állítólag azt mondta, hogy gyűlöli a vejét, mindig is gyűlölni fogja, mert ellene fordította a lányát.

Az egész házat felverő ordibálás után mindenki visszavonult a szobájába. Néhány nappal később azonban az éjszaka közepén Froreich benyitott apósa hálószobájába. Újra pénzt követelt. Reggel a cseléd sikítása rázta fel

Froreich-Szabó Ernőnő Egyedi Ilona (1890? – 1970?) fényképes vizitkártyája az 1920-as évek elejéről.

Az asszony a gyilkosság utáni éven elvált az apját megfojtó Froreichtől, de a nevét „megtartotta”. Gyereküket egyedül nevelte. Az újságírói zaklatások elől az ausztriai Badenbe menekült, majd az 1960-as években visszatérít Budapestre.

Forrás: Facebook / Egyedi KÉPEK

A Tolnai Világlapjának illusztrációja Froreich Ernő apósgyilkosról a tárgyalásról tudósítva. A lap szerint a tárgyaláson egész idő alatt „őrjöngő rohamokban feszrengett”.

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

a csendes vidéket: a ház urát a fürdőszobában találta meg, a saját törülközőjére felakasztva.

A helyszínen érkező orvos öngyilkosságot állapított meg, majd a doktor felettese is, aki addigra már csak felravatalozva, magas gallérú ingben látta az áldozatot. Az orvost hazatérve mégis szörnyű kétségek gyötörték. Valami nagyon nem stimmelte a történetben. Pár nappal később a csornai rendőrség egy háromsoros táviratban kérte a budapesti kollégákat, akályozzák meg mindenáron, hogy eltemessék az öregurat. A következő távirat már arról szólt, hogy fogják el Froreich Ernőt. Az orvos megérzése helyesnek bizonyult, Egyedi Artúrt már az akasztás előtt fojtogatta valaki,

és hát nem kellett hozzá Sherlock Holmes-i furfang, hogy rájöjjön, ki volt az. A bákkár október 24-én háromnegyed ötkor tört meg a rendőrségen, és bevallotta:ő ölte meg az apósát, majd a tettét öngyilkosságnak álcázta. A gyilkos börtönbe került, öt ével később Sopronkőhidán halt meg a cellájában, senki, a felesége sem látogatta.

„A gyilkosság megrázta Egyedi Lajost is. Nemcsak a testvérét veszítette el, hanem azt az erkölcsi tartást is elvette tőlük a botrány, amelyet tisztességes üzletemberként addig élveztek” – magyarázta Szilágyi Maya.

Három évvel Egyedi Artúr meggyilkolása után Lajos a Benczúr utcai palota fürdőszobájának toalettasztalánál, a tükör előtt halántékon lőtte magát. A korabeli lapok ekkor is bulvárosan tudósítottak arról, hogy a feleség miként tördelte a kezét, leánya hogyan ájult el a szörnyű hír hallatán. Bár a család még a palotában lakott, az valójában már nem volt az övék: a Itáliai–Magyar Bank szerezte meg az épületet. Lajos szörnyű tettét megelőzően

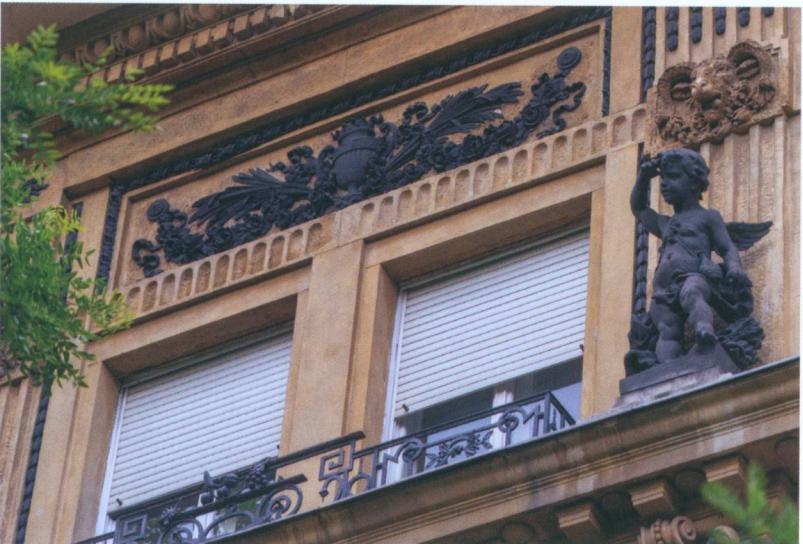

aukciót tartottak, ahol az Egyedik bútorait, zongoráit, sőt a családfő lóversenyeken nyert trófeáit, kedvenc paripáinak festményeit is árverésre bocsátották. Úgy tűnt, hogy a család mindenét elveszítette, még a lányuk zenélő Paprika Jancsi játék babáját is eladták. A közvélemény és a család is egyetértett azonban abban, hogy Lajos nem a csőd miatt fordította maga ellen a fegyverét. Súlyos betegség gyötörte, a tuberkulózis, a gazdasági kilátástatlanság és bátyja halála már sok volt az öregúrnak.

Az Egyedik vagyona eltűnt, aztán ők maguk is. A palotájuk azonban ugyanúgy kulturális központ, mint az ő idejükben volt. 1930-ban a Magyar Királyi Posta Jótékonysági Alapja megvette a palotát, és klubházat alapított itt.

A homlokzatot díszítő puttók mintha sejtették volna a jövőt: az egyikük postakürtöt tart, a másik a távoli kémeleli, a harmadik a futárok bocskorában és köpenyében vár, a negyedik a postagalambot indítja útjára.

Mintha eleve a postásoknak terveztek volna az épületet: az egyik puttó a távoli kémeleli, a másik egy postagalambot indít az útjára, holott a kis szobrokat még az Egyedi család tervezte ide

ÖN A PUSKÁS CSALÁD SZÁMÁT HÍVTA

DRÓTON BESZÉLNI? NA, MÉG MIT NEM! AZ ELSŐ TELEFON A TÁVBESZÉLŐ ATYJÁNAK LAKÁSÁBAN CSENGETT KI

Lokálpatriótaként régóta hangoztatom, hogy ami fontos ebben az országban, az a Józsefvárosban, azon belül is a Palotanegyedben történt. Itt tört ki az 1848-as forradalom, majd az 1956-os is, itt ülésezett az országgyűlés és ebben a néhány utcányi negyedben élt Jókai Mórtól Mikszáth Kálmánig mindenki, aki számított. Természetesen az első telefonon is itt csöngött ki, még hozzá a Vas utca 6. szám alatt, amely a zseniális testvérpár, Puskás Tivadar és Ferenc lakása volt.

A belvárosi utcában a 6. szám alatt ma egy szép gangos épület áll, elegáns építészeti megoldásokkal, kissé megkopott homlokzattal és az egykori jómódról árulkodó lépcső-

Vas utca 6. A Palotanegyedben álló épületben csöngött ki az első telefonon az országban. Puskásék az első emeleten laktak

házzal. Lakásokat, állami hivatalt és fotóstúdiót is találunk itt, ám hiába kérdeztem több mai tulajdonost Puskásérkről, a fivérek neve itt feledésbe merült, mindössze az egyik lakó tudta, hogy valaha itt éltek. Pedig erre a két fiatalembérre – harmincöt és negyvennyolc éves korukban haltak meg – az első emeletről érdemes lenne emlékezni. Olyasmit vittek végez, mint manapság Elon Musk (apropó, a Teslára még visszatérünk), vagy Bill Gates a kilencvenes években. Megváltottatták a minden napokat.

Puskás Tivadar mintha tudta volna, hogy rövid lesz a földi pályafutása, gyorsított üzemmódban élte az életét. Pestről Bécsbe ment tanulni, ahol nem érezte jól magát, így örökségét Angliában váltotta diplomára, majd Erdélyben egy angol cég képviselője lett. Nyughatatlan természete nem hagyta sokáig egy helyben, ezért a Kárpátokat az Atlanti-óceánra, majd a Sziklás-hegységre cserélte, vagyis Amerikába költözött. Colorado államban vásárolt földet, de dolgozott New Yorkban is. Közben elvett egy cseh származású nőt, három lányuk született, egy Pesten, egy Amerikában és egy Párizsban. Ennyi kaland egy életre is elég lenne, de hősünk csak ekkor kezdett belelendülni.

Találkozott Thomas Alva Edisonnal, minden idők egyik legnagyobb feltalálójával, aki megbízta a fiatal mérnököt az európai ügyeinek intézésével, köztük a telefon elterjesztésével. Így aztán Puskás fogta magát, és Párizsba költözött, majd fáradhatatlanul reklámozta, hogy a telefon a jövő. Telefonközpontokban gondolkodott, vagyis olyan állomásokban, ahol a befutó vonalakat a kezelő kisasszonyok emberi erővel kapcsolják össze. Bostonban és Párizsban már Tivadar állította fel a telefonközpontokat. Érdemeit fokozza, hogy Edison egy ízben azt állította, a telefonközpont feltalálása is magyar kollégája érdeme volt, ám ezt a kijelentést lehetetlen utólag ellenőrizni. Franciaország után egy másik hatalmas piac, a Monarchia meg-

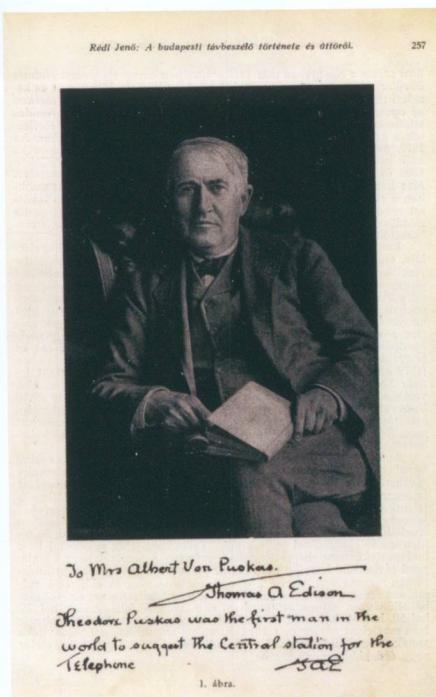

A szépen karbantartott nyolcadik kerületi épületben Puskásék mellett egy másik, még híresebb feltaláló, Nikola Tesla is megfordulhatott

A két zseniális testvére, Puskás Tivadar és Puskás Ferenc. Az alsó képen Thomas Alva Edison fotója látható, amelyre az amerikai feltaláló ezeket a sorokat írta: „Puskás Tivadar Úrnak. Puskás úr volt az első a világon, aki központi állomást javasolt a telefonhoz. TAE”. Később ezekkel a sorokkal kívánták bizonyítani, hogy Puskás találta fel a telefonközpontot, ám ez egyáltalán nem bizonyított

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

hódítása lett Puskás új célja, ehhez azonban szüksége volt egy társa: öccsére, Ferencre.

Puskás Ferenc a katonai pályát hagyta ott bátyja unszolására, és hihetetlen energiával fogott bele a hivatalok és a közemberek győzködésébe, az állomások műszaki felépítésébe. 1879-ét írtunk ekkor. A testvéreknek nem volt könnyű dolguk. Találtam korabeli újságot, amelyik azt kérdezte: „rendben, lehet már dróton beszélni. De minek?” A miniszteriumok fontos emberei is úgy vélték, hogy jól elvoltak eddig is telefon nélkül, nincs szükség erre a szemfényvesztésre.

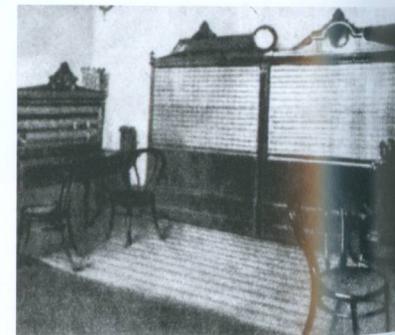
1881-re azért felgyorsultak az események, kemény munkával és hathatós reklámozással sikerült kiépíteni egy kezdetleges hálózatot. A *Pesti Hirlap* 1881. július 8-i Telefon és a házíró című cikkében arról írnak, hogy Puskás Ferencnek meggyűlt a baja a távközlési huzalok, sodronyvezetékek elhelyezésével. minden egyes házmestert, háztulajdonost óráig kellett győzöködnie. Attól féltek a derék pestiek, hogy villám csap a házukba, vagy teljesen elrontják otthonukat ezekkel a furcsa kábelekkel, amikből állítólag egyszer majd emberi hang érkezik.

Puskás Ferenc toborzó levelet küldött körbe a leendő előfizetőknek (telefonálni értelemszerűen még nem tudott), amelyben azt fejezte, hogy a találmány segítségével tíz perc alatt is le lehet bonyolítani olyan tárgyalásokat, amelyek egy egész napot vennének igénybe. „Az idő pénz, ha időt takarítunk meg, pénzt keresünk” – írta.

Az első budapesti telefonvonalakat huszonhárom címre telepítették. Mindenekelőtt bevezették a távbeszélőt a Vas utca 6. első emeletére, vagyis Puskás Tivadar és Ferenc közös lakásába. A vonal Tivadar nevén futott. Majd pont nekik ne legyen telefonjuk? Saját vonalat kapott még a *Pesti Hirlap* szerkesztősége, valamint annak szerkesztője, Csukássy József is, akinek Kálap utcai nappalijában jelent meg a varázslatos készülék. A húzás Puskásék zseniális PR-képességeit dicséri. Korábban ez a lap hozta le a leggúnyosabb cikkeket a telefonról, ám így, hogy a szerkesztők előben is kipróbálhatták a rendszert, rögtön megváltozott a véleményük és lelkesen cikkezték a hálózat kialakulásáról. A maradék vonalakon bankok, hotelok, magáncégek osztottak, valamint a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium Tükör utcai hivatala és egypár utcával arrébb található telephelye. Puskásék úgy gondolták, hogy ha a két miniszteriumi osztály időt spórol meg a telefonálással, akkor a döntéshozók is belátják, hogy a telefon nem butaság.

Május elsején két amerikai szerelővel és öt magyar telefonos kisasszonnyal áadták az első nyilvános telefonközpontot a Fürdő utca 10.-ben (ma József Attila utca). Ekkor már pár tucat előfizetőjük lehetett. Kezelőnek csak „intelligens úr lányok” jelentkezhettek, erős hanggal. Olyan kevés felhasználó és kisasszony volt, hogy minden nyáján névről ismerték egymást. A boom beindult: 1882-ben kétszáznegyven, 1890-ben ezernégyszázharminchat előfizető szerepelt a telefonkönyvben. Egy évvel az indulás után egy zseniális fiatal feltaláló, Nikola Tesla is csatlakozott a Puskás-csapathoz. Tesla rövid ideig maradt, közben feltalálta a világ első hangszóróját, majd Amerikába és a világhír felé távozott. (Elon Musk autóit az iránta való tiszteletből hívják ma Teslának.) Hogy járt-e valaha a Vas utcában, arról nincsenek biztos információink, de azt kutatásaimból tudom, hogy a munka és a magánélet helyszínei abban a korban nem különböztek el teljesen, így a főmérnök szinte biztosan megfordult főnöke lakásában.

Ferenc a munkája gyümölcsének beérését már nem érhette meg. Keményen dolgozott a nap minden órájában, szervezett, hivatalnokokat győzködött, a falon is átment, ha kellett, azonban a szervezeté nem bírta

Budapest első, Fürdő utcai telefonközpontja. Egy inspekció során figyele meg Schmidt János távírószisz, hogy egy adott időpontban összesen „60 darab kapcsolás tudott létrejönni”. Ennyi beszélgetés ma egyetlen 4–6-os villamos járaton lezajlik minden percben, nemhogy az egész városban

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Telefonos kisasszonyok munkában. A munkakör elsőként betöltő hölgyek nevét mind ismerjük.

A legelső Matkovich Ilona Júlia volt, aki nem más, mint Madách Imre lánya.

A csoportképen a lányok szép egyenruhában: kék ruhát, és piros orrú, sárga cipót viseltek.

Hogy miért? Hogy ne tudjanak kiszökní munkaidőben!

Telefonos kisasszonyak csak művelt és erős hangú hölgyeket vettek fel

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

vatal, amelyet a nagy számban küldött koszorúk egészen elleptek, az elhunytak az első emeleti lakásán volt felállítva.”

Tivadar érthetően megviselte testvére elvesztése, és nyughatatlan természete zaklatottá tette az idegállapotát. Bár munkája nagy hatással volt az országra, a sikert nem tudta pénzre váltani. Annak idején azzal a céllal hagyta el az országot, hogy visszaszerzi apja vagyonát – ettől egyre távolabb került. Tivadar minden bizonnal folyton utazott, de valószínűleg a Vas utcai lakás a birtokában maradt, mert találtam olyan cikket, amely szerint a halála után húsz ével özvegye és lányuk, Marianna May is a Vas utca 6.-ban él, szerény körülmenyek között.

Puskás 1893-ban még kitalálta és megvalósította a telefonhírmondót. Az előfizetőknek elég volt felvenniük a telefont, hogy meghallgassák az aktuális híreket. Újság előszóban! Hihetetlennek tűnt. Forradalmi újdonság volt ez, ami Budapesten működött először a világon, és a mai napig az első elektronikus hír- és műsorszolgáltatónak tartják, az internet és a rádió ősének. Amikor Puskás Tivadar egy hónappal a találmány elindítását követően váratlanul rosszul lett és meghalt, a tragédia hírét bemondták a hírmondóban.

Így lett ez az első halálhír, amit elektronikusan közöltek a lakossággal.

Ezekben a lépcsőkön kaptatott felfelé esténként a két Puskás. Fejükben az járhatott, hogy miként győzik meg a távbeszélő előnyeiről a szélesebb publikumot

AHOL RAJK LÁSZLÓT IS ÖRIZTÉK – A NORMAFA TORNYÁNAK SÖTÉT MÚLTJA

A PINCÉBE NEM HALLATSIK LE A MADÁRCSICSERGÉS

Kellemes tavaszi délutánon érkeztünk fotós kollégámmal, Huszár Dáviddal, a Normafához. A madarak fáradhatatlanul csiripeltek, olykor egy-egy gyerekkacaj is belehasított az idilli nyugalomba. Úgy tűnt, hogy itt rossz dolog egyszerűen nem történhet: a Normafa a szerelem, a család és a pihenés helyszíne. A környéken nőttem fel, több mint negyven éve járok a hegy tetejére, ahol harapni lehet a jó levegőt és a még meleg almás rétest is.

Áll a park szélén, a frissen megnyílt sípálya mellett egy titokzatos kis villa, amely már gyerekként is megmozgatta a fantáziámat. Romos volt, mégis bájos, amolyan mesebeli kis házikó az erdő közepén. Mégis körbelengte egyfajta rossz hangulat, hiszen mindenki is suttogták a környékeliek, hogy erőszakos események történtek a falai között.

A békés Normafa valamiért vonzotta az elnyomó rendszerek kínvallatát. A nácik több titkos börtönt tartottak fenn a hegyvidéken. Mint arról az *Egy város titkai* első részében beszámoltam, Karády Katalint is a Sváb-hegyen kínozták fogvatartói. Később a Rákosi-korszak titkosrendőrsége is kinézte magának a világ zajától távoli helyszínt.

Földváry Gergely történész, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény vezetője mutatja meg nekünk a mára felújított villát – először kívülről jártuk körbe az épületet. „Fürster Aurél klasszika-filológus, egyetemi tanár,

A látogatóközpont a Normafa vidám oldalát is bemutatja, a minikiállítás a sielés történetéről szól

A Normafa legszebb részén álló kis villát nemrégi felújították. Kecses alakja és a gyönyörű környezet ellenére az épületet körbelégi valamilyen láthatatlan szomorúság

akadémikus, az ókori szövegek nagy szakértője építette a villát 1910 körül. A professzor nyaralonak szánta az épületet, tavasz közepétől nyár végéig időzhetett itt a családjával. Akkoriban a Normafa még érintetlenebb volt, ez lehetett az egyik első épület a környéken” – mesélte Földváry Gergely. A villa különlegessége a nyolcszögletű torony, amelyet Försterék is azért építettek, hogy a kilátásban gyönyörködjenek.

A tudós és családja évtizedeken keresztül viszonylagos nyugalomban élvezhette a lombkorona feletti panorámát. A nemzetközi viszánnyok és a politikai rendszerek egymást követték ugyan, ám a Normafán ezekből kevés érződött. 1945-ben azonban a hegy tetejére is megérkezett a változás szele, a Rákosi-rendszer hatósága elűzte a villából a korábbi tulajdonost. Förster életben maradt ugyan, ám a kulcsokat soha nem kapta vissza. Nem tudni, hogy a titkosrendőrség miért éppen ezt az épületet nézte ki magának. Valószínűleg elszigeteltsége és az idilli környezet is közrejátszott a döntésben, hiszen senki sem feltételezte, hogy a karcsú kis villa titkos börtönt rejti: a rendszer ellenzékének üldözésére (is) szakosodott Államvédelmi Hatóság, vagyis a rettegett ÁVH börtönét.

„Az épület mellett akkoriban garázs is állt, ezt lépcső kötötte össze a pincével, így anélkül tudták hozni-vinni a foglyokat, hogy abból a külvilág bármit érzelkelt volna. Legfeljebb annyit vettek észre a járókelők, hogy néha

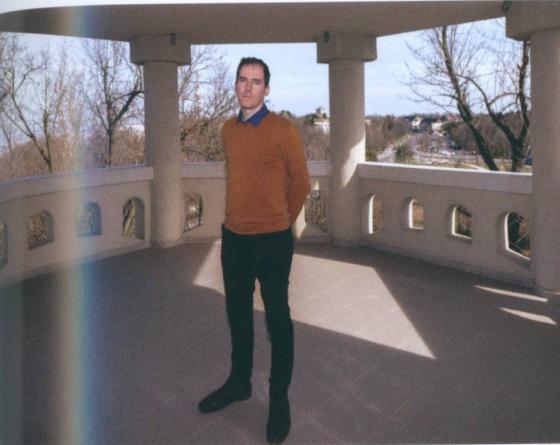
beállt a ház elő egy-egy autó. A bázis titkos jellegének fenntartása érdekében a villa szép belső tereit érintetlenül hagyta. Egyedül a torony nyolcszögű felső kilátóját falazták be szinte teljesen, itt alakították ki a vallatósobát” – magyarázta vezetőnk, a környék történetének szakértője. Egészen bizarr volt, hogy a villát nem messze állt a népszerű Normafa Vendéglő, ahonnan esténként nevetés, poharak csörrenése és cigánymuzsika hangjai szűrődtek ki. Ki tudja, lehet, hogy a családuktól elszakított, a pincében sínylődő, vagy a tetőszobában kínvallatott emberek is hallották a vidám élet moraját.

Forrás: Nemzeti Filmintézet - Filmarchívum

A pince lejáratára 1956-ban, és napjainkban a szerzővel. Nyomasztó érzés ide leereszkedni

Forrás: Nemzeti Filmintézet - Filmarchívum

Földváry Gergely történész az egykor kihallgatószobának használt nyolcszögletű erkélyen

a föld alatt, ezeket is inkább lukaknak nevezném, hiszen még ablakuk sem volt” – magyarázza vezetőnk. A pincét az eredeti állapotában hagyják meg az utókornak, hogy mindenki láthassa, milyen körülmények között tartották fogva az embereket. A garázsba vezető folyosó bejárata is megvan még, ám a garázt rég elbontották.

„Soha nem őriztek itt néhány rabnál többet, és az sem világos, hogy milyen elv alapján választották ki azokat, akiket idehurcoltak. Azt biztosan tudjuk, hogy 1947-ben egy okirat-hamisítót tartottak a pincében, utána pedig politikai foglyok és köztörvényesek egyaránt megjárták az ÁVH-villát” – magyarázta Földváry Gergely. Korabeli beszámolók, a túlélők leírásai a válogatott borzalmakról elérhetők a neten. Nádas Péter *Helyszínelés* című műve is ezt a nehéz témát dolgozza fel, ám ezeken az oldalakon nem szeretnék mélyebben belemerülni a szörnyű részletekbe. Legyen elég annyi, hogy a kor legtöbb kínzási módszerét használták a vallatok az alvásmegvonástól a talpak verésén át egészen a vízbe fojtás imitálásáig. Fontos azonban megjegyezni, hogy arról nincs biztos információ, hogy történt-e haláleset a falak között.

A villa leghíresebb foglya Rajk László egykori belügyminiszter, majd külügyminiszter volt, ezért sokan Rajk-villaként emlegetik az épületet. Megtévesztő az elnevezés, hiszen a politikus

A börtön valójában
egy pince, néhány
szűk cellával.
Aki ide bekerült,
rövid idő alatt
felhagyott minden
reménnyel

nem szabad akaratából jött ide, sőt minden bizonnal nem is tudta, hogy hol tartják fogva. A körülmények sem voltak éppen villához illők: az apró cella a majd két méter magas Rajk számára olyan aprócska lehetett, hogy a férfi állva és fekve se nagyon férhetett el benne.

A kegyvesztett, a hatalmi játszmákban alulmaradó politikust 1949 júniusában hurcolták a normafai titkos horrorházba, és egészen október 15-ig, vagyis a halála napjáig tartották az ablaktalan, sötét lyukban. Amikor elszállították, egyenesen a józsefvárosi ÁVH-központba vitték, és felakasztották. Míg a többi rab csupán napokat, vagy maximum heteket töltött a borzalmak villájában, addig a legfontosabb fogoly, Rajk László hónapokig raboskodott itt. Közben igen magas rangú látogatói is akadtak.

„Tudjuk, hogy nem sokkal a letartóztatása után, június elején Kádár János belügyminiszter és Farkas Mihály honvédelmi miniszter is meglátogatta Rajkot a Normafán. A párt két erős embere azt akarta elérni, hogy valljon be valamit az ellene indított koncepcióos perben, mondja ki azokat a tetteket, amelyeket neki szántak. Cserébe azt ígérték, hogy – mivel a per is látszatper csupán – az esetleges halálos ítéletet nem fogják végrehajtani. Nem tudni, hogy pontosan mi hangzott el, de nem valószínű, hogy sikerkel jártak. A fizikai kínzások az ő távozásuk után kezdődtek el igazán” – mondta a történész.

Kádár János nemcsak Rajk régi bajtársa volt, hanem akkor egyéves gyerekének keresztapja is. A párt ökle ezúttal a párt egyik hűséges aktivistájára csapott le. Az egyértelműen koncepcióos eljárás alapját Rákosi Mátyás konkurenciától való félelme, féltékenysége adhatta. Sem ő, sem a kommu-

nista vezetés többi fontos tagja, Farkas Mihály és Péter Gábor ÁVH-főnök sem szivelte a népszerű, értelmiségi fellépésű, széles körben elismert Rajk Lászlót.

A politikus elleni hadjárat első jele az volt, hogy Rajkot felállították a belügyminiszteri székből, és a sokkal kevésbé fajsúlyos külügyminiszteri pozíciót kapta meg. Ezt követte a politikus és társainak letartóztatása.

A Rákosi–Farkas–Péter-tríónak ellenérzései voltak Nagy Imrével szemben is, ám ő kiváló moszkvai kapcsolatai miatt nem volt ideális alany egy leszámoláshoz. Rajkot ellenben senki sem védte felülről.

A belső harrok mellett „a nemzetközi helyzet is fokozódott” a negyvenes évek végén. A jugoszláv vezető, Josip Broz Tito különutasága Sztálin szemében elfogadhatatlan volt. A blokk több országában is keresni kezdték azokat a bűnbakokat, akikben Tito engedetlensége okán lehetett példát statuálni, és így a vezetés felső köreiben is megmutatni: senki sem

érinthatetlen. Míg a per elején még kémkedéssel vádolták Rajkot, és azazal, hogy a Horthy-rendszer titkosszolgálatával működött együtt, később a vád Titóval és az imperialistákkal való kollaboráció volt. Az eljárás menetét Rákosi Mátyás személyesen felügyelte, és folyamatosan tájékoztatta Moszkvát is a fejleményekről.

Éppen ezért nemcsak a magyar ÁVH-s legények gyötörték Rajkot, hogy a kirakatperben a lehető legtöbb propagandacélra felhasználható vallomást csikarják ki belőle, hanem egy idő után a szovjetek is bekapcsolódtak a kínzásokba, kihallgatásokba. Rajk talán mindenügy hitt benne, hogy az életét megkímélik. Azon a bizonyos október 15-én azonban Rajk Lászlót kivégezték, és ezzel ő lett a belső tisztagatás legismertebb áldozata. Később vádloival közül Péter Gábot és Kádár Jánost is vád alá helyezték. Rajk feleségét börtönbe vetették, fiát, Kádár keresztyerekét pedig Kovács István álnéven intézetben helyezték el. Anya és fia csak évekkel később találkozhatott

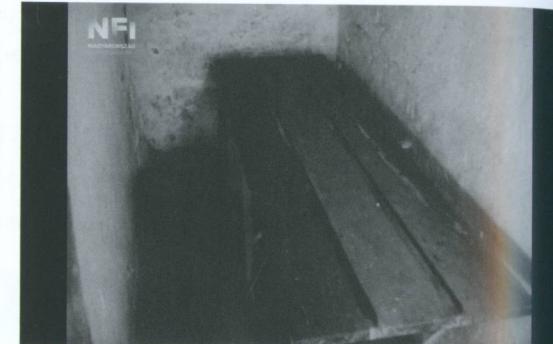

Tragikus hármas:
a megrendelő,
az áldozat, és az áruló:
Rákosi, Rajk és Kádár

Forrás: közkincs

A lyukszerű cella a rozoga fekvőalkalmatossággal Mikó dokumentumfilmjéből. A magas Rajk valószínűleg a lábat sem tudta soha kinyújtani fogva tartása hónapjai alatt

Forrás: Nemzeti Filmintézet - Filmarchívum

újra. Az ifjabb Rajk Lászlóról egy várostörténetről szóló könyvben a saját jogán is írni kell: később építéssé válva ő tervezte többek között a Lehel téri vásárcsarnok épületét is.

A pincéből a karcsú kis torony tetejére indulunk, még hozzá az eredeti falépcsőkön lépdelve. Az építető tulajdonos, Förster professzor idejéből származó lépcsősort akár szépnek, sőt „helyesnek” is nevezhetné az ember, ha nem tudná, hogy sok esetben a kínzástól eszméletlen vagy járóképtelen rabokat húzták fel itt az ávósok a vallatósobába. Ma a nyolcszögletű erkélyről csodás a kilátás nyílik minden irányba: ellátni a víztoronyig, a másik oldalról pedig a várost is látjuk. „Befalazták ugyan a kilátót – pár ablakot hagytak csak, de azokat is befüggönyöztek –, az áldozatok később mégis a szoba alakjáról felismerték az egykori kínzásuk helyszínét. Nincs sok nyolcszögletű helyiség a városban” – mondta Földváry.

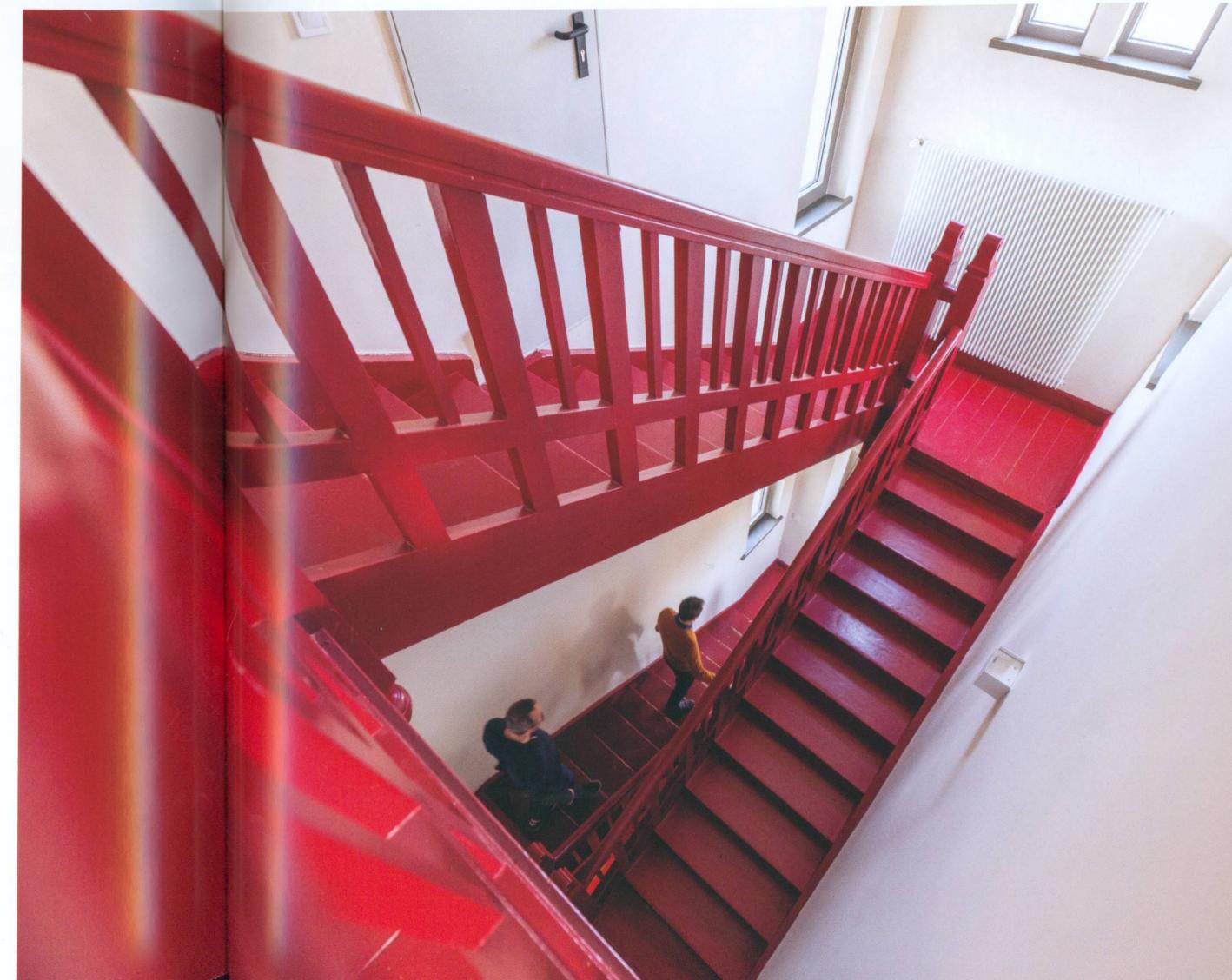
A borzalmak kicsiny villájának titkát nem tudták elég jól titokban tartani. Amikor 1956-ban kitört a forradalom és elsöpörte Rákosi Mátyás hatalmát, Mikó József személyében egy dokumentumfilmes indult el a hegyre, hogy megtudja, igazak-e a mendemondák, amelyek egy titkos börtönről szóltak a normafai nyaralóban. Az egy perc tiz másodperces fekete-fehér, hang nélküli dokumentumértékű videót bárki megnézheti az interneten. Mikó bejutott a villába, lefilmezte az ÁVH-sok helyiségeit, majd a garázson keresztül a pincébe is lement, ahol méretes vasajtókat talált a cellákon, rabokat azonban már nem. Az ÁVH-sok addigra kereket oldottak, csak egy gondnokot talált, aki feltett kézzel, az iratait lobogtatva magyarázta, hogy ő semmi rosszat nem tett.

A forradalom után a titkosrendőrség nem használta többé titkos objektumként a villát. A tereket húsz-harminc négyzetméteres garzonlakásokra osztották, és belügyes dolgozókat költözötték ide a családjukkal együtt. Az új lakók bizonyára ismerték az otthonuk borzalmas múltját, ám azt nem

tudjuk, hogy ettől voltak-e álmatlanságuk. Valószínűleg nem, mert Földváry Gergely információi szerint volt, aki még az esküvőjét is itt tartotta.

A rendszerváltás után az utolsó BM-est is kiköltözötték az épületből, amely így évekig üresen állt, és folyamatosan pusztult. A XII. kerületi önkormányzat a 2010-es évek elején vette kezelésbe az ingatlant, és azt 2019-re felújította. Most sokkal békesebb célokot szolgál: itt működnek a Normafa

Az erkélyre vezető eredeti lépcsősort. Az áldozatok gyakran olyan gyengék voltak, hogy úgy kellett felvonzolni őket ide

Park irodái, a családok pedig a látogatóközpontban kaphatnak eligazítást, hogy merre érdemes túrázni a budai hegyekben. A pokoli múltú pincét pedig vezetett túrákon tekinthetik meg az érdeklődők.

A villa szürkületben. A ma kitekintésre csábító terasz befalazva a kihallgatások helyszíne volt

HABOS-BABOS SÜTEMÉNYNEK TŰNIK, DE KINCSEKET REJT A KÖRÖSSY-VILLA

A VÁROSLIGETI FASOR LEGSZEBB ÉPÜLETÉNEK HÁROM ÉLETE

Körössy Albert Kálmán pontosan tudta, hogy a munkát és a magánéletet érdemes elválasztani egymástól. Épített egy minivillát a kert hátsó részében, ahol napközben kollégáival dolgozott

Az első pillanattól elkapja és vonzza az ember tekintetét. Nincs járókelő, akire ne lenne hatással ez a szecessziós gyöngyszem. A Városligeti fasor végén álló kis mesekastély olyan, akár egy habos-babos sütemény. A jelenlegi tulajdonos, Szabó András figyelmét is egy séta alkalmával keltette fel az épület, amelyet aztán a cége megvásárolt, és elkezdődött a Körössy-villa harmadik élete.

A Városligeti fasor 47–49. kertjébe lépve a látogató úgy érzi, mintha Budapestről egy másik világba transzportálták volna. Gondosan vágott gyep és ízlésesen kiválogatott szobrok állnak az udvarban. A telken belül balra a főváros legendás dokumentaristája,

a fotós Klösz György villája látható, amely ma elegáns irodakomplexumként funkcionál. Hátul, a nagyobb épületek takarásában áll egy picurka villa-épület, az előtérben pedig a francia hangulatú, szecessziós csoda, maga a Körössy-villa. Mindegyik épület története érdekes, ám ebben a feje-

A fasori villa olyan, mint egy mézeskalács ház.

Egyszerűen nem lehet nem szeretni

Tisztítás közben döbbentek rá az új tulajdonosok, hogy a gyönyörű kovácsoltvas korlátok egykor színesek lehetettek

A homlokzat legfőbb dísze a dombormű. A bal oldali figura a szobrászatot, a középső a festészettel szimbolizálja, míg a harmadik maga az építész, Kőrössy Albert Kálmán

zettben a Kőrössy-villáról mesélünk. A főbejáraton keresztül léptünk az előterbe, amelyet egy hatalmas és eredeti, színes Róth Miksa-ablak von be különleges fényével.

„A lépcsők korlátja fekete volt, a szennyeződések eltávolítása közben döbbentünk rá, hogy eredetileg gyönyörűen festett lehetett. Ezek szerint állítottuk helyre” – mondta Szabó András a lépcsők felé mutatva, majd a földszinti szalonba vezetett bennünket. Az üzletember és műgyűjtő a kilencvenes évek elején erre sétált a feleségevel, akkor keltette fel a figyelmét a még jóval elgyöktörök, smink nélküli arcát mutató villa. Az állami tulajdonban lévő épületet 1996-ban egy csereüzlet segítségével szerezte meg a vállalkozó. A korábban itt működő Offset és Játékkártya Nyomda azokban a napokban vitte el az utolsó gépeit, amikor Szabóék birtokba vették romos tulajdonukat. „Ránéztünk az eredeti képekre, és azt láttuk, hogy a régi ház egyáltalán nem hasonlított arra, amit mi megvettünk. A tetőt egy bombatalálat vihette el a második világháborúban, a színes ablakok eltűntek csakúgy, mint a homlokzat díszei, amitől kissé »lebutítottnak« tűnt a villa” – magyarázta a tulajdonos.

Első pillantásra az épület letisztultnak látszik, azonban ha tüzetesebben szemügyre vesszük a homlokzatot és az ablakok körüli díszeket, akkor bur-

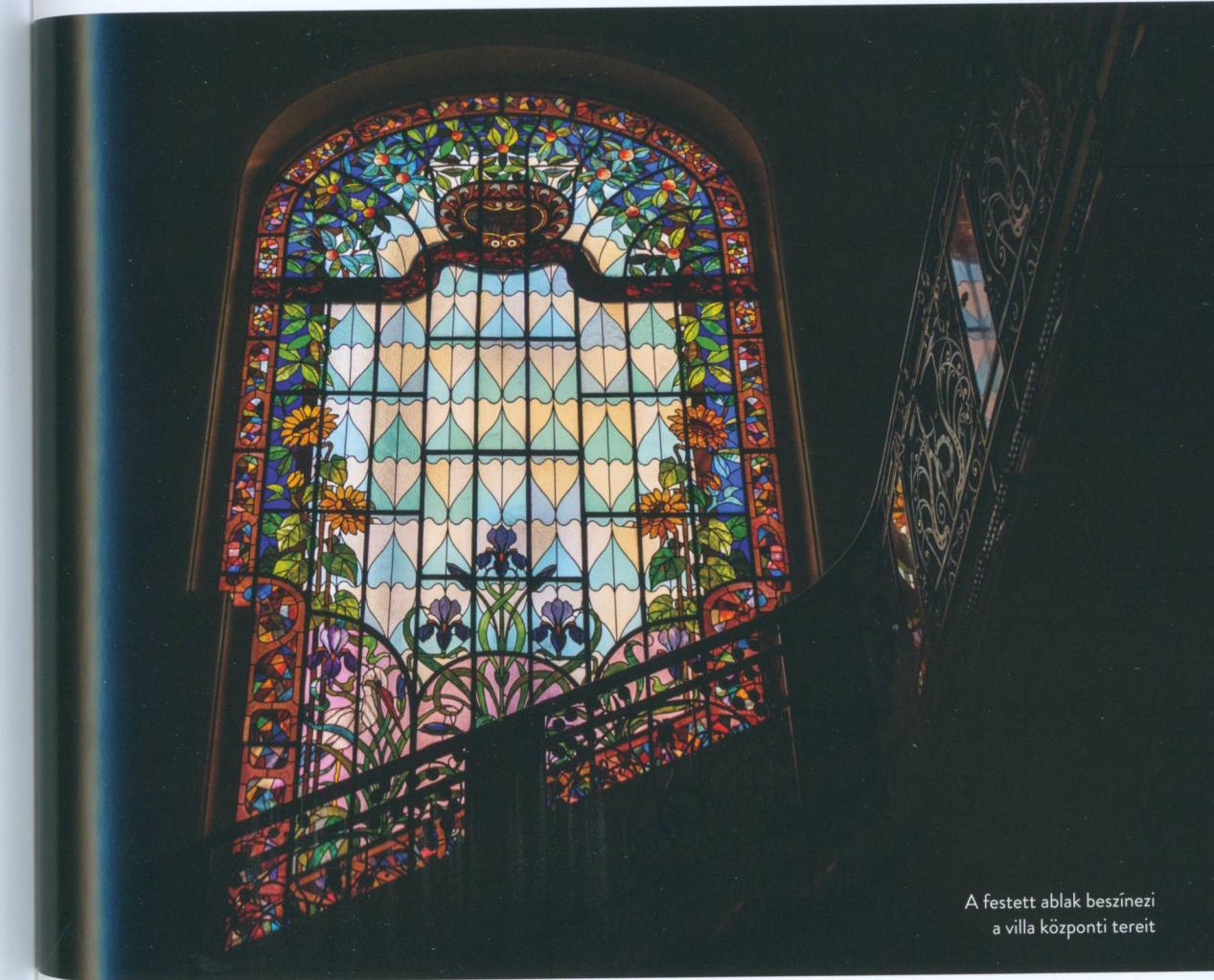
jánzó elemeket veszünk észre: indákat, gyümölcsöket, nimfákat, oroszlánokat, pávákat, mákgubókat. „A fő homlokzati dísz három alakot ábrázol. A vésővel és kalapáccsal dolgozó férfi a szobrászatot, a palettával látható nő a festészetet képviseli. A harmadik egy makett arányait méregető építész. Rájöttünk, hogy ez az alak nem más, mint az egykor tulajdonos, Kőrössy Albert Kálmán. A dombormű arca az ő vonásait rögzítette, a makett pedig maga villa” – mesélte Szabó András, aki két művésszel is megcsináltatta a homlokzati elemeket, mire azok tökéletesek lettek.

Ki volt Kőrössy Albert Kálmán? Egyrészt a ház dúsgazdag tulajdonosa, másrészt Magyarország egyik méltatlanul elfeledett építésze. Élete rejtélyes, mert más neves alkotókkal ellentétben ő alig írt magáról, nem hagyott feljegyzéseket, leveleket, naplót. Amit tudunk róla, azt Baldávári Eszter művészettörténész kutatása derítette fel. Az bizonyos, hogy még élete első ötven éve a siker és a csillogás jegyében telt el, a maradék harminchat nyomorban és üldöztetésben.

Kőrössy Albert Kálmán 1869-ben Neumann Albert néven láta meg a napvilágot zsidó családban, ám később felvette a katolikus vallást. Előbb Kőrösire, majd a nemesi cím átvétele után Kőrössyre magyarosította a nevét. Nem volt ezzel egyedül, a kiegyezés után tömegével változtatták meg az emberek a nevüket. Kőrössy világpolgár volt, Párizsban és Münchenben is tanult építészetet, és olyannyira rajongott az ibériai muszlim, zsidó és kereszteny elemeket keverő mudéjar építészetért, hogy még a spanyol nyelvet is megtanulta.

Budapesten aztán Hauszmann Alajos irodájában kezdett el dolgozni – többek között a New York-palota tervein. A villát még egyedülálló fiatalemberként és Klösz György szomszédjaként kezdte el építeni. 1900–1902 körül költözhetett be az épületbe. Épp jökor, mert nemcsak a téglák kerültek a helyükre, hanem az építész magánélete is: 1902-ben elvette a jómódú családból származó Román Dóra Paulát. A villához a reprezentatív terek mellett étellelif is tartozott, a mindig elegáns Dóra asszony, valamint két kislányuk számára pedig több gardrób épült.

Az egyre előkelőbb városrésznek számító környéken idilli lehetett a család élete. A villa mögé – a szomszéd nem kis bánatára – istálló épült, a férj

A festett ablak beszínezi a villa központi tereit

ott tartotta négy paripáját, dolgozni pedig a hátsó kis villába járt. A lányok angolul, franciául és németül tanultak. Dóra asszony is megtalálta a helyét a világban: az Erzsébet körúton létrehozta az úrinők klubját, ahol a hölgyek nyelvezetet tanulhattak, kirándulni jártak, bridzspartikat szerveztek. A villa olykor kutyák csaholása verte fel: a japán spánieleket Csulit, Makurát, Chinit és Geishát, a ház úrnője előszeretettel nevezte be ebszépségversenyekre.

Közben Kőrössy a szakmájában is sikert sikerre halmozott, ő tervezte többek között a Kőlcsey Ferenc Gimnáziumot (Munkácsy Mihály utca 26.), a Sonnenberg-házat (Munkácsy Mihály utca 23.), a Walko-házat, (Aulich utca 3.) és a Dayka-villát (Benczúr utca 26.). Személyes kedvencem a Tündérpalotának is nevezett egykor tisztviselőtelepi gimnázium (Könyves Kálmán krt. 40.) csodálatos szecessziós épülete.

Az első világégés alatt sok gazdag család kitárta palotája kapuit, hogy a Vöröskereszt hadikórházat nyisson az otthonukban. Európa többi lakosához hasonlóan ezek a jómódú családok is pár hónapos és nem többleves hadakozásra számítottak. A Kőrössy-villa földszintjén tízágys kórterem létesült. Kőrössy Albert a háború után már nem tervezett többé, inkább jól prosperáló pénzintézeti és építési vállalataira koncentrált, amelyek révén 1917-re a város harmadik legtöbb adót fizető polgára lett, leippával a fegyvergyáros Weisz Manfrédöt, a cukrászmogul Gerbeaud Emilt, vagy a bankárdinasztia sarját, Hatvany Deutsch Lajost is.

Aztán 1919-ben beközöntött a Tanácsköztársaság, és a rövid életű proletárdiktatúrában minden egy csapásra megváltozott. A családnak megnékülnie kellett a villából, Trianon miatt erdélyi birtokaikat elveszítették, sőt 1920 és 1923 között letartóztatásba is kerültek, ám erről a korszakról alig találunk információt. A Városligeti fasori villába költözöttet átmeneti lakók sok mindenelloptak, vagy tönkretettek, így amikor Dóra asszony újra átléphette háza küszöbét, egy kifosztott otthont talált. A házaspár a gyerekek kirepülése után, 1930-ban elvált, a villát Kőrössy a második világháború kitörésekor kénytelen volt elhagyni. A negyvenes években aztán Albert és Dóra újra egymásra találtak, együtt élték át az internálás keserves éveit, ám hogy pontosan hogyan és hol, az a feledés homályába vész.

Kőrössy nemcsak az első és a második világháborút, Trianont és a Tanácsköztársaságot tapasztalta meg felnőtt fejjel, hanem a Rákosi-korszak elnyomását is. A rendszertől – egykor kapitalista krőzusként – nem sok jöra számíthatott. Az építész teljes szegénységben élt valahol vidéken, a fővárosba csak a tüdőrákja miatti gyógykezelésekre járhatott fel. Itt halt meg 1955-ben, épületeinek többsége azonban ma is áll, nap mint nap

A Kőrössy család távozása után nyomdaként és irodaként működött az épület, most pedig magánmúzeumként kaphat új szerepet

A Körössy-villában látható a világ egyik legjelentősebb Zsolnay-gyűjteménye. A kollekció darabjai a manufaktúra sokszínűségét is bizonyítják

Szabó András elsétált az épület mellett, és beleszeretett. Mára új életet lehelt a szecessziós csodába, amely a gyűjteménye bemutatására szolgál majd

használják. A villába a halála utáni évben költözött a nyomda, majd a rendszerváltás után Szabó András cége, a Resonator Kft.

„Eredetileg céközpontként használtuk a villát, vagyonkezelő társaságként itt voltak az irodáink. A tetőterben lakást alakítottunk ki. Most az épület új szerepre készül” – mesélte a tulajdonos, aki üzleti tevékenysége mellett az ország egyik legjelentősebb műgyűjtője is. Nagyjából ezerdarabos Zsolnay-kollekciója világviszonylatban is tekintélyesnek számít.

Immár négy évtizede fűti a szenvédély a pécsi manufaktúra alkotásai iránt. „Számomra a Zsolnay története igazi hungarikum. Arról mesél nekünk, hogy mire képes egy család, ha tehetséggel, kitartással és odaadással a közösség érdekében dolgozik. A Zsolnay amolyan startupként indult, megteremtette a saját piacát. Nem ismerek még egy márkát, amelynek termékei százötven év elteltével is ilyen kelendők lennének a világon” – magyarázta Szabó András.

A tulajdonos kíséretében elindultunk a lépcsőkön a Körössy-villa emeletére, ahol vitrinekbe rendezve állnak a Zsolnay-kerámiák. A laikus számára is roppant izgalmas a látvány. Szabó Andrásé a legjelentősebb Egry József-gyűjtemény is az országban. A Balaton piktoraként ismert festő művei közül mintegy nyolcvan van a birtokában, ám más páratlan értékű darabok is fellelhetők a kollekcióban. Beszélgetésünk közben a fejünk mellett két Rippl-Rónai-festmény lógott.

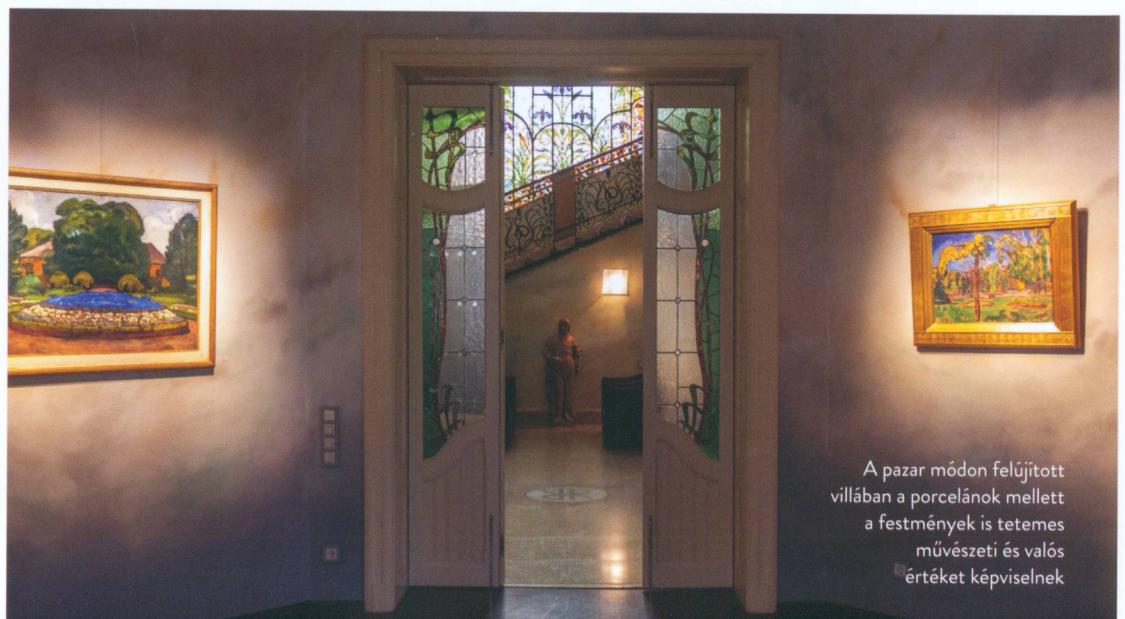
„Minden ember életében eljön a pillanat, amikor elgondolkodik azon, hogy mi lesz az öröksége sorsa. Szeretném, ha nemcsak én gyönyörködhetnék a gyűjteményben, hanem az értéket teremtve közkinccsé válna. Ehhez azonban először tematizálni kellett a kollekciót. Az épületből A gyűjtő háza néven magánmúzeum nyílik, ahol előre bejelentett csoportok, exkluzív jelleggel, vezetéssel ismerhetik meg a kollekciót és persze az épületet. A villa földszinti tereiben 2016 óta működik a Körössy Szalon, ahova első-

A csillárok felhőként lebegnek a lépcsőház tetején

sorban az én telefonos noteszom alapján jutnak be vendégek. Itt havonta egyszer kulturális esteket tartunk, legutóbb például Hegedűs D. Géza és Takács Andrea tartott párbeszédekkel tarkított előadást Márai és felesége naplójából" – mesélte Szabó András.

A szecessziós kis villaépületet kívülről, az utcáról bárki megtekintheti. Az exkluzív múzeum megnyitása után pedig többeknek belülről is alkalmuk lesz csodálni Kőrössy Albert Kálmán egykori otthonát.

A pazar módon felújított villában a porcelánok mellett a festmények is témás művészeti és valós értéket képviselnék

HEGEDÜS-VILLA: A PÉNZÜGYMINISZTER, ANDY VAJNA ÉS A KALÓZZÁSZLÓ

AMIKOR A LÁBAID ELŐTT HEVER A VÁROS, MINDEN MÁSKÉNT FEST

Az eredeti építető, Schoch Frigyes egy akkoriban nagyon divatos sztereofotón. A nagyvilági figura nemcsak azt szerette, ha fotózzák, ő maga is elkelzen fényképezett

Forrás: Fortepan / Schoch Frigyes

Áll a város felett egy furcsa kis villa, amely mindig is megmozgatta a budapestiek fantáziáját. Sokan talán a nevét sem ismerik, ám amikor az Erzsébet hídon Pestről Budára hajtanak, bizonyára megakad tekintetük ezen a középkori várkastélynak tűnő, vörös téglás, tornyos kis tüneményen. A Gellért-hegy legszebb pontján magasodó, titkokkal teli villát mutatjuk be ebben a fejezetben.

Rengeteg városi legenda kering az Orom utca 4. kapcsán. Az egyik az, hogy a házat egy olasz villáról másolták. Ez a sztori történetesen igaz.

Az Erzsébet hídról jól látható a hegy oldalában álló,
kis várkastélyszerű épület

25. 11.

Sztereókép az építkezésről. Schoch fotós személyére miatt rengeteg fénykép készült az építkezés folyamatáról. Az jól látszik, hogy a felhelyezés előtt már akkor is bevett szokás volt

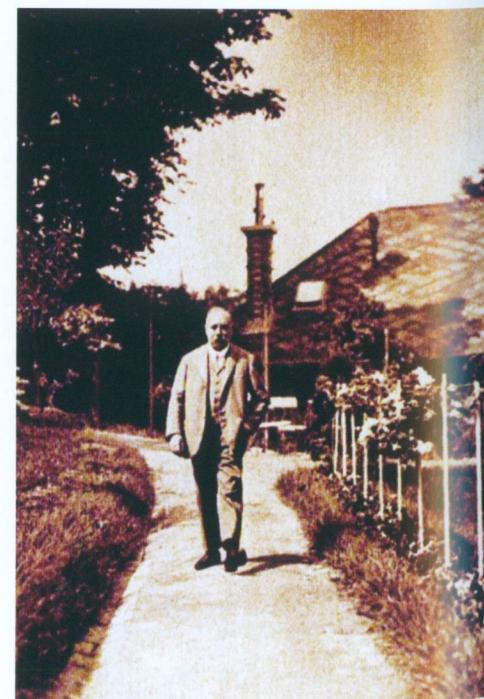
Fortepan / Schoch Frigyes

Schoch Frigyes, a telek tulajdonosa, nagyvárosi, életigenlő, agyafúrt és kissé simlis figura lehetett. A svájci származású család sarja építési vállalkozóként vált vagyonossá, vasútállomások, középületek tervezésével foglalkozott, valamint tőzsdezett, és nyakig benne volt mindenféle pénzügyi spekulációban. Emellett sokat utazott és személyesen fotózott. A gyönyörű kilátással bíró telekre is jó érzékkal tette rá a kezét, majd amikor a felkért építész, K. Császár Ferenc megmutatta neki a genovai Capo Santa Chiara tetején álló Castello Török palota képeit, azonnal beleszeretett a látványba. Ugyanazt az épületet akarta, csak nem a genovai domboldalon, hanem a Geléért-hegy tetején. Schoch Frigyes egyenesen kettőt rendelt a kastélyból, úgy képzelte, hogy egymás tükrépekként állnak majd délcegen. Érdekes elképzelni, hogyan mutatna most a városkép két villával, de ebből a fantáziából valóság már nem lesz.

Az első – és egyetlen – villa az 1910-es évek elejére készült el, még garázsa is volt, ami a luxus netovábbjának számított akkoriban. A kis toronyszoba rajzaira a tervező a Főnök feliratot firkantotta. Alighanem Schoch privát birodalma lehetett itt, asztala mögül belátta az egész várost, és a szőhette fondorlatos terveit. 1914 után a férfiak már azon kellett gondolkodnia, hogy miként mászik

A második tulajdonos, Hegedűs Lóránt, expénenzügyminiszter, bankelnök és újságíró. Nagyon büszke volt az általa ültetett rózsára

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A példakép, az olaszországi Castello Török Genovában. A látszat ellenére semmi ősi nincs benne, csak 1903-ban épült egy svájci mérnök, Giovanni Török számára. Ezt a villát koppintotta le a tervező

Forrás: Wikipédia

Kilátás az Erzsébet hídra és környékére az 1910-es években. Ez a panoráma minden pénzt megér – gondolhatta Schoch

Forrás: Fortepan / Schoch Frigyes

ki a háború okozta gazdasági slamasztikából. Sehogy nem sikerült: 1919-ben a Tanácsköztársaság az egész épületet államosította. Ezt követően a Hestia Ház-építő Rt. birtokába került Buda emblematikus villája.

Dr. Hegedűs Lóránt 1926-ban vásárolta meg az ingatlant, neki köszönhető, hogy a várostörténészek gyakran csak Hegedűs-villáként emlegetik a vörös téglás épülményt. Ahogyan Schoch, úgy Hegedűs is sokszínű és érdekes figura lehetett. A gazdaságpolitikus a Teleki- és a Bethlen-kormányban is a pénzügyminiszteri posztot kapta. Tagja volt a trianoni tárgyalódelegációt, és azt a nehéz feladatot vállalta magára, hogy kinavigálja Magyarországot az államcsőddel fenyegető helyzetéből.

Miniszteri kinevezése előtt Hegedüs jó hat évet élt az Egyesült Államokban, ahol a be-vándorlásügyet kutatta, majd volt a Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója, valamint a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének elnöke is. Az már tényleg csak hab a tortán, hogy emellett Jókai rokona is volt, állandó rovatot vitt a *Pesti Hirlap*ban, humoristaként és sci-fi íróként is megcsillantotta tehetségét. Egy igazi reneszánsz figura – és egy borzalmas családi tragédia őszinte elszemélyisége.

1942. július 31-én az Orom utcai villában együtt követett el öngyilkosságot Hegedüs felesége és lánya. A korabeli lapok tudósítása szerint az asszony régóta kedélybeteg volt, a *Pesti Hirlap* úgy fogalmazott, hogy „az orvosok tanácsára az idegbeteg uriaszony mellett állandóan ápoló tartózkodott”. Hegedüsné az elszegényedéstől rettegett, lánya, Margit pedig nem bírta elviselni szenvedéseit. Margit a Szegedi Egyetem kémia tanáraként halálos mérgekhez is hozzáfert. A végzetes napon annyi ciánt vitt magával, hogy az tíz ember számára is halálos lett volna. Az asszonyok holttestét a szakácsnő fedezte fel, az akkor már betegeskedő nyugdíjas pénzügyminiszternek nem is merték elmondani az igazságot, csak annyit közöltek, vele, hogy a felesége kórházba került. Két évvel később a férfi is követte családját a túlvilágra. A Hegedüs-örökösök a negyvenes évek közepéig maradhattak a Gellért-hegyen, aztán elvették tőlük az ingatlant, és külföldi diákok kollégiumát alakítottak ki belőle.

A villa az egyik legdrágább budai utcában fekszik, a Gellért-szobortól néhány percnyi sétára

Hegedüs a lányával
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A villa története azonban itt még korántsem ér véget, hiszen az épület a rendszerváltás után is vonzotta a híres, különleges és persze gazdag embereket. Több tulajdonossal és egykor bérliővel is beszéltem, egyikük sem kívánt névvel nyilatkozni, azt azonban mind elismerték, hogy az Orom utca 4.-ben lakni életérzés.

„Hihetetlen szerencsém volt, hogy egy ingatlanhirdetés útján ki tudtam bérlni az egyik lakást. Imádtam az ott töltött idő minden percét. Alig néhány apartman van az egész épületben, egy-egy nagyobb lakás négy-száz négyzetméteres, így igazán exkluzív a hangulat. A kilátás fentről, a toronyból egyszerűen verhetetlen. Azóta sem láttam ahhoz hasonlót. Igaz, ott vannak a legfurcsább alaprajzú lakások is. Biztosan vonzó egy várkastély tetején ébredni, de kissé kényelmetlenek is azok a terek” – mondta az egyik bérliő, aki az elfoglalt tulajdonosok távollété miatt néha úgy érezte, mintha egyedül lakna a villában.

A toronylakás leghíresebb lakója Andy Vajna volt, aki magyarországi „visszatérése” kezdetén bérlelte a városi panorámát adó apartmant az akkor élettársával. A megkérdezett egykor lakók úgy emlékeznek, hogy a producer jó szomszéd volt, szeretett főzni, és gyakran megvendégezte őket is. Állítólag itt, az Orom utcában Vajna főjtéből barátja, Arnold Schwarzenegger is evett. Vajna néhány évnyi tartózkodás után aztán egy másik milliárdos hatalmas, falakkal körbevett villáját vette ki, elköltözött a Gellért-hegyről.

Igazak azok a városi anekdoták is, hogy a toronylakás csúcsára valaki hónapokon keresztül egy kalózzászlót húzott fel. A halálfejes embléma csak ritkán lobogott a szélben – a „vár ura” talán azt jelezte így az alattvalóinak, hogy a palotájában tartózkodik. A rejtélyt tovább fokozta, hogy ebben az időben a Jack Sparrow név szerepelt a kapucsengőn. Többen tudni véltek, hogy a producer játszotta ezt a fura, színpadias játékot, de a volt lakóktól úgy tudom, hogy egy zűrös ügyekben is érintett ügyvéd, valamint barátnője képzelte magát Johnny Deppnek.

Jelenleg a lakóközösség kis létszámú, de igen színes, legalább annyira, mint amilyen a város, amelyre letekintenek. ☺

A fák virágzásakor különösen szép a villa, amelynek tornyai mindenkorának vonzzák a különleges otthonra vágyó gazdagokat

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző köszöni:

az E.ON-nak a támogatást.

Köszönöm

Feleségemnek Reninek a türelmet és a jótanácsokat.

Szalai Teréznek, Bohus Csabának a hihetetlen profizmust.

Molnár Áginak és Kordos Lászlónak a segítséget.

Köszönöm: dr. Perényi Roland, Felbermann Judit, Greguss Pál, Odze György, Mészáros Ágnes, Vári László, Thuróczy Gergely, Gajdó Tamás, Földváry Gergely, Horváth Anikó, Tóth Farkas Márton, Selmeczi György, Képes Gábor, Rákászné Sinka Erika, Apró Bernadett, fr. Kárpáti Kázmér, Zsolnai Fruzsina, Sávoly Tamás, Wettstein Edina, Kanel Gyula, Szilágyi Maya, Pavletits Péter, Somfai Péter, Mészáros Katalin, Radnóti Zsuzsa, Kanizsay István, Korda György, Garamvölgyi Katalin, Kiss Róbert, Stuhl Ágnes, Szabó András, Kelen Anna, Baranyai Levente, Völgyi Márta.

Köszönöm a bejutáshoz, adatgyűjtéshez nyújtott segítséget: Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Mystery Hotel, Neumann János Számítógéptudományi Társaság, CD Hungary, Hotel Oktogon, Postakürt Alapítvány, hotel & more, Budapesti Operettszínház, Resonator Kft.

FORRÁSOK

Zseni a padlásról – Csontváry műterme a város felett

Csordás Lajos: Csontváry műtermében. Budapest, 2019/11.

A szocializmus legmenőbb helye, a Körszálló

György Mária: Budapest legendás épületének nyomában. Az ikonikus körszálló története. Funzine, 2022. január 24.

Puskás Kati: A félig bevert szeg. Szabadföld, 2022. január 19.

Tragikus szerelem a kiscelli kastélyban

Ahol valamikor gyilkoltak. Az Ujság, 1924. július 6.

Arany Zsuzsanna – B. Nagy Anikó – Perényi Roland – Zelei Dávid. Holttest az utazókosárban. A Mágánás Elza-rejtély. Kiscelli Múzeum, Budapest, 2014.

A zuglói ház, amelyre egy Malév-gép zuhant

Dián Dóri: Légi katasztrófa Budapesten. WMN, 2022. augusztus 6.

Domonkos Csaba: Egy szinte eltitkolt repülőbaleset Budapesten. Pest-Buda, 2021. augusztus 6. Lezuhant a Malév sétarepülőgépe. Népszabadság, 1961. augusztus 8.

Hidegtál és hidegháború a Mézes Mackóban

Nagy Zsófia: Izlandi kaviár, élő medvebocs és koncepciók per. A Mézes Mackó büfék története. We Love Budapest, 2023. január 24.

Tischler János: Az Onódy-ügy, 1964. Beszélő online, 2004. február–március.

Tóth Eszter Zsófia: A Mézes Mackó. Napi Történelmi Forrás, 2018. április 3.

Egy világutazó villája az Andrassy úton

Fajcsák Györgyi – Renner Zsuzsanna (szerk): A Buitenzorg-villa lakója. 2008.

Gombos Károly – Csigó László: 1919-ben alapították. A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum. Budapest, 1980/3.

Nádasi András: Calderoni István és Hopp Ferenc vállalata. Könyv és nevelés, 2007/4.

Az egyetlen hely, amit Rejtő Jenő otthonnak nevezhetett

Thuróczy Gergely: Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-emlékkötet. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2015.

Ahol Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva és Korda György szomszédközt voltak

Berkó Pál: Óceánjáró a Bajza utcában, Budapest, 2006/9., 13–15. o.

Berkó Pál: Garzonházi időutazás a Bajza utcában, Nol, 2008. március 4.

Kocsis Katica: Ruttkai Éva otthonában jártunk. A Bajza utcai garzonház története. Kultúra.hu, 2021. február 6.

A hetvenes évek sztárjai laktak az emblematikus épületben, ahonnan kitiltották a gyerekeket. HVG.hu, 2018. december 20.

Egy sztár, egy gyilkosság és rejtelylek az Orbán-hegyen

Mátrai Sándor: Nyolc év után feltárulnak Bajor Gizi és Germán Tibor kettős öngyilkosságának részletei. Hétföli Hírek, 1958. szeptember 15.

Sal Endre: Az elhallgatott gyilkosság. 70 éve ölte meg a férje Bajor Gizit. Mandiner, 2021. február 12.

Gajdó Tamás (szerk.): Vendégségben Bajor Gzinél. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Bajor Gizi-gyűjteménye. Országos Színháztörténeti Intézet, Budapest, 2012.

Szabadkőműves páholy a Podmaniczky utcában

Az egykori szabadkőműves páholyház épületeidőszai. Közterkép, 2011. június 6. <https://www.kozterkep.hu/13514/az-egykori-szabadkommunes-paholyhaz-epuletdiszei>

Új életre kelt a szabadkőműves szentély. Építészfórum, 2015. május 7.

Az amerikai milliárdos nő és egy Széchenyi palotája Pesten

Gábor Eszter: Az Erdödy, Semsey, Vanderbilt Gladys palota. Budapesti Negyed, 1993/1.

Jármai Rezső: A Széchenyi-házaspár Őrmezőn. Képes Folyóirat, 1908/13–24.

Orgona Angelika: Vér és arany. Egy magyar gróf és egy amerikai milliomos lány házassága. Mindennapok története blog, 2019. december 19.

Ősi, elfeledett nép központja volt a Gellért-hegy

Maráz Borbála: Budapest-Gellérthegy és környékének késő laténe kori településtörténete II. Budapest Régiségei, 40., 2006, 30–44. o.

Pető Mária: Az első városi jellegű település Budán. Honismeret, 1985/13.

Somossy és Orfeuma – az ember, aki megtanította mulatni a várost

Buza Péter – Sajdik Ferenc: Budapest 30. Holnap Kiadó, Budapest, 2020.

Kiss György Mihály: Századvégi vigasságok és bukások. Népszabadság, 1996. július 19.

Kun Andor: A budapesti éjszakák királya. Magyar Hírlap, 1935. szeptember 29.

Peller Károly: Somossy Károly, aki megtanította Pestet mulatni. Fidelio, 2018. december 30.

Somfai Péter: Somossy, a Mágus – Egy színházpalota születése. Magánkiadás, Budapest, 2022.

Tábori Kornél: Somossy Károly. Magyar Géniusz, 1903. március 8.

Ahol a régi Pest mulatott. Budapesti Hírlap, 1932. március 20.

A budai Disneyland, amelyet a szúnyogok tettek tönkre

Angyal Gábor: Konstantinápoly Budapesten. Vasárnapi Ujság, 1896/36.

Bán Dávid: Lágymányos, a Dunától elhódított városrész I. Építészfórum, 2020. november 28.

Jamrik Levente: Évtizedekkel megelőzte korát a lágymányosi Konstantinápoly, Buda szórakoztató negyede. Múlt-kor, 2021. június 15.

Keserűvíz, édes élet – a csodálatos Saxlehner-palota

Hámori Péter: Őrmezőtől a Feneketlen-tóig. Dél-budai keserűvizek története. Természet Világa, 2013. július.

Látogatás a Hunyadi János keserűvíz-forrástelepén. Kakas Márton, 1912/51.

Major Gyula: Saxlehner András és a 140 éves „Hunyadi János” keserűvíz-telep. Országos Műszaki Múzeum–Áron Kiadó, Budapest, 2005.

Saxlehner András keserűvíztelepe. In: Szerdahelyi Sándor (szerk.): A Magyar Bohémvilág. A Budapesti Ujságírók Almanachja 1908-ra. Budapesti Ujságírók Egyesülete, é. n.

Saxlehner-palota. <http://www.kitervezte.hu/epuletek/csaladihaz/saxlehner-palota-budapest>.

Szuhai Barbara: Az Andrassy út egyik legszebb házát gyógyvízmilliomosok építették. A Saxlehner-palotáról. Egy.hu. 2022. május 1.

Frida: a bujaság elegáns palotája

A Maison Frida nagyhercegnője. Amerikából a Magyar-utcáig. Magyar Nemzet, 1906. július 12. Baj, baj. Maison Frida zár alatt. Szeged és vidéke, 1908. november 11. Fürdőszsanett: A Magyar utcai luxusbordélyok. WeLoveBudapest, 2003. március 3. Lefoglalt örömtanya. Népszava. 1908. november 21. Maison Frida, Magyar utcai luxusbordélyok. Egykor.hu. 2015.12.29. Tarján Vilmos – Buza Péter: A bedeszkázott riporter. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 2007. Hol is volt a Maison Frida?! Adalék egy Budapest-történeti téveszme tisztázásához. Melyenzsanto.blog.hu, 2016. január 16., <https://melyenzsanto.blog.hu/page/6>

Páncélerem és a csúszdázó Diána hercegné a Harmincad utcában

Nigel Thorpe – Matyisin Petra: Harmincad utca 6. Budapesti történet a huszadik századból. Nagy-Britannia és Észak-Írország Nagykövetsége, Budapest, 2002.

Józsefváros elzárt negyede: a Kolónia

Csicsics Anna: Erőd a VIII. kerületben. A Ganz-MÁVAG kolónia öröksége. Korall, 75., 2019., 62–89. o.

Örkény, az önkény és a Lotz-freskók a Blahán

Cs. Kiss Éva: Helytörténet, patikában elbeszélve. Népszabadság, 1996. május 17. Kolozsi Ádám: Örkény István a családi gyógyszertárat adta Sztálin születésnapjára. Index, 2018. január 23. Magos Gergely: A gyógyszertárak államosításának első szakasza, avagy Örkény István „felajánlja” gyógyszertárát az államnak Sztálin 70. születésnapjára. gyogyszeresztortenet.hu Örkény István és a gyógyszerészet. www.orkenyszinhaz.hu

G. B. L., avagy a Ferenciek tere alá temetett nemzeti hő

Bagyinszki Ágoston OFM (szerk.): Ferences templom a Belvárosban. Mikes Kiadó, 2012. Katona Csaba: Ezen gyászünnepélynek kiválóan városi jelleggel kell bírnia. Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök 1870. évi újratemetésének háttere. Kisebbségekutatás, 2007/3. Gr. Batthyány Lajos holtteste. Vasárnapi Ujság, 1870. április 3.

Gróf Batthyány Lajosné Zichy Antónia grófnő levele Gamperl Alajoshoz, Pest város főpolgármesteréhez. Egyed, 1870. február 10. Budapesti Történeti Múzeum (BTM) Térkép-, kézirat- és nyomtatványtár (Tknyt.) 14 056. 1-2.

A makacs Keglevich gróf és a végzetes sértes

Gróf Keglevich István csodálatos élete és rejtélyes halála (sorozat). 8 Órai Ujság, 1936. Gróf Keglevich István halála. Hazánk, 1905. május 30. Halálos végű politikai párbaj. Pesti Hirlap, 1905. május 30. Keglevich István párbajban meghalt. Friss Ujság, 1905. május 30.

Vörös telefon a padláson, tyúkok a kertben

Pünkösti Árpád: Rákosi a csúcson 1948–1953. Európa Kiadó, Budapest, 1996. Ulicza Tamás: Református kézben a „Rákosi-villa”. Református.hu. 2022. július 10. Vincze Miklós: Meglepő történeteket rejt Rákosi elfeledett zuglói villája. 24.hu, 2020. december 15.

A malmok pénzt őrölnek – a Haggenmacher-ház története

Jamrik Levente: Budapesten hat darab régi-új szoborral gazdagodott az Andrassy út. Index, 2022. január 25. Kelecsényi Kristóf: Tiszta lappal. Az Andrassy út 52. műemléki felújítása. Építészfórum, 2022. július 21. Pekár Zsuzsa: Malomipar és gyáripar a Lipótvarosban. In: Farkaslaky Erzsébet – Ráday Mihály (szerk.): Adalékok a Lipótvaros történetéhez. Budapesti Városszépítő Egyesület, Budapest, 1988. Pekár Zsuzsa: Haggenmacherek Magyarországon. Turul, 1994.

Egy atombunker a szemünk előtt

Ács Ferenc: Utolsó séta? Körkép a Magyar Rádió legendás épületeiről. Építészfórum, 2020. június 16. Titkos bunkerre bukkantak a Magyar Rádióban. Kultúrpart, 2011. október 19.

Nemzetközi géniusz a Bajcsy-Zsilinszky útról

Halmos Pál: A Neumann-legenda, Természet Világa, 1977. január 1. Neumann János Számítógéptudományi Társaság honlapján elérhető anyagok: <https://n120.njszt.hu/kaleidoszkop.php>.

Ahol a kormányok valójában születtek és megbuktak

Balla Vilmos: A kávéforrás. Régi pesti kávéházak legendái. Magánkiadás, Budapest, 1927.

Greff András – Saly Noémi: Bizonyos negyedek piszok jól megvannak. Litera, 2021. augusztus 22.
Róna Lajos: Harminc év az ujságíró-pályán I–III. Szerzői kiadás, Budapest, 1930. <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/pub/rona-lajos-30-ev-az-ujsagiro-palyan-szerzoi-bp-1930-3kotet-3414>

A Benczúr Ház és az elátkozott fivérek története

Az első távirati jelentés Egyedi Artúr rejtélyes haláláról. Magyar Hírlap, 1930. augusztus 5.
A boncolás eredménye indokolta Egyedi Artur vejének fogvatartását. Pesti Hírlap, 1924. október 12.
Egyedi Lajos öngyilkosságának tragikus részletei. Ujság, 1927. május 21.
Frohreich Ernő dühöngő epilepsziás rohamá miatt kétszer kellett félbeszakítani az egyedi gyilkosság tárgyalását. Pesti Hírlap, 1925. június 23.
Lestyán Sándor: Váratlan érdeklődés mellett árverezték hétfőn az öngyilkos Egyedi Lajos lakásberendezését. Ujság, 1927. május 24.
Nehézségek a gyárok miatt. Az Est, 1927. május 21.

Ön a Puskás család számát hívta

György István: Halló és ott ki beszél? Népszabadság, 1972. december 24.
Puskás Tivadar halála. Budapesti Hírlap, 1893. május 17.
Rédl Jenő: A budapesti távbeszélő története és úttörői. Magyar Posta, 1931. május 1.

A pincébe nem hallatszik le a madárcsicsorgás

Zubreczki Dávid: Ismét gyönyörű villa lesz a titkos ÁVH-börtönből. Index, 2018. május 21.
CGA [Ch. Gáll András]: Az ÁVH vallatosházában jártunk, ahol Rajkot kínozták. Index, 2022. szeptember 19.

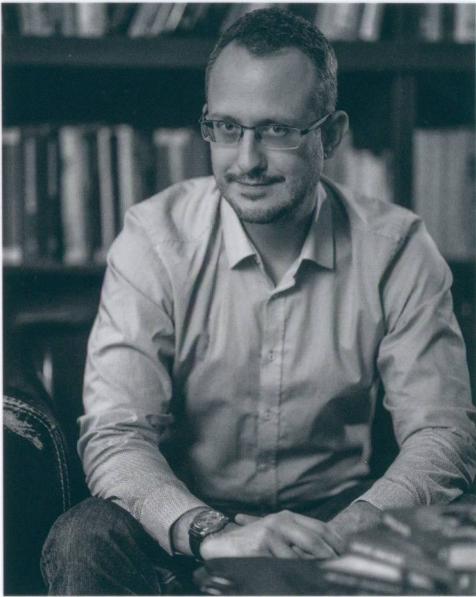
Habos-babos süteménynek tűnik, de kincseket rejt a Kőrössy-villa

Baldavári Eszter: Kőrössy Albert Kálmán. Holnap Kiadó, Budapest, 2021.

Hegedüs-villa: a pénzügminiszter, Andy Vajna és a kalózzászló

Egy hely. Hegedüs-villa. Építészfórum, 2021. június 2., <https://epiteszforum.hu/egy-hely--hegedus-villa>.
Hegedüs Lóránt halála. Magyar Jövő, 1943. január 3.
Paár Eszter Szilvia: Egy kis Genova a Gellért-hegyen. PestBuda, 2020. július 21.
Vasárnap délután temetik Hegedüs Lórántról és leányát. Pesti Hírlap, 1942. augusztus 2.

KORDOS SZABOLCS több sikerkötet szerzője és egyben Budapest szerelmese is. Egykor újságíróként interjúk és a beszélgetőtársak segítségével hozta el az igaz budapesti meséket mindenknak, akik könnyed, mégis tartalmas szórakoztatásra vágnak, és szívesen megismernék a város titkait.

Kordos Szabolcs (42) tíz riportkönyv, az *Egy város titkai* című kötet, és több ezer cikk szerzője. Dolgozott a repülőtéren, újságíróként és lapszerkesztőként, jótékonysági szervezetnél, élt Észak- és Dél-Amerikában, jelenleg egy kommunikációs ügynökség társtulajdonosa.

Mi köze a Kiscelli Múzeum épületének a Mágnás Elza gyilkossághoz? Milyen kripták rejtőznek a Ferenciek tere alatt? Miért tartott tyúkokat a zuglói villájában Rákosi Mátyás? Hol élt valójában Rejtő Jenő? A kötet választ ad ezekre a kérdésekre, valamint besétálunk segítségével a legnagyobb mágnások életébe és máig álló palotáikba. Kinézünk Csontváry műtermének tetőtéri ablakából, találkozunk Buda ókori, letűnt népével. Megismerjük Budapest titkait, amelyek gyakran végig ott voltak a szemünk előtt, de soha nem tudtuk megfejteni őket.

Az *Egy város újabb titkai* Kordos Szabolcs nagy sikerű, több utánnyomást megélt könyvének, az *Egy város titkainak* folytatása, amely újabb izgalmas titkokról lebbenti le a fátylat:

A gyönyörűen illusztrált kötet egyszerre oknyomozás, historikus pletykál-kodás, és színes alakok forgataga. Képes történelemkönyv, és lenyűgöző, szórakoztató felderítőút fővárosunk megunhatatlan történetében.

